

วัดบวรนิเวศวิหาร

และ

มทามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล

ในการพระราชพิธีถวายเป็นพระราชกุศลพระบรมศพ

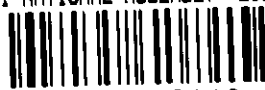
สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี

ในรัชกาลที่ ๗

ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง

วันที่ ๙ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๘

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961116440

วันที่ ๗/ 11๔๕/ ๒๓๗

เลขทะเบียน C๐๘-๙๒.๗

เลขที่ ๑๐๙
๗ 4๖๘ ๗.

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

โ

วัดบวรนิเวศวิหาร

และ

มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล

ในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี

ในรัชกาลที่ ๗

ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง

วันที่ ๙ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๘

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗

พระบรมโกศ : ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มุขด้านทิศตะวันตกเป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ภายใต้สัปตปฎลเศวตฉัตร พระบรมโกศที่ทรงพระบรมศพนั้นคือพระโกศทองใหญ่ ซึ่งประดับพุ่ม เฟือง ดอกไม้ไผ่ และดอกไม้เฒ่า เค็มตามพระราชพิธี

ธรรมเนียมการตกแต่งประดับพระโกศนั้น โดยปรกติมีถดถอยกันเป็นหลายชั้นตามพระเกียรติยศพระศพ คราวนี้พระราชทานเครื่องประดับพระบรมโกศครบทุกอย่างตามโบราณราชประเพณีที่เรียกว่าพุ่มดอกไม้เพชรนั้นประดับที่ยอดพระบรมโกศ ถัดลงมาที่ชั้นกระงังฝาพระบรมโกศ ประดับดอกไม้เพชร เรียกว่าดอกไม้ไผ่ ที่ปากพระบรมโกศโดยรอบห้อยเฟืองเพชร มีหู่เงินห้อยเป็นระยะทุกมุม ที่เฒ่าพระบรมโกศประดับดอกไม้เพชร เรียกว่าดอกไม้เฒ่า โดยรอบอีกอย่างหนึ่ง

พระบรมโกศประดิษฐานอยู่เหนือพระเบญจาทองคำอำมหิตถาดคุณ ประดับรัตนชาติสีชาวดกแต่งพระเบญจาด้วยพานพุ่มทอง พุ่มแก้ว แจกันปักดอกบัวคาดทอง ที่มุมพระเบญจาทองชั้นปักสุวรรณฉัตรกันคาน และพระเบญจาทองที่ประดิษฐานพระบรมศพนั้นตั้งอยู่บนฐานปิดทองทรายอีกทีหนึ่ง

โดยรอบฐานทองทรายนั้น แวดล้อมด้วยเครื่องพระอภิรุมหักทองขวางประกอบด้วยฉัตรชুমสาย ๓ ชั้น ฉัตร ๕ ชั้น ฉัตร ๗ ชั้น บังแทรกและบังพระสุริย์ ข้างพระแท่นทองทรายตั้งบุษบกไฟเทียนซ้ายและขวา

คำนำ

วัดบวรนิเวศวิหารและมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้รำลึกถึงพระราชคุณูปการ ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ที่ได้ทรงพระกรุณาต่อวัดบวรนิเวศวิหารและมหามกุฏราชวิทยาลัย มาโดยตลอด พระชนมสมัย จึงในโอกาสพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๘ นี้ วัดบวรนิเวศวิหารและมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง การทรงพระผนวชแห่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ โดยเสด็จพระราชกุศลในการนี้ เพื่อสนองพระเดชพระคุณในพระราชคุณูปการแห่งสมเด็จพระบรมพิตรทั้งสองพระองค์นั้น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชกรณียะและความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวัดบวรนิเวศวิหารมาแต่ต้น กล่าวคือ ในเบื้องต้น ก็ได้ทรงเป็นที่ทรงสนทนาคันเคยในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารในยุคนั้นเป็นอันดี ครั้นทรงเจริญพระชันษาดังวาระที่จะเสด็จทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุในพระบวรพุทธศาสนาได้ ก็เสด็จทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ เสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๐ ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นพระราชอุปัชฌายาจารย์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ (ขณะทรงดำรงพระยศกรมหมื่น) วัดราชบพิธ เป็นพระราชกรรมวาจาจารย์ และในระหว่างแห่งการทรงพระผนวชนั้น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ขณะทรงดำรงพระยศที่พระญาณวราภรณ์) ผู้ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารสืบต่อมา ก็ได้ทรงเป็นพระอาจารย์ถวายธรรมวินัยพระองค์หนึ่ง

ส่วนการพระราชกุศลอื่น ๆ อันเนื่องในวัดบวรนิเวศวิหารนั้น ก็ทรงบำเพ็ญอาภิกเช่น พ. ศ. ๒๔๗๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์และดัดแปลงพระตำหนักทรงพรค และหอสหจรชั้นใหม่ถวายแก่วัดที่ได้ทรงผนวชอยู่ เพื่อทรงอุทิศส่วนพระราชกุศลถวายแก่

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงเป็นพระราชอุปัชฌายาจารย์, พ.ศ. ๒๔๗๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หล่อพระพุทธรูปฉลองพระองค์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ถวายพระนามว่า พระพุทธ-มุนีสถนาท ประดิษฐานไว้ในพระวิหารแก่ง วัดบวรนิเวศวิหาร, พ.ศ. ๒๔๗๕ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ขณะทรงดำรงพระยศที่ สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์) ทรงมีพระชนมายุครบ ๖๐ ปี คณะศิษยานุศิษย์จัดการบำเพ็ญกุศลฉลองพระชนมายุถวาย ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ และเสด็จประทับ ณ ประเทศอังกฤษ กระทั่งเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในระหว่างที่พระบรมอัฐิยังประดิษฐานอยู่ ณ ประเทศอังกฤษนั้น เมื่อถึงวันคล้ายวันเสด็จสวรรคต สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พร้อมด้วยพระประยูรญาติ ได้จัดการบำเพ็ญพระกุศลถวายพระราชกุศลมาโดยตลอดเป็นการประจำปี กระทั่งทางรัฐบาลไทยได้อัญเชิญพระบรมอัฐิเสด็จกลับสู่กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ การนี้จึงได้งดไป เพราะสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เมื่อได้เสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับในประเทศไทยพร้อมกับพระบรมอัฐิแล้วได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายด้วยพระองค์เองในวันคล้ายเสด็จสวรรคต ที่วัดราชบพิธ อันเป็นวัดที่ประดิษฐานพระบรมราชสรีรางคารต่อมาเป็นประจำทุกปี

ส่วนพระราชกรณียะที่เกี่ยวกับมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ อันเนื่องอยู่ในวัดบวรนิเวศวิหารนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ตามเยี่ยงพระบรมราชบุรพมหากษัตริราชเจ้ามาด้วยดีตลอดรัชกาล

อนึ่ง สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ ก็ทรงมีพระราชกรณียะและความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวัดบวรนิเวศวิหารและมหามกุฏราชวิทยาลัย ฯ เป็นอนุเคราะห์ประการทั้งที่เป็นการโดยเสด็จพระราชกุศลในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และที่เป็น การในพระองค์มาโดยตลอด พระราชกรณียะที่ได้ทรงบำเพ็ญเป็นที่สุด อันเป็นการพระราชกุศลที่เกี่ยวข้องทั้งในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระองค์นั้น กับวัดบวรนิเวศวิหาร ก็คือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปฉลองพระองค์พระบาท สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ถวายพระนามว่า “พระธรรมาธิปกบพิตร” ประดิษฐานไว้ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ เพื่อถวายเป็นส่วนพระราชกุศลในการทรงพระผนวชแห่ง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับทรงบำเพ็ญเนกขัมมปฏิบัติ ณ พระอารามน์ตามพระราชประเพณีที่ทรงปฏิบัติสืบกันมา

อนึ่ง ในโอกาสที่จะทรงพระผนวชนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์อุปสมบทวิธีและบูรพกิจสำหรับภิกษุใหม่ถวาย ได้ทรงเรียงเป็นแบบสำหรับใช้ทั่วไป กิ่งที่ได้ทรงไว้ในคำนำหนังสือเรื่องนี้ก็ได้พิมพ์ต่อเนื่องมา

หนังสือที่พิมพ์ขึ้นในคราวนี้ สำนักราชเลขาธิการ ได้อนุเคราะห์เป็นภาระจัดสรรต้นฉบับให้ ประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑. พระราชประวัติสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๑ ม.ร.ว. บุตรี วีระไวทยะ ผู้อำนวยการกองการในพระองค์ ฯ ได้อนุเคราะห์เรียบเรียงให้สำหรับการพิมพ์ในคราวนี้

๒. การทรงพระผนวชแห่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ฯ เป็นการประมวลเรื่องราวเกี่ยวกับการทรงพระผนวช ฯ ครั้งนั้น ซึ่งมีเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คัดจาก จดหมายเหตุบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๔๖๘ ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ฯ โปรดเกล้า ฯ ให้พิมพ์เป็นที่ระลึก ในการเชิญพระบรมอัฐิ เสด็จขึ้นเข้าสู่พระนคร พุทธศักราช ๒๔๙๒

๒.๒ หมายกำหนดการทรงพระผนวช สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา และ หมายกำหนดการฉลอง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา พระภิกษุ พร้อมด้วย หมายกำหนดการทรงผนวชหม่อมเจ้าและอุปสมบทนาคหลวง ในศก ๒๔๖๐ เรื่องเหล่านี้ได้รับความอนุเคราะห์จาก สำนักราชเลขาธิการ

๒.๓ เรียงความแก้กระทู้ธรรม ของทูลกระหม่อมพระประชาธิปกศักดิ์เดชน์ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดพิมพ์ถวาย เมื่อ พ. ศ. ๒๔๖๐ ในการพระราชกุศลฉลองทูลกระหม่อมพระประชาธิปกศักดิ์เดชน์

เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๔๖๐

๒.๔ ใบสอบประโยชน์คนักรรรมชั้นตรี ของทูลกระหม่อมพระประชาธิปกคักคิเกชน เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดพิมพ์ถวายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ในการพระราชกุศลฉลองทูลกระหม่อมพระประชาธิปกคักคิเกชน คราวเดียวกัน

๓. พุทธมามกะ พระนิพนธ์ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีพระราชนิพนธ์ค่านำ ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชพิธีวิสาขบูชา พุทธศักราช ๒๔๗๑

๔. นาคหลวง นางสาวเพลินพิศ กักราญ นักอักษรศาสตร์ ๕ กองวรรณคดี และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เป็นผู้เรียบเรียง ได้รับความอนุเคราะห์จากกรมศิลปากร อนุญาตให้พิมพ์ในคราวนี้

อนึ่ง เรื่องต่าง ๆ ที่พิมพ์ในคราวนี้ หากต้นฉบับเป็นของเก่า ก็คงอักษรวิธีไว้ตามแบบเก่า ส่วนเรื่องที่เรียบเรียงขึ้นใหม่หรือต้นฉบับเป็นภาษาปัจจุบัน ก็ใช้อักษรวิธีตามภาษานิยมในปัจจุบัน เรื่องต่าง ๆ ที่ประมวลพิมพ์ขึ้นในหนังสือนี้ บางเรื่องก็เป็นเรื่องที่หาอ่านได้ยาก และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ บางเรื่องก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจและใช้ประโยชน์ได้ในทางปฏิบัติ คงจักสำเร็จประโยชน์แก่ผู้อ่านทั่วไป

วัดบวรนิเวศวิหารและมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ขอพระราชทานน้อมถวายส่วนพระราชกุศลนี้ เป็นพระราชูปเพชปกพลีแก่สมเด็จพระบรมบพิตร พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ สมัถุทธิ์เป็นพระราชปณูญสมภาร ในสุกคิฐานนิยมคตอกจกรกาล

วัดบวรนิเวศวิหาร

มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ที่ รอ ๐๐๐๑/๒๕๕๗

สำนักการเช่ารายการ
พระบรมมหาราชวัง กทม. ๑๐๒๐๐

๑ มีนาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดพิมพ์หนังสือโดยเสด็จพระราชกุศลในการ
พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราช-
ินี ในรัชกาลที่ ๘

มีผลการ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร
อ้างถึง อธิษัต์ ที่ พ.๐๐๐/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

ตามอธิษัต์ที่อ้างถึง แจ้งว่า ในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๘ ในวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๗
นี้ วัดบวรนิเวศวิหารและมหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สำนักในพระมหา-
กรุณาธิคุณที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ฯ
ทรงมีท้าวบวรนิเวศวิหารและมหาวิทยาลัย ฯ จึงใคร่จะสนองพระเดชพระคุณ
ในโอกาสอันเป็นที่สูงคนี้ ด้วยการจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง "การทรงพระชนม์มแห่งสมเด็จพระ-
เจ้านองยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา พระบาทสมเด็จพระ-
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๘" โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระราชพิธีถวายพระ-
เพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้าพระองค์นั้น ฉะนั้น จึงใคร่ขอพระราชทานพระบรม
ราชานุญาตจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวนี้ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม โดยเสด็จพระราชกุศลในการนี้
และใคร่ขอพระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าอยู่หัว กับ
พระฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ฯ เพื่อเชิญพิมพ์ในหนังสือความกล่าวนี้ด้วย
ความแจ้งอยู่แล้ว นั้น

ใต้น้ำความกราบบังคมทูลพระกรุณาพรามย่อของจุฬาลงกรณ์
ไปรษณีย์ ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต และไปรษณีย์ ฯ พระราชทานพระบรม
ฉายาลักษณ์และพระฉายาลักษณ์ที่ขอพระราชทาน ซึ่งได้เชิญมอบไปเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

(หม่อมหลวงทวีสันต์ อภาวีย์)

ราชการ

กองชาว

โทร. ๒๒๖๖๕๖ - ๕ กอ ๓๓

ที่ พ. 013/2528

วัดบวรนิเวศวิหาร

6 กุมภาพันธ์ 2528

เรื่อง ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดพิมพ์หนังสือโดยเสด็จพระราชกุศลในการพระราชพิธี
ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7

เจริญพร ทานราชเลขาธิการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย รายการพระบรมฉายาลักษณ์ 1 ฉบับ

ด้วยในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7 ในวันที่ 9 เมษายน 2528 นี้ วัดบวรนิเวศวิหารและมหาวิทยาลัย พระบรมราชูปถัมภ์ สำนักในพระมหากษัตริย์คุณที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ฯ ทรงมีต่อวัดบวรนิเวศวิหารและมหาวิทยาลัย ฯ จึงใคร่จะสนองพระเดชพระคุณในวโรกาสอันเป็นที่สุดนี้ โดยการจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง "การทรงพระผนวชแห่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 " โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระองค์นั้น ฉะนั้น จึงใคร่ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าว จำนวน 10,000 เล่ม โดยเสด็จพระราชกุศลในการนี้

อนึ่ง หากใคร่ขอพระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ฯ ตามรายการที่แนบมาพร้อมนี้ เพื่อพิมพ์ในหนังสือดังกล่าวข้างต้นด้วย

จึงเจริญพรเพื่อให้โปรดนำความกราบบังคมทูลพระกรุณา การจะควรมีควรประการใดสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ขออำนาจพร

คจ. ศ. กฤษณะภรณ์

(สมเด็จพระญาณสังวร)

เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร

ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัย ฯ

สารบัญเรื่อง

คำนำ	ก
พระราชประวัติ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗	๑
การทรงพระศนวนรชนแห่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิ์เดชนั กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗	๑๑
- พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๓
- หมายกำหนดการทรงพระผนวช สมเด็จพระเจ้าน้อง ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา	๓๐
-- หมายกำหนดการฉลอง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาพระภิกษุ	๓๔
- หมายกำหนดการทรงพระผนวชหม่อมเจ้า แลอุปสมบทนาคหลวง พ. ศ. ๒๔๖๐	๓๘
- บัญชีรายพระนามและนามนาคหลวง พ. ศ. ๒๔๖๐	๔๑
- เรื่องความแก่กระทู้ธรรม ของทุลกระหม่อมพระประชาธิปกศักดิ์เดชนั สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา	๔๕
- ใบสอบประโยคนักธรรมชั้นตรี ของทุลกระหม่อมพระประชาธิปก ศักดิ์เดชนั สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา	๖๕
พุทธนามกะ	
พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	๑๐๓
นาคหลวง	
โดย น. ส. เฟลินพิศ กำราญ	๑๒๑

พระราชประวัติ

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๑

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๑ เสด็จพระราชสมภพ เมื่อวันอังคารที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๔๗ เป็นพระธิดาองค์เดียวในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิศิวตันวิศิษฎ์ กับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภาพรณี มีพระนามเดิมว่า หม่อมเจ้ารำไพพรรณี สวัสดิศิวตัน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิศิวตันวิศิษฎ์ มีนามเดิมว่า พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ เป็นพระราชโอรสใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ เจ้าจอมมารดาเปี่ยม ในสกุลสุจริตกุล ซึ่งต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาขึ้นเป็น เจ้าคุณจอมมารดา ในรัชกาลที่ ๕ และเป็นสมเด็จพระปิยมมาตีสรีพัชรินทรมาตา ในรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระสวัสดิศิวตันวิศิษฎ์ มีพระเชษฐาและพระเชษฐภคินีร่วมพระมารดาเดียวกันดังนี้

๑. พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอนุณากรรณอนันตนรไชย ประสูติเมื่อพุทธศักราช ๒๓๙๙ ทรงเป็นนายร้อยตรีทหารมหาดเล็ก สิ้นพระชนม์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๗ พระชันษาได้เพียง ๑๘ ปี

๒. พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์ ประสูติเมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๑ ต่อมาทรงได้รับสถาปนาเป็น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ทรงเป็นมหาอำมาตย์นายก คือเทียบเท่ากับจอมพลของฝ่ายทหาร ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศที่ยืนนานที่สุด ทรงเป็นสภานายกแห่งสภาการคลัง สิ้นพระชนม์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๖ พระชันษา ๖๖ ปี ทรงเป็นต้นราชสกุล เทวกุล

๓. พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ประสูติเมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๓ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระนางเจ้า สิ้นพระชนม์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๓ พระชันษา ๒๑ พระชันษา ประชาชนขนานพระนามว่า พระนางเรือล่ม เพราะสิ้นพระชนม์เนื่องจากเรือประตักลัมในแม่น้ำเจ้าพระยา อันเป็นเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสลดพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง

๔. พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา ประสูติเมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๕ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเป็น สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ทรงเป็นสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เสด็จสวรรคตในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๘ พระชนมายุ ๘๓ พรรษา เป็นพระราชมารดาของ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร และสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรออกุศลยักษวิกรม พระบรมราชชนก

๕. พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี ประสูติเมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๖ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเป็น สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ เวลาเสด็จประพาสยุโรป ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเฉลิมพระนามภิไธยเป็น สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี เสด็จสวรรคตเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๒ พระชนมพรรษา ๕๗ พรรษา เป็นสมเด็จพระพันปีหลวงในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๖. พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ประสูติเมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๘ เป็นพระราชโอรสพระองค์เดียวในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้เสด็จไปทรงศึกษาต่างประเทศ สำเร็จปริญญาทางกฎหมายจากประเทศอังกฤษ เมื่อเสด็จกลับมารับราชการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นกรรมการกรมพระนครบาล เป็นประณมเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ทรงจัดการกระทรวงนั้นให้เป็นแบบแผนด้วยพระวิริยะอุตสาหะ ภายหลังได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ยังเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ออกไปจัดการให้ทรงเล่าเรียนวิชา ณ ประเทศอังกฤษ และได้อยู่ประจำแนะนำราชการในสถานอัครราชทูตสยามถึงสามประเทศ จึงได้ทรงสถาปนาเป็น กรมหมื่นสวัสดิศิวคันทิษญ และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลื่อนเป็นกรมหลวงสวัสดิศิวคันทิษญ เมื่อจัดระเบียบศาลฎีกาขึ้นใหม่ ให้รวมเข้าอยู่ในกระทรวงยุติธรรม ก็ได้ทรง

ฉายที่หม่อม

ไว้ในที่ทรงยศ

วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๓

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗

ทรงฉายในวันอภิเษกสมรส

๒๖ สิงหาคม ๒๔๖๑

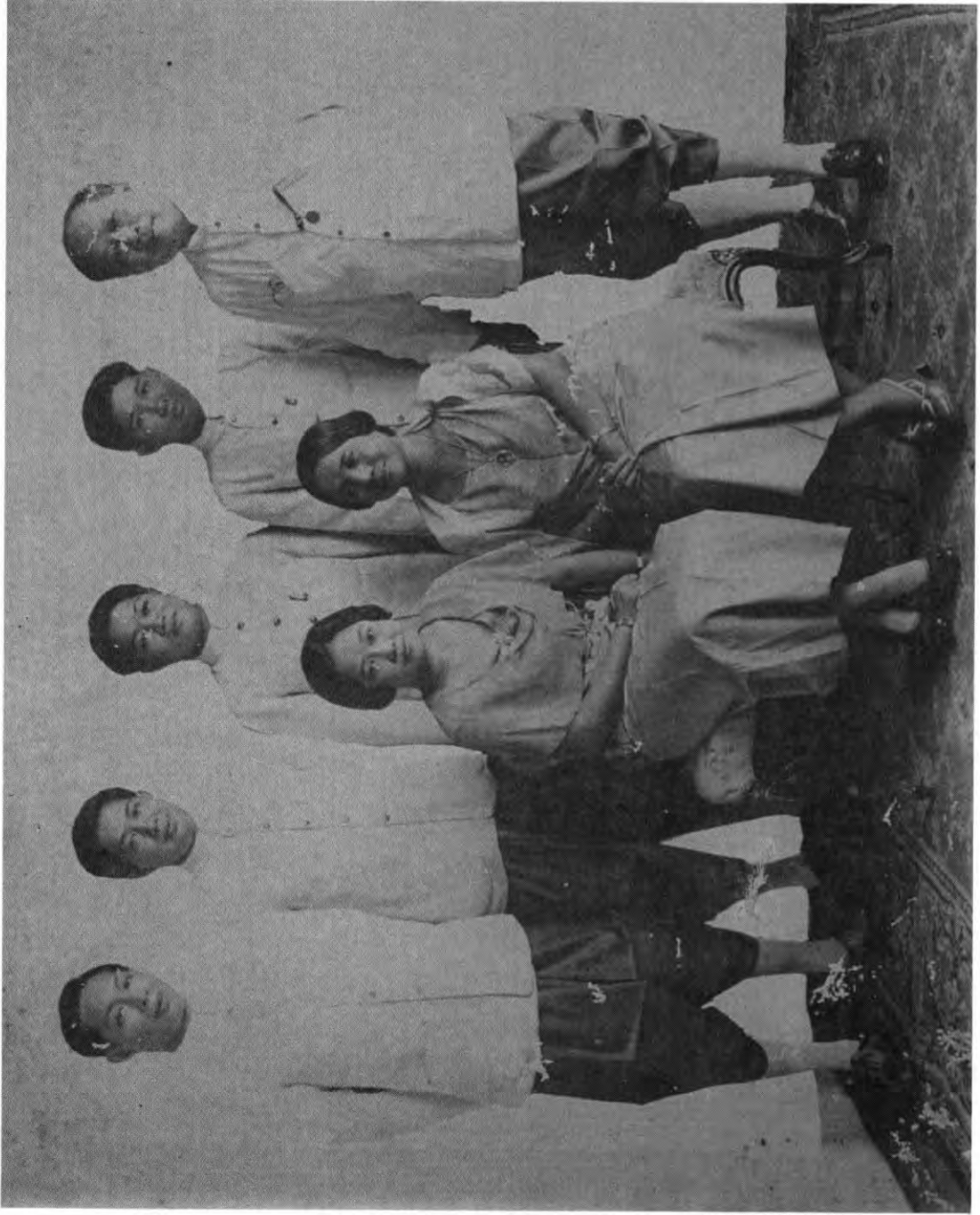
พระราชทานน้ำพระมหาสังข์
สถาปนาสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
พระบรมราชินี

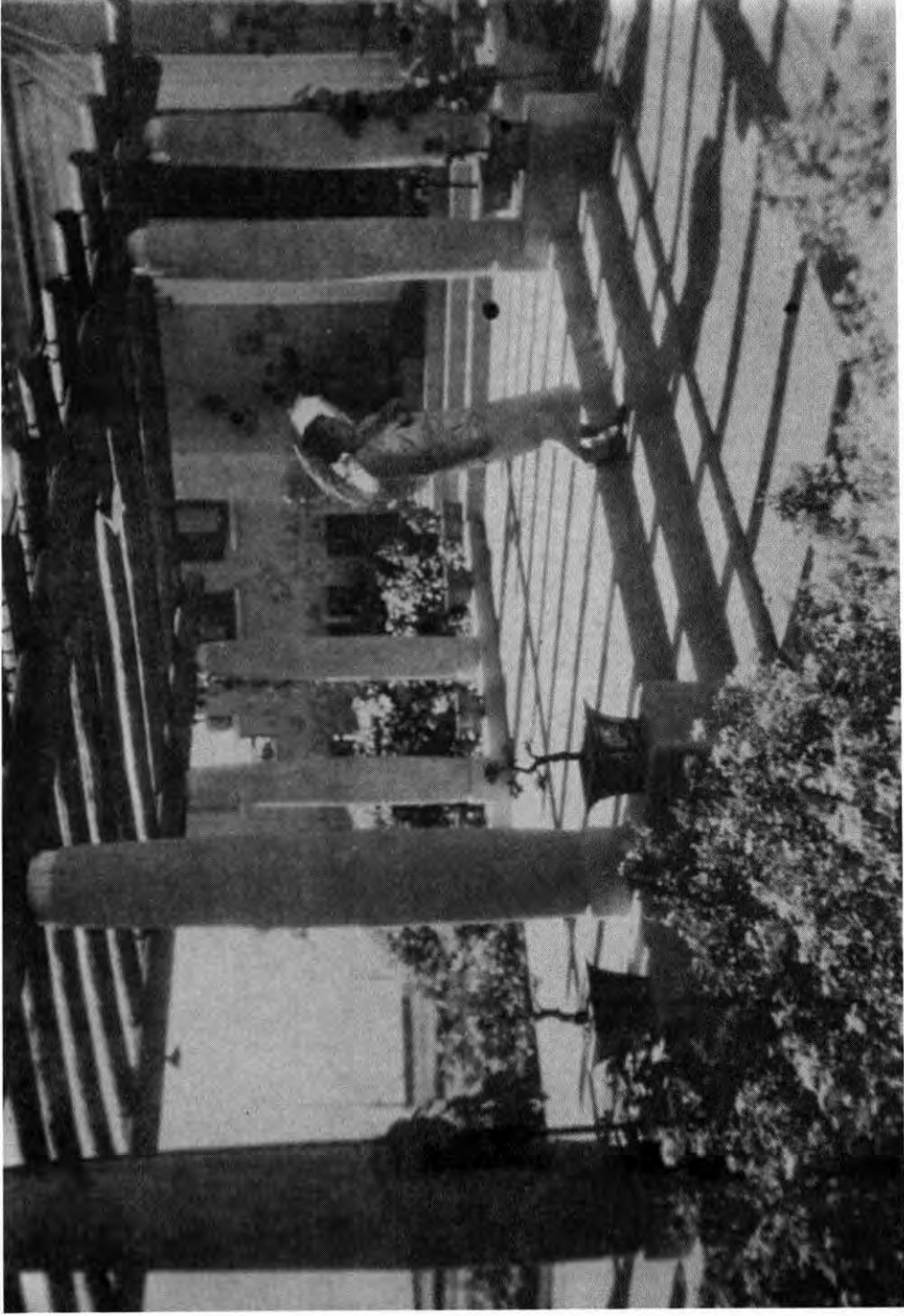
สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๘

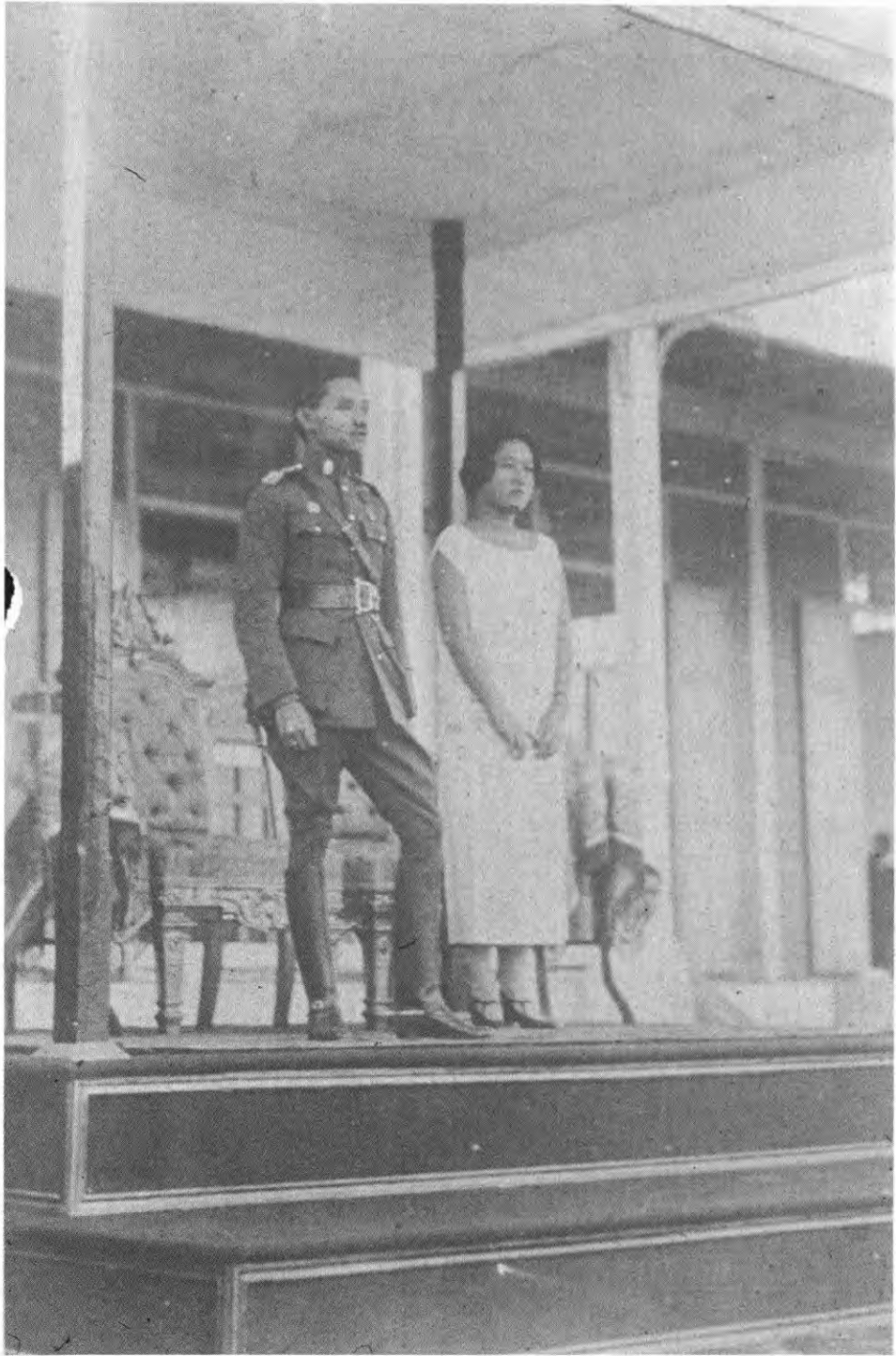
ทรงฉายเมื่อพระชนมายุ ๒๓ ชันษา

ทรงฉายร่วมกับพระชนกพระชนนี พระเชษฐา และพระอนุชา

ภาพฝีพระหัตถ์ ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข พระราชวังไกลกังวล หัวหิน

เสด็จฯ เยี่ยมพสกนิกรภาคพายัพ พ.ศ. ๒๔๖๕

ดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลฎีกาเป็นองค์แรก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเฉลิมพระเกียรติจาก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เป็น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เป็นกรณีพิเศษ สิ้นพระชนม์เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๘ พระชันษา ๗๐ ปี ทรงเป็นต้นราชสกุล สวัสดิวัตน์

ส่วนพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภาพรณี พระมารดา สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ มีพระนามเดิมว่า หม่อมเจ้าอภาพรณี กักดวงก เป็นพระธิดาใน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร (พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากักดวงกฤษฎ) พระราชโอรสใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นอธิบดีศาลรับสั่งชำระความฎีกา ทรงเป็นข้าหลวงต่างประเทศประจำมณฑลอีสาน และทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ทรงเป็นต้นราชสกุล กักดวงก หม่อมเจ้าอภาพรณีนั้น ได้เคยอยู่ในพระราชสำนัก สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณเป็นที่ทรงพระเมตตามาแต่ก่อน และทรงมีอริยาศยานดี มีมรรยาทสุภาพ สมเป็นกัลยาณีนารีรัตน์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงสถาปนาเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภาพรณี

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ แต่เมื่อยังทรงเป็นหม่อมเจ้าหญิงนั้น ทรงอยู่ในพระอุปถัมภ์ของ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ตั้งแต่พระชันษาได้ ๒ ขวบ เรียกกันในเวลา นั้นว่า “ท่านหญิงนา” พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงนิพนธ์หนังสือชื่อ “เกิดวังปารุสก์” (เล่ม ๑ หน้า ๖๐) เล่าถึงที่มาของพระนามนี้ว่า “เพื่อนเล่นที่ข้าพเจ้ารักมากที่สุดเป็นหญิง และแก่กว่าข้าพเจ้าราวสามปี เป็นหม่อมเจ้าธิดาของเสด็จปู่สวัสดิ์ ทรงนามว่า รำไพพรรณี และเรียกกันในเวลา นั้นว่า ท่านหญิงนา หม่อมเจ้าหญิงนั้นโดยมากจะเรียกกันว่า ท่านหญิงใหญ่ ท่านหญิงเล็ก ท่านหญิงน้อย ทั้งนี้เป็นต้น การถูกเรียกว่าท่านหญิงนานั้น ผู้อ่านบางคนอาจจะเห็นว่าแปลก เรื่องราวเป็นเช่นนั้นเมื่อเล็ก ๆ อยู่เป็นเด็กที่มีรูปร่างอ้วน จึงถูกล้อว่าเป็นเต้า สำหรับไทยเราการถูกเรียกว่าเต้าเมื่อเล็ก ๆ ไม่เป็นของเสียหาย แม้ทูลหม่อมลูกก็เคยถูกสมเด็จพระเจ้าย่าเรียกว่าเต้า อย่างไรก็ดี เมื่อท่านหญิงนายังเล็ก ๆ อยู่ได้ถูกถามว่า “อยากเป็นอะไร อยากเป็นเต้าทองหรือเต้านา” ท่านหญิงองค์เล็กได้ยิ้มและตอบว่า “อยากเป็นเต้านา” และก็ได้กลายเป็นท่านหญิงนาตั้งแต่นั้นมา”

ท่านหญิงนาทรงรับการศึกษาเบื้องต้นในเขตพระราชฐาน จนพระชันษาได้ ๖ ปี จึงได้เสด็จเข้าศึกษาที่โรงเรียนราชินี ขณะเดียวกันก็ได้ทรงศึกษาวิชาภาษาอังกฤษเป็นพิเศษ เมื่อ

พระชันษาได้ ๑๔ ปี ทรงอภิเษกสมรสกับ ร้อยเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปก
ศักดิ์เกษน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยปทุม โดยพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมเชษฐาธิราช ทรงส่งขอให้และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมให้จัดการพระราชพิธีอภิเษกสมรส ณ พระที่นั่งวโรภาสพิमान พระราชวังบางปะอิน
เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๖๑

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา และหม่อมเจ้ารำไพพรรณี
พระชายา มิได้ทรงคาดคิดว่าจะต้องเป็นพระมหากษัตริย์และพระราชินีแห่งสยามแต่ประการใด
เพราะตามลำดับการสืบราชสันตติวงศ์ต่อกันจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น สมเด็จพระ
เจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา เป็นพระอนุชาองค์เล็กที่สุดของพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีพระเชษฐา ซึ่งอยู่ในข่ายที่จะสืบราชสันตติวงศ์ต่อกัน
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกสามพระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า
กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย
และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา แต่ได้มีเหตุเศร้าสลดเกิดขึ้นใน
พระราชวงศ์จักรี กล่าวคือ ภายในเวลาเพียง ๕ ปี สมเด็จพระเชษฐาทั้งสามพระองค์ ก็เสด็จ
ทิวงคตตามลำดับ ดังนั้น ฐานองค์รัชทายาทจึงตกทอดยัง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า
ประชาธิปกศักดิ์เกษน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา เพราะขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว ยังไม่มีพระราชโอรสพระราชธิดา แต่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้
ทรงศึกษาราชการแผ่นดิน ในหน้าที่ของพระมหากษัตริย์มาแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๗ และ
บางครั้งทรงเป็นประธานที่ประชุมสภาเสนาบดีในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
มิได้เสด็จประทับอยู่ในพระนคร ซึ่งก็ได้ตั้งพระราชหฤทัยจนหยั่งรู้ถึงราชการนั้น ๆ และปฏิบัติ
หน้าที่แทนพระองค์ด้วยความเรียบร้อย จึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระบรมเชษฐา
ธิราชโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิ์เกษน์
กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา

หลังจากได้ทรงรับสถาปนาเป็นกรมหลวงไม่ถึงเดือน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๘ พระบรมวงศานุวงศ์
และเสนาบดีได้ประชุมกันก่อนที่จะสว่างของวันนั้น เพื่อปรึกษาหารือปัญหาการสืบราชสมบัติ
และการพระบรมศพ ที่ประชุมได้เปิดพระราชหัตถเลขาณัติกรรมของพระบาทสมเด็จพระ-

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จพระราชประสงครว่า หากพระนางเจ้าสุวัทนาซึ่งทรงพระครรภ์อยู่ มีพระราชโอรส ก็ให้พระราชโอรสได้สืบราชสมบัติต่อไป แต่ถ้าไม่มีพระราชโอรส ก็ใครให้ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ทรงรับรัชทายาทสืบสันตติวงศ์ตามราชประเพณี แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั่นเองไม่เต็มพระราชหฤทัยจะรับราชสมบัติ ทรงอ้างว่าพระองค์ไม่เคยแก่ ราชการเพียงพอ เจ้านายที่มีอาวุโสพอจะรับราชสมบัติก็ยังมี แต่ที่ประชุมได้ลงความเห็น เป็นเอกฉันท์ไว้วางใจในพระองค์ โดยเฉพาะสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ซึ่ง อยู่ในข่ายสมควรได้รับราชสมบัติด้วยพระองค์หนึ่ง ได้ทรงรับรองแข็งแรงว่าจะถวายความช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถทุกสถาน จึงต้องทรงยินยอมรับอัญเชิญขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ทรงรับพระบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๘ ทรงพระนามโดยย่อว่า พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหา ปรชาติปก ฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาหม่อมเจ้ารำไพพรรณี พระชายา ขึ้นเป็น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี บรมราชินี ถึงคำประกาศดังนี้

ประกาศ

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล ๒๔๖๘ พรรษา กุมภาพันธ์มาส บัญจวิสติ สุรทิน พุทธศักราชกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาปรชาติปก ฯ ล ฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า ราชประเพณีมีสืบมาแต่โบราณ เมื่อพระมหากษัตริย์ราชเจ้า เสด็จเสด็จด้วยราชสมบัติราชาภิเษกแล้ว ย่อมโปรด ฯ ให้พระชายาเดิมเฉลิมพระเกียรติยศเป็น สมเด็จพระอัครมเหสี ราชประเพณีอันนี้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็ได้ทรงประพฤตีสืบมา ทั้ง สมเด็จพระปิยภาติราช พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาวันบ้างในรัชกาลภายหลัง ก็เพราะสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลนั้น ๆ มิได้มีพระราชชายาอันทรงศักดิ์ สมควรจะเป็น พระมเหสีอยู่ในเวลาเมื่อเสด็จเสด็จด้วยราชสมบัติ จึงมิได้ทรงสถาปนาพระอัครมเหสีบ้าง ทรง สถาปนาต่อภายหลังบ้าง เมื่อยังเสด็จดำรงพระยศเป็น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ฯ อยู่ในรัชกาล ก่อน สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานอภิเษก สมรสกับ หม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี ทั้งแต่พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ หม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี ได้ดำรงพระยศเป็นพระราชชายามาจนบัดนี้ และทรงศักดิ์เป็นอุทิศสุชาภักตียนารี สมควรจะ

ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระอัครมเหสีตามโบราณราชประเพณีได้ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอภิเษกกับหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณีมา ได้ทรงประจักษ์แจ้งความซื่อตรงจงรักของหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี อันมีต่อพระองค์ ได้ตั้งพระหฤทัยสนองพระเดชพระคุณทั้งปฏิบัติวัฏฐากในเวลาเมื่อทรงเป็นสุขสำราญ และพยาบาลรักษาเมื่อเวลาทรงพระประชวร แม้เสด็จไปประทับอยู่ที่พระสถานต่างประเทศ ก็อุทิศสหายโดยเสด็จติดตามไป มิได้ย่อท้อต่อความลำบาก ควรนับว่าได้เคยเป็นคู่ร่วมทุกข์สุขกับพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นนิจรันตร จะหาผู้อื่นเสมอเหมือนมิได้ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ก็สมควรที่จะทรงสถาปนา หม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี ขึ้นเป็นสมเด็จพระอัครมเหสี เพราะความชอบความดีซึ่งได้มีต่อพระองค์มาแต่หนหลังด้วยอีกสถานหนึ่ง

กระแสพระราชดำริทั้งนี้ ได้ทรงปรึกษาพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน ก็ทรงยินดีเห็นชอบพร้อมกันทั้งพระราชบริหาร จึงมีพระบรมราชโองการมา ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท ดำรัสสั่งให้ประกาศเฉลิมพระนามหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี พระวรราชชายา เป็นเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี บรมราชินี และให้มีพระเกียรติยศเป็นพระอัครมเหสี สมบูรณ์ตามพระราชกำหนดกฎหมายและพระราชประเพณีจึงทุกประการ

ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีวิรัตนตรัยและเทพยเจ้าทั้งหลาย จงอภิบาลสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี บรมราชินี ให้ทรงพระเจริญทุกขณมาตุ พรวณ สุข พล ปฏิภาณ ธนสาร สมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคล ศุภวิบูลยมนุญผล พระเกียรติยศมโหฬารทุกประการเทอญ

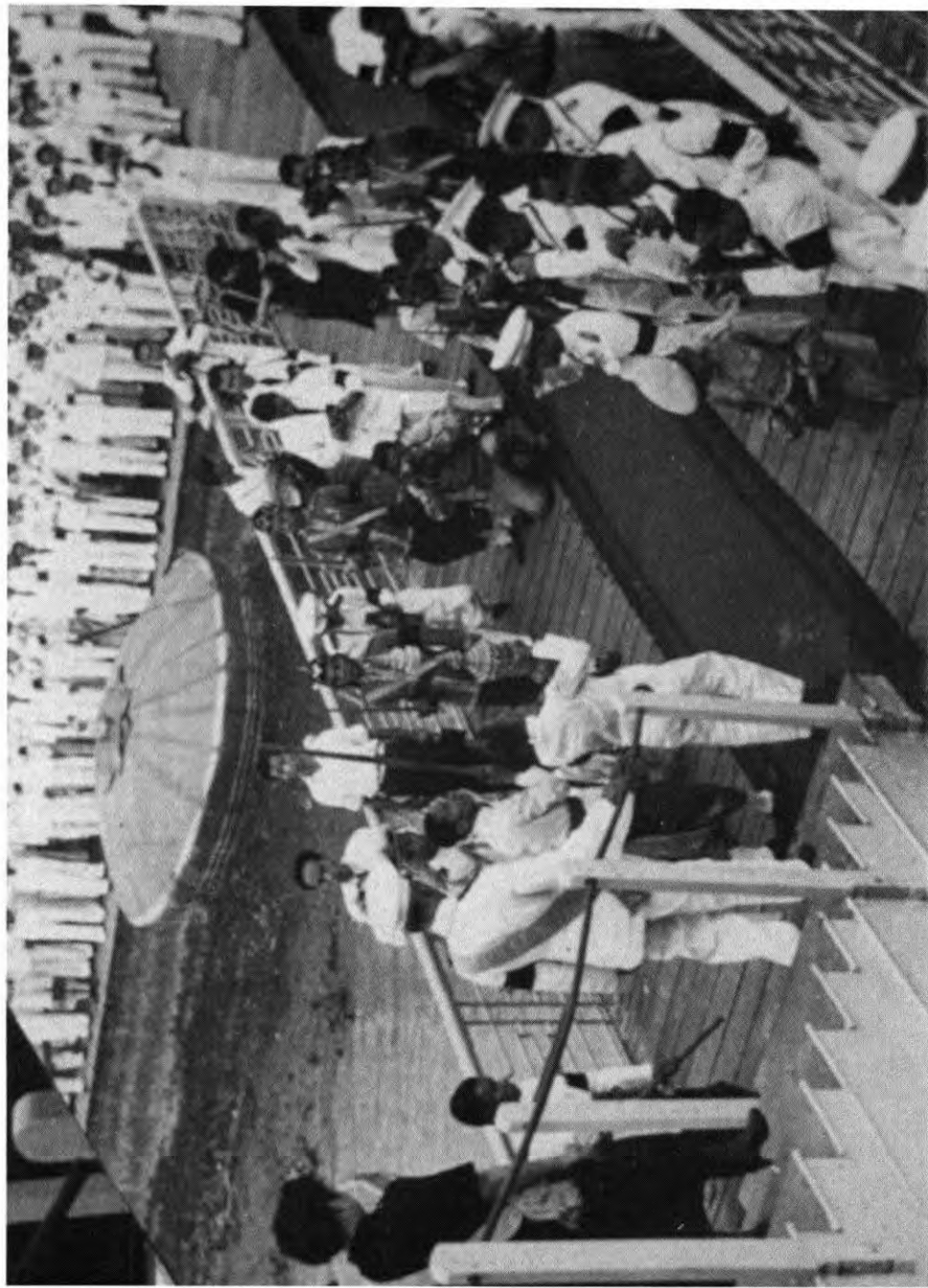
สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ มิได้ทรงตระหนักมาก่อนเลยว่า จะต้องทรงรับพระราชภาระในตำแหน่งพระบรมราชินีในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพราะทรงอภิเษกสมรสกับพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เล็กเท่านั้น แต่เมื่อเหตุการณ์บังคับให้ต้องทรงเป็นพระบรมราชินี เป็นศูนย์รวมของสตรีทั้งชาติที่จะต้องทรงเป็นผู้นำทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทั้งการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม และก็ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจได้อย่างเรียบร้อยงดงามทุกประการ ในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสเยี่ยมราษฎรทางไกลตลอดหัวมณฑลพายัพ จังหวัดตามชายทะเลในอ่าวไทย จังหวัดในมณฑลทักษิณ และเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมต่างประเทศ ตั้งแต่อินโดจีนของฝรั่งเศส เกาะชวา ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และประเทศต่าง ๆ ในยุโรป พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ก็ได้ตามเสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ด้วยพระวิริยะอุตสาหะยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความ

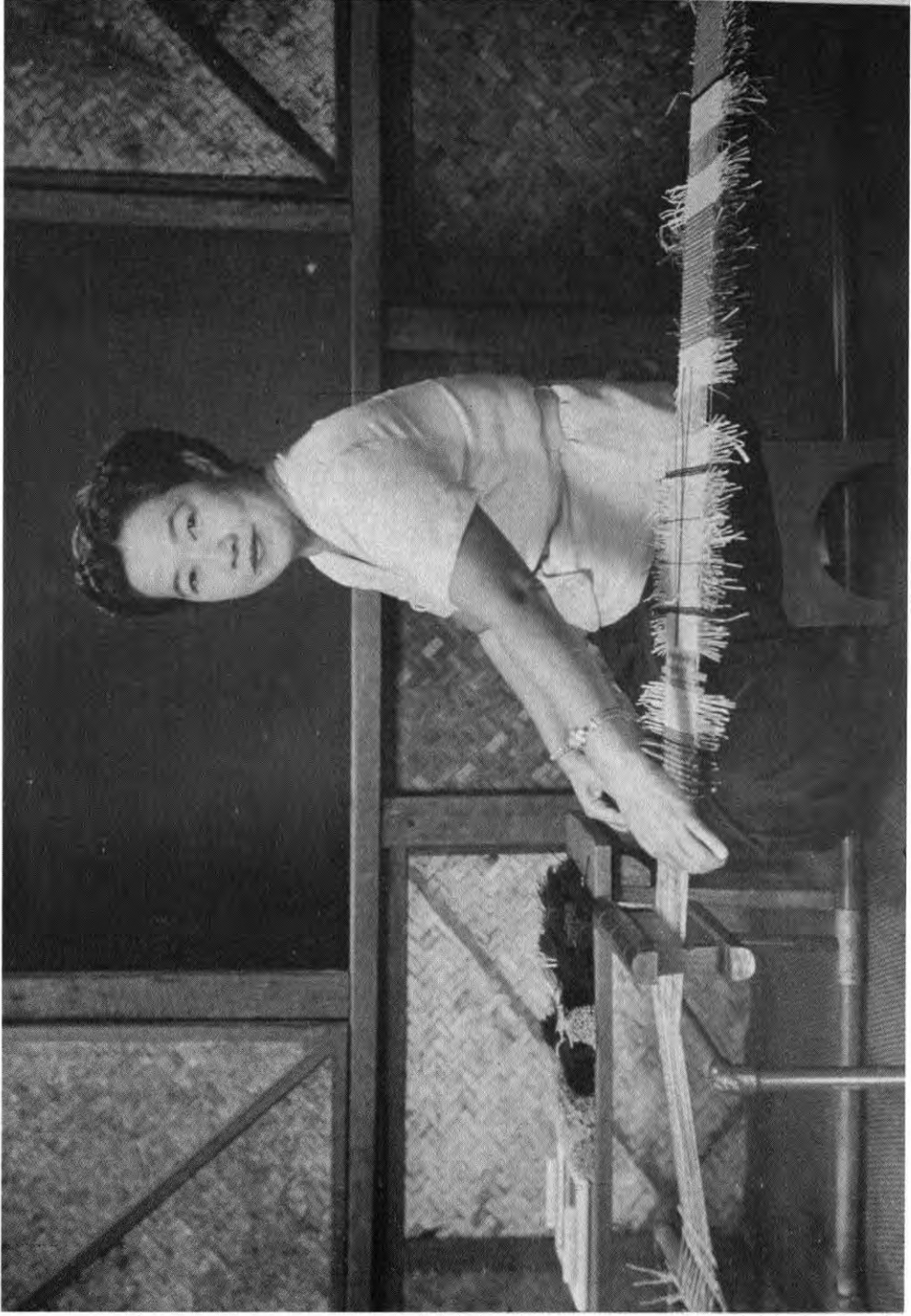
ทรงฉาย
ขณะประทับ ณ ประเทศอังกฤษ

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗
เสด็จพระราชดำเนินวันบรรจุพระบรมราชสรีรังคาร
ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

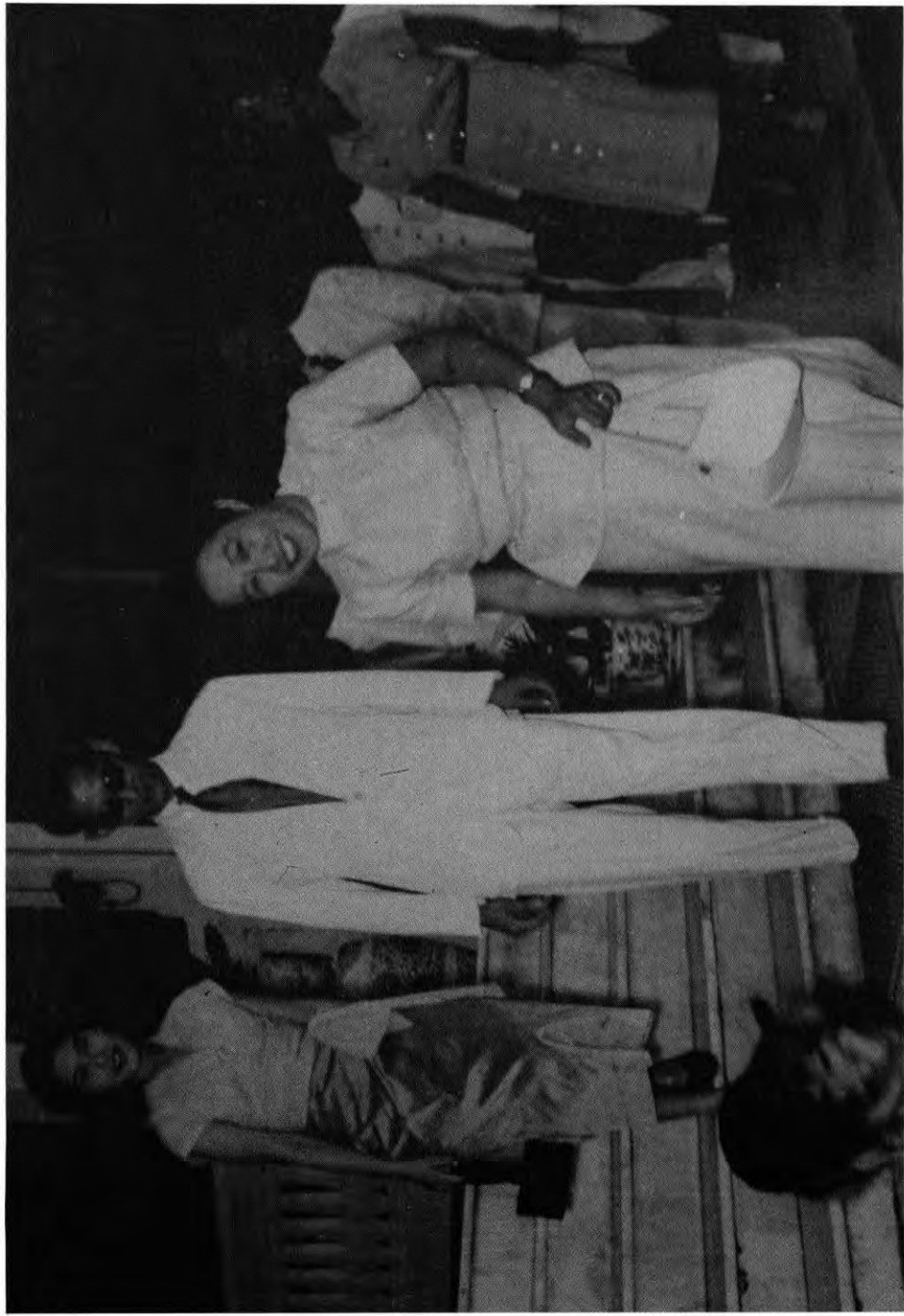
อัญเชิญเสด็จพระบรมโกศทรงพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ลงจากเรือหลวงแม่กลอง ณ ท่าราชวรดิฐ เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๔๘๒

ทรงทอเสื้อ ณ สวนบ้านแก้ว
จังหวัดจันทบุรี

ทรงเฝ้ากำยานบูชาเนื่องในวันวิสาขบูชา
ณ ประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. ๒๔๗๔

รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถ ณ พระตำหนักวังสุโขทัย

ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๒๐ ธันวาคม ๒๕๐๗

พี่ สนิทมา อว จันทบุรี

ศิริวรรณ

ศิริวรรณ แก้ว
จันทบุรี

วันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

จงรักภักดีแก่พระราชสวามี ก็ได้ทรงบำเพ็ญพระองค์เป็นคู่ทุกข์คู่สุขอย่างแท้จริง ตั้งแต่การตามเสด็จ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุมิโยทัยธรรมราชา ไปทรงรักษาพระองค์ ณ ทวีปยุโรป จนกระทั่งตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปรักษาพระเนตรที่ประเทศอังกฤษ หลังจากได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และทรงตัดสินพระราชหฤทัยสละราชสมบัติแล้วก็ได้สนองพระเดชพระคุณถวายการรักษาพยาบาลตลอดมา จนเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๔ ณ ประเทศนั้นแล้ว ก็ยังมีพระราชภาระในการอัญเชิญพระบรมอัฐิเสด็จนิวัตสู่ประเทศไทย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๒

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับในประเทศไทย ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลปัจจุบันยังทรงพระเยาว์นั้น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ ผ่อนคลายพระราชภาระของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันเป็นอันมาก นอกจากนั้นยังได้ทรงซื้อที่ดิน ประมาณ ๑,๒๐๐ ไร่ ที่จังหวัดจันทบุรี เพื่อทำสวนเป็นการสาคิดแก่ประชาชน และได้ทรงส่งเสริมงานหัตถกรรมการทอเสื่อกกพื้นเมืองให้เจริญก้าวหน้าขึ้น ด้วยการโปรดให้มีการค้นคว้าทดลองทางเคมี เพื่อที่ปรับปรุงการย้อมสีเสื่อให้งดงามและคงทนถาวร และทรงริเริ่มคิดประดิษฐ์ใช้เสื่อเป็นเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น กระเป๋าถือ แผ่นรองจาน แผ่นรองถ้วยแก้ว ทั้งนี้ได้ทรงประดิษฐ์ลดทอนและรูปแบบของงานศิลปหัตถกรรมเหล่านี้ด้วยพระองค์เอง และทรงช่วยเหลือตลอดไปตั้งก้านการตลาด อันมีผลทำให้เสื่อจันทบูรณเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ทำรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างมากมาจนถึงปัจจุบันนี้

นอกจากการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรมและหัตถกรรมดังกล่าวแล้ว ได้ทรงริเริ่มฟื้นฟูโรงพยาบาลประจำจังหวัดจันทบุรี ด้วยการสละพระราชทรัพย์ขยายกิจการของพยาบาล เพราะทรงสลดพระราชหฤทัยว่า โรงพยาบาลเกิมนั้น ขาดเครื่องมือเครื่องใช้ทางการแพทย์เป็นอันมาก เมื่อความทราบถึงรัฐบาล รัฐบาลก็ได้สนองพระราชประสงค์ สนับสนุนให้ปรับปรุงโรงพยาบาลแห่งนี้ให้มีจำนวนเตียงรับคนไข้ได้มากขึ้นจนเจริญก้าวหน้าเป็นศูนย์ฝึกอบรมนักศึกษาแพทย์ในชนบท และได้เปลี่ยนนามเป็นโรงพยาบาลพระปกเกล้า เพื่อถวายเป็นพระราชอนุสรณ์แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้นด้วย

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ ทรงพระบุญญาธิการประจำพระองค์อยู่ประการหนึ่งคือ ทรงพระสติโหมงคงามเป็นที่ยึดค้ำแต่ทรงพระเยาว์มา ความ

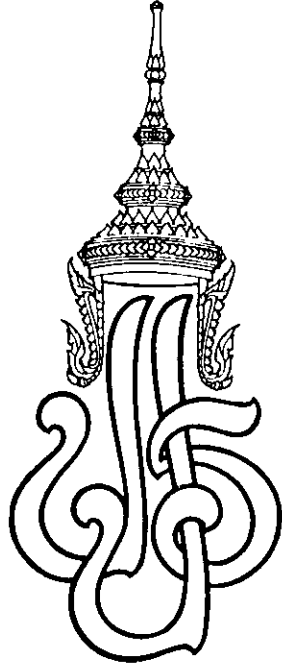
งามของพระองค์นั้นเป็นความงามที่สมพระชันษาน่ามหัศจรรย์ และยังมีพระปรีชาในการกำหนดฉลองพระองค์ได้อย่างเหมาะสม กิ่งที่ พระเจ้าจอร์จเธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงพระนิพนธ์ไว้ในหนังสือเกิดวังปารุสก์ (เล่มที่ ๒ หน้า ๑๐๗) ซึ่งกล่าวถึงตอน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพระเนตรที่ทวีปยุโรป หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วว่า “สมเด็จพระนางเจ้าจะงามยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนอีก แต่งพระองค์อย่างสตรีชาวยุโรปโดยทรงเลือกได้อย่างเหมาะสม ซึ่งผู้หญิงไทยน้อยคนจะทำได้ก็เท่า ชื่อนี้บางคนเคยเรียกว่า “แน่ละท่านมีเงินมากจะซื้ออะไรก็ได้” แต่ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย การแต่งตัวสวยนั้นไม่อยู่แต่ที่เงิน ถึงมีเงินมากเท่าใด ถ้าไม่มีความสามารถในทางเลือกแล้ว ก็แต่งกายเคอะอยู่ดี ข้าพเจ้าขอยืนยันว่า ยังไม่เคยเห็นผู้หญิงไทยที่เมืองนอกที่งดงามเท่า หรือแต่งกายแก่และสวยเท่า สมเด็จพระเจ้าไฟพธรณี”

แต่อย่างไรก็ตาม นอกจากพระศรีโคมกงาม และการรู้จักแต่งพระองค์ได้เหมาะสมแล้ว ความประทับใจของประชาชนชาวไทยที่มีแก่ สมเด็จพระนางเจ้าพระองค์นั้น คือพระราชจริยาวัตรอันนุ่มนวล พระพักตร์ที่แจ่มใสทรงยิ้มสรวลอยู่เป็นนิตย์ ทำให้ประชาชนที่เฝ้าทูลละอองพระบาท ได้สัมผัสกับพระเมตตาคุณด้วยตนเองอย่างชัดเจน จนไม่น่าเชื่อว่า สมเด็จพระบรมราชินี ที่ทรงประสบกับโลกธรรม และการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่หลายครั้งหลายครา จะมีพระพักตร์อึมเิบ เต็มไปด้วยพระเมตตาคุณเช่นนั้น

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ ประชวรสวรรคตด้วยพระหทัยวาย โดยพระอาการสงบ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ เวลา ๑๕ นาฬิกา ๕๐ นาที ณ พระตำหนัก วังสุโขทัย กรุงเทพมหานคร ในการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเสวยสลดพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง และทรงอาลัยระลึกถึงพระคุณูปการ ที่ทรงมีพระราชจริยาวัตรตั้งอยู่ในสัจจธรรม และขันติธรรมอย่างมั่นคง เป็นที่ทรงเคารพยกย่องอย่างยิ่งในพระองค์ ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สำนักพระราชวังจัดการพระบรมศพ ด้วยพระเกียรติยศตามราชประเพณี ประดิษฐานพระบรมศพ ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนข้าทูลละอองธุลีพระบาทในราชสำนัก ไว้ทุกข์ด้วยมีกำหนด ๑๐๐ วัน นับแต่วันเสด็จสวรรคตเป็นต้นไป ทั้งนี้ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ประชาชนทั่วไปได้

เข้าถวายสักการะพระบรมศพได้ตามความประสงค์ โดยขอให้แต่งกายสุภาพ และไม่จำเป็นต้อง
ไว้ทุกข์ก็ได้ ถ้วยทรงพระราชดำริจะมีให้ประชาชนต้องเคี้ยวครั้น ซึ่งปรากฏว่า ได้มีประชาชน
พ่อค้า ข้าราชการทั่วประเทศ หลังไหลกันมาถวายสักการะพระบรมศพอย่างเนืองแน่น และเมื่อ
ความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ได้มีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคจตุปัจจัยเพื่อโดยเสด็จพระราชกุศล
ในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายสมเด็จพระนางเจ้าพระองค์นั้น จึงทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง จัดพานรับจตุปัจจัยไว้ในพระที่นั่งกุฏิมหา-
ปราสาท และรวบรวมไว้เพื่อนำไปสมทบ ในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพต่อไป.

หน้าว่าง

การทรงพระผนวช

แห่ง

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์

กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ ๗

หน้าว่าง

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติเมื่อวันพุธ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑
ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นพระราชโอรสพระองค์สุดท้ายใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้รับ
พระราชทานพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายประชาธิปกศักดิเดชน์ ชเนศรมหาราชาราช จุฬาลง
กรณนาถไวโรธ อุดมยศอกฤษฐศักดิ์ อภัยบัณฑิต อสัมภินชาติพิสุทธ มหามกุฏราช-
พงศบริพัตร บรมชัตติยมหารัชฎาภิสิฏจนพรโรทัย มงคลสมัยสมากร สดาวรรวัจฉริยคุณ
อดุลยราชกุมาร

โดยเหตุที่ทรงเป็นพระราชโอรสพระองค์สุดท้าย สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงเอ็นดู
รักใคร่ ได้ทรงมอบให้เจ้าจอมเย็นในรัชกาลที่ ๕ เป็นพระอภิบาล พร้อมทั้งหม่อมเจ้าหญิง
มนัสวาศติ (ภายหลังเป็นพระองค์เจ้า) กับหม่อมเจ้าหญิงโพยมมาลัย ทรงเรียกว่าลูกเขี่ยคนน้อย
มาแต่ยังทรงพระเยาว์ พระราชโอรสของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบราฯ มีพระนามทรงเรียกเล่น ๆ
ทุกพระองค์ คือ

สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ทรงเรียกลูกโต ในพระราชสำนักจึงเรียกกันว่า
ตุลกระหม่อมโต

สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ทรงเรียกลูกเล็กหรือลูกชายเล็ก ในพระราชสำนักเรียก
กันว่า ตูลกระหม่อมเล็ก

สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ ทรงเรียกลูกเขี่ย (ภายหลังเป็นเขี่ยโต) ใน
พระราชสำนักเรียกกันว่า ตูลกระหม่อมเขี่ยโต

สมเด็จพระเจ้าฟ้าอัษฎางค์เชษฐาวุธ ทรงเรียกลูกเขี่ยเล็ก (ภายหลังเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชฯ
สิ้นพระชนม์แล้ว “เล็ก” ก็ค่อย ๆ หายไป ทรงเรียกแทนว่า “ลูกเขี่ย”) ในพระราชสำนัก
ก็เรียกกันว่า ตูลกระหม่อมเขี่ยเล็ก แล้วตูลกระหม่อมเขี่ย

สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ทรงเรียกลูกตัว ในพระราชสำนักเรียกกันว่า ตูลกระหม่อมตัว

สมเด็จพระบรมชนกนาถและสมเด็จพระบรมราชชนนีได้ทรงถนอมเลี้ยงพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ใกล้ชิดติดพระองค์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์มา จนเจริญพระชันษาสมควร

ทรงศึกษาตามประเพณีชาติตติยราชกุมาร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนักเรียนนายร้อยพิเศษในโรงเรียนนายร้อย มีพระอาจารย์ถวายพระอักษรอีกต่างหากที่ในพระราชวังดุสิต เช่น พระอาจารย์ถนอมและพระอาจารย์ถนอม เมื่อโสกันต์แล้วจึงโปรดฯ ให้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาการในประเทศอังกฤษ ได้ทรงศึกษาวิชาสามัญในวิทยาลัยอีตันอันเป็นโรงเรียนมัธยมชั้นเอกของอังกฤษ ไม่มีแห่งใดจะเป็นที่นิยมแพร่หลายเสมอเหมือน ในโรงเรียนนี้มีระเบียบแบบแผนกวัดขันฝึกหัดให้นักเรียนมีวินัยและสัมมาคารวะ แม้พระราชโอรสพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้านายใด ๆ ก็ต้องเริ่มเข้าไปรับใช้นักเรียนผู้มีอาวุโสในโรงเรียน หนึ่งโดยเหตุที่โรงเรียนอีตันตั้งอยู่ใกล้ชิดกับพระราชวังวินด์เซอร์ของพระราชวงศ์อังกฤษ นักเรียนได้อบรมให้รู้จักเจ้านายและราชประเพณี เมื่อเติบโตย่อมเข้าสมาคมทั้งปวงได้โดยปราศจากขวยเขิน ต่อจากนั้นได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาทหารที่โรงเรียนนายร้อยทหารที่เมืองวูลิช แผนกวิชาทหารปืนใหญ่ม้า ทรงสามารถสอบวิชาได้เต็มตามหลักสูตร ถึงได้ทรงรับสัญญาบัตรเป็นนายร้อยตรีกิตติมศักดิ์แห่งกองทัพอังกฤษ แล้วเสด็จไปประจำกรมทหารปืนใหญ่ม้าอังกฤษอยู่ที่เมืองออกเคอซอด ทรงศึกษาหน้าที่นายทหารต่อมาจนสำเร็จการศึกษาในชั้นนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงพระยศนายร้อยตรีนอกกองกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์แล้วเลื่อนขึ้นเป็นนายร้อยโทและเป็นนายทหารนอกกองกรมทหารปืนใหญ่รักษาพระองค์ด้วย

ครั้นเสด็จกลับเข้ามารับราชการ ในชั้นแรกได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นตำแหน่งนายทหารคนสนิทพิเศษของจอมพลสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเมื่อทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบกอยู่ก่อน แล้วเลื่อนขึ้นเป็นผู้บังคับการกองร้อยทหารปืนใหญ่รักษาพระองค์ และเป็นนายร้อยเอกต่อมา แล้วโปรดฯ ให้เสด็จไปรับราชการประจำกรมบัญชาการกองทัพน้อยที่ ๒ ในตำแหน่งนายทหารฝ่ายเสนาธิการ และต่อมาเลื่อนขึ้นเป็นนายพันตรีแล้วเป็นนายพันโท บังคับการโรงเรียนนายร้อยชั้นประถม

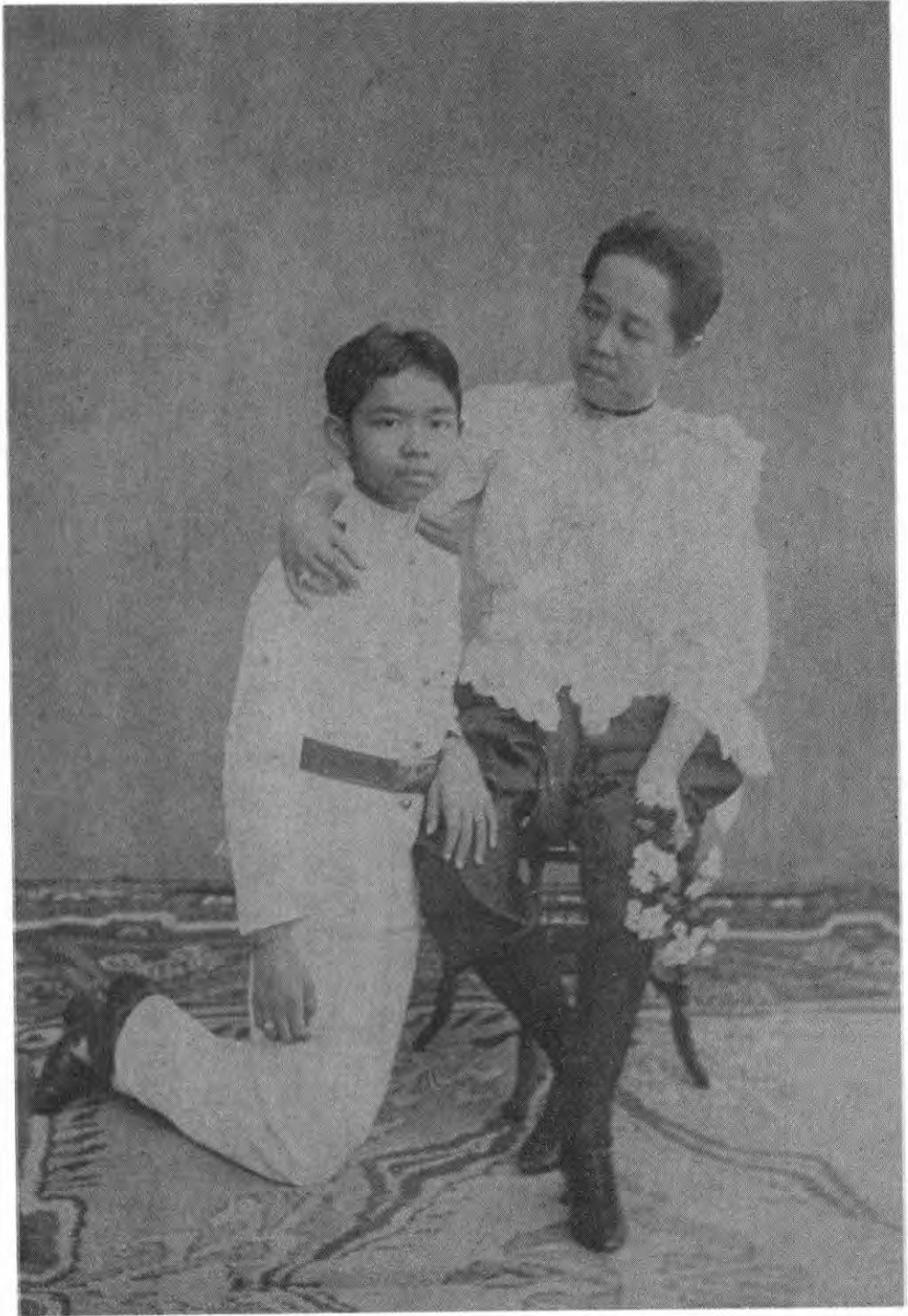
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้ทรงลาราชการเพื่อทรงผนวชในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วไปประทับจำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหารในสำนักสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเล่าเรียนพระธรรมวินัยเป็นที่พอพระฤทัยสมเด็จพระอัมรินทร์เป็นอันมาก จนมีวาทีสืบมาว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้นทรงพระปรารภเหตุที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ทรงเป็นเพียงพระอนุชาพระองค์น้อยที่สุดในจำนวนเจ้าฟ้าชาย

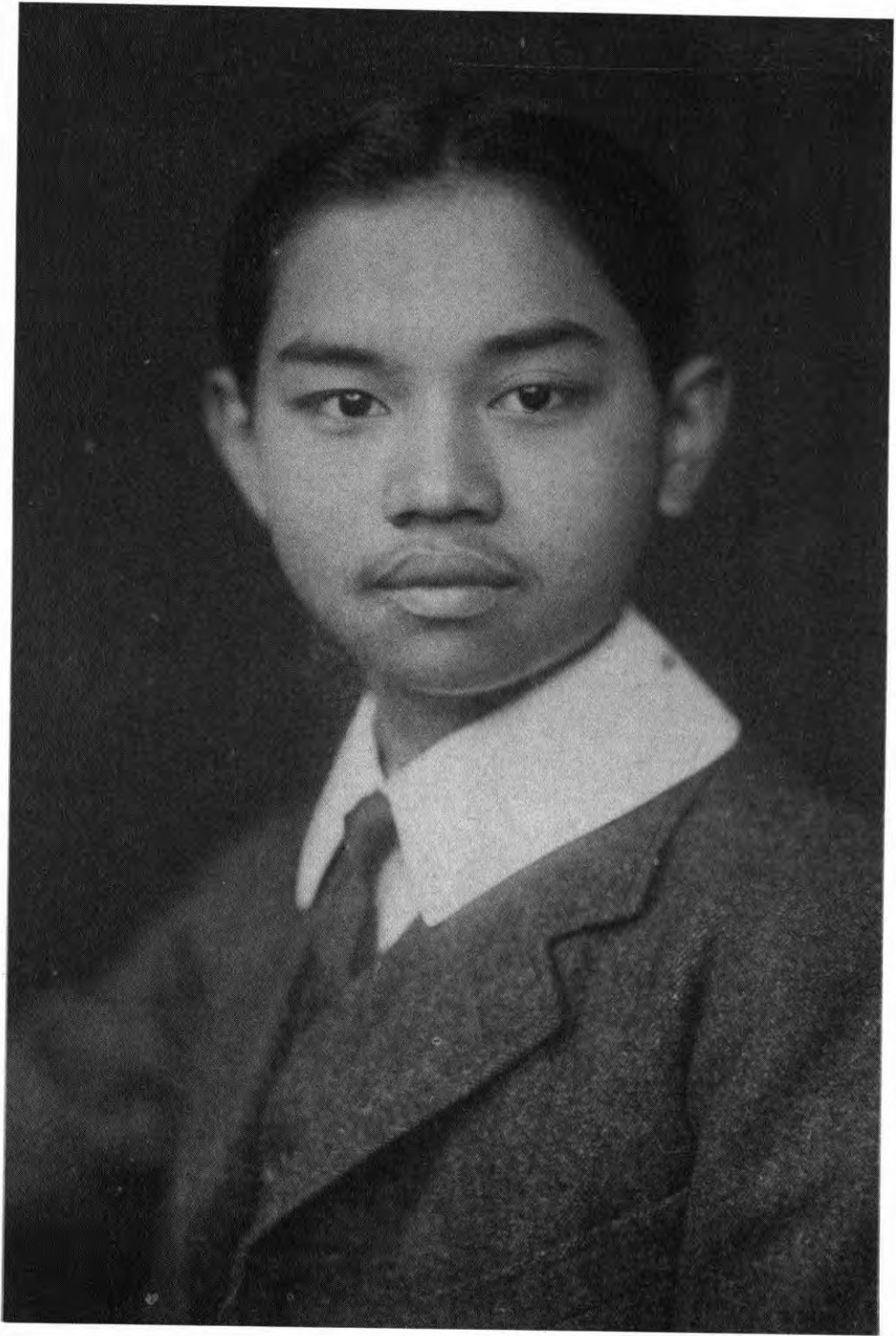
พระราชทานรัฐธรรมนุญ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๖

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
ทรงฉายพร้อมสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์

ทรงถ่ายพร้อมกับ สมเด็จพระราชชนนี (สมเด็จพระพันปีหลวง)
เมื่อทรงเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบก

ทรงถ่ายเมื่อทรงประทับเป็นนักเรียนในโรงเรียน อีตัน
ประเทศอังกฤษ

ทรงถ่ายเมื่อทรงเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบก
ที่ รอยแอส มิลิตารี อคาเดมี, วูลฟีลิส, ประเทศอังกฤษ

ทรงถ่ายเมื่อเสด็จกลับจากประเทศอังกฤษ
ทรงรับราชการมียศเป็นร้อยโท ประจำกรมเสนาธิการทหารบก

ทรงถ่ายเมื่อเสด็จออกทรงผนวชที่วัดบวรนิเวศน์วิหาร

พระบรมรูปทรงถ่ายเมื่อคราวทรงอภิเษก

กลายเป็นรัชทายาทขึ้น สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชทรงกังวลพระราชหฤทัยด้วยเรื่องนี้อยู่มาก จึงโปรดฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยฯ ทรงเริ่มศึกษาขนบธรรมเนียมและหน้าที่ราชการของพระเจ้าแผ่นดิน โดยให้ราชเลขาธิการนำการงานอันเป็นพระราชกรณียกิจไปถวายทอดพระเนตรเป็นนิจนวันคร ละงครั่งคราวที่เสด็จพระราชดำเนินจากพระนครฯ ก็โปรดให้สมเด็จพระราชอนุชาทรงสำเร็จราชการแผ่นดินและประทับเป็นประธานในที่ประชุมเสนาบดีแทนพระองค์เพื่อเป็นการฝึกหัด ทั้ง ๆ ที่พระองค์มีพระชนมายุน้อยกว่าผู้ใด ๆ หมกในเสนาบดีสถานนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยฯ ก็ได้เฝ้พระหฤทัยในการงานชนิดนี้ยิ่งนัก ทรงพิจารณาพิเคราะห์พิจารณาสอบสวนข้อราชการทุกด้านทุกมุมด้วยพระองค์สละ และทรงสละความสุขส่วนพระองค์เพื่องานนี้มิใช่น้อย เพื่อให้เห็นชัดในความกึ่งพระหฤทัยที่จะทรงศึกษาราชการแผ่นดินและในลักษณะที่พระองค์ทรงหยั่งรู้ได้ลึกซึ้งในราชการนั้น ๆ เพียงไร จะขอก็คำนำฉบับหนึ่งซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นไว้ในเวลาต่อมาเมื่อได้เสวยราชย์แล้วดังต่อไปนี้

“เมื่อข้าพเจ้ากลับมาจากทวีปยุโรปครั้งหลังนี้ ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระราชดำริว่า ข้าพเจ้ามีอายุมากสมควรจะเล่าเรียนประเพณีการปกครองบ้านเมืองและราชการแผ่นดิน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหิธรนำหนังสือราชการแผ่นดินเรื่องสำคัญ ๆ อันเป็นหลักราชการมาให้ข้าพเจ้าอ่านและศึกษา ทั้งนี้เป็นพระราชประเพณีมาแต่เดิม

“ในบรรดาหนังสือที่เจ้าพระยามหิธรนำมาให้ข้าพเจ้าอ่านนั้น มีพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในเรื่องการเปลี่ยนแปลงแก้ไขการปกครองแผ่นดินซึ่งข้าพเจ้าได้ให้พิมพ์ขึ้นนี้

“เมื่อข้าพเจ้าได้อ่านพระราชดำรัสแล้ว รู้สึกว่าเป็นหนังสือสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกเพิ่มพูนความเลื่อมใสในพระปรีชาสามารถและพระบารมีของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงยิ่งขึ้นอีก ทั้งทำให้ความรักความนับถือในพระองค์ซึ่งข้าพเจ้ามีอยู่แล้วเต็มหัวใจ ให้หนักแน่นเต็มค้นมากขึ้นอีกด้วย

“พระราชดำรัสนี้ได้ทรงเรียบเรียงอย่างรอบคอบที่สุด แสดงให้เห็นชัดว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงมีพระปรีชารอบรู้ในทางรัฐประศาสนประเพณีการปกครองของไทยอย่างเก่าเป็นอย่างดี และส่วนการประเพณีการปกครองอย่างทันสมัยกันในทวีปยุโรปก็ได้ทรงศึกษาทรงทราบหลักการโดยตลอด พระราชดำรัสนี้จึงเป็นหนังสือที่ให้ความรู้ในทางการปกครองของ

ประเทศสยามเป็นอย่างดียิ่ง

“พระราชดำรัสนี้ นอกจากที่จะให้ความรู้อันดีซึ่งคงว่ามาแล้ว ยังทำให้เห็นพระราชหฤทัยของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นอย่างดี ว่าพระองค์มิได้ทรงนึกถึงสิ่งอื่นเลย นอกจากความสุขของประชาชน และความเจริญรุ่งเรืองของประเทศเป็นที่ตั้ง เป็นสำคัญในการที่จะทรงพระราชดำริกิจการใด ๆ ทั้งปวง

“การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบเดิม เป็นกึ่งกระทรวง ๑๒ กระทรวงนี้ ก็นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ซึ่งเรียกได้อย่างพุกกันตามธรรมกว่า “พลิกแผ่นดิน” ถ้าจะใช้คำอังกฤษก็ควรว่า “Revolution” ไม่ใช่ “Evolution”

“การเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงครั้งนี้ มีน้อยประเทศนักที่จะสำเร็จไปได้โดยราบคาบ ปราศจากการจลาจล หรือจะว่าไม่มีเลยก็เกือบจะว่าได้. ประเทศญี่ปุ่นได้มีการเปลี่ยนแปลงปกครองอย่าง “พลิกแผ่นดิน” เหมือนประเทศสยาม แต่หาได้ดำเนินการไปได้โดยสงบราบคาบ เหมือนอย่างประเทศสยามไม่ ยังต้องมีการจลาจลในบ้านเมือง เช่นมีขบถสัตตsuma เป็นต้น

“การที่ประเทศสยามได้เปลี่ยนแปลงวิธีปกครองอย่าง “Revolution” ได้โดยไม่ต้องมีใครต้องเสียเลือดเนื้อแม้แต่หยดเดียวครั้งนี้ ก็นับว่าเป็นมหัศจรรย์ เป็นโชคคิของประเทศสยามเป็นอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ย่อมขัดกับประโยชน์ของคนบางจำพวก จึงยากนักที่จะสำเร็จไปได้โดยสงบราบคาบ

“ที่การเปลี่ยนแปลงอย่างนี้สำเร็จไปได้ในประเทศสยามอย่างราบคาบเพราะ “Revolution” ของเรานั้นสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ทรงริเริ่ม ประกอบทั้งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นทรงพระปรีชาสามารถยิ่งกว่าผู้ใดหมกในเวลานั้นทั้งทรงมีพระราชอัธยาศัยละมุนละม่อม ทรงสามารถปลุกความจงรักภักดีในชนทุกชั้นที่ได้เข้าเฝ้าใกล้ชิดพระองค์แม้แต่ครั้งเดียว

“พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเล็งเห็นการภายนอกอย่างชัดเจนและทราบการที่ล่องไปแล้วเป็นอย่างดี ได้ทรงพระราชดำริตรองโดยรอบคอบ ได้ทรงเลือกประเพณีการปกครองทั้งของไทยเราและต่างประเทศประกอบกันด้วยพระปรีชาญาณอันยอดเยี่ยม ได้ทรงจัดการเปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองเป็นลำดับมาล้วนเหมาะกับเหตุการณ์และเหมาะกับเวลา ไม่ช้าเกินไป ไม่เร็วเกินไป

“พวกเราผู้เป็นพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้มีความจงรักภักดี และรู้สึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงอยู่ทุกขณะจิต ควรตั้งใจดำเนินการรอยพระยุคลบาทตามแต่จะทำได้ ควรพยายามแลดูการล่องหน้า แต่ก็ควรเหลียวหลังดูประเพณี

และหลักการที่ล่วงไปแล้วด้วยเหมือนกัน ใน ๒ อย่างนี้ก็พอจะทำได้ มีyakอยู่เพียงจะเลือกเวลาให้เหมาะ อย่าให้ช้าเกินไป อย่าให้เร็วเกินไป ข้อนี้แหละยากยิ่งนัก นอกจากมีสติปัญญาแล้วยังต้องมีโชคตีประกอบด้วย แต่ถ้าเราทำการใด ๆ ไปโดยมีความสุจริตในใจและโดยเต็มความสามารถแล้ว ก็ต้องนับว่าได้พยายามทำการงานตามหน้าที่จนสุดกำลังแล้ว”

ครั้นในกลางปี (๑๑ พฤศจิกายน) ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสังเกตเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชาทรงปฏิบัติราชการโดยพระวิริยะอุสาหะอันแรงกล้า ด้วยความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และทรงพระสติปัญญาอันสุขุมคัมภีรภาพสมควรไว้วางพระราชหฤทัย เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชื่นชมโสมนัส จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้เลื่อนสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ฯ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ฯ เสนาบดีมหาจักรีราช จุฬาลงกรณนาถวโรธ อุดมยศอุกฤษฐศักดิ์ อภัยบัณฑนาวิล อสัมภินชาติพิสุทธ มหามกุฏราชพงศบริพัตร บรมชกัตติยมหารัชฎาภิเศกจนพรพรโยทัย มงคลสมัยสมากร สดาวรรวัจฉริยคุณ อุตลยราชกุมาร กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา

เมื่อได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยฯ ขึ้นเป็นกรมหลวงแล้วไม่ทันถึงเดือนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ประชวรสวรรคต พระบรมวงศ์และท่านเสนาบดีมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชเป็นประธานได้ประชุมกันในตอนกึ่งวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน นั้นเอง เพื่อปรึกษาหารือปัญหาการสืบราชสมบัติและการทำพระบรมศพที่ประชุมได้พิจารณาหารือพระราชนัดดาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันได้ทรงแสดงไว้ในพระราชหัตถเลขาธิบดีกรรรม ใจความว่า การสืบราชสมบัตินั้นมีพระราชประสงค์ว่า หากมีพระราชโอรส (เวลาที่ทรงทำนิตกรรมนั้นพระนางเจ้าสุวัทนาทรงพระครรภ์อยู่) ก็ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยฯ ทรงเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ จนกว่าพระมหากษัตริย์จะทรงบรรลุนิติภาวะ แต่ถ้าไม่มีพระราชโอรส ก็ใครให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยทรงรับราชการสืบสันตติวงศ์ตามราชประเพณี ทั้งนี้ขอให้เห็นว่า พระองค์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยในสมเด็จพระราชาอนุชาทุกประการ แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยเองนั้นไม่เต็มพระหฤทัยจะรับราชสมบัติ ทรงอ้างว่าพระองค์ไม่เคยแก้ราชการเพียงพอ เจ้านายที่มีอาวุโสพอจะรับราชสมบัติก็น่าจะมี แต่ที่ประชุมลงความเห็นเป็นเอกฉันท์ไว้วางใจในพระองค์ และ

ให้อนุโลมตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยฯ ขึ้นทรงราชย์

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยก็ทรงต้องทรงทราบตระหนกอยู่แล้วว่า แม้จะไม่เต็มพระหฤทัย ก็ไม่มีทางอื่น นอกจากที่จะรับราชสมบัติ ทั้งพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ เช่นสมเด็จพระเชษฐาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ก็ทรงรับรองแข็งแรงว่าจะถวายความช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถทุกสถาน จึงทรงรับเชิญและเสด็จเข้าไปประทับแรม ณ พระที่นั่งบรมพิมานในพระบรมมหาราชวังตั้งแต่วันนั้น

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยทรงประสออุปสรรคสำคัญอันหนึ่งในอันที่จะประกอบพระราชกรณียกิจ ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในสมัยนั้น กล่าวคือพระองค์เป็นผู้ที่ไม่สมบูรณ์ด้วยพระอนามัยเสียเลย เมื่อแรกทรงรับราชการทหารก็ทรงพระประชวรครั้งหนึ่ง ถึงต้องเสด็จไปรักษาพระองค์ถึงยุโรป เมื่อพระอาการดีขึ้นเสด็จกลับเข้ามารับราชการแล้วก็ยังไม่เชื่อว่าทรงสมบูรณ์ด้วยพระอนามัย ต้องทรงบำเพ็ญการบริหารพระองค์อย่างสม่ำเสมอ ทรงกีฬาพอสมควรแก่พระกำลังเป็นนิตย์ เช่นเดินนิสและกอล์ฟ แต่ก่อนโปรดสควอชแรกเกิด ฉะนั้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานด้วยแข่งขันแก่ราชกรีฑาสโมสรสำหรับสควอชแรกเกิด นอกเหนือไปจากกีฬาใหญ่ ๆ ที่เป็นราชประเพณีจะพระราชทานด้วยเป็นประจำ เช่นเดินนิส กอล์ฟและฟุตบอล ทั้งสำหรับเด็กผู้ใหญ่ ในระหว่างโรงเรียนก็มี สโมสรก็มี

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยฯ เริ่มทรงรักษาราชสมบัติ ณ วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ เสนาบดีสภาตกลงให้กล่าวถึงพระองค์ว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัย-ธรรมราชา จนกว่าจะได้ทรงรับราชาภิเษกภายในสองวัน จากนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทั้งคณะอภิรัฐมนตรีขึ้น สำหรับมีหน้าที่ถวายคำปรึกษาราชการแผ่นดินและราชการในพระองค์ การที่ทั้งคณะที่ปรึกษาขึ้นนี้ข้าพเจ้าเชื่อว่าเป็นพระราชดำริมาแต่แรก เพราะข้าพเจ้าจำได้ว่าในวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ภายหลังเสวยราชย์เพียงวันเดียวมีรับสั่งให้หาข้าพเจ้า (เวลานั้นเป็นราชเลขาธิการฝ่ายต่างประเทศและเลขานุการเสนาบดีสภา) ขึ้นไปเฝ้าด้วยเรื่องราชการอื่น ๆ แล้ว เลยมีพระราชดำรัสเล่าให้ฟังด้วยว่าทรงพระราชดำริจะทั้งคณะที่ปรึกษาชั้นสูงชั้นไว้สำหรับทรงปรึกษาราชการทั่วไประหว่างที่ยังทรงใหม่ต่อหน้าที่ ส่วนที่จะเรียกชื่อคณะอย่างไรนั้น มีผู้แนะนำถวายว่าให้เรียก “สมุหนมนตรี” ข้าพเจ้าได้กราบบังคมทูลเป็นความเห็นส่วนตัวว่าไม่รักชื่อนั้น เพราะเป็นชื่อสำหรับบุคคลอีกชนิดหนึ่งซึ่งสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชทรงตั้งไว้ เป็น

ทำนองกิริยาคักก็ มิได้มีหน้าที่อันใด ผิดกับพระราชประสงค์ที่จะทรงใช้ที่ปรึกษาคณะนี้ จึงโปรดเกล้าฯ ว่าอีกชื่อหนึ่งซึ่งมีผู้แนะนำคือ อภิรัฐมนตรี ซึ่งเป็นคำใหม่ ข้าพเจ้าเห็นว่าแต่ก่อนก็เคยมี รัฐมนตรี เป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดินและเป็นผู้พิจารณาาร่างกฎหมาย (เวลานั้นไม่ได้ใช้คำนี้สำหรับหัวหน้ากระทรวง) แต่ไม่ใคร่จะได้ทำหน้าที่แล้ว เพราะเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป หน้าที่ที่ยังคงมีอยู่นาน ๆ ก็ก็เพียงเป็นที่ปรึกษา ฉะนั้น คณะใหม่ที่ทรงพระราชดำริจะตั้งขึ้นนี้หน้าที่เจาะจงเป็นที่ปรึกษา แต่เพราะทรงเลือกเฉพาะบุคคลชั้นสูงที่เกยงานใหญ่ ๆ มากมาแล้วจริง ๆ จะเติมอีกเข้าไปให้สูงกว่า รัฐมนตรี ปรกติก็ควรอยู่ จึงได้กราบบังคมทูลสนับสนุนคำว่าอภิรัฐมนตรีด้วย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้านายที่เกยทรงงานใหญ่ ๆ เป็นอภิรัฐมนตรี ๕ พระองค์คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ซึ่งเคยทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม, เป็นผู้บัญชาการทหารบกและเรือ, เป็นจเรทัพบก, และเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์หลายคราวในรัชกาลที่ ๖

๒. สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งเคยทรงเรียนและสอบไล่ได้เป็นนายทหารบกในกองทัพอเยอรมัน แล้วเข้ามารับราชการอยู่ในกองทัพบกเล็กน้อย แต่ต้องย้ายไปเป็นผู้บัญชาการทหารเรือโดยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นเหมาะสมและทรงทำหน้าที่นั้นได้เป็นอย่างดี จนได้ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงทหารเรือในคราวที่แยกทหารเรือออกไปตั้งขึ้นเป็นอีกกระทรวงหนึ่งต่างหาก ต่อมาเมื่อขาดเสนาธิการทหารบกในรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงย้ายมาเป็นเสนาธิการทหารบก

๓. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วชิรคังคิ์ ซึ่งทรงเป็นพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ ทรงทราบขนบธรรมเนียมราชการในพระราชสำนักและราชประเพณีทั้งปวง เคยทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ กระทรวงกลาโหม กระทรวงวัง ทั้งทรงเป็นอัครศิลปินด้วย

๔. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ซึ่งทรงเป็นอำมาตย์ผู้ใหญ่ในราชการพลเรือน เคยทรงจัดตั้งกระทรวงธรรมการขึ้น แล้วจัดการปกครองหัวเมืองทั่วพระราชอาณาเขต ทรงจัดกระทรวงมหาดไทยสมัยนั้นขึ้น จนเป็นกระทรวงที่เปรียบพร้อมด้วยสมรรถภาพ ทั้งทรงเป็นอัครบัณฑิตทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีด้วย

๕. พระเจ้าฟ้ายาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ซึ่งทรงเป็นผู้ชำระในราชการคลัง และเศรษฐกิจ เคยเป็นเสนาบดีคลังและกระทรวงพาณิชย์ ทั้งทรงเป็นอัครบัณฑิตทางภาษาศาสตร์

พระราชดำริทรงตั้งคณะอภิรัฐมนตรีขึ้นครั้งนี้ ปรากฏว่าได้รับคำสั่งรวเริญทั่วไปว่า ทรงใช้ปัญญาของผู้หลักผู้ใหญ่ให้เป็นประโยชน์ ทางต่างประเทศก็ชมว่าเป็นพระรัฐประศาสน์อันสุขุมกัมภีรภาพ เสี่ยงคัดค้านที่เกิดขึ้นภายหลังหาได้ตั้งออกมาในขณะนั้นไม่

ลุเดือนกุมภาพันธ์ (๒๔๖๔) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเข้าสู่พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งทำสมบูรณตามแบบแผน เป็นงานที่สง่าผ่าเผยสมส่วนอันควรแก่กาลเวลา ต่อจากนั้นโปรดให้จัดการถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระเมรุกลางเมืองถวายพระเกียรติยศอันควรแก่สมเด็จพระบรมกษัตริย์ราชทุกประการ โดยจัดงานอนุโลมตามพระราชประสงค์ที่พระองค์ทรงเสกไว้ ในหนังสือบันทึกพระราชดำรัสสั่ง แต่ยังมีได้เสด็จสวรรคต เพื่อเชิดชูพระเกียรติยศพิเศษที่พระองค์ทรงเป็นปราชญ์ทางอักษรศาสตร์ ได้โปรดเกล้าฯ ให้แจกจ่ายบรรดาพระราชนิพนธ์ทุกประเภทที่ทรงไว้ทั้งภาษาไทยอังกฤษและฝรั่งเศสไปยังสถานศิลปวิทยาและศึกษาการทั้งในและนอกพระราชอาณาจักร

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงประสบปัญหาลำบากมาแต่แรกขึ้นเสวยราชย์หลายประการ ที่สำคัญที่สุดก็คือปัญหาขาดแคลนทางเศรษฐกิจซึ่งครอบคลุมทุกคามโลกอยู่ทั่วไปในขณะนั้น และได้คลุมมาถึงสยามประเทศด้วยอย่างหนัก จนรัฐบาลไม่สามารถจะแก้ไขได้อย่างไร นอกจากที่ระงับการจ่ายลงไปอย่างเด็ดเดี่ยว ฉะนั้น จึงได้มีการตัดจำนวนข้าราชการลงไปเป็นอย่างมาก เพื่อให้งบประมาณรายได้รายจ่ายลงสู่ทุกสภาพ ถ้าไม่ทำคั้งนั้นก็เสียความเชื่อถือไว้วางใจของโลกไป แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นอย่างที่เรียกกันโดยสามัญสมมติว่า “คนใจนักเลง” พระองค์ทรงเห็นว่า เมื่อต้องตัดรายจ่ายทั่ว ๆ ไปลงเช่นนั้น จำจะต้องตัดเงินที่รัฐบาลทุลเกล้าฯ ถวายพระเจ้าแผ่นดินให้ทรงใช้สอยนั้นด้วย จึงได้ตัดเงินงบนี้จาก ๔ ล้านลงไปเหลือ ๖ ล้านบาท เงิน ๖ ล้านนี้รวมทั้งเงินเดือนข้าราชการและค่าใช้จ่ายในราชสำนักด้วย

แต่ถึงแม้ว่างบเงินใช้จ่ายในราชสำนักต้องถูกตัดทอนไปมากมายถึงประมาณร้อยละ ๓๓ ส่วนคั้งนี้ก็จริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงเป็นห่วง ในพระราชกรณีย์ดลางประการ

ซึ่งเวลานั้นประชาชนหวังให้พระเจ้าแผ่นดินทรงปฏิบัติ เช่นในการรักษาวัฒนธรรมและประเพณีของชาติ ฉะนั้น พระองค์ก็ทรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวิทยาอันเคยเป็นหน้าที่ของกรมมหรศพที่ต้อยกเลิกไป เช่นการดนตรีและนาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ ให้ทรงตัวอยู่ได้พอประมาณ จนความปรากฏว่าวงดนตรีสากลในพระราชสำนักครั้งนั้น มีฝีมือยอดเยี่ยมยิ่งกว่าเวลาใด ๆ ในอดีตด้วยซ้ำ ในการวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่นสถาปัตยกรรมและวิจิตรศิลป์ก็ทรงเอาพระธุระสนับสนุนด้วยทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์อีกมากมาย ขอยกตัวอย่างเช่น (๑) พระวิหารวัดสุวรรณคณารามซึ่งโปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์ และให้พระยานุศาสนิจกรกร (จันทร์ จิตรกร) เขียนภาพภายในขึ้นใหม่ เป็นภาพพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรอดีตมหाराช แห่งพระนครศรีอยุธยาผู้เป็นวีรบุรุษของชาติไทยพระองค์หนึ่ง (๒) ห้องเรียนที่วิชาวุฒิชัยวิทยาลัยอันตั้งอยู่กลางบริเวณโรงเรียนซึ่งได้พระราชทานนามว่า ตึกวิชรมงกุฏ (๓) ตึกที่ศิริราชพยาบาลอีกตึก เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการส่งเสริมวัฒนธรรมและสวัสดิภาพของไทยเป็นอย่างยิ่ง ทรงพระราชศรัทธาอุดหนุนการศึกษาและสาธารณสุขด้วยทุนรอนส่วนพระองค์เป็นน่านับการ แม้บริเวณอันกว้างขวางซึ่งเป็นที่ตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในเวลานี้ก็ได้ทรงพระราชอุทิศยกกรรมสิทธิ์พระราชทานแก่มหาวิทยาลัยนั้น นอกจากนี้ยังได้พระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ตั้งทุนให้ไปเล่าเรียนถึงต่างประเทศ ซึ่งเดิมมีอยู่แล้วปีละ ๒ ทุนนั้นขึ้นเป็นพิเศษ สำหรับแผนกวิทยาศาสตร์อีกปีละ ๑ ทุน ทั้งยังทรงพระราชการุณริเริ่มระเบียบการพระราชทานพระบรมรูปหล่อแก่สถานที่ศึกษา หรือทางศาสนา บรรดาที่ราษฎรมีแก้ไขสร้างขึ้นไว้ทั่วพระราชอาณาจักรด้วยทุนทรัพย์มีกำหนด เพื่อจะได้เฉลิมศรัทธาปสาทะของเขาเหล่านั้นให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป หมู่ชนใด ๆ ที่ได้รับพระราชทานพระบรมรูปเช่นนั้นไป ย่อมมีใจปีติเปรมปลื้มพากันทำมหรหรรคมถลงพระราชศรัทธาอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งมักเป็นโอกาสที่จะชักชวนกันบริจาคสมทบการกุศลนี้ซ้ำเข้าอีก เพื่อเป็นการที่ไทยเรานิยมกันว่าโดยเสด็จในงานพระราชกุศลเสมือนหนึ่งว่าได้ทำบุญร่วมกันกับพระเจ้าแผ่นดิน

โดยเหตุที่พระองค์ทรงเป็นทหารมาแต่แรกรับราชการ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวใฝ่พระราชหฤทัยในราชการทหารทุกเหล่า และในสวัสดิภาพของนายและพลทหารทุก

ชั้น มีทุกชั้นรื้อนประการโดยยังได้ทรงปรับทุกข์กับเพื่อนทหารเป็นอย่างกันเอง ก็ยังเห็นได้จากพระราชดำรัสเมื่อคราวตั้งยุบกรมกองตั้งได้กัคมาลงไว้ต่อไปนี้

“ความประสงค์ของการที่ให้รวมทบวงการฝ่ายทหารเป็นกระทรวงเดียวกันนั้น เป็นของที่คิดมานานแล้ว แต่ยังไม่มีโอกาสจะกระทำ การที่ให้รวมกระทรวงเข้าด้วยกันนี้ มีคนหลายคนคิดว่าเป็นการประหยัดเงินอย่างเดียว แต่ที่จริงนั้น ความประสงค์สำคัญก็เพื่อประโยชน์ในการทหารมากกว่าอะไรหมด ประเทศสยามเป็นประเทศเล็ก เรามีทหารเพื่อป้องกันตัวแท้ ๆ มิควรจะทำกาไปโดยไม่เหมาะสำหรับประเทศสยามเลย ประเทศใหญ่ ๆ ทหารบกอาจทำการโดยไม่เกี่ยวข้องกัน ทหารเรือทำการไม่เกี่ยวข้องกัน ทหารบกก็ทำได้ แต่ของเราต้องใช้วิธีติดต่อกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวพร้อมเพรียงกัน การป้องกันพระราชอาณาจักร ทหารบกทหารเรือทหารอากาศต้องใช้กำลังรวมกัน ต้องติดต่อกันอย่างใกล้ชิดโดยแน่นอน เพราะฉะนั้น ในระหว่างที่คิดเตรียมการที่จะดำเนินการป้องกันพระราชอาณาจักรอย่างไรวั้น ถ้าได้รวมหัวกันปรึกษาหารือก็จะเป็นผลดีกว่าที่ต่างคนต่างทำเป็นอันมาก การที่จะรวมหัวกันไม่มีอะไรที่เท่าที่จะรวมเป็นกระทรวงเดียวกัน นั้นเป็นทางให้การปรึกษาหารือเป็นผลสำเร็จติดต่อกันดี นอกจากในเรื่องที่จะติดต่อกันในทางวางแผนการป้องกันพระราชอาณาจักรแล้ว อีกอย่างหนึ่งก็คือ ทหารบกทหารเรือมีหน้าที่ทำกาอย่างเดียวกัน เพราะฉะนั้น ควรจะมีระเบียบการให้เหมือนกันมากที่สุดที่จะเป็นได้ เว้นแต่สิ่งที่ต่างกันทางเทคนิค นอกนั้นก็จะมีสิทธิเหมือนกัน ก็จะได้จะเสียอย่างใดก็ให้เหมือนกัน เช่น นายทหารจะได้ค่าทดแทนต่าง ๆ นานา ควรจะคล้ายคลึงกัน เพราะฉะนั้นนายทหารทำหน้าที่เหมือนกัน ส่วนหน้าที่ต่างกันตามแผนก เช่นพวกนักบินก็มีสิทธิต่างไป ส่วนพวกทั่วไปแล้วควรให้มีระเบียบการเหมือนกัน การรวมกระทรวงจะทำให้ได้ผลตามนั้นอีกอันหนึ่งก็คือ ในการเงินทำไมเราจึงไม่ใช้หลักการยุทธศาสตร์ หลักการรวมกำลัง ซึ่งเราต้องการที่สุด แต่ก่อนเมื่อแยกการเงินกัน ต่างคนต่างเหมาเอาไปทำ ใครเก็บเงินได้ก็เอาไปใช้ตามเรื่อง การที่ต่างคนต่างทำไปนั้น ไม่รู้ถึงกันว่าใครทำอะไร และไม่รู้จักเสนาบดีอื่น ๆ จึงมีเสียงบ่น ๆ ว่าทหารใช้เงินเปลือง เพราะไม่รู้ถึงกันว่าทำอะไรบ้าง เพราะฉะนั้น ที่จะให้มีความรู้สึกว่า ควรจะทำไปได้อย่างไรนั้น การเงินก็ต้องแยกเป็น ๒ แผน คือ ๑. รักษาส่วนที่มีอยู่แล้วให้มีอยู่ต่อไป ๒. ส่วนที่จะเพิ่มเติมให้เจริญยิ่งขึ้นต่อไป กระทรวงกลาโหมก็จะต้องวางแผนให้เห็นชัดว่า จะต้องทำอย่างไร วางกิจการให้แน่ชัดว่าจะทำอะไร แล้วก็จะได้ทราบ

ทั่วกันว่า แผนของเราอันนี้จะทำให้เร็วเข้าเพียงใดก็ตามที่ จะต้องหาเงินให้ได้ คือให้เห็นใจว่า จะทำอะไรจำเป็นเพียงใด ทั้งนี้ ก็จะเป็นผลสำเร็จ แต่ก่อนนี้เมื่อมีเงินมาแล้วก็แบ่งย่อย ๆ ออกไปไม่ได้รวมกัน สมมติว่ารัฐบาลให้เงินมากก้อนหนึ่ง แล้วต่างคนต่างได้คนละนิด ทหารบกได้ปืนใหญ่ ๑ กระบอก ทหารเรือได้เรือยนต์ ๑ ลำ กว่าที่จะสำเร็จได้ก็ช้า แต่ถ้าเราจะแผนเสียก่อนว่า เราจะต้องการจะให้อะไรสำเร็จก่อน อะไรเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการป้องกันพระราชอาณาจักร แล้วก็ทุ่มเงินไปทางนั้นเช่นนั้นจะเป็นผลดีกว่า เมื่อรวมกระทรวงแล้วก็รวมกำลังเงินได้ เมื่อได้ประชุมพร้อมกันเห็นว่า เราควรจะใช้เงินทางไหนแล้วก็ทุ่มเงินไปทางนั้น

การวางแผนสำหรับการป้องกันพระราชอาณาจักรย่อมทำได้ ๒ ทาง อย่างหนึ่งคือโครงการให้โต แล้วค่อย ๆ บรรจุตามโครงการต่อไปตามแต่จะทำได้ แต่ถ้าเราวางแผนอย่างนั้นในชีวิตของเราผู้ที่นั่งอยู่นี้ไม่มีโตเห็นความสำเร็จ จึงคิดว่าควรวางแผนอีกอย่างหนึ่งคือ ทำเป็นขั้น ๆ เราควรนึกได้ว่า ถ้าข้าศึกจะมาซุ่มเหงเรา เขาคงคิดใช้วิธีที่ง่ายที่สุดก่อน เราต้องป้องกันวิธีที่ง่ายที่สุดเสียก่อน มิให้ข้าศึกใช้วิธีที่ง่ายนั้นได้ ขั้นที่ ๒ มีวิธีอะไรที่เขาจะใช้ได้แล้ว เราต้องป้องกันเป็นขั้น ๆ ไป เมื่อสำเร็จขั้นใดแล้วก็เขยิบไปเป็นขั้น ๆ จนสุดท้าย ถ้าข้าศึกจะมาที่เร เราต้องใช้กำลังมากที่สุด ใช้เงินทองมากที่สุด แต่ถ้าเราจะคิดถึงผลสุดท้ายเสียทีเดียว คือจะไม่ให้เขามาได้เลย ก็จะไม่มีความสำเร็จเลย เราได้แต่คำนึงถึงความไม่สำเร็จเท่านั้น เพราะฉะนั้น วิธีการวางแผนให้เป็นขั้น ๆ ให้ข้าศึกต้องใช้เงินมากขึ้นทุกทีทำการเข้าที่ยากขึ้นทุกทีนั้น เป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะควรกระทำ คือ ทุก ๆ ขั้นต้องแบ่งออกไปว่า ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ จะต้องทำอะไรบ้าง ฝ่ายไหน แผนไหน สำคัญกว่ากันอย่างไร แผนไหนควรจะทำให้สำเร็จก่อน เพื่อให้ผลนั้นสำเร็จเร็วที่สุดที่จะเป็นได้

การเหล่านี้ทั้งหมดจะทำได้ก็ต่อเมื่อได้รวมทหารบกทหารเรือเข้าด้วยกันโดยแน่นอน จึงเห็นความสำคัญในการที่ทหารบกทหารเรือและทหารอากาศจะต้องรวมกันนี้

ส่วนเรื่องการเงินขาดแคลนของรัฐบาลนั้น ที่จริงทหารควรจะรู้สึก ว่า ถ้าหากเป็นเวลาสงครามมาติดพระนคร เงินของรัฐบาลย่อมต้องใช้ในการทหารหมด กระทรวงทุกกระทรวงต้องทำการเพื่อช่วยทหาร และคนทุกคนต้องทำงานเพื่อช่วยทหารหมดเหมือนกัน แต่เวลานี้การเศรษฐกิจตกต่ำการเงินขาดแคลน ทั้งนี้ประเทศสยามตกอยู่ในอันตรายน่าเท่ากับเวลาสงคราม แต่มิใช่สงครามอาวุธ เป็นสงครามการเงิน จึงควรที่ทหารจะเอาใจช่วยผู้ที่จะต่อสู้กับสงครามการเงิน

คือ ฝ่ายกระทรวงพาณิชย์ ฯ กระทรวงพระคลัง ฯ เป็นต้น เขาย่อมจะหนักใจมากเหมือนกัน และการสงครามอย่างนี้เราพึ่งได้เคยพบเป็นครั้งแรก ไม่ใคร่จะชำนาญในกิจการนี้ นับว่าลำบาก เป็นของหนักอกมากทีเดียว

ในเวลาสงครามนั้น ถ้าทหารขวัญเสียแล้ว บ้านเมืองก็ล่ม ในเวลาสงครามเศรษฐกิจก็เหมือนกัน เราขวัญเสียไม่ได้ ถ้าเราขวัญเสียแล้วก็ล่มเช่นเดียวกัน ในเร็ว ๆ นี้ได้เห็นหนังสือพิมพ์ลงข่าวอะไรต่าง ๆ นานา อาจเป็นเรื่องให้ทหารขวัญเสียในเวลาที่เราเศรษฐกิจมาถึงหวังใจว่าทหารจะไม่เชื่อคำเล่าลือเหล่านั้น หน้าที่ทหารกับพลเรือนนั้นไม่ควรเอาเข้าไปเปรียบเทียบ เมื่อหน้าที่ต่างกัน สิทธิที่จะได้ก็ต้องไม่เหมือนกัน อย่าคิดว่าพลเรือนได้อย่างนั้น ทหารได้อย่างนี้ ถ้าเราเอามาเทียบกันแล้วจะไม่ถูกต้อง ไม่ตรงเลย ควรจะแยกเป็นคนละส่วนทีเดียว แต่ที่หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าละเงินเดือนนายทหาร และจะไม่ลดทางฝ่ายพลเรือนต่าง ๆ นานานั้นเป็นไปไม่ได้ เวลาข้าราชการทั้งหมดถ้าได้กินก็กินด้วยกัน ออกก็ออกด้วยกัน เวลาที่เราต้องได้รับความลำบากก็ต้องเป็นด้วยกัน ถ้าไม่อย่างนั้นก็จะเรียกว่าให้ประโยชน์แก่ฝ่ายหนึ่ง ไม่ให้ประโยชน์แก่อีกฝ่ายหนึ่ง หวังว่านายทหารคงจะไม่ฟังและขวัญเสียในเวลานี้ และหวังว่าจะพยายามคอยชี้แจงกับผู้ผู้น้อย เพื่อรักษาขวัญของทหารไว้ อย่าให้เชื่อข่าวลือต่าง ๆ ถ้านายทหารหรือข้าราชการทั่ว ๆ ไปจะเอาแก่ประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้อย่างพ้อคำ และวางตนเหมือนเป็นลูกจ้าง ไม่รู้สึกตัวเองว่าตนเป็นข้าแผ่นดิน ไม่ยอมสละความสุขส่วนตัวให้เมื่อจำเป็น ถ้าทุกคนรู้สึกเหมือนเป็นเพียงลูกจ้างเช่นนี้แล้ว บ้านเมืองก็คงไม่มีความเจริญแน่”

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเดิมมิได้ตั้งพระราชหฤทัยจะเป็นนักการเมือง แต่เมื่อต้องทรงรับเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว ก็ทรงฝึกฝนพระองค์เพื่อให้ทรงระหนักในกิจการบ้านเมืองด้วยพระอุทิศสาหัส ขอยกตัวอย่างจากพระราชดำรัสต่อไปนี้ เพื่อแสดงให้เห็นวิธีที่ทรงเผื่อแผ่แก่ชนต่างชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ทั้งนี้พระราชทานในโอกาสเสด็จ ฯ เยี่ยมโรงเรียนจีน

“ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายเป็นอันมากในการที่ได้จัดการรับรองข้าพเจ้าเป็นอย่างดี โดยมีไมตรีจิตอันแท้จริง การที่ข้าพเจ้าได้มาเยี่ยมโรงเรียนจีนต่าง ๆ ในคราวนี้ ก็เพื่อจะแสดงไมตรีจิตของข้าพเจ้าต่อพวกจีนที่ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศสยาม และเพื่อแสดงน้ำใจหวังดีต่อโรงเรียนของท่านทั้งปวง

การที่พวกพ่อค้าจีนได้กักจัดตั้งโรงเรียนขึ้นนั้นก็โดยที่มีความประสงค์จะให้บุตรหลานได้เล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ในภาษาจีนอันเป็นภาษาของตน เพื่อจะได้เป็นการสะดวกสำหรับที่จะประกอบอาชีพทำการค้าขายต่อไป และเพื่อประโยชน์อื่น ๆ ด้วย นอกจากการสอนภาษาจีน ท่านยังได้จัดการสอนภาษาไทยและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเมืองไทยด้วย เพราะฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าโรงเรียนจีนนั้นมีประโยชน์มาก เพราะนอกจากที่จะให้วิชาแก่เด็กจีนให้สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพให้สะดวกยิ่งขึ้น ยังจะทำให้เด็กจีนรู้จักเมืองไทยดีและเพื่ออ่านหนังสือไทยออกและเขียนได้ ย่อมจะทำให้ไทยและจีนสนิทสนมกลมเกลียวกันยิ่งขึ้นอีก

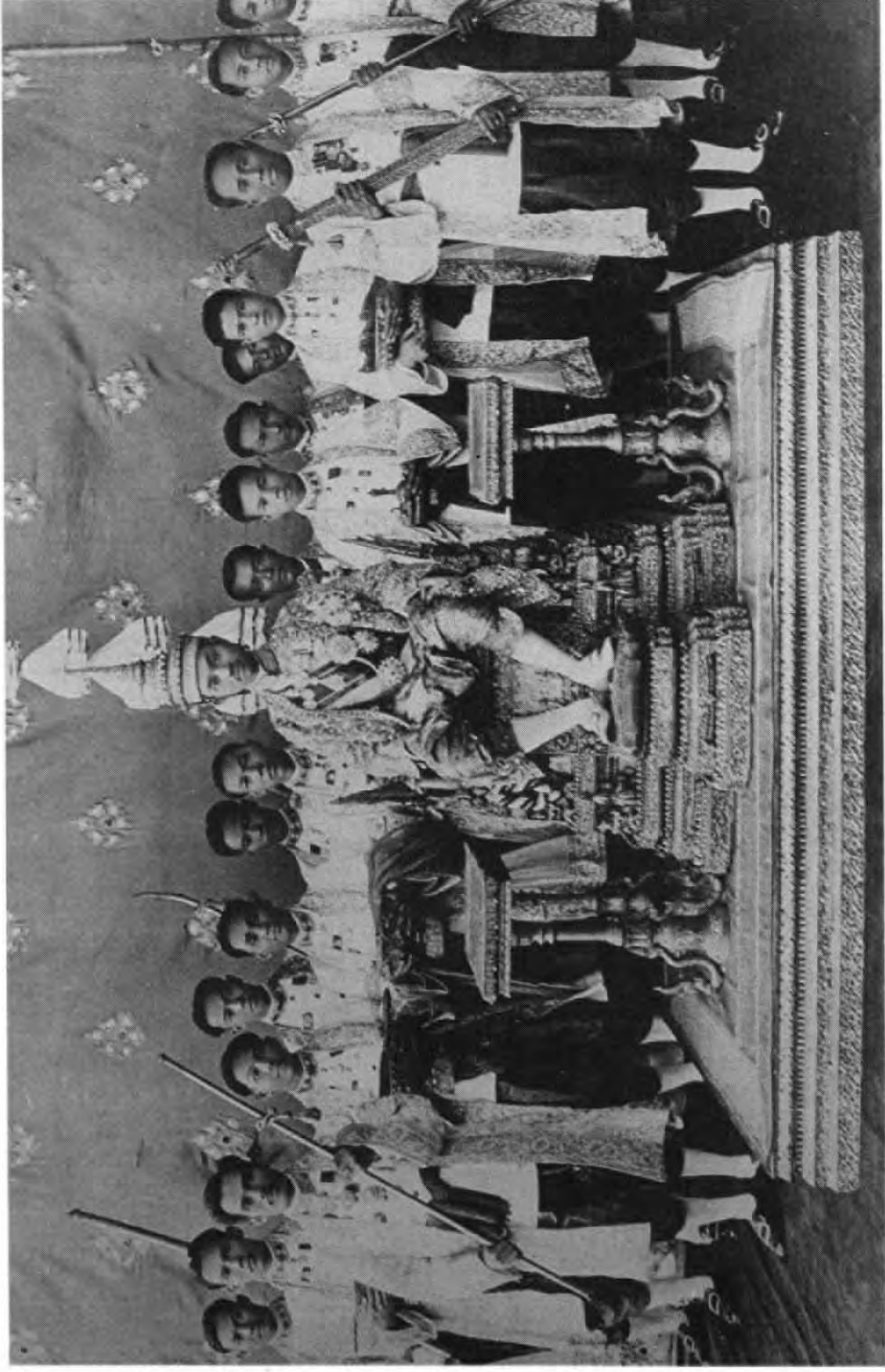
อันที่จริงไทยกับจีนนั้น ค่อนข้างนับว่าเป็นชาติที่เป็นพี่น้องกันโดยแท้ นอกจากนั้นเลือกไทยกับจีนได้ผสมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว จะต้องนับว่าแยกไม่ออก ข้าราชการชั้นสูง ๆ ที่เคยรับราชการหรือรับราชการอยู่ในเวลานี้ ที่เป็นเชื้อจีนอยู่เป็นอันมาก พวกจีนที่ได้มามีเทศสถานตั้งครอบครัวอยู่ในเมืองไทยจนกลายเป็นไทยไปก็มีอยู่เป็นอันมาก แม้ตัวข้าพเจ้าเองก็มีเลือดจีนปนอยู่ด้วย โดยเหตุเหล่านี้ไทยและจีนจึงอยู่ด้วยกันโดยสนิทสนมกลมเกลียวมาช้านาน ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์อะไรยิ่งไปกว่าที่จะขอให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนเป็นไปโดยสนิทสนมเหมือนอย่างที่แล้วมานี้ ให้คงอยู่เช่นนี้ตลอดไป ข้าพเจ้าหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะมีความเห็นพ้องกับข้าพเจ้า และจะตั้งใจสั่งสอนบุตรหลานให้มีความรู้สึกเช่นนั้น ในโรงเรียนของท่านท่านย่อมสั่งสอนให้นักเรียนรักประเทศจีนอันเป็นบ้านเกิดเมืองมารดร ชื่อนี้ย่อมเป็นของธรรมดาและของควร แต่นอกจากที่จะสอนให้รักประเทศจีน ข้าพเจ้ายังหวังว่าท่านจะสอนให้รักเมืองไทยด้วย เพราะท่านทั้งหลายได้มาตั้งเทศสถานอาศัยอยู่ในประเทศสยาม ได้รับความคุ้มครองร่มเย็นเป็นอย่างดีจากรัฐบาลสยาม มีสิทธิทุกอย่างเหมือนคนไทย ได้รับความสุขสบายมั่งคั่งสมบูรณ์ในประเทศสยาม เพราะฉะนั้น ความมั่นคงของรัฐบาลสยามและประเทศสยามย่อมเป็นสิ่งที่น่าพึงประสงค์ ถ้ารัฐบาลสยามหรือประเทศสยามต้องประสบภัยเป็นอันครายไปอย่างใดก็ดี ท่านทั้งหลายก็จะต้องได้รับความทุกข์ด้วยเหมือนกับคนไทย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าหวังว่าท่านคงจะเกลียดชังข้าศึกทั้งปวงของรัฐบาลสยาม จะเป็นข้าศึกภายนอกหรือภายในก็ดี ท่านคงมีน้ำใจช่วยปราบปรามกำจัดเสียให้หมดสิ้น ถ้าหากประเทศสยามจะต้องประสบภัยเมื่อใด ข้าพเจ้าหวังว่าท่านจะได้รับความช่วยเหลือจากพวกจีนด้วย

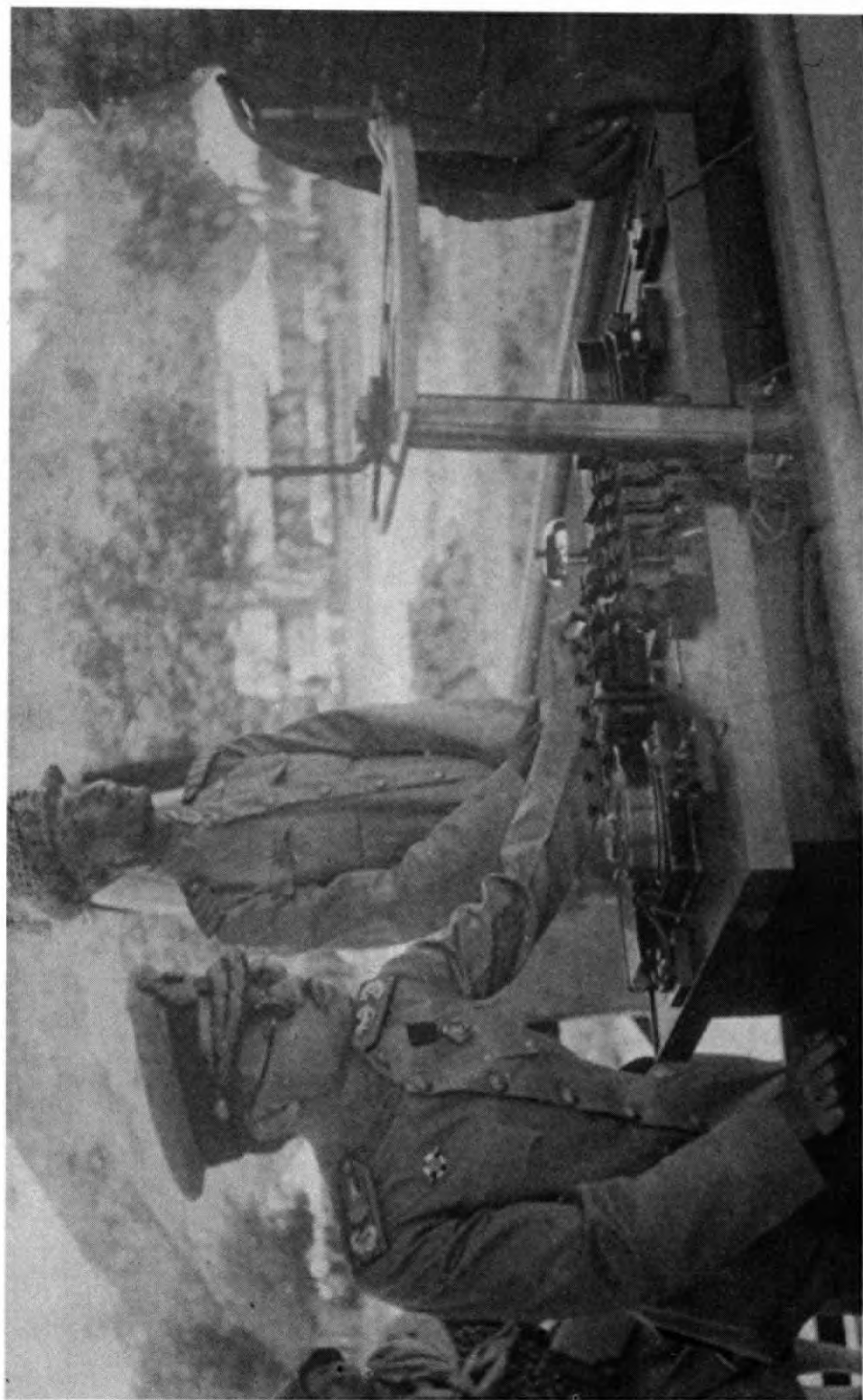
เสด็จประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์
บนพระราชบัลลังก์ ภายใต้นพปฎลมหาเศวตฉัตร
ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬารพิมาน

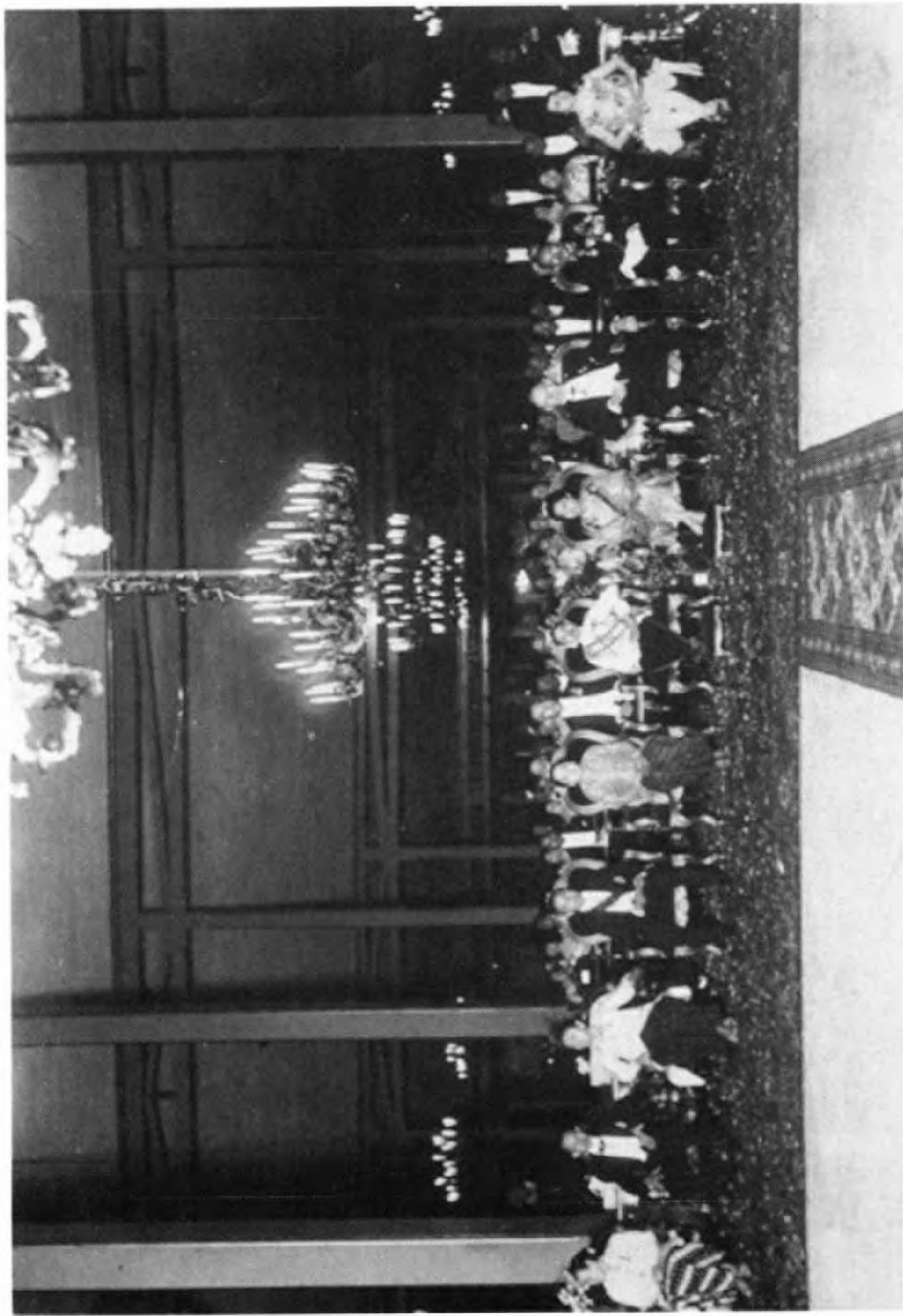
ทรงเครื่องเต็มยศอย่างโบราณ
ทรงฉลองพระองค์ครุยเฉลิมพระมหามาลา
ก่อนทรงพระมหาพิชัยมงกุฏ

ทรงเครื่องบรมราชาภิเษก ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจจินทาสัน

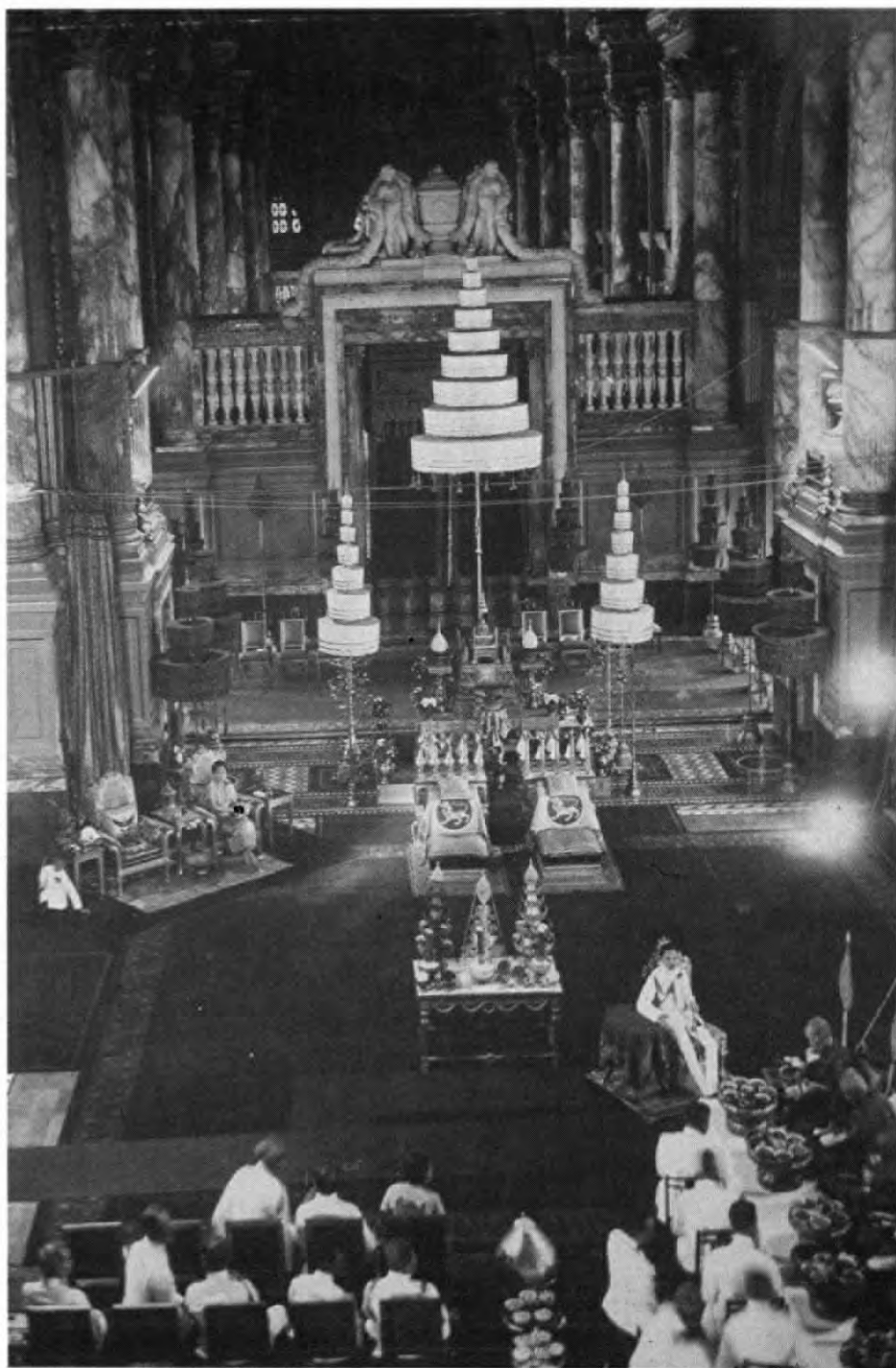
ทรงทดลองใช้เครื่องส่งโทรเลขแบบ Morse code

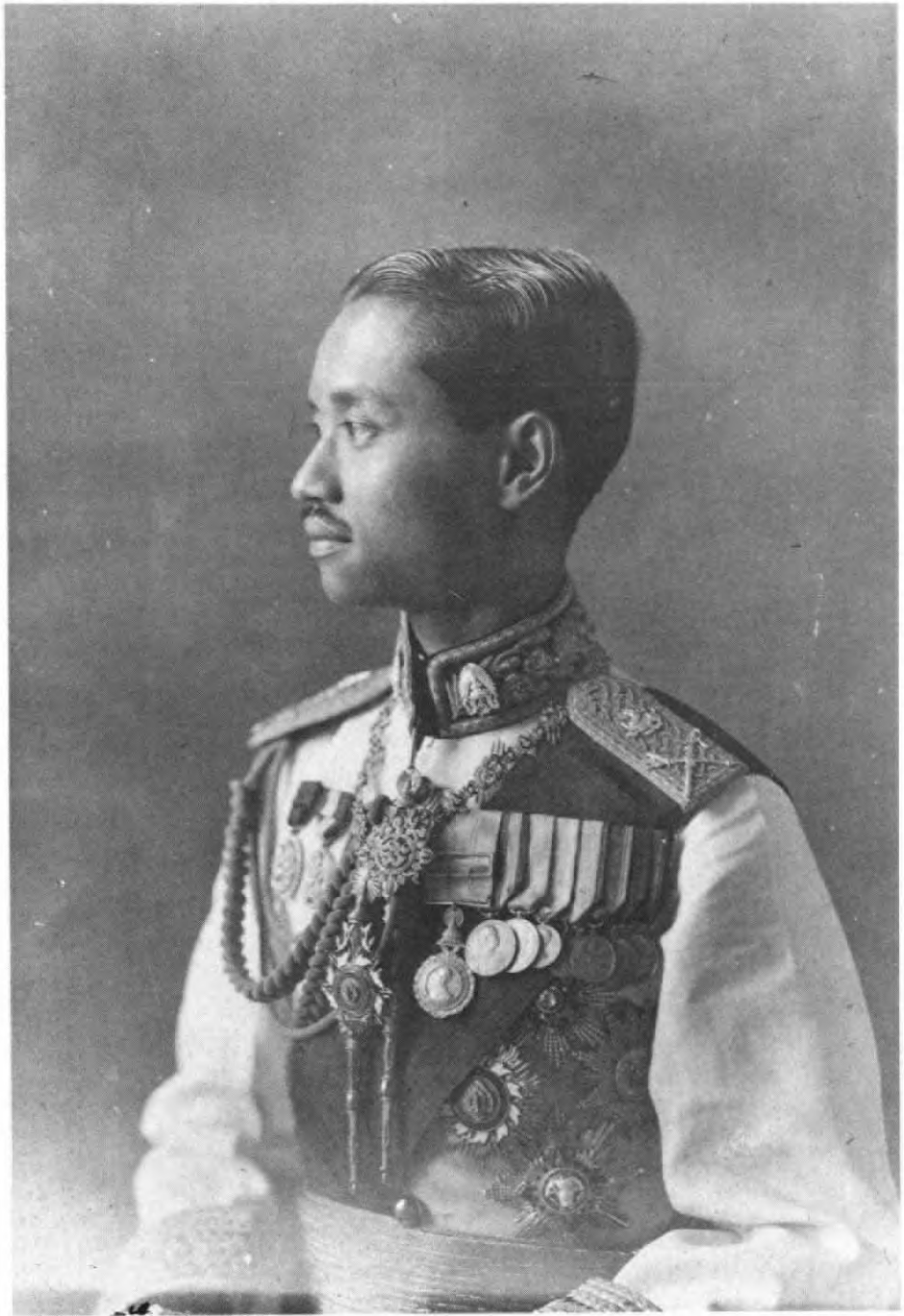
เสด็จประพาสประเทศอินโดนีเซีย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓

ประทับทรงพระสำราญ ณ พระตำหนัก Vane court
ประเทศอังกฤษ

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันรัฐธรรมนูญ
ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม

ทรงเครื่องเต็มยศจอมพลทหารบก

ถ้าท่านพยายามอบรมเด็กจีนให้มีน้ำใจดังเช่นที่วามัน ไทยและจีนก็จะอยู่ด้วยกันอย่างสนิทสนม ยังประโยชน์ให้เกิดแก่กันทั้งสองฝ่าย และจะนำความสุขมาสู่ทั้งไทยและจีน อันเป็นชาติพี่น้องกัน ให้มีน้ำใจมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ในที่สุคน้ำฟ้าเจ้าขอให้พรแก่บรรดาพ่อค้าหีบตีเงินทั้งปวง และคณะอาจารย์ของโรงเรียนที่ได้มาประชุมพร้อมกันอยู่ ณ ที่นี้ และนักเรียนทั้งปวงของจงมีความสุขสบายปราศจากโรคภัยทั้งหลาย ให้มีกำลังเข้มแข็งและปัญญาอ่อนไว จะกระทำสิ่งใดของจงเป็นผลสำเร็จทุกเมื่อเทอญ."

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่เสด็จขึ้นเสวยราชย์ ได้ทรงพยายามแสวงหาความรู้ในท้องที่ และพากเพียรจะทรงเยี่ยมเยียนประชาชนของพระองค์อยู่เนื่องนิตย์ ได้เสด็จประพาสบ่กษไต้ฝ่ายเหนือ ตั้งแต่แทนวธาวิสาสสุดแดนทางใต้ขึ้นไปจดแดนไทยใหญ่ถึงอำเภอเชียงแสนในจังหวัดเชียงราย ยังขาดอยู่แต่ภาคตะวันออกบนที่ราบสูงเลนนครราชสีมาเท่านั้น ซึ่งทรงเตรียมจะเสด็จอยู่เหมือนกัน หากยังมีทันได้มีโอกาส ทรงใฝ่พระราชหฤทัยอยู่เนื่องนิตย์ที่จะได้เสด็จเยี่ยมพลเมืองของพระองค์ให้ทั่วถึง

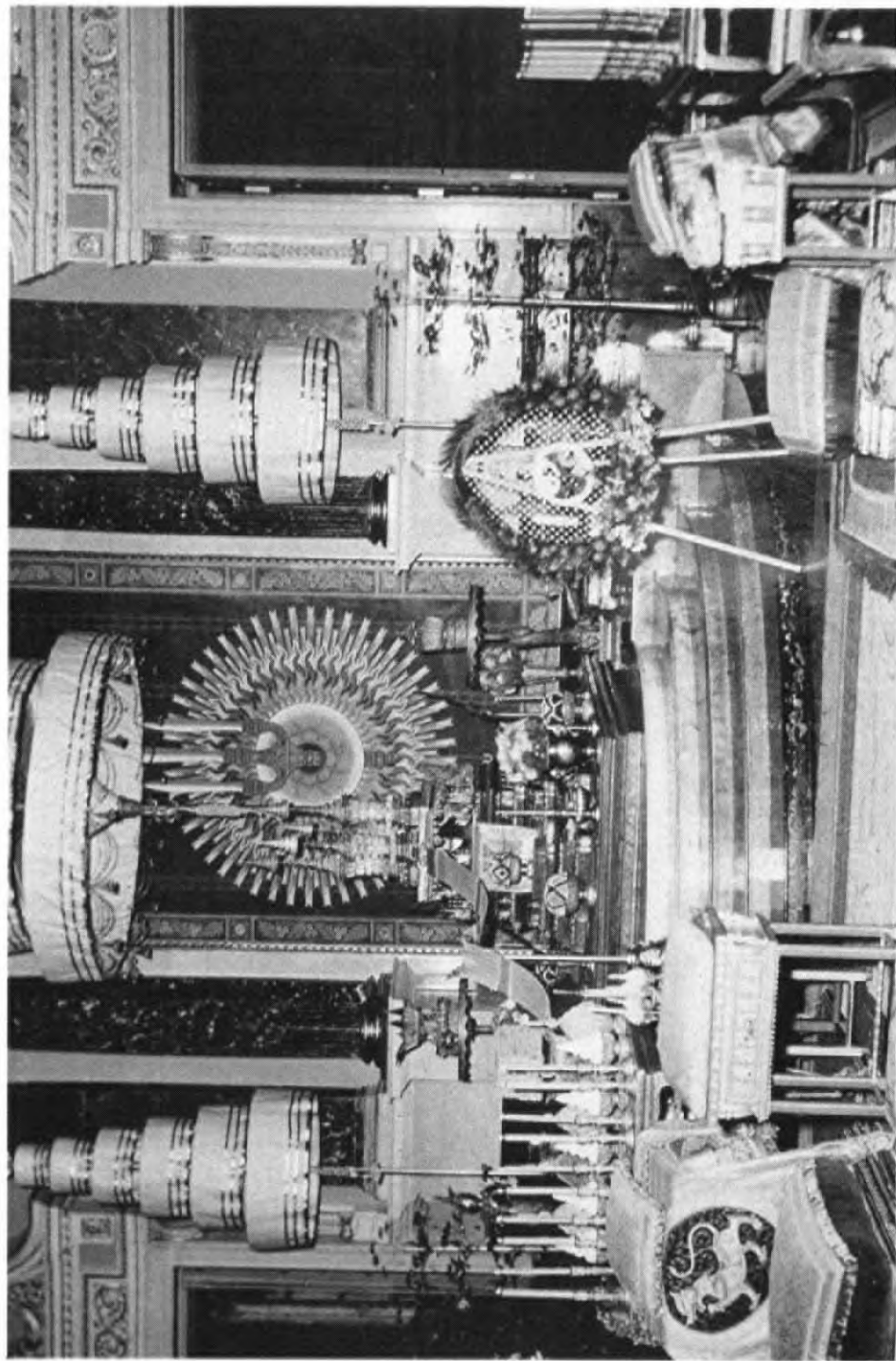
นอกจากนี้ยังได้ทรงหาโอกาสเสด็จไปเยี่ยมเยียนนานาประเทศ เริ่มต้นด้วยที่ใกล้ก่อนคือประเทศอินโดจีนทางบูรพทิศ แล้วเสด็จลงเบื้องทักษิณสู่มลายูประเทศตลอดเขตชวาบาห์ลีอันเวลานั้นรวมอยู่ในราชอาณาจักรของวิลันดา ต่อมาได้เสด็จถึงสหรัฐอเมริกาเพื่อรักษาพระเนตรและเพื่อสอดส่องในกิจการต่าง ๆ โดยเฉพาะในลักษณะปกครองบ้านเมือง ซึ่งกำลังสนพระราชหฤทัยอยู่ในขณะนั้น เพราะมีพระราชจินตนาที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญผ่อนอำนาจอธิปไตยปกครองบ้านเมืองพระราชทานแก่ประชาชนพลเมืองของพระองค์

มาถึงศก ๒๔๗๕ ในขณะที่ประทับแรมอยู่ ณ พระราชวังไกลกังวลที่หัวหิน คณะราษฎรมีนายทหารและข้าราชการพลเรือนกลางคนได้ดำเนินการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ แม้ว่าจะพระองค์จะได้ทรงตระเตรียมที่จะพระราชทานอำนาจอธิปไตยไทยน้อยอยู่แล้ว จนถึงได้ทรงร่างรัฐธรรมนูญขึ้นไว้ฉบับหนึ่ง ซึ่งทรงหารือผู้รู้อยู่ในขณะนั้นแล้วก็จริง แต่เมื่อมี "คณะราษฎร" แสดงปรารถนาอันแรงกล้าเช่นนี้แล้ว พระองค์ก็ได้ถือปฏิญษีมานะ ทรงละพระเศษานุภาพด้วยไม่มีพระราชประสงค์จะให้มีการขัดใจในระหว่างคนไทยด้วยกัน ทรงปลดพระราชภักษิตธิลงทุกสถาน เพื่อให้พอใจผู้เริ่มการนี้

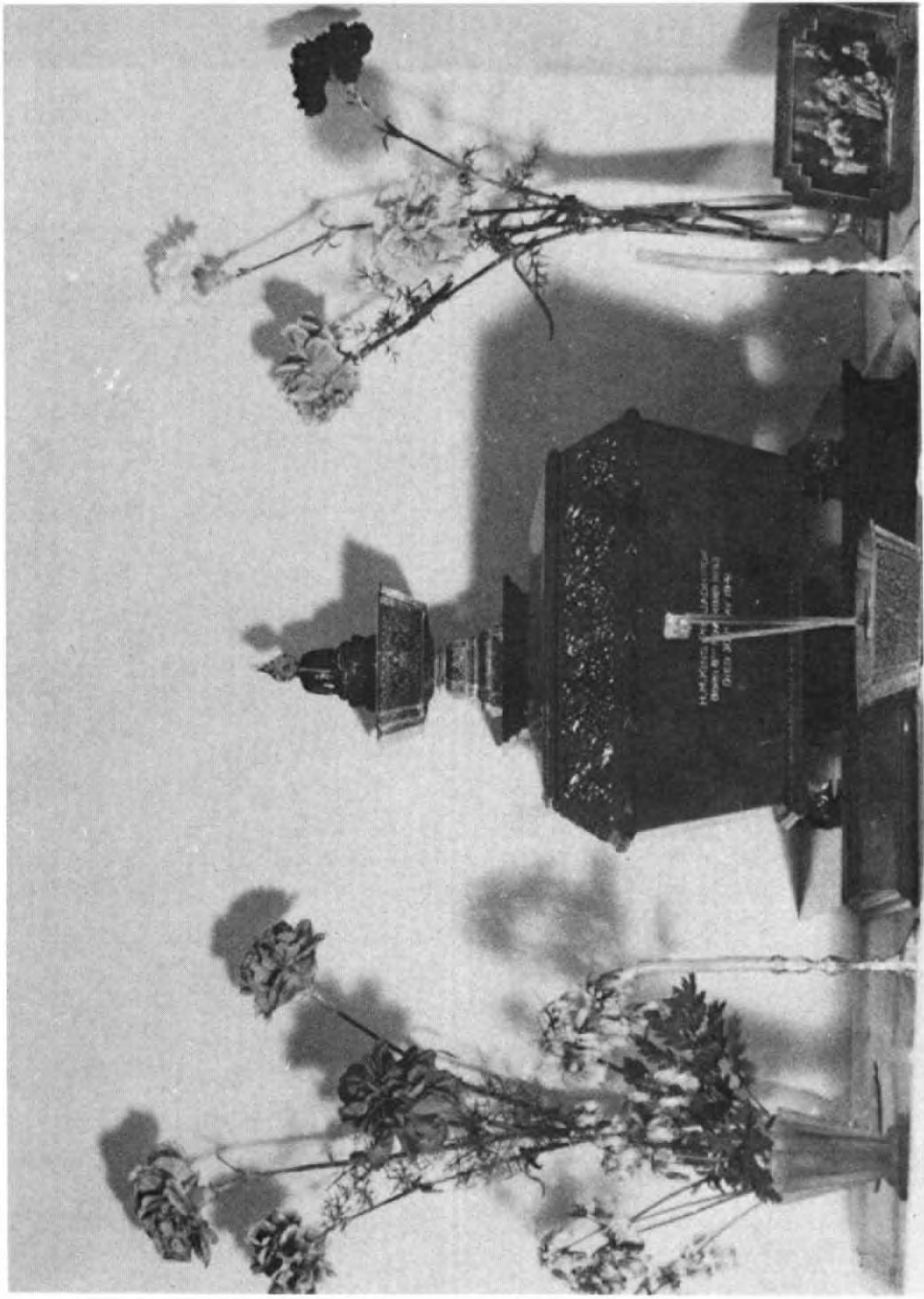
จำเนียรกาลมา เมื่อปรากฏว่าความเห็นของรัฐบาลผู้ดำเนินการปกครองยังขัดแย้งกันอยู่ กับพระรัฐประศาสนโอบาย แทนที่จะกีดกันจีน พระองค์ทรงมีพระราชหฤทัยโอบอ้อมอารีอย่าง ฉันทน์กตง ทรงยอมดอยออกจากเวทีการเมืองโดยสละราชสมบัติ ประทับอยู่ในประเทศอังกฤษ อย่างเงียบ ๆ ในที่สุดก็เสด็จสวรรคตด้วยพระหทัยพิการ ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ และได้ถวายพระเพลิงเสร็จ ณ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๘๔ ในประเทศอังกฤษ

อันการกระทำของบุคคลทุกคน ไซ้ว่าถ้าเขาเป็นคนซื่อคนดีและคนสุจริตแล้ว จะไม่มีใครคิดฉินินทาเลยก็หาไม่ มีผู้สรรเสริญว่า ที่การปฏิวัติอันใหญ่หลวงในชีวิตของประเทศชาติ ในรัชสมัยของพระองค์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นการไม่มองเลือกได้ก็เพราะพระองค์ทรงเสีย สละ แต่ก็มีผู้กล่าวเหมือนกันว่า ในเวลาต่อแต่นั้นมา เรายังได้เห็นเนื่อง ๆ ว่า ความ พยายามที่จะผันแปรรูปแห่งการปกครอง หรือแม้เพียงเปลี่ยนโฉมไม่แปรรูป หากผู้ก้าอำนาจ สูงสุดในแผ่นดินเป็นคนแกร่งกัฟั่นเข้าสู้ แม้จะหยาดโลหิตกันบ้าง ก็อาจสามารถรักษาไว้ได้ ซึ่งสวัสดิภาพของปวงชนหมู่ใหญ่ เมื่อสรุปความแล้ว การกระทำทั้งปวงเราก็เลือกได้แต่เพียงใน แ่งที่ตัวเราเองเห็นว่าดีตามหน้าที่แล้วหรือไม่เท่านั้น บัดนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจากเราในเมืองไทยไปแล้วเกือบจะเข้า ๑๕ ปี นักเขียนและนักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีวิสาสะกับพระองค์ได้เกิดขึ้นมากหลาย ลางที่เสียงของเขาเหล่านั้นจะอาจวิจารณ์พระ- องค์ท่านใกล้ความยุติธรรมกว่าคนในรุ่นที่พัลวันอยู่ในเหตุการณ์ครั้งกระนั้น เพราะเขาพูดได้โดย อุกเขกษา เมื่อเร็ว ๆ นี้ก็มีผู้กล่าวถึงเหตุการณ์และภาวะที่ทำให้ต้องเสด็จไปต่างประเทศของ พระองค์ว่า

“ ไซ้ว่าพระองค์จะไม่มีสาวกไม่มีผู้พร้อมที่จะหลังเลือกถวาย.....ทำไมจึงไม่ ปรากฏว่าคนไทยต้องเสียเลือดเนื้อเพื่อพระองค์ ทั้งนี้เพราะพระองค์เป็นมหาบุรุษไทยผู้รักบ้าน เมืองจริง ๆ เมื่อสถานการณ์ปรากฏว่าพระองค์จะต้องสละก็ทรงสละ ไม่ทรงเกี่ยวข้องกับการ บริหารบ้านเมืองต่อไปอีกโดยเด็ดขาด ด้วยเกรงว่าเลือดของผู้หวังดีของราชเสวกของพระองค์ ตลอดจนแม้ผู้ที่เกลียดชังมุ่งมากร้ายต่อพระองค์จะต้องหลังไหล เพราะทรงเห็นว่าเลือดเนื้อของ เขาทั้งสิ้นจะเป็นมิตรหรือศัตรูก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเลือดของคนไทย นี้จึงว่าเป็นพฤติการณ์ของ มหาบุรุษผู้เห็นแก่ประชาชนโดยแท้ และในที่สุดก็ได้เสด็จสู่สวรรคตทั้งพระราชประวัติชาว สะอาด สมควรจะเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทั่วไป แม้แต่ผู้ที่เคยเกลียดชังพระองค์ก็ต้อง

ประดิษฐานพระบรมโกศทรงพระบรมอัฐิเหนือ
พระที่นั่งพุทไธสนมบรมราชาสถานพระราชมังคลากร
ภายใต้ฉัตรมณฑปมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

หอศิลปราชพฤกษ์บรมราชสรีรางคารพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

โน้มน้าวที่ระลวงถวายความสักการะ_____” (จาก “คำวิงวอน” ในหนังสือพิมพ์
 ประชาธิปไตยวันที่ ๖ มีนาคม ๒๔๙๒)

ณ บัดนี้รัฐบาลก็ได้กราบบังคมทูลขอเชิญเสด็จสมเด็จพระอัครมเหสีให้ทรงเชิญพระ-
 บรมอัฐิของพระองค์กลับมาสู่พระนคร เพื่ออัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้ในที่อันควรแก่พระ
 บรมราชอิสริยยศ ร่วมกันกับสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า เพื่อเป็นศรีสวัสดิ์มงคล
 แก่ชาติไทยสืบไป.

วันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๒

หมายกำหนดการ

ทรงพระผนวช

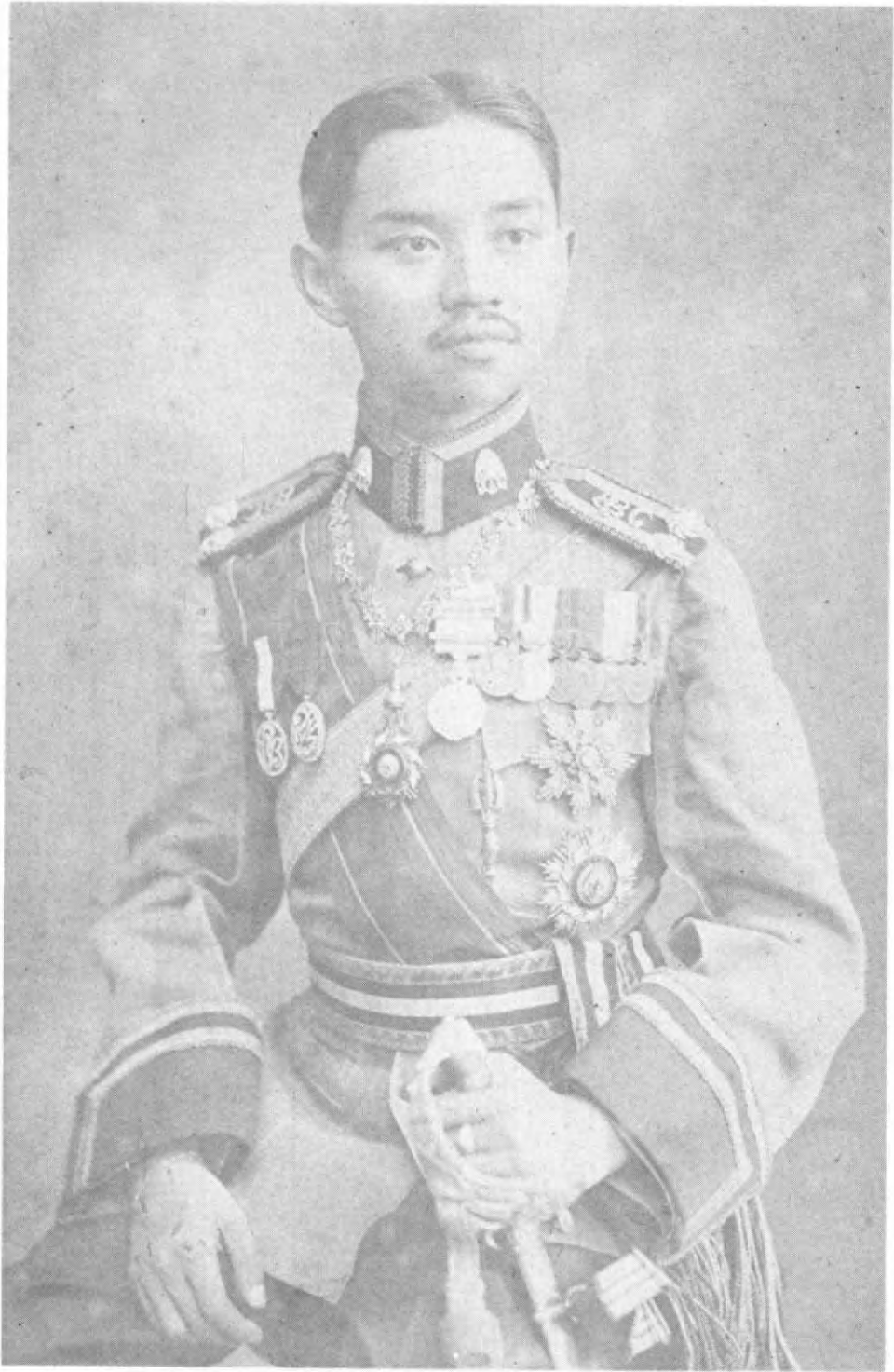
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา

เดือน มิถุนายน

พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

วันที่	เวลา	การ	ที่	แต่งกาย
๒๖	บ่าย ๕ โมง	สมโภช	พระที่นั่งอมรินทร์	เต็มยศ ม, ส, ม.
๒๗	เช้า ๓ โมง	ทรงพระผนวช	วัดพระศรีรัตน	เต็มยศ ป, จ.
	บ่าย ๔ โมง	เลี้ยงพระสงฆ์หัตถบาต ปฏิบัติกุศลกรรมครั้งที่ ๒		พระพุทธรัตนสถาน

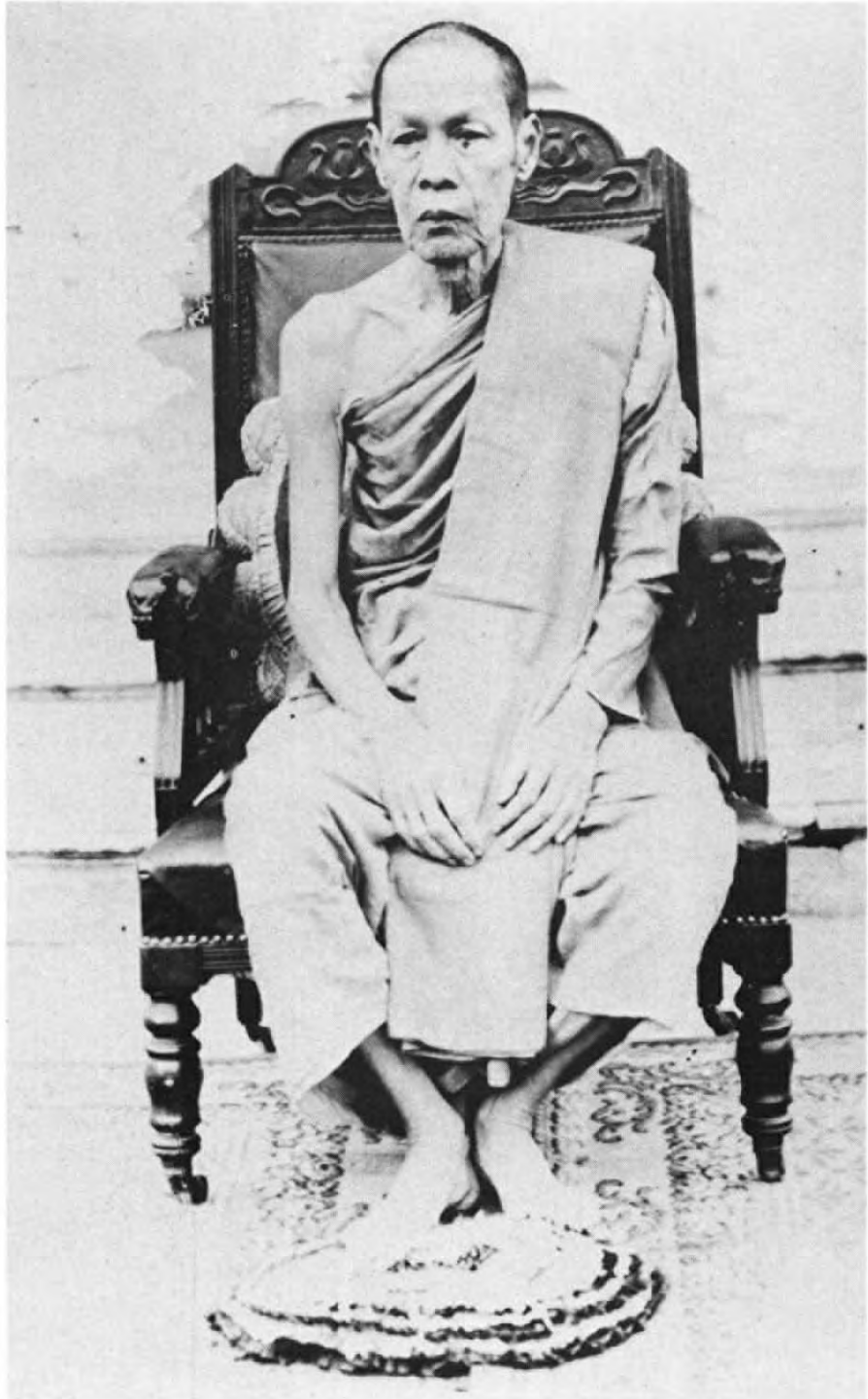
เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี เสนาบดีกระทรวงวัง รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา มีพระศรัทธาจะใคร่ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชหฤทัยปราโมทย์ ในการที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ จะได้ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุเป็นครั้งแรก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีทรงพระผนวชตามขัตติยราชประเพณี แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระเกียรติยศเพิ่มเติมเป็นพิเศษบางอย่าง

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์
กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ทรงเครื่องมหาดเล็กรักษาพระองค์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
พระราชอุปัธยาจารย์

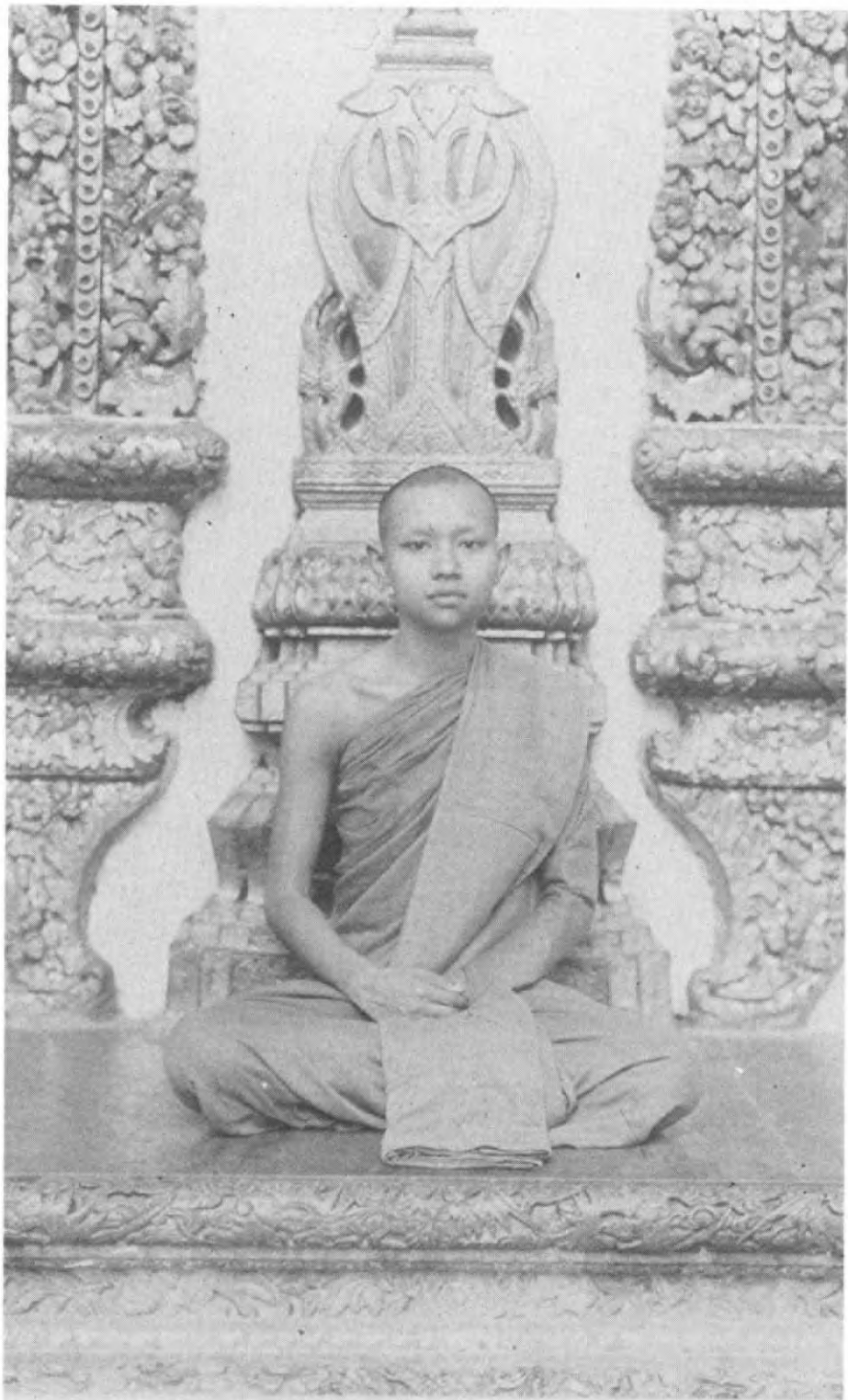

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราธิบดี (ขณะทรงพระยศ กรมหมื่น)

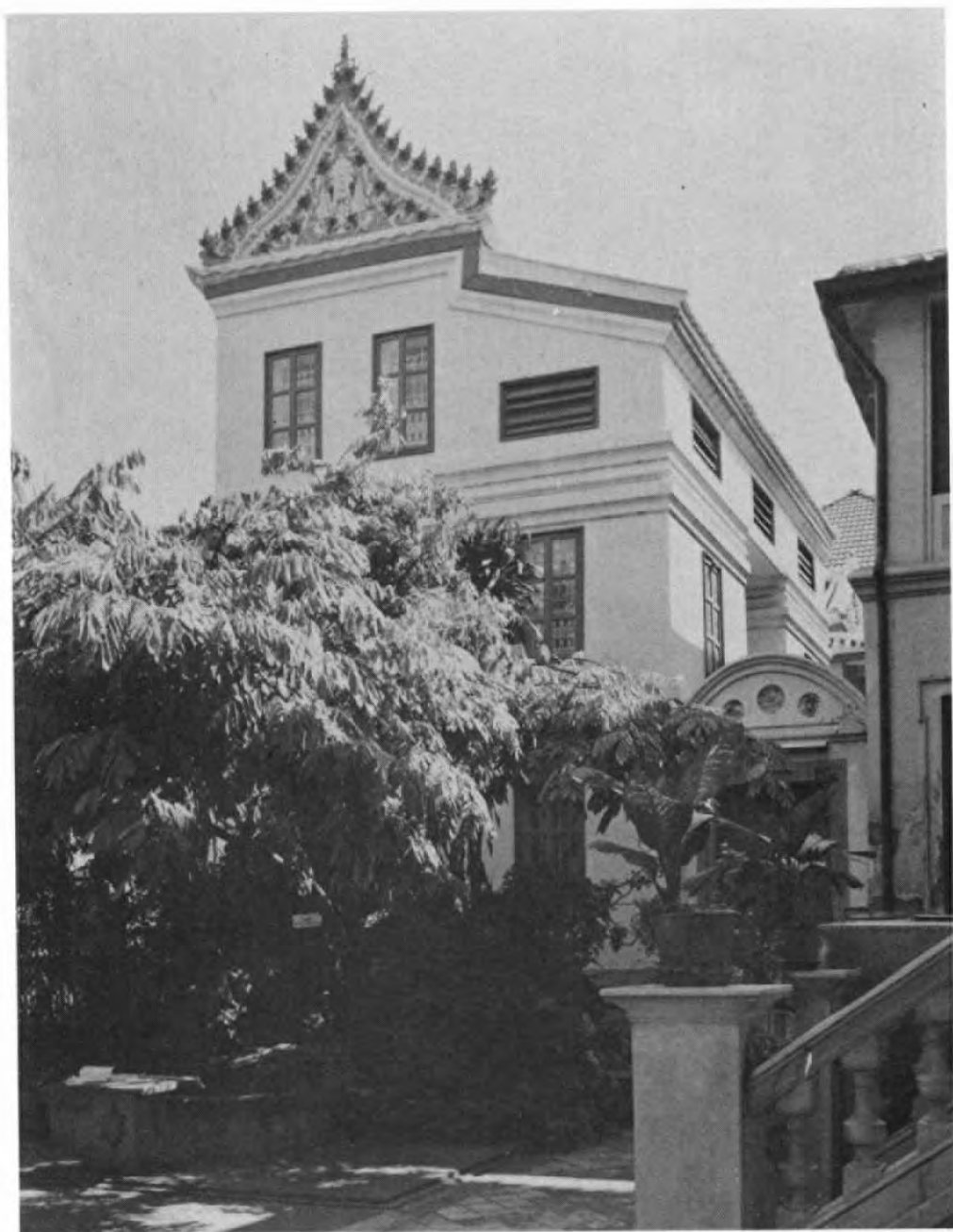
พระราชกรรมาจารย์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
ครั้งดำรงพระยศที่ พระญาณวราภรณ์
พระอาจารย์ถวายเป็นธรรมวินัย

ปัทมวิป
พ.ศ. ๒๕๕๐.

พระบ้านหยา ที่ประทับของพระมหากษัตริย์และเจ้าฟ้า
ที่เสด็จออกทรงผนวช เสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

อนึ่ง ทรงพระราชดำริเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าทรงพระผนวช พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน เคยถวายดอกไม้รูปเทียนมิให้ถวายของอื่น เป็นประเพณีมาแล้ว ในครั้งนี้ก็โปรดเกล้าฯ ให้ถวายดอกไม้รูปเทียน

รายการทรงพระผนวช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการดังนี้

วันที่ ๒๖ มิถุนายน, เวลาบ่าย สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา จะได้เสด็จประทับยังพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ เจ้าพนักงานเจริญพระเศกถวายแล้ว ทรงเครื่องอย่างสมโภชทรงพระผนวช เวลาเย็น เสด็จไปประทับยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยเหนือเตียงทองภายในเพดานประดับด้วยดอกไม้สด ท่ามกลางพระราชพิธีสมโภช

เวลาบ่าย ๕ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะได้เสด็จพระราชดำเนินออกทางพระทวารเทเวศราชมณฑล ประทับพระราชอาสน์ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แล้วจะได้โปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภช เจ้าพนักงานประโคมสังข์แตรฆ้องไชยเครื่องดุริยางคศิลป์ เมื่อถึงวันเบญจวารแล้ว จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ หลั่งน้ำมหาสังข์แลทรงเจิมพระราชทานสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ซึ่งจะได้ทรงพระผนวช แล้วสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ซึ่งได้สมโภชแล้วเสด็จกลับไปคล้องเครื่องยังพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ขึ้นทางเดิม

ส่วนเพดานประดับดอกไม้สดนั้น จะได้ย้ายไปแก่งที่อาสน์สงฆ์ซึ่งเป็นที่ทรงพระผนวช

วันที่ ๒๗ มิถุนายน, เวลาเช้า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ที่ได้สมโภชแล้วจะได้เสด็จประทับทรงเครื่องยังพระที่นั่งสุทไธสวรรย์

ครั้นถึงเวลาเช้า ๓ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะได้เสด็จพระราชดำเนินแก่เกยพระที่นั่งภาคุมาศจำรุญเป็นกระบวนราบ ไปประทับพลับพลาเปลื้องเครื่องฝ่ายทิศตะวันตกแห่งวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเจ้าพนักงานจะได้เชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรงพระราชยานผูก ๘ เสด็จเป็นกระบวนไปประทับ ณ พลับพลาที่ประทับ แล้วจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จออกที่เกย ทรงไปรถยนต์เสร็จแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจากพลับพลาโดยทางลาดพระบาท เข้าในวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นยังพระอุโบสถ ทรงเครื่องนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ส่วนสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา จะได้ทรงพระเสด็จพนักงาน เสด็จจากพลับพลาทรงไปรถยนต์เข้าในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ประทับพระเสลี่ยงทางช่องกำแพงแก้วด้านตะวันออกเฉียงเหนือ เสด็จเข้าไปในพระอุโบสถทรงเทียน
นมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะได้พระราช-
ทานผ้าไตรแก่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ๆ ได้รับพระราชทาน
ผ้าไตรแล้ว เสด็จไปประทับในท่ามกลางสงฆสมาคมรวมพระสงฆ์ ๓๐ รูป มีสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระมหาสมณะเป็นประธาน สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้า ซึ่งจะได้ทรงพระผนวชถวายเครื่องสักการแก่สมเด็จพระมหาสมณะแลทรงขอบรรพชา
สมเด็จพระมหาสมณะทรงรับเป็นพระอุปัชฌาย์แล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ที่จะได้ทรง
พระผนวช เสด็จออกมาเปลื้องเครื่อง ทรงผ้ากาสาวพัสตร์อย่างบรรพชิต เจ้าพนักงานชาว
ประโคนจะได้ประโคนสังข์แตรมโหรีไชยเครื่องดุริยดนตรี เมื่อได้ทรงผ้ากาสาวพัสตร์ตามบรรพชิต
เพศแล้ว เสด็จเข้าไปทรงรับสรณาคมแลทศศีลเสร็จแล้ว ทรงขอนิสสัยต่อสมเด็จพระมหาสมณะ
ทรงถือเป็นพระอุปัชฌาย์แล้ว ถวายเครื่องสักการแก่พระบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์
ในลำดับนั้นพระสงฆ์จะได้ทำอุปสมบทกรรมประกาศยกสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าสามเณร
เป็นพระภิกษุ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์จะได้ทรงสวดกรรมวาจาอุทิศกุศลกรรม เสร็จแล้วสมเด็จพระ
พระมหาสมณะพระอุปัชฌาย์ ทรงบอกอนุสาสน์ เป็นเสร็จการทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุ

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระภิกษุใหม่ จะได้ทรงถวายไตรผ้าสลับแพรแก่
พระสงฆ์ ๓๐ รูป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะได้ทรงประเคนอาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์
๒๐ รูป แบ่งไปฉันที่พระพุทธปราง ๑๐ รูป ส่วนสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระภิกษุ
ใหม่ จะได้เสวยที่ในพระอุโบสถ พระสงฆ์กระทำกุศตาคฤกษ์เสร็จแล้ว กลับมาอาสนะเดิมใน
พระอุโบสถ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะได้ทรงประเคนเครื่องบริขารแก่สมเด็จพระเจ้า
น้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระภิกษุใหม่ เสร็จแล้วสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระภิกษุใหม่ เสด็จ
ไปทรงรับผ้าของสมเด็จพระบรมราชินี พระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง แลทรงรับดอกไม้
ธูปเทียนซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าราชการฝ่ายในถวายที่ช่องพระฉาก้านใต้ แล้วเสด็จมา
ประทับรับดอกไม้ธูปเทียนของพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการฝ่ายหน้าถวาย แล้วพระสงฆ์จะได้
ถวายอนุโมทนา ถวายอภิวาท ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ ฯ เป็น
กระบวนกลับโถงทางเดิม

ก่อนไปสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระภิกษุใหม่ยังประทับอยู่ในพระอุโบสถ
ครึ่งเวลาบ่าย พระสงฆ์ ๑๕ รูป มีสมเด็จพระมหาสมณะเป็นประธานกับสมเด็จพระ

พระเจ้านั่งยาเธอ เจ้าฟ้าพระภิกษุใหม่จะได้พร้อมกันในพระอุโบสถพระพุทธรัตนสถาน ถึงเวลา
บ่าย ๕ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินประทับในพระอุโบสถพระพุทธ-
รัตนสถาน ทรงเครื่องนมัสการพระพุทธบุษยรัตนแลพระพุทธมณีรัตนปฏิมากรเสร็จแล้ว
พระสงฆ์จะได้สัณนิบาตกระทำอุทิศกุศลกรรมเพื่อเป็นทักษิณกรรม แต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้าพระภิกษุใหม่อีกวาระหนึ่ง เสร็จแล้วพระสงฆ์ถวายอภิเษก ถวายพระพรลา

ตอนนี้ไปจะได้เสด็จพระราชดำเนินส่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระภิกษุใหม่
ยังวัดบวรนิเวศวิหาร

ส่วนที่วัดบวรนิเวศวิหาร สมเด็จพระมหาสมณะจะได้ทรงจัดการเป็นส่วนพระองค์ มี
สวคมนตรีขึ้นพระตำหนักปั้นหย่า ที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระภิกษุใหม่จะได้ประทับ
จนตลอดกาล

วันที่ ๒๘ มิถุนายน, เวลาเช้า จะได้เลี้ยงพระสงฆ์ซึ่งได้สวคมนตรีที่พระตำหนักปั้นหย่า

การแต่งกาย

วันที่ ๒๖ มิถุนายน

เวลาสมโภช เที่ยงศ สายสพายตรามงกุฏสยาม

วันที่ ๒๗ มิถุนายน

เวลาทรงพระผนวช เที่ยงศ สายสพายคราจุลจอมเกล้า

เวลาอุทิศกุศลกรรมครั้งที่ ๒ แต่งปรกติ

หมายมา ณ วันที่ ๑๖ มิถุนายน

พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

หม่ายกำหนดการ

ฉลองสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาพระภิกษุ

เดือนตุลาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

วันที่	เวลา	การ	ที่	แต่งกาย
๑๓	๖.๐๐ ล, ท,	สวดมนตร์	} พระที่นั่งจักรี,	ปรกติ
๑๔	๑๐.๐๐ ก, ท,	เลี้ยงพระสงฆ์		

เจ้าพระยาธรรมธาดาธิบดี เสนาบดีกระทรวงวัง รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ซึ่งได้ทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุแล้วนั้น บัดนี้เป็นโอกาสที่จะได้มีการฉลอง จึงโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการฉลองดังนี้

ในการพระราชกุศลอันนี้จะทำที่ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เชิญพระพุทธไชยวัฒน์ประจำรัชกาลที่ ๕ แลพระพุทธไชยวัฒน์ประจำรัชกาลปัจจุบัน ประดิษฐานเหนือพระที่นั่งพุทธศาล ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร แลตั้งเครื่องนมัสการเตรียมการไว้พร้อมสรรพ

วันที่ ๑๓ ตุลาคม, เวลา ๖ นาฬิกา หลังเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ออกประทับในท้องพระโรงกลาง เจ้าพนักงานจะได้เชิญเสด็จ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาพระภิกษุซึ่งจะได้ฉลอง กับนิมนต์พระสงฆ์สมณศักดิ์พร้อม ๓๐ รูป

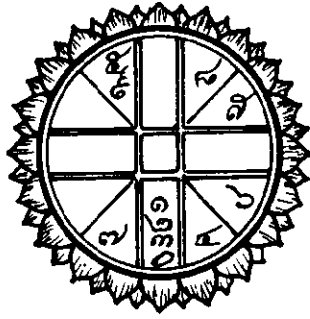
เข้าประจําอังสน์ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องนมัสการ ทรงศีล สมเด็จพระมหาสมณะถวายศีล แล้วพระสงฆ์รวมทั้งมหาคุสวกพระพุทธรณ์ครบ แล้วพระสงฆ์ถวายอภิเษก ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ขึ้น

วันที่ ๑๔ ตุลาคม, เวลา ๑๐ นาฬิกาก่อนเที่ยง พระสงฆ์เข้าประจําอังสน์ตามลำดับ แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ออกประทับยังท้องพระโรงกลางทรงเครื่องนมัสการ ทรงศีล พระสงฆ์ถวายศีลแล้วถวายพรพระ จบแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะไ้ทรงพระเคนอาหารบิณฑบาตแก่สมเด็จพระมหาสมณะแลสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระภิกษุแลเลี้ยงพระสงฆ์ซึ่งได้มาศวมณตร์ พระสงฆ์กระทำกุศากฤตย์เสร็จแล้ว ทรงพระเคนไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอภิเษก ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ขึ้น

การแต่งกายแต่งปรกติทั้ง ๒ เวลา

หมายมา ณ วันที่ ๘ ตุลาคม

พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ประสูติวันที่ ๘ พฤศจิกายน
พระพุทธศักราช ๒๔๓๖ ทรงกับ ณ วัน ๔ ๖ ๑๑ ค่ำ มีมเสงเบ็ญจศก จุลศักราช ๑๒๕๕
เวลาเที่ยงแล้วกับ ๒๕ นาที พระลักษณาธิบดีศรีราชกุมภ์ เกาะปฐมนวางค์ ๖ ปฐมศรียางค์ ๗
เสวยทนิฐฤกษ์ ๒๓ ประกอบไปคัวยเห็ชรแห่งฤกษ์

กระทรวงวัง

วันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๖๐

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า เสวกเอก พระยาไทรราชบดินทร์ กับโหมมีชื่อพร้อมกัน ขอพระราชทานคำนวณพระฤกษ์ทรงลาผนวช สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายโดยทางสุริยคติกาล ซึ่งตรงกับจันทร์ศกติกวารฤกษ์ดี ตามคัมภีร์ฎีกาโหราศาสตร์นิยม

ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย วันศุกร์ที่ ๑๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๖๐ ตรงกับเดือน ๑๒ ขึ้น ๔ ค่ำ เวลาเช้า ๒ โมงกับ ๕๔ นาที ๕๑ วินาที จะได้ทรงตั้งมะนะติการซึ่งคิหิปฏิบัติเป็นพระกรรมฐานก่อน แล้วจะได้ทรงเสด็จมาทอดพระภูษาขาวทรงเปลื้องกาสาหวัดดี เป็นปฐมฤกษ์ ไปจนถึงเวลาเช้า ๔ โมงกับ ๑๔ นาที ๕๑ วินาที เป็นที่สุดแห่งพระฤกษ์

ครั้นทรงลาผนวชเสร็จแล้ว ขอเชิญเสด็จขึ้นสู่ที่ทรง ทรงแปรพระภักตร์สู่เบื้องมงคลทิศอาคเนย์ก่อน แล้วจะได้ทรงสรงน้ำพระพุทธมนต์ชำระพระองค์ และได้ทรงศีลตามพระราชประเพณี เป็นเสร็จการพระพิธีนี้

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า

เสวกเอก

เสวกตรี

รองเสวกโท

พจนานุกรม

พจนานุกรม

พจนานุกรม

ขอเดชะ

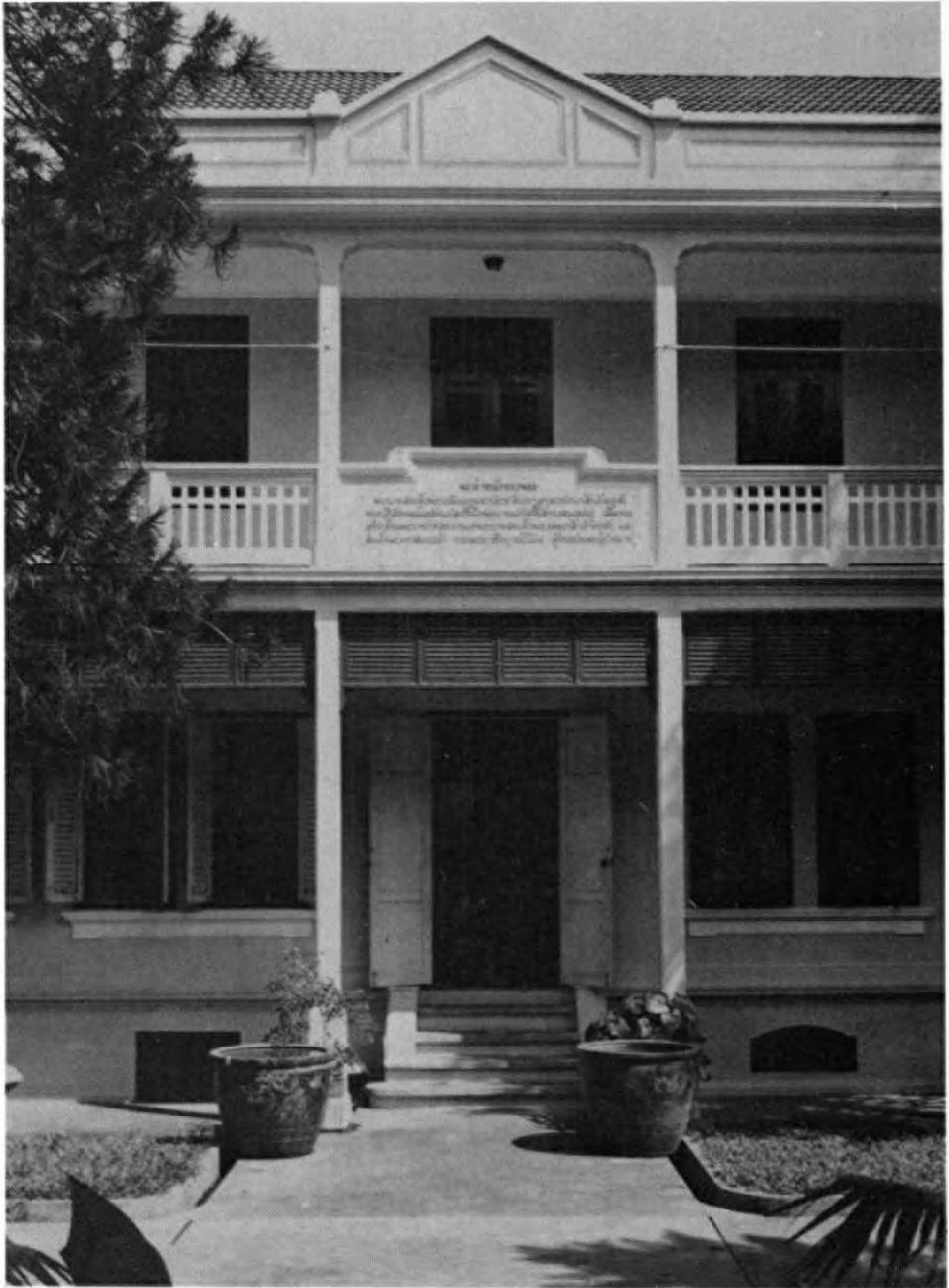
หมายกำหนดการ
ทรงผนวชหม่อมเจ้า แล อุปสมบทนาคหลวง
 เดือนมิถุนายน
 พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

วันที่	เวลา	การ	ที่	แต่งกาย
๒๘	} ย่ำค่ำ } บ่าย ๓ โมง	สมโภช	พระที่นั่งอมรินทร์	ปรกติ
๒๙		ทรงผนวชหม่อมเจ้า	} วัดพระศรีรัตน	
๓๐		อุปสมบทนาคหลวง		

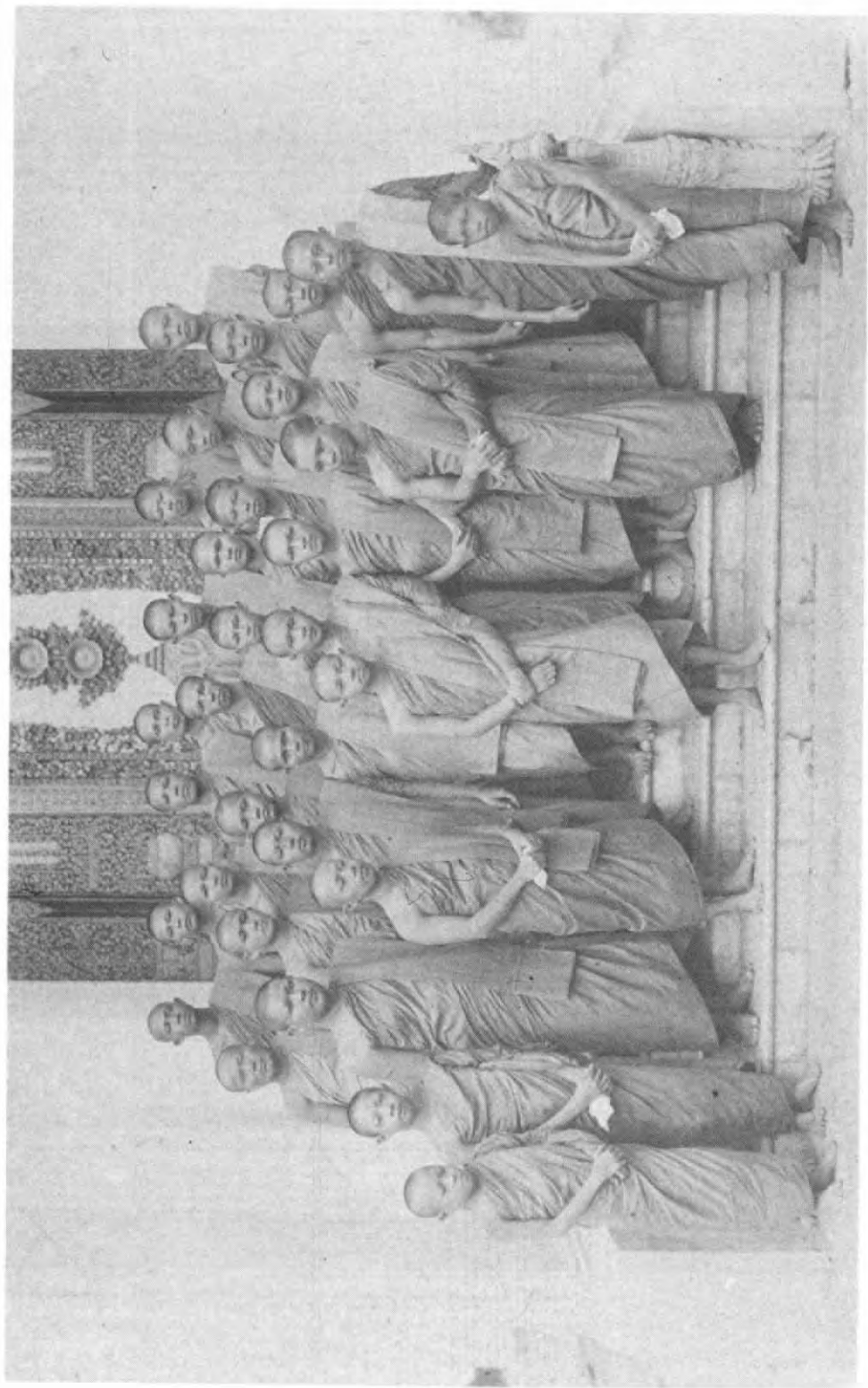
เจ้าพระยาธรรมานุการนิพนธ์ฯ เสนาบดีกระทรวงวัง รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ในพระพุทธศักราช ๒๔๖๐ นี้ หม่อมเจ้าได้กราบถวายบังคมลาทรงผนวชเป็นพระภิกษุ แลสามเณร คือ หม่อมเจ้าเชจรจรัสฤทธิ์ แลหม่อมเจ้าชัชชนก ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรวรฤทธิ หม่อมเจ้าทองเต็ม ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาตร์ศุภกิจ หม่อมเจ้าวงศ์นิรชร ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ หม่อมเจ้า โสภณภราไชย์ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสวัสดิ์วัฒนวิเศษย์ หม่อมเจ้าวรพัฒน์ภรณ์ ในพระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวิจิตรภรณ์ แลข้าราชการได้กราบถวายบังคมลาอุปสมบท

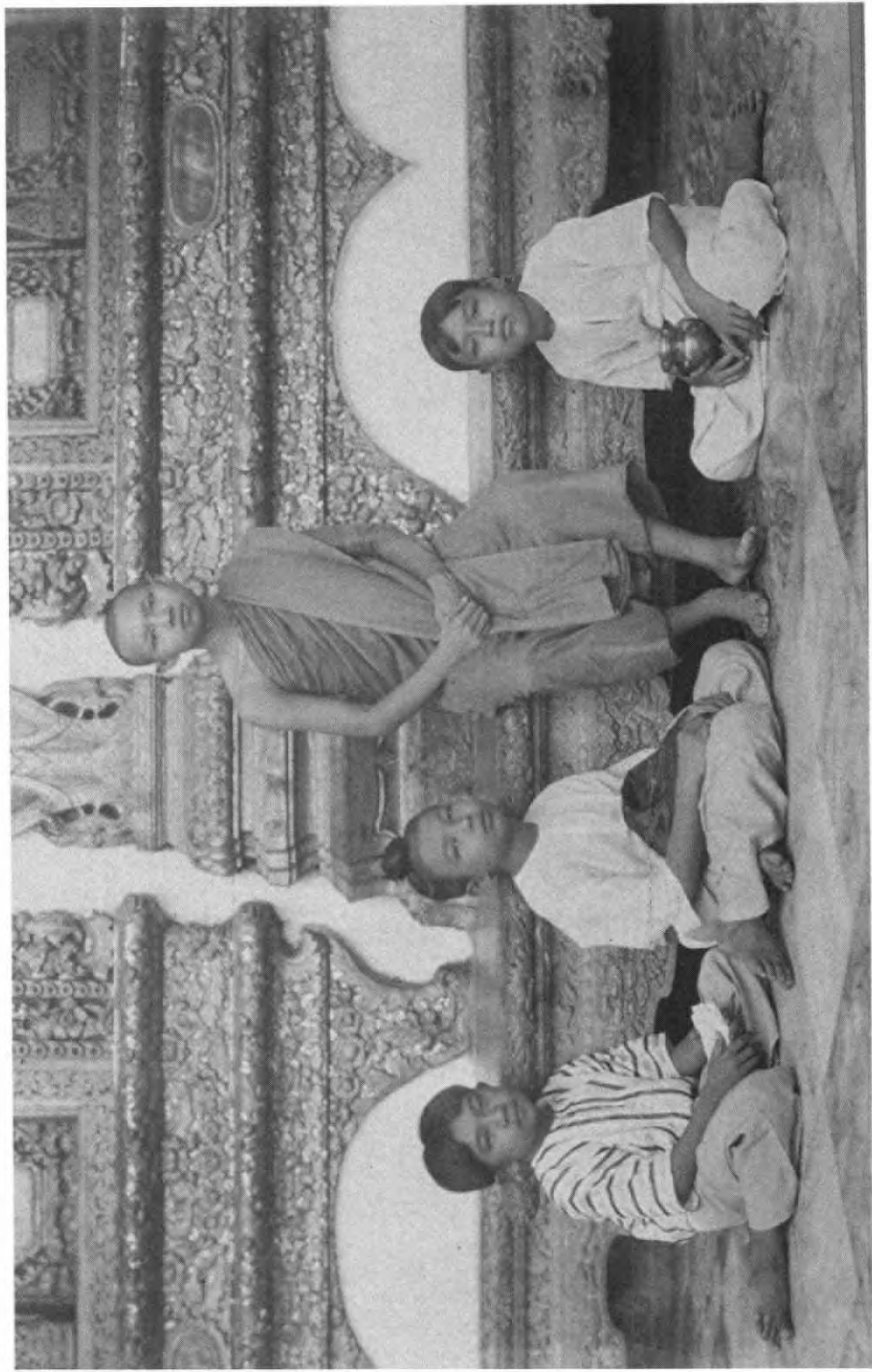
พระธรรมาริปกบพิตร พระพุทธรูปฉลองพระองค์
ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ประดิษฐาน ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

พระตำหนักทรงพรต วัดบวรนิเวศวิหาร ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะดัดแปลง
ขึ้นใหม่ เป็นพระราชกุศลเนื่องในการทรงพระผนวช

ทรงฉายร่วมกับพระภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๔๖๐

ประทับใจ ณ แทนศิลาหน้าพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร
(ผู้ร่วมฉายพระรูปร่วมจากซ้ายไปขวา) พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิจ
ม.จ. กมลีสาน ชุมพล ม.จ. กัสตาวัส จักรพันธุ์

ทรงฉายร่วมกับมหาดเล็กและข้าราชการบริพารในคราวทรงพระผนวช

คือ ๑ นายสวาสดี สุจริทกุล มหาเด็ก ๒ ขุนคำรวจเอก พระยาอินทราธิบาล ๓ จำ
พระประมาธธนสิทธิ์ ๔ เสวกตรี นายนิวาศวิเศษ ๕ รองเสวกเอก นายประภาษมณเฑียร
๖ รองหุ้มแพร นายรองสนองราชบรรหาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาทหลวง
ได้อุปสมบทในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการดังนี้

วันที่ ๒๘ มิถุนายน, เวลาบ่าย หม่อมเจ้าซึ่งจะได้ทรงผนวช จะได้เจริญเทศา แล
นายสวาสดี สุจริทกุล ปลงผมแต่งเครื่องสมโภชที่ทิมคคหน้าพระที่นั่งสุทิตมหาปราสาท เสร็จแล้ว
หม่อมเจ้าทรงเสด็จ นายสวาสดี สุจริทกุล ขึ้นแสร่วมายังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เข้าประจำที่
คามลำดับ

เวลาย่ำค่ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ออกยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ใน
การสมโภชหม่อมเจ้าที่ได้ทรงผนวช เมื่อประทับพระราชอาสน์แล้วจะได้โปรดเกล้าฯ ให้
พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียน เจ้าพนักงานประโคมสังข์แตรห้องไชยเครื่องดุริยดนตรี เวียน
เทียนเสร็จแล้วจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำพระมหากษัตริย์แลทรงเจิมพระ-
ราชทานหม่อมเจ้า แลพระราชทานน้ำสังข์ทรงเจิมพระราชทานนายสวาสดี สุจริทกุล มหาเด็ก
นาทหลวง แล้วเสด็จฯ ขึ้น ส่วนหม่อมเจ้าที่ได้สมโภชแล้ว จะได้ทรงเสด็จ นายสวาสดี
สุจริทกุล ขึ้นแสร่กลับยังทิมคคเช่นเวลามา

วันที่ ๒๙ มิถุนายน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เสด็จยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ค่างพระองค์ในการ
ทรงผนวชหม่อมเจ้าแลอุปสมบท ถึงเวลาบ่าย ๓ โมง หม่อมเจ้าที่ได้สมโภชแล้วทรงเสด็จ
นายสวาสดี สุจริทกุล ขึ้นแสร่จากทิมคคหน้าพระที่นั่งสุทิตมหาปราสาทไปขึ้นเกยไปรยทานนำ
พลับพลา เปลื้องเครื่องหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสร็จแล้วเข้าในพระอารามขึ้นยังพระ
อุโบสถ บูชาพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร แล้วประจำที่คามลำดับ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช จะได้ประธานผ้าไตรหลวงแก่หม่อมเจ้า ซึ่งจะได้ทรง
ผนวชคามลำดับ แลนาทหลวงซึ่งจะได้อุปสมบทคือ ที่ ๑ หม่อมเจ้าเชษฐวรัตถุทธิ์ เป็นพระ
ภิกษุ ที่ ๒ หม่อมเจ้าทองเคิมกับหม่อมเจ้าวงศ์นิรชร เป็นพระภิกษุ ที่ ๓ หม่อมเจ้า
ชิตชนกกับหม่อมเจ้าโศภนภราไทย์ เป็นสามเณร ที่ ๔ หม่อมเจ้าวรพัฒน์ภรณ์ ที่ ๕
นายสวาสดี สุจริทกุล มหาเด็ก เป็นพระภิกษุ ให้เข้าไปขอบรรพชาในสงฆ์สามเณร เป็น

ตามเนรชนหนึ่งแล้ว พระสงฆ์ ๓๐ รูป จะได้ทำอุปสมบทกรรมหม่อมเจ้าผู้ทรงผนวชแล
อุปสมบทนาคหลวง เป็นพระภิกษุ มีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
พระมหาสมณะ เป็นพระอุปัชฌาย์

เวลาบ่าย ๕ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินด้วยรถยนต์พระ
ที่นั่ง ไปประทับนำประตูลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จพระราชดำเนินเข้าไปในพระอาราม
ชั้นในพระอุโบสถ ทรงเครื่องนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร แล้วทรงประเคนบริกษาร
แก่หม่อมเจ้าพระ พระมหาคเด็กแลหม่อมเจ้าสามเณรที่ได้ทรงผนวชแลอุปสมบทใหม่ทั่วกัน
แล้วจะไปรดเกล้า ๆ ให้เจ้าพนักงานนิมนต์พระภิกษุสามเณรใหม่ไปรับผ้าฝ่ายในทางพระฉากแล้ว
กลับมารับทางฝ่ายหน้าเสร็จแล้วพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอภิวาท ถวายพระพรลา เสด็จ
พระราชดำเนินกลับ

วันที่ ๓๐ มิถุนายน, เวลาบ่าย นาคหลวงจะได้ปลงผมแลแต่งกายที่ศาลารายในวัดพระ-
ศรีรัตนศาสดาราม คือ ขุนตำรวจเอก พระยาอินทราธิบดี จำ พระประมาณธนสิทธิ์ เสวกศรี
นายนิวกวีเศษ รองเสวกเอก นายประภาษมณเฑียร รองหุ้มแพร นายรองสนองราชบรรหาร
แล้วเข้าไปในพระอุโบสถ ถึงเวลาบ่าย ๓ โมงจะได้เข้าขอบรรพชาแลอุปสมบทในคณะสงฆ์สมามคม
มีสมเด็จพระมหาสมณะ เป็นประธาน เป็นพระอุปัชฌาย์ รวมพระสงฆ์ในหัตถบาต ๒๕ รูป
แล้วพระสงฆ์จะได้บรรพชาแลอุปสมบทกรรมให้เป็นพระภิกษุตามลำดับจนเสร็จ

การแต่งกาย

แต่งปรกติทุกเวลา

หมายมา ณ วันที่ ๑๖ มิถุนายน

พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

รัชกาลที่ ๖

พ. ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๖๐	สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุน สุโขทัยธรรมราชา	พระ	-	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเชจรจรัสฤทธิ์ กฤดากร	พระ	-	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชิษนุก กฤดากร		สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าทองเค็ม ทองแถม	พระ	-	สมโภช	
	หม่อมเจ้าวงศ์นิรชร เทวกุล	พระ	-	สมโภช	
	หม่อมเจ้าไศภนภราไคย์ สวัสดิวัตน์		สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าวรพัฒน์ภรณ์ วรวิมล	พระ	-	สมโภช	
	นายสวาสดี สุจริตกุล	พระ		สมโภช	
	ขุนคำรวงเอก พระยาอินทราภิบาล (ช่วง พัลลภ)	พระ	-	-	
	จำ พระประมาณธนสิทธิ์ (หยวก เหมียบุตร)	พระ	-	-	
	เสวกตรี นายนิวาศวิเศษ (เปลี่ยน เกตุทัต)	พระ	-	-	
	รองเสวกเอก นายประภาษมณเฑียร (เอิบ ชมเสวี)	พระ	-	-	
	รองหุ้มแพร นายรองสนองราช- บรรหาร (เป็รื่อง กัลยาณมิตร)	พระ	-	-	

กระทรวงวัง

ขอเดชะ ฯ รายงานประจำวัน กรมพระราชพิธี
ที่..... วันที่ ๑๕ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๐
ด้วย กรมพระราชพิธี ได้ปฏิบัติจัดทำการณ์ในหน้าที่ประจำวันนี้ ดังมีรายการ
แจ้งต่อไปนี้ :-

วันเวลา, รายการหน้าที่ที่ได้รับจัดทำ	เหตุการณ์เด่นที่ตามที่ได้จัดทำไปนั้น	
ทั่วสมศักดิ์ แจ้งความว่า พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้า เยาวภาพงษ์สนธิ จะเสด็จแก่พระราช- วังกุสติก ไปวังสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ วันที่ ๑๔ มิถุนายน พ. ศ. ๒๔๖๐ เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง แล้วเสด็จกลับ	ได้ออกหมายสั่ง รถยนต์พระประเทียบ ๑ รก กรมวัง ๑ นาย กรมสนมพลเรือน ๑ นาย	
ฯ พณ ฯ เสนาบดีกระทรวงวัง มีบัญชาว่า การทรงพระผนวชสมเด็จพระ เจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุโข- ไทยธรรมราชา และทรงผนวชหม่อมเจ้า	ได้ออกหมายสั่ง เจ้าพนักงานแล้ว	

วันเวลา, รายการหน้าที่ได้รับจัดทำ	เหตุการณ์เด่นๆที่ตามที่ได้จัดทำไปนั้น	
๖ องค์ และอุปสมบทข้าราชการ ๖ นาย เป็นพระภิกษุและสามเณร กำหนด ณ วันที่ ๒๖ ที่ ๒๗ ที่ ๒๘ ที่ ๒๙ และที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๐		

กวรมิกวแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ
 ข้าพระพุทธเจ้า *พศ.ประทุมมงคล*
 มหาเสวกตรี

หน้าว่าง

เรื่องความแก่กระทูธรรม

ของ

ทูลกระหม่อมพระราชาธิปกศักดิ์เดชน

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา

หน้าว่าง

คำนำ

การเรียนธรรม ต้องรู้จักถือเอาความเข้าใจธรรมนั้น ๆ จึงจะสำเร็จประโยชน์ เพราะธรรมนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา ทรงแสดงด้วยมีพระพุทธรูปประสงก์จะนำผู้ฟังในทางใด ทางหนึ่ง แลทรงแสดงโดยสมควรแก่ผู้รับเทศนา เป็นบรรพชิตก็มี เป็นคฤหัสถ์ก็มี เป็นบุรุษก็มี เป็นสตรีก็มี เป็นผู้ได้เคยอบรมมาแล้วก็มี ยังมี ผู้เรียนจะต้องปฏิบัติให้ถูกพระพุทธรูปประสงก์ แลน้อมให้เหมาะแก่ฐานะของตน จึงจะได้ประโยชน์แห่งการเรียนการปฏิบัติ ฝ่ายผู้จะแสดงธรรมสั่งสอนผู้อื่น ยิ่งต้องการความรู้มากขึ้น ไม่เช่นนั้น ไม่อาจแสดงธรรมให้เหมาะแก่บริษัท เมื่อเป็นเช่นนั้น ไม่อาจปลุกความยินดีในธรรมไว้ในเขา เหตุนั้น การถือเอาความเข้าใจธรรม จึงเป็นสำคัญในการเรียนธรรม พระสาวกผู้ชำนาญในทางนี้ ย่อมเป็นกำลังของสมเด็จพระบรมศาสดาในการแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์ทรงสรรเสริญพระกัจจายนเถระว่าเป็นเอกทักกะ คือเป็นยอดเยี่ยมแห่งภิกษุผู้รู้จักแจกธรรมอันย่อได้โดยกว้างขวาง ฯ เมื่อจัดการเรียนธรรมสำหรับภิกษุสามเณร จึงได้จัดความรู้แบบนี้ไว้ในหลักสูตรอย่างหนึ่ง ให้เรียนโดยวิธีเรียงความแก่กระทู้ธรรม ที่ตั้งให้ผู้เรียงนำมาอ่านในที่ประชุมกรรมการ ให้กรรมการเลือกให้รางวัลแก่ผู้เรียงดี แลรับใบแก่นั้นไว้ตรวจต่อไป พบข้อบกพร่องในทางธรรมก็ดี ในทางภาษาก็ดี ให้แนะนำให้เข้าใจ ฯ

ทูลกระหม่อมพระประชาธิปกศักดิ์เกษน์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ได้ทรงศึกษาในทางนี้ กรรมการเลือกเรื่องที่ทรงแต่งว่าเป็นที่ ได้ทรงรับรางวัลสามเรื่อง ฯ

อันผู้บวช สมควรจะแสวงหาบุญกุศลเป็นส่วนตน แลให้ส่วนบุญแก่พวกพ้องผู้ชวนชวายแลพลอยยินดีในการบวช ทางที่จะทำก็คือเล่าเรียนแลปฏิบัติสืบอายุพระพุทธศาสนา ฯ ทูลกระหม่อมพระทรงผนวชด้วยพระบรมราชูปถัมภ์ แห่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าแลสมเด็จพระบรมราชชนนี แลด้วยความพลอยยินดีของพระญาติวงศ์แลมิตรมาตย์ ได้ทรงเล่า

เรียนแลปฏิบัติพระศาสนาตามพระกำลัง ฯ บัดนี้สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระ
 พรารภจะฉลองทุกกระหม่อมพระ ข้าพเจ้าจึงให้พิมพ์หนังสือแก้กระทู้ธรรมนั้นขึ้นเป็นของถวาย
 เป็นของแจก ประกอบกับการถวายพระราชกุศลแด่พระกุศลแก้ท่านทั้งหลายโดยสมควรแก้
 สมัย ฯ

กรม - วชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๖๐

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

สมศักดิ์ กาน์ ตโป สุข

ความเพียรของผู้พร้อมเพียรย่อมให้เกิดสุข

เพื่อจะเข้าใจพุทธภาสทินี จำจะต้องเข้าใจเสียก่อนว่า “ตโป” นั่นคือความเพียร
อย่างใด เพราะความเพียรนั้นมีอยู่หลายอย่าง เช่นวิริยะแลประมาณ ๔ อย่างเป็นต้น

“ตโป” นั้นหมายความว่า ความเพียรที่จะฝึกฝนใจกับกิเลสทั้งหลายเสีย เช่นอุปกิเลส
๑๖ อย่างเป็นต้น.

เมื่อบุทกลในหมู่ใดหมู่หนึ่ง จะเป็นบรรพชิตหรือทหารหรือพลเรือนก็ตาม กับกิเลส
ชั่วร้าย เช่นโลภะ โทสะ โมหะ เสียได้แล้ว ย่อมอยู่ด้วยกันได้โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน
ความสามัคคีปรองดอง และความพร้อมเพียรก็ย่อมเกิดขึ้นในหมู่นั้น

ในหมู่นั้นหมู่ใดหมู่หนึ่งก็ดี แม้ความสามัคคีมีขึ้นแล้ว ย่อมทำให้เกิดสุข ทั้งพุทธภาสทินี

๑. องค์เดียว ไม่ใช่ องค์เดียว ๆ เจาไปเทศ ไม่ใช่ เจาไปเทไว้ ถ้าพูดว่าเจาไปเทไว้ หมายถึงให้เอา
ไปเทรวมไว้

๒. ไร. อย่างใด หมายถึงมี อย่างนั้น วัช เราคิดอย่างใดเขาก็คิดอย่างนั้น หมายถึง อย่างใดอย่างหนึ่ง ทำ
อย่างใดก็ไปรอดไปได้. อย่างไร หมายถึง ไม่มีจำกัด ไม่มีนิยาม ไม่มีที่มา ความเพียรหมายถึงอะไร ควรเข้าใจไว้ก่อนว่า
หมายถึง ความไม่แจ้ง อย่างไรจึงไม่ถูก

๓. ไร้ถูก

๔. หมายถึงความ ตามอย่างไรจึงถูกต้อง ๆ ก็ใช้ เป็นบริกับ มนุษย์ก็ใช้ กิจงานก็ใช้ ย่อมคายทั้งนั้น ๆ แม้ ไร้เพ่ง
แม้คิดงานก็ยังไม่รู้จักลักษณะของมัน เพิ่งว่าคนคือเป็นเช่นนั้นก่อน ๆ ไร้ ในความดีหรือชอบ ที่แย้งต่อความอีกทีหนึ่ง คนนี้
แม้หมั่นก็เรียนไม่รู้ คนนี้แม้กิจวานก็ยังไม่รู้เขาได้

มีอยู่ว่า “ สุธา สังฆัสส สามัคคี ความสามัคคีแห่งหมู่ให้เกิดสุขชนนี้ หมู่ชนหมู่ใดหมู่หนึ่งซึ่งไม่มีความสามัคคีพร้อมเพรียงใจกันแล้ว เปรียบเหมือนกองอิฐอันตั้งซ้อนกันไว้เฉย ๆ เมื่อเอามี

ผลักก็จะล้มลง ความสามัคคีเปรียบเหมือนปูนที่จะสมานให้ก้อนอิฐเหล่านั้นติดกันเข้าได้แน่นหนา อาจจะทำเป็นคอกหรือกำแพงได้แข็งแรงมั่นคง

เมื่อหมู่ชนหมู่ใดมีความสามัคคีพร้อมใจกันแล้ว จะกระทำให้กิจหนึ่งก็ย่อมสำเร็จ ปรารถนา ดังเช่นเมคคว้นน้อยนิกยงชนเอาก้อนอาหาร ซึ่งใหญ่กว่าตัวของมันหลายร้อยเท่าไปให้ โดยที่พร้อมใจกันพยายามลากเอาไป เมื่อหมู่ชนหมู่หนึ่งพร้อมใจกันกระทำให้กิจหนึ่งสำเร็จ

ไปได้ ความปิติยินดีอันเป็นความสุขอย่างหนึ่งก็ย่อมเกิดขึ้นแก่หมู่ \wedge นั้น เช่นไฟไหม้บ้าน ทุก ๆ

คนช่วยกันดับไม่นึกถึงแต่จะเอาตัวรอด เมื่อดับสำเร็จแล้ว สิ่งของในเรือนไม่เสียหาย ก็ย่อมจะมีความยินดีด้วยกันทุกคนนี้ เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า การรักษาความสามัคคี และพร้อมใจกัน พยายามกระทำกิจการต่าง ๆ เป็นทางที่จะทำให้เกิดสุข ความสามัคคีนั้นจะรักษาไว้ได้อย่างใด

เล่า ย่อมรักษาไว้ได้โดย “ ทโป ” คือพยายามดับกิเลสต่าง ๆ เสีย และรักษาใจให้บริสุทธิ์ เช่น

๑. รักษาอักษณัตถ์ของตนให้ดี อย่าเย่อหยิ่งจองหองคดโกงผู้อื่น มีวาจาอ่อนหวาน
๒. มีความอารีเอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อเพื่อนทุกข์ ๆ ภัย เมื่อเขายินดีก็ยินดีด้วย มีเมตตาจิตต์เผื่อแผ่ช่วยผู้ยาก
๓. มีความอดทนต่อความลำบาก ไม่เป็นผู้ใจน้อยและถือโกรธ
๔. มีความสัจย์พูดจาไม่กลั่นกลอง
๕. มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เมื่อมีข้อความอย่างใดที่สงสัยเคลือบแคลงก็ตามกัน

ทรง ๆ

๑. กองอิฐยังมีระเบียบกว่า คนไม่มีสามัคคีต้องเป็นกองอิฐกองสมอยู่ ๒. โถ ๓. ชน ๔. ไร่ ๕. ไร่ถูก ๖. อย่างใดอย่างหนึ่ง

ความประพฤติกังวามานี้ เป็นหนทางที่จะสมานน้ำใจกันไว้ได้ ความสามัคคีพร้อม
 เปรียงก็จะมีอยู่ได้ยั่งยืน ในหมู่นั่นที่ได้ฝึกฝนใจเช่นนั้น เมื่อความสามัคคีมีอยู่แล้ว ความสุขย่อม
 เกิดขึ้นแก่บุคคลในหมู่นั้น กังอธิบายมานี้ พอสมกับพุทธภาสิตว่า

“สามัคคานันฺ ทโป สุขโ” ความเพียรของผู้พร้อมเพรียงย่อมให้เกิดสุข ฯ

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

ทน์โต เสฎฐ์โร มนุสเสสสุ

คนผู้ได้รับฝึกหัดแล้วเป็นผู้ประเสริฐในมวลมนุษย์

ในขั้นต้นนี้จักได้อธิบายเสียก่อนว่า “ทน์โต” นี้หมายความว่าอะไร “ทน์โต”

แปลว่าการฝึกหัดที่จะทำให้ผู้ได้รับความฝึกหัดนั้นเรียบร้อยยิ่งขึ้น เปรียบเหมือนนายสารถีหัตถ์มา ให้หมคพยคนนั้น การฝึกหัดอย่างนี้ย่อมแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท ดังจะได้บรรยายต่อไปนี้

๑. การฝึกหัดกาย ได้แก่การฝึกหัดมารยาตร์ให้เรียบร้อยถูกต้องตามสมัยแลคความนิยม

ของชน เพราะความนิยมย่อมเปลี่ยนไปได้ตามสมัย เช่นแต่ก่อนนั้นชนทุกชั้นเคยใช้เบ็บเข้าด้วยมือ แต่มาบัดนี้คนชั้นผู้ที่มีความนิยมใช้ช้อมช้อนแทนมือเบ็บเข้าเป็นคั้น การฝึกหัดมารยาตร์เหล่านี้

นับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ผู้มีมารยาตร์เข้าไปในสมาคมใด ๆ ย่อมได้รับความนิยมชมเชย

ผู้ใดไม่มีมารยาตร์ย่อมเป็นผู้เคอะ หากว่าจะเข้าไปในสมาคมใด ๆ ก็จะได้รับความคิดเยินเย้ยหยัน

ผู้ที่ไม่มีมารยาตร์เปรียบเหมือนกะลามะพร้าวที่หาราคาไม่ได้ แต่ถ้ายัดเกลาสลักสลวยทาน้ำมัน

ทกแก่งเข้าแล้วอาจจะเป้นของที่มีราคาได้ เหมือนผู้ที่มีมารยาตร์อยู่ในทนถ้ำฝึกหัดให้ดีขึ้น

ก็ย่อมจะมีราคาขึ้นได้

๒. การฝึกหัดวาจา ได้แก่การสำรวมวาจาให้เรียบร้อยเว้นจากการกล่าวคำชั่วหยาบ

๑. กิริยานอกใช้ ๑. กิริยานอกคกแห่งอกใช้ จักได้ ๒. ไว้ ๓. ๑. ถ้าจักได้ทำดีไว้ก็จักได้ทั้งกัมาได้ จะได้ ไร่ต่อกิริยาอื่น ทำก็จะได้เป้นทัวอย่างของคนอื่น ๔. มารยาท (มารยาททุก ๆ ทำได้รวมอยู่ในหมายเลข ๔) ๕. การ. สิ่งใด ๆ ใช้ในการพูดไม่เจาะจง ๖. กัก ผู้ไม่มีมารยาท อ้อมเป้นผู้เคอะ ๗. เป้นคนดี

คำว่าเปรียบเปรยเสียคสึแลปกต่าง ๆ ใช้แก่วาจาที่สุภาพอ่อนหวานชื่อตรง หักการปฏิสันถารแล
สนทนาซึ่งเป็นหนทางที่จะผูกใจผู้อื่นให้นิยมรักใคร่ในตนได้ การฝึกหัดวาจานี้เป็นสิ่งสำคัญอย่าง

หนึ่ง ถ้าผู้ใดใช้วาจาให้เหมาะแก่การแล้ว ^๑ อาจจะไปผูกใจผู้อื่นให้ทำตามความประสงค์ของตน

ได้ ดังเช่นแม่ทัพปลุกใจทหารให้มีความกล้าหาญในการยุทธ์เป็นต้น พระพุทธภาสิตมีอยู่ว่า
“โมกฺโข กลฺยาณียา สาธุ” แปลว่าเปล่งวาจาอันงามยังประโยชน์ให้สำเร็จทุกเมื่อคั้งนี้ หมาย
ความว่าผู้ใดมีวาจา^๒งามและไพเราะแล้ว ^๓ ^๔ ย่อมสามารถใช้ผู้อื่นให้ทำกิจการเพื่อประโยชน์ของตน

ได้โดยไม่รังเกียจ เพราะฉะนั้นการสำรวมวาจาเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ผู้มีวาจาไพเราะเปรียบ

เหมือนช่อที่ซึ่งสายคีแล้ว ท่านผู้มีฝีมือชำนาญเป็นผู้ที่ชื่อย่อมมีเสียงเสนาะจับใจ ผู้มีวาจาหยาบ
เปรียบเหมือนช่อสายหย่อน เด็กชนสี่เล่นย่อมมีเสียงโครกครากเป็นที่รำคาญหูไม่นำฟัง

๓. การฝึกหัดใจ ใช้แก่การสำรวมใจให้เรียบร้อยนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะการ

ฝึกหัดอย่างอื่นก็ย่อมเป็นไปได้เพราะฝึกหัดใจนั่นเอง ชนทั้งหลายตั้งแต่ปฏิสนธิมาย่อมได้รับความ

ฝึกฝนทั้งกายและวาจาใจจากบิดามารดาและอาจารย์เป็นลำดับมา ครั้นเจริญวัยขึ้นแล้ว ย่อม
ต้องฝึกหัดตนเองให้ไปสู่ทางที่ดีที่ชอบ คือระงับกิเลสชั่วร้ายในตนเสีย เช่นโลภะ โทสะ
โมหะ เป็นต้น ก. ถ้าอยากได้สิ่งใดก็ข่มใจไว้ไม่ไปแย่งหรือลักขะโมยเขา ถือเอาแต่สิ่งที่ได้มา
โดยชอบธรรม ข. ถ้ามีความโกรธเกิดขึ้นก็ข่มใจไว้เสียอย่าให้ถึงกับตีวันพื้นแทงหรือกล่าวคำหยาบ
ต่าง ๆ ค. ถ้ามีความลุ่มหลงรักใคร่ในผู้ใดหรือสิ่งใดก็ข่มจิตไว้อย่าให้ความหลงนั้นเข้าครอบงำ
ความคิดให้วิปริตไปต่าง ๆ ได้ การข่มจิตเช่นนี้ท่านว่าย่อมนำความสุขมาให้ถึงพระพุทธภาสิต

ว่า “จิตฺถิ กุฑฺถิ สุขาวหิ” จิตที่ปกครอบไว้ย่อมนำมาซึ่งความสุข บุคคลผู้มีใจข่มใจ
แล้ว ^๕ ^๖ ^๗ ^๘ ^๙ ^{๑๐} ^{๑๑} กิเลสชั่วร้ายย่อมครอบงำและเที่ยวเบียดเบียนผู้อื่น บุคคลอย่างนี้เปรียบเหมือนสัตว์บ้า

๑. การ ๒. ผู้หนึ่ง ๓. คำว่า แล้ว ชี้ออก ๔. ผู้หนึ่ง ๕. เกิด. ปฏิสนธิ หมายความว่าครั้งแรกครั้งแรก
๖. สมคัย ๗. คำว่า พระ ชี้ออก. ๘. ปล่อยให้ ๙. คำว่า ส่อม ชี้ออก ๑๐. แล้ว ๑๑. คำว่า อสง ชี้ออก

ที่มีนเมาในอำนาจเขี้ยววาของมัน เทียวชีวิตกัศัตว์และมนุษย์ทั่วไป ชนทั้งหลายย่อมช่วยกัน
กำจัดทำลายเสียฉับไฉน คนพาลชนทั้งหลายก็ย่อมช่วยกันกำจัดเสียฉับนั้น เช่นจับขังคุกตรวง
เป็นต้น บุคคลผู้ฝึกหัดใจแล้วมีทวิโศกปัปะ สติสัมปชัญญะ อยู่ในสันตทานแล้วย่อมไม่ทำความผิด
ชั่วร้ายและเบียดเบียนผู้อื่น บุคคลผู้ชนทั้งหลายย่อมนิยมรักใคร่นับถือ และย่อมได้รับความสุข
กายเสมอ

บัดนี้จักได้อธิบายคำว่า “เสฏโฐ” คำนี้แปลว่า ผู้ประเสริฐ บุคคลชนิดใดเล่าเรียกว่า
ผู้ประเสริฐ ๆ ^๑ นี้หมายความว่าบุคคลที่ดีกว่าผู้อื่น คำว่าดีกว่านี้ ^๒ หมายความว่าดีกว่าด้วยเหตุใด ^๓

ดีกว่าเพราะมีทรัพย์สมบัติมาก หรือเพราะมียศสูงตงั้นหรือ หาใช่เช่นนั้นไม่ เพราะผู้มีทรัพย์
ก็ดีแต่ส่วนทรัพย์ ผู้มียศก็ดีแต่ส่วนยศ หาใช่ความดีของตนเองไม่ ทรัพย์และยศเหล่านี้เปรียบ
เหมือนเพชรพลอย ถ้าเอาไปประดับกับก้อนดินเข้าก็อาจจะทำให้ก้อนดินนั้นงตงามขึ้นเป็นของ

มีราคาได้ แต่ลำพังก้อนดินเองก็ย่อมไม่มีราคาเลย บุคคลที่ดีกว่าผู้อื่นในที่นี้หมายความว่าผู้ที่มี ^๔

สติประพฤติดีกว่าผู้อื่นด้วย กาย วาจา ใจ ^๕ นี้คือผู้ประเสริฐในกาลานี้ บุคคลชนิดใดเล่าจะ ^๕

ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ก็คือผู้ที่ได้รับความฝึกหัด กาย วาจา ใจ ดังพรรณนา
มาแล้วนั้น จึงสมกับพระพุทธานุสาคว่า “ทันโต เสฏโฐ มนุสเสสุ” คนผู้ได้รับฝึกหัดแล้ว
เป็นผู้ประเสริฐในหมู่มนุษย์ ฯ

ได้รับรางวัล (ลงพระนาม) ว.ว.

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

แม่โตบัตต์ถัมภิต โลโก

โลกอันเมตาคำจุนไว้

คำว่าโลกใน ^๑ สถานันมิได้หมายความว่าปฐพีที่เราอาศัยอยู่ โลกในที่นี้หมายความว่า
หมู่สัตว์ทั้งหลายที่อยู่ในโลก คำว่าคำจุนหมายความว่าดำรงไว้รักษาไว้มิให้ถึงซึ่งความจลาจล

ฉิบหาย คำว่าเมตตาหมายความว่าคุณสมบัติหนึ่งซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความสนิทสนมรักใคร่กัน
ในระหว่างบุคคล แต่เป็นความรักที่ปราศจากกามกิเลส เป็นความรักซึ่งเกิดจากน้ำใจอันบริสุทธิ์

ไม่มีราคเจื้อ เป็นเหตุให้เห็นใจกัน ให้อุทิศหนุนซึ่งกันและกัน ให้หวังดีต่อผู้อื่น เหล่านี้เป็น

ลักษณะแห่งความเมตตา

การแผ่เมตตา^๒นี้มีอยู่สองสถาน คือ โอิทิสฺสผรณา แม่โดยอาการเจาะจงประเภท ๑
อนิทิสฺสผรณา แม่โดยมิได้เจาะจงประเภท ๑ การแผ่เมตตาโดยอาการเจาะจงนั้น ได้แก่
นิยมกตลงไปตรง ๆ โดยฐานที่ตนรู้จัก เช่นบิฑามารคา บุคร ภริยา ญาติพี่น้องและมิตร
เหล่านี้เป็นต้น เมตตาที่แผ่ไปโดยเจาะจงอย่างนี้ มีอยู่ในสถานของชนทั้งหลายแล้วเป็นธรรมทา
ไม่เป็นของประหลาดอะไรนัก ไม่ต้องฝึกไม่ต้องหัดก็มีอยู่เอง แม้สัตว์ดิรัจฉานมันก็ยังมิเมตตาแก่

กันบ้าง อันมนุษย์ชนแม้บางคนมีใจเหี้ยมโหดร้ายก็ยังมีเมตตาจิตต์ ในพวกพ้องของตนเอง
เมตตาโดยอาการเจาะจงนี้ เป็นเหตุให้บิฑามารคาบำรุงเลี้ยงบุตรแลธิดา กับเป็นเหตุให้บุตรแล
ธิดามีความกตัญญูกตเวที เคารพในบิฑามารคาของตนทั้งนี้เป็นต้น เมตตาอย่างนี้มีผลแรง แต่มี
ผลแคบ เพราะย่อมมีอยู่แต่ในผู้ใกล้ชิดเท่านั้น กับทั้งอาจจะมีผลร้ายได้ คือให้เกิดเป็นหมู่เป็น

๑. บาทแห่ง ๒. บนพื้น. ใน การใช้หมายเอาภริยาที่ลงกันได้ เช่นน้ำในบ่อ คนอยู่ในเรือน. บน หรือ ณะ
การใช้หมายเอาภริยาที่เข้าไปเกาะกอด เช่นคนนั่งบนเก้าอี้ คนนั่ง ณะ พื้น ๓. กิเลสทกม. ๔. ใน. ๕. คุณ ๖. ใน

เหล่าเที่ยวเบียดเบียดผู้อื่น เพราะมีเมตตาจิตต์ในกันและกันโดยเฉพาะทั้งนี้ ก็ยอมเปนเหตุให้

นำประโยชน์มาสู่กันเท่านั้น หาได้นึกถึงผู้อื่นไม่ อนโทสิสฺสรวณานัน มีผลไพศาลอาจจะนำสุขมาให้สัตว์ทั่วไปในโลก เมตตาโดยไม่เจาะจงนี้ย่อมเกิดขึ้นในใจของบัณฑิต ผู้มีจิตต์อันบริสุทธิ์ปราศจากอุชยาแล้ว อันว่าสัตว์ทั้งหลายในโลกโดยปรกตีย่อมคิดถึงตนเป็นที่ตั้ง ทั้งมีภาสิตว่า “นัตถิ อักกตสมํ เปมํ” ความรักสิ่งใดเสมอด้วยตนไม่มีฉนี้ และยอมคิดจะบำรุงบำเรอแก่ตนเองถึงจะมีใจเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นบ้าง ก็เฉพาะผู้ที่สนิทสนมใกล้ชิดเท่านั้น แต่ถ้าผู้ใดใช้วิจารณ์ปัญญา

กิริครองอยู่แล้ว ย่อมเลงเห็นได้ว่า ความปรารถนาของสัตว์ทั้งหลายก็ประคองเกี่ยวกันกับความปรารถนาของบุคคลผู้เห็นแก่ตนนั่นเอง ก็ยอมเกลียดทุกข์รักสุขด้วยกันทั้งนั้น เมื่อพิจารณาเห็นได้ดังนี้ ก็ยอมไม่มีเบียดเบียดผู้อื่นให้เขาได้รับทุกข์ และยอมหวังให้สัตว์ในโลกมีความสุขทั่วหน้ากัน เมตตาจิตต์อย่างนี้ถ้ามีอยู่ในสันดานของคนทุกคนแล้วโลกนี้จะเป็นที่สำราญหาที่เปรียบมิได้ แต่หากกิเลสตัณหาครอบงำจิตต์ของมนุษย์อยู่ จึงยังมีการสงครามระหว่างประเทศซึ่งยังเบียดเบียดกันอยู่ และประทุษร้ายล้างผลาญกันอยู่เนื่อง ๆ ทั้งนี้

อีกประการหนึ่ง เมตตาทำนบเข้าในพรหมวิหาร คือ ธรรมแปดเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่อธิบายความว่า ท่านผู้เปนใหญ่ในโลกจำจะต้องมีเมตตาจิตต์เป็นธรรมคาจึงจะสมควรเป็นผู้ใหญ่

โดยแท้ ท่านผู้เปนใหญ่ทั้งหลายย่อมมีอำนาจและทรัพย์สินสมบัติมากก็ยอมเป็นที่พึ่งที่พำนักของผู้น้อยเป็นธรรมคา ท่านผู้เปนใหญ่ควรมีใจโอบอ้อมอารีต่อผู้น้อยช่วยเหลือด้วยทรัพย์สินหรือด้วย

อำนาจของตนในกาลอันควร ไม่ใช่อำนาจในทางที่ผิดเพื่อกดขี่ผู้น้อย ควรมีเมตตาจิตต์เห็นใจผู้น้อย ถ้าจะใช้ผู้น้อยให้ทำกิจการใด ๆ ก็ควรพิจารณาเสียก่อนว่า กิจสิ่งนี้เขาจะทำได้ โดย

สะดวกหรือจะเป็นการลำบากยากใจแก่เขาอย่างไรบ้าง ไม่ใช่ให้เขาทำการที่พันกำลังของเขาหรือที่

เขารังเกียจ ไม่เอาแต่ใจตนฝ่ายเดียว ให้สะดวกแก่ตนก็แล้วกัน ควรใคร่ครวญเสียก่อนว่าจะใช้เขา

๑. ดือกัก ๒. คำว่า ผู้ใด ชีคออก. ๓. ปกก ๔. ใน ๕. คำว่า เสีย ชีคออก ๖. อย่าง ๗. ของ ๘. คำว่า เสีย ชีคออก

อย่างนี้จำเป็นหรือ เป็นธรรมแล้วหรือ ทั้งนี้จึงจะนับว่าใช้อำนาจถูกต้อง ท่านผู้เป็นใหญ่ผู้โตปฏิบัติ
 ดังว่ามานี้ ^๑ ย่อมเป็นที่นับถือของผู้น้อย ๆ ย่อมได้รับความสุข บัดนี้จะสรุปผลแห่งความเมตตา

ที่ได้พรรณานามาแล้วนั้นให้เห็นโดยชัดเจน เมตตาเป็นเหตุ

๑. ให้บุคคลสงเคราะห์ผู้อื่น เช่นบิณฑบาตเลี้ยงบุตรธิดา เป็นต้น
๒. ให้เกิดกตัญญูทุกเวที คือ สงเคราะห์คอบ เช่นบุตรเลี้ยงอุปัชฌายาเมื่อชรา
๓. ให้เห็นสุขทุกข์ของสัตว์ทั่วไป เว้นจากเบียดเบียนผู้อื่นตลอดถึงสัตว์ทิริจจาน
๔. ให้ผู้เป็นใหญ่ปกครองผู้น้อยโดยเอื้อเฟื้อ

เมตตาที่มีผลใหญ่หลวงดังนี้ ถ้าหากว่าเมตตาไม่มีในสันดานของมนุษย์บ้างแล้วผลก็ย่อม
 ตรงกันข้าม คือบิณฑบาตก็จะไม่เลี้ยงบุตรเพราะเห็นว่าลำบาก บุตรก็จะคิดประทุษร้ายต่อบิณฑ
 บาตเพราะอยากได้ทรัพย์สมบัติ ชนทั้งหลายจะนึกถึงความสุขของคนผู้เดียวแล้วเบียดเบียนผู้อื่น
 ฝ่ายผู้เป็นใหญ่ก็จะใช้อำนาจของคนบีบบังคับผู้น้อย มนุษย์ทั้งหลายจะเบียดเบียนกันถึงสัตว์ป่า แย่ง
 ชิงอาหารกันและกันดังนี้ โลกก็จะถึงความจลาจลโดยเหตุนี้เอง จึงสมกับคำสุภาษิตข้างต้นว่า
 “เมตโคบิณฑมิทโต โลโก” โลกอันเมตตาก้าจุนไว้ฉนี้ ฯ

ได้รับรางวัล (ลงพระนาม) ว. ว.

วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐

บัญญัติ เจณี ปัสาสติ
ส่วนบัญญัติย่อปกครองเขา

ในชั้นต้นนี้จะอธิบายถึงลักษณะแห่งการปกครองก่อน แล้วภายหลังจึงจะได้อธิบายว่า บัญชีนั้นปกครองบุคคลอย่างไร

บุคคลที่จะปกครองผู้อื่นนั้น ต้องเป็นผู้ใหญ่ รักษาตนเองได้แล้ว เลี้ยงตนเองได้ รู้ซึ่งผิดและชอบแล้ว

บุคคลที่จะต้องอยู่ในความปกครองของผู้อื่นนั้นคือ ผู้ที่ยังไม่มีกำลังและความสามารถพอที่จะรักษาตนเอง และไม่มีกำลังความรู้พอที่จะเลี้ยงตนเองได้ ยังไม่รู้จักสิ่งใดผิดสิ่งใดชอบ ถ้าจะ

ยกตัวอย่างให้เห็นพอเป็นหนทางชัดขึ้นก็คือ บุตรต้องอยู่ในความปกครองของบิดามารดา ศิษย์ต้องอยู่ในความปกครองของอาจารย์ ราษฎรต้องอยู่ในความปกครองของพระมหากษัตริย์ อันมนุษย์เกิดมาแล้ว จะมีความรอบรู้ปกครองตนเองได้ทันทีนั้นหาไม่ได้ ย่อมต้องอยู่ในความปกครองของผู้อื่น ถึงแม้เลี้ยงตนเองได้แล้วก็ยังต้องฟังคำแนะนำของผู้ใหญ่ ที่บังคับบัญชาอยู่เนื่อง ๆ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า “สุกัสน์ วัชรมัญญะส อักคโน ปน ทุททส” โทษของผู้ไม่เห็นได้ง่าย ฝ่ายของตนเห็นได้ยาก ส่วนผู้ปกครองจะเป็นธุระดูแลผู้ที่อยู่ในความปกครองของตนทั้งต่อไปนี้

๑. พิทักษ์รักษา คือป้องกันอันตรายจากศัตรูภายนอกคือข้าศึกผู้ปองร้ายหรือภัยต่าง ๆ อันจะเกิดขึ้นได้แก่ผู้ประมาท อันตรายซึ่งเกิดจากศัตรูภายในคือ โรคพาธ หรืออันตรายอันจะเกิดจากความเห็นผิดเหล่านี้เป็นต้น

๒. บำรุงรักษา คือบำรุงด้วยเครื่องอุปโภคบริโภคให้ได้รับความสุข ซึ่งจะอุปถัมภ์กันไว้คือไป เช่นบิดามารดาให้อาหารและเครื่องแต่งกายแก่บุตร เมื่อเติบโตแล้วก็ให้ทรัพย์สินสมบัติแลเคหะสถานเพื่อตั้งตัวต่อไป หรือพระมหากษัตริย์ทรงสร้างถนน สะพานและรถไฟ กับสาธารณสถานต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของราษฎรเหล่านี้ เป็นต้น

๓. ผู้ซึ่งทางดีและชั่ว คือว่ากล่าวสั่งสอนว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ เป็นต้น ดังเช่น

บิณฑาคาราสั่งสอนฝึกฝนบุตร หรือพระมหากษัตริย์ทรงออกพระราชกำหนดกฎหมาย เพื่อให้ราษฎรปฏิบัติแต่ในทางที่เป็นธรรมดังนี้

ส่วนบุญญายอมกระทำประโยชน์ให้แก่บุคคล เปรียบเหมือนผู้ใหญ่กระทำให้ผู้อยู่ในความปกครองของเขาดังนี้

บุญญาแปลตามศัพท์ว่า ธรรมชาตินิรันดร หรือธรรมชาติเป็นเหตุรัฐชาติ บุญญาท่านแบ่งออกเป็นสองชนิด ๑. โลกียบุญญา คือบุญญาอรอบรู้ในทางโลก คือฉลาดในศิลปวิทยาต่าง ๆ เป็นต้น ๒. โลกุตระบุญญา คือบุญญาที่กำหนดรู้สังขารและอาจให้บรรลุความบริสุทธิ์ ผู้มีบุญญายอมป้องกันอันตรายอันจะพึงมาแก่ตนได้ เช่นรู้จักป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ ครั้นมีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน ก็ยอมรู้จักพยาบาลรักษา แม้ภัยอื่น ๆ เหนืออำนาจที่มนุษย์จะป้องกันได้ เช่นอสุนีบาต เป็นต้น ยังอาจแก้ไขได้ด้วยบุญญา คือใช้สายล่อฟ้าให้ตกลงดินเสียดังนี้ บุญญาจึงจะควรเปรียบเหมือนผู้พิทักษ์รักษาบุคคล อีกประการหนึ่งมนุษย์ประกอบด้วยบุญญายอมรัฐสมบัติของธาตุต่าง ๆ เช่นดิน น้ำ ลม ไฟ และเอธาตุเหล่านั้นมาประกอบให้เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคได้ จนบัดนี้มนุษย์อาจดำดินเดินอากาศได้ เช่นรถไฟขบวนเล่นไปในอุโมงค์ใต้ดิน และเครื่องบินที่บินได้ ก็หาเป็นสิ่งปลาดไม่ ในเวลานี้ถ้าจะพรรณนาถึงความสทวก และความสบายซึ่งเกิดจากผลแห่งบุญญา ก็ไม่มีที่สิ้นสุด เพราะฉะนั้นบุญญาจึงควรเปรียบเหมือน ผู้บำรุงรักษาบุคคล อีกประการหนึ่งบุญญาเป็นเหตุให้เห็นผิดและชอบ ท่านแจกออกเป็นสามประเภทคือ ๑. อายโกศล ความฉลาดรู้จักความเจริญความดีทั้งปวง ๒. อุปายโกศล ความฉลาดรู้จักความเสื่อมและความชั่วทั้งปวง ๓. อุกุศล ความฉลาดรู้จักเลือกพินกระทำให้ดีและรู้จักหลีกเลี่ยงไม่กระทำสิ่งที่ชั่วที่ผิดทั้งปวง บุญญาเป็นเหตุให้กำหนดรู้ความเป็นไปของสังขารภายในและภายนอก ก็กายวาจาใจ ย่อมทำให้บรรลุความบริสุทธิ์ได้ บุญญาอาจให้มีธรรมจักษุเห็นอริยสัจ ๔ ประการอันเป็นทางปรีณิพพานได้ จึงควรเปรียบเหมือน ผู้ซึ่งทางดีและชั่ว ให้เห็นเป็นสิ่งที่น่าสุขมา ยังมีพุทธภาษิตว่า “สุโข บุญญา ปฎิลาโ” ความได้เฉพาะซึ่งบุญญาให้เกิดสุขนอกประการ

ทั้งพระรณนามานี้ย่อมเห็นได้ว่า บัญญามีอุปการะแก่บุคคล อันจะพึงเปรียบได้กับผู้ใหญ่
มีอุปการะแก่ผู้น้อยที่อยู่ในความปกครองของเขานั้นให้เจริญขึ้น จึงสมกับภาสติว่า “ บัญญา
เจนี ปสาสติ ” ส่วนบัญญัติย่อมปกครองเขา ๆ

แปลดแต่คำตกไป (ลงพระนาม) ว.ว.

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

มัตตัญญูตา สทา สาธุ
ความรู้จักพอยังประโยชน์ให้สำเร็จทุกเมื่อ

พระโบราณอาจารย์ท่านกล่าวไว้ว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระศาสตราจารย์ ทรงบำเพ็ญทุกกร-
กิริยาทรมานพระองค์ เพื่อแสวงหาทางตรัสรู้ธรรมพิเศษอยู่นั้น ท้าวโกสีย์เทวราชเจ้ามีความ
ประสงค์จะให้พระองค์ทรงละทุกกรกิริยาอันหาประโยชน์มิได้นั้นเสีย จึงเสด็จลงมาจากวิมาน
ประทับเฝ้าพระภักตร์พระศาสดาแล้ว ทรงศึกษาค้นสามสาย สายหนึ่งนั้นซึ่งหย่อนเมื่อศึกษเข้าไป

ก็ไม่เป็นเสีย อีกสายหนึ่งซึ่งตึงเกินไปครั้นศึกษาก็ขาด ส่วนสายที่สามนั้นซึ่งพอดีไม่ตึงไม่หย่อน
พอดีก็เข้าก็มีเสียงไพเราะแว้งแว้งใจ เรื่องนี้ก็เพื่อแสดงประโยชน์ของมัตตัญญูตา ความรู้จักพอดี
รู้จักประมาณเดินเป็นสายกลาง สมเด็จพระศาสตราจารย์ทรงละทุกกรกิริยาเสียแล้ว ทรงแสวงหาทาง
อื่นก็ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณถึงพระพุทธประสงค์ แต่นั้นมาพระองค์ทรงแสดง
พระธรรมเทศนาสรรเสริญ มัจฉิมาปฏิบัติ คือการปฏิบัติเป็นสายกลาง แก่พุทธเวไนย ว่าเป็น

หนทางที่จะให้สำเร็จประโยชน์ ความประสงค์ทุกเมื่อ อันว่าชนทั้งหลายจะประกอบกิจการใด ๆ
ควรรู้จักกาลเทศะหยุดเหตุผลแล้วปฏิบัติให้พอดีเสมอ เพราะแม้กิจการที่ปราชญ์สรรเสริญว่า
เป็นสิ่งที่ชอบ เป็นกุศลมูลยังอาจทำมากเกินไป ได้ แลปฏิบัติบางอย่างที่ท่านกล่าวว่า เป็นทาง
ชั่วบางกริ่งบางคราวยังควรทำความช้วนนั้น เพราะถ้าไม่ทำแล้วจะเกิดผลร้ายยิ่งกว่าที่ทำไป ความ

ช้วนนั้นกลับกลายเป็นกรณีกิจ ก็จะได้ยกตัวอย่างบางข้อมาสาธกพอให้เห็นชัด ภิกษุผู้ทรงศีล

๑. พักตร์ ออกจากภาษาสันสกฤตว่า วัคฺครีหิ ๒. มัจฉิมา ว่าเป็นกลาง มัจฉิมา ว่าเป็นหลัง ๓. งาม
๔. คำว่า ยังอาจ ชีคออก ๕. ยังอาจเสียไปก็ ควรอธิบายว่า แม้ทำการไม่ดีแต่ทำพอประมาณ มัตตัญญูตา
อาจแบ่งเบาความเสียนั้นลงได้ หรืออาจแก้หายที่เสียก็ได้ คู่กับในการทำดี มัตตัญญูตาควรระวังไม่ให้ทำเหิงไปจนไม่มีผล
ที่ แลชกอุทาหรณ์ให้เร้ากัน ๖. ก็มี ๗. ความเสีย

ปกติโมกขสังวรท่านย่อมสรรเสริญว่าเป็นผู้ปฏิบัติชอบ แต่ภิกษุรูปใด ถือตามพระธรรมวินัย เครื่องครัดเกินการณ์ ไม่ระภาคถึงเหตุและผล ย่อมไม่ได้รับอานิสงส์แห่งพระธรรมวินัยนั้น พระพุทธบัญญัติบางอย่างย่อมล่วงกาลล่วงสมัยแล้วหาตรงตามความมุ่งหมายเติมไม่ เช่นห้ามไม่ให้ภิกษุใช้ยานพาหนะเป็นคัน ในครั้งพุทธกาล ยานพาหนะหาใช่อย่างเดียวกับในกาลบัดนี้ไม่ ในครั้งนั้น ใช้ยานที่คนหามหรือใช้สัตว์ลาก แลมิได้ใช้กันทั่วไป ย่อมใช้แต่ท่านผู้เป็นใหญ่เท่านั้น ภิกษุหาเลี้ยงชีพด้วยภิกขาจารหามิทรัพย์สินสมบัติหาสบริวารไม่ ท่านจึงห้ามไม่ให้ใช้ยานพาหนะอันเป็นการทำพุ่ม และให้ความลำบากแก่ผู้อื่น แต่ในบัดนี้สมัยนี้มียานพาหนะเป็นสาธารณประโยชน์ เช่นรถไฟเป็นคัน เพื่อย่นหนทางที่ไกลให้ใกล้เข้าได้เพราะไปได้เร็ว มีผลประโยชน์ควรประสงค์

๑

๒

ดังนี้ จึงไม่ควรรังเกียจในการที่ภิกษุจะใช้ยานพาหนะที่เป็นการสะดวกหาใช่เป็นการทำพุ่มไม่ ถ้าถือเครื่องไม้ใช้ก็ย่อมเสียประโยชน์แก่ตนเอง เพราะจะไปไหน ไม่ได้สะดวก ควรเพ่งความมุ่งหมาย

๓

๔

๕

เติม อย่าใช้ยานพาหนะเพื่อทำพุ่มเท่านั้น การล่วงพระวินัยโดยตั้งใจย่อมเป็นการชั่ว แม้ฉนั้น บางครั้งยังควรล่วงพระวินัย เพื่อป้องกันมิให้ผลร้ายยิ่งกว่านั้นเกิดขึ้น เช่นทายกเขานิมนต์ไป

๖

แสดงธรรมเทศนา เขาปุ้อาสนะยัคคัวย่นไว้ ถ้านั่งลงก็เป็นละเมิดพระวินัย แต่แม้ฉนั้นก็ควรนั่ง เพราะถ้าไม่นั่งจะเกิดผลร้าย คือทายกเขาจะตกใจโทมนัสว่าเขาทำผิดประการหนึ่ง ซึ่งเป็นของ

๗

ควรป้องกัน แม้พระคาสทาคารยก็ทรงระวังในเรื่องนี้ ทั้งเมื่อหน้าจะเสด็จกับขันธปริณิพพาน พระองค์รับสั่งให้พระอานนท์บอกภิกษุทั้งหลาย ให้ช่วยกันระงับความวิปถีสาร แห่งนายจุนทะโกมารบุตรผู้ถวายบังคมบิดาตกเป็นคัน อีกประการหนึ่ง การที่ไม่ยอมนั่งนั้นอาจเป็นการลำบากแก่ทายกเขา เพราะเขาจะต้องเปลี่ยนอาสนะใหม่ ทำให้เขารำคาญอุทิศหนาระอาใจ จนขาดความเลื่อมใสก็เป็นได้ เพราะฉนั้น เห็นได้ว่าในการที่จะสำรวมในพระวินัย ภิกษุรูปใดรู้จักหยั่งเหตุผล

๘

๙

๘ รู้จักผ่อนผันอย่าถือให้เคร่งเกินจำเป็น แต่ก็ไม่ควรจะให้หย่อนเกินไป เพราะถ้าเช่นนั้นก็จะ

๑๐

๑. เพื่อขยายการไปมาถึงกันให้กว้างออก ๒. คำว่าผลร้ายออก ๓. ไม่ได้ ๔. สมควรแก่กาลเทศะ ๕. ไกล ๖. ความเสีย ๗. ผลความเสีย ๘. อัน ๙. ให้สำเร็จอานิสงส์ควร ๑๐. ควร

นับว่าเป็นสมณะอันแท้จริงหาได้ไม่ ควรถือให้พอดีไม่ตึงเกินไปไม่หย่อนเกินไป ก็จะได้รับ
 อานิสต์แห่งพระธรรมวินัยสัมถังพุทธประสงค์ บัดนี้จะยกตัวอย่างสำหรับฆราวาส การบริจาค

๑

๒

ทานท่านนับว่าเป็นบุญกุศริยาคฤประการหนึ่ง แม้นั้นถ้าไม่รู้จักประมาณก็อาจมีผลร้ายได้ กัง

๓

สมเด็จพระเวสสันดรมหาโพธิสัตว์ พระองค์ทรงบริจาคทานเป็นนิจ ครั้นเมื่อพราหมณ์พฤฒาจารย์
 ชาวคิงคราฐ มาขอพระราชทานพระยาเสวตรกฤษณราชซึ่งพระที่นั่งอันเป็นศรีพระนคร พระองค์
 พระราชทานกึ่งประสงค์ เป็นเหตุให้ชาวเมืองสี่หิมมีความพิโรธขึ้นเคืองด้วยเสียกายพระยาชสาสนนั้น

๔

ฝ่ายพระเจ้ากรุงสฤษัษย์ผู้บิดุเรศพระองค์มีอาจชัศขึ้นทักทานความประสงค์ของชาวพระนครได้
 จำพระไทยต้องขับพระลฤกรักเสียดจากราชธานี พระมหาโพธิสัตว์ก็ต้องเสด็จเดินคองธุระกันดาร
 พร้อมด้วยพระมเหสีมัทรีนารถกัษราชปีโยรสสองพระองค์ ฝ่ายพระบิดุรงค์แลพระมารดาเจ้า
 ก็ทรงโศรกเศร้าปริเทเวศ ด้วยแสนสงสารพระราชโอรสและนัคคาและสุณิสสา ทั้งนั้นก็เป้นเหตุ
 เพราะพระมหาทานบริจาคนี้ ผู้ใดจะให้ทานควรรู้จักประมาณหยั่งเหตุผลเสียก่อนว่า การที่ให้

๕

ไปนั้น จะเป็นประโยชน์จริง หรือจะเป็นโทษ เช่นผู้มีหนี้สินมาขอเงินก็ควรจะให้แต่ครั้งเดียว
 เพราะถ้าให้เสมอไปแล้ว จะมีไรเป็นการช่วยผู้นั้นไม่ กลับจะกลายทำให้เขาเสียเพราะเขาจะทำหนี้

๖

อยู่เสมอ เพราะเห็นว่าไม่เป็นไรคอกแล้วก็มิใช่ให้คังนี้ เขาจะไม่รู้สึกว่าการมีหนี้สินนั้นเป้น
 ที่ร้อนใจอย่างไร แล้วก็จะไม่ละความชั่วนั้น การช่วยเหลือคนด้วยทรัพย์ควรเลือกให้เหมาะกับ
 ฐานะของผู้ขอ อย่าให้มากให้น้อยไป ผู้ใดรู้จักประมาณในการให้ ผู้นั้นเป้นผู้ควรสรรเสริญและจะ
 ได้รับประโยชน์ คือความสุขใจจากทานมัยนั้น การคีมสุราท่านว่าเป็นการชั่ว แต่บางครั้งบางคราว
 ถ้าดีมั้นเกินไปอาจให้เกิดผลร้ายได้ เช่นในสมัยนี้ชนนิยมธรรมนิยมฝรั่ง คือการคีมสุราให้พร

๗

๑. คำว่า ธรรม ฐีกอก ๒. แก่ความหมายเดิม ๓. ไม่ได้ผลดี ๔. แคว้น ๕. ลง ๖. คำปฏิเสธสองตัว
 กางล้างกันเอง ทำอรรถกลับเป้นปฏิญาณไป ไม่ได้ทักทาคัดทวนได้ แปลว่า ได้ทักทาส ๗. ความเสียได้

กัน ถ้าบุทกลไปในสมามกที่เขามีการทิ่มสุราให้พวกกัน หรือทิ่มถวายพระพรพระราชาเป็นต้น ถ้าบุทกลผู้นั้นถือมั่นไม่ทิ่มสุรา ย่อมเป็นการเสียกิริยาอย่างยิ่ง ทั้งผู้อื่นเขาจะนึกว่าคงจะไม่พอใจในสมามกนั้น จึงไม่ทิ่มสุราเ็นเรื่งกับเขาคัวย ถ้ายังไม่ทิ่มถวายพระพรพระราชาคัวยแล้ว เขาจะหาว่าขาดความกตัญญูในพระองค์ท่าน ถ้าทิ่มสุราแต่เล็กน้อยไม่ทันมีนเมาจนเสียสติแล้วไม่เป็น การเสียหายอย่างไคเลย ส่วนการทิ่มมากเกินไปนั้นชนทั้งหลายย่อมทราบทั่วกันว่า อาจเป็นอันตรายถึงชีวิตได้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา ทรงเล็งเห็นประโยชน์ของความรู้จักพอดิ รู้จักประมาณถวายพระปรีชาญาณของพระองค์ แล้วทรงปฏิบัติแลสั่งสอนในทางมัจฉิมา

ปฏิบัติทอยู่เนืองนิจ จะพึงเห็นได้โดยชัดในทางที่พระองค์ทรงปกครองภิกษุสงฆ์ในพระวินัยบัญญัติของพระองค์ ถ้าหย่อนไปก็ทรงรั้ให้ตึงเข้า โดยทรงบัญญัติเพิ่มเติม ถ้าตึงไปก็ทรงผ่อนให้

หย่อนลงคัวย ^๑ อนุบัญญัติคั้งนี้ ภิกษุสงฆ์จึงดำรงอยู่ได้เป็นที่นับถือแห่งมหาชนทั่วไป ถ้วยพระ

คุณธรรมคือ มัตถัตถัญญุตา^๒นี้ ชนทั้งหลายถ้ามีคุณธรรมคือ มัตถัตถัญญุตา อยู่ในตนแล้ว จะทำกิจการใด ๆ ก็จะสามารถความปราดณาและจะด้รับแต่ความสรรเสริญเป็นนิจ ทั้งพรรณนามาจนนี้ก็พอสมกับภาสิตว่า “มัตถัตถัญญุตา สทา สาธุ” ความรู้จักพอดิยังประโยชน์ให้สำเร็จทุกเมื่อ ๆ ด้รับรางวัล (ลงพระนาม) ว.ว.

๑. มัจฉิมา ๒. คำว่า โคตทรงบัญญัติเพิ่มเติม ชี้ออก ๓. ทรงเพิ่ม

วันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๐

ธัมมโม หเว รัคชติ ธัมมจารี

ธรรมและอรรถกถาคนผู้ประพฤติธรรม

มีภาษิตภาษาสังสกฤตอยู่ว่า อาหาร นีทรา ภย โมถุนัญจะ สามานย์ เมตต์ปคุภีรัน-
ภณามิ ธโรรมิ ทิเตชามธโกวิเศโซ ธเรมณเฑินาปคุภิสมาณา

๑ ๒ ๓

แปลความว่า การกิน นอน กลัว และเมตุนเหล่านี้มีเสมอเท่ากันทั้งคนแลคิรัจจาน
มนุษย์มีภาวะเป็นพิเศษแปลกกว่าคิรัจจาน คือธรรม ผู้ที่ปราศจากธรรมก็เปรียบเหมือนคิรัจจาน

๔ ๕

ธรรมนี่คืออะไรเล่า คำว่าธรรมกินความกว้างมาก โขณัยหนึ่งแปลว่าสภาวะอันทรงไว้ซึ่งลักษณะ
ของบุคคล ที่บ้างชั่วบ้างหรือพยากดุกคือไม่ดีไม่ชั่ว อีกนัยหนึ่งแปลว่าคำสั่งสอนของปราชญ์
หรือศาสนาในทางพระพุทธศาสนา ก็คือ คำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ศักดิ์ทั้งหลาย
มีการเบียดเบียนกันเป็นธรรมดา แม้มนุษย์ก็มีได้เว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ท่านผู้เป็นใหญ่
ปกครองหมู่ชนจึงออกกฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อป้องกันความเบียดเบียนนั้นและลงโทษผู้ทำผิด
แต่การบังคับด้วยอำนาจเช่นนี้ไม่สนิทสนมไม่มีผลดีเหมือนการบังคับทางใจ จึงเกิดมีศาสนาสั่งสอน
ให้ชนประพฤติชอบ ศาสนาทั้งหลายย่อมยกความประพฤติชอบไม่เบียดเบียนกันขึ้นเป็นหลัก
ในการสั่งสอนทั้งสิ้น อาณิสถอนจะพึงหวังจากความประพฤติเช่นนั้น คือความสุขกายสุขใจ
ทั้งในภพนี้และภพหน้า ต่างกันแต่วิธีและถ้อยคำที่แสดงธรรมเหล่านั้น บางศาสนาเพื่อจะให้คน
กลัวและเชื่อถือคำสั่งสอนของตน อ้างว่าถ้าไม่ทำตามคำสั่งสอนของตน พระผู้เป็นเจ้าจะลงโทษบ้าง
หรือทรมานในนรกบ้าง ถ้าทำตามคำสั่งสอนจะได้ขึ้นสวรรค์เสวยสุขารมณ์ แล้วแต่จะพรรณนา
ไปให้ดูใจของหมู่ชนที่ตนสั่งสอนอยู่นั้น การสั่งสอนอย่างนี้มีผลดีได้แต่เมื่อคนมีความเชื่อ เมื่อ
เกิดสงสัยและไม่เชื่อขึ้นแล้วผลก็น้อยลง ศาสนาบางอย่างก็ยังมีเลศหนาสั่งสอนสาวกให้บูชาตนบ้าง
บัญญัติข้อปฏิบัติบางอย่างเพื่อประโยชน์ตนบ้าง ส่วนพระศาสนาของเราทั้งหลาย ทรงสั่งสอน

อย่างใดเล่า ประการหนึ่งพระองค์ทรงสั่งสอนเพื่อให้ชนทั้งหลาย รู้เห็นจริงในธรรมที่ควรรู้
 ๐
 ควรเห็น มิได้ทรงสั่งสอนเพื่อประโยชน์ส่วนพระองค์ หรือยกย่องพระองค์เองเลย ประการที่ ๒
 ทรงสั่งสอนมีเหตุที่ผู้ฟังอาจจะทรงถามให้เห็นจริงได้ ไม่ทรงสั่งสอนให้เชื่อไปโดยมงาย ประการ
 ที่ ๓ พระองค์ทรงสั่งสอนเป็นอัครรรย คือ ผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ประโยชน์โดยสมควรแก่ความ
 ปฏิบัติ ธรรมใดที่ตัจจริงที่เป็นประโยชน์ที่ศาสดาทั้งหลายได้กล่าวแล้ว แต่ก่อนหรือภายหลัง
 ธรรมนั้นพระศาสดาของเราได้ทรงกล่าวแล้วเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผู้ปฏิบัติตามพระโอวาทของ
 พระศาสดาแล้ว ชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติธรรมโดยแท้ สุภาสิตองค์หนึ่งมีอยู่ว่า “กฎหมาย่อมรักษา
 ผู้รักษากฎหมาย” ทั้งนี้ หมายความว่า ผู้ใดช่วยรักษากฎหมายให้คงอยู่ ชนพาลก็จะไม่เบียดเบียน
 ได้ และถ้าไม่ประพฤติคนนอกกฎหมายแล้ว ก็จะไม่ต้องราชทัณฑ์คือจำคุกเป็นต้น และจะอยู่
 เป็นสุข ผู้ประพฤติธรรมก็ย่อมได้รับความสุขเช่นเดียวกัน ทั้งจะได้ยกตัวอย่างมาแสดงให้เห็น
 ธรรมของพระศาสนานั้นมีหลายประการยากที่จะเลือกมาแสดง แต่ท่านกล่าวไว้ว่าธรรมทั้งหลาย
 ของพระศาสนานั้น อาจจะรวมเข้าได้ในอุปมาธรรม เปรียบเหมือนรอยเท้าช้างซึ่งอาจรวม
 รอยเท้าสัตว์อื่นไว้ได้ทั้งสิ้น บัดนี้จะได้แสดงอุปมาธรรมเป็นตัวอย่าง ความไม่ประมาทนั้น
 อย่างหนึ่งท่านแจกไว้ ๔ สถาน

๑. ในการละกายทุจริต ประพฤติกายสุจริต
๒. ในการละวจีทุจริต ประพฤติวจีสุจริต
๓. ในการละมโนทุจริต ประพฤติมโนสุจริต
๔. ในการละความเห็นผิด ทำความเห็นให้ถูก

ผู้ใดละทุจริตทั้งสามเสียได้ ประพฤติสุจริตทั้งสาม ย่อมไม่เบียดเบียนใคร และย่อมไม่
 มีใครเบียดเบียน ผู้ใดมีความเห็นผิด เช่น เห็นว่า ทำดีหรือชั่วก็เหมือนกันทั้งนี้ ก็จะทำแต่ความชั่ว
 และจะหาอยู่เป็นสุขไม่ เพราะจะมีแต่คนเกลียดทั้งนั้น ผู้ใดมีความเห็นถูก เช่น เห็นว่า เราทำดี
 จักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว ทั้งนี้ ก็จะประพฤติแต่ความดี ย่อมจะมีคนนิยมสรรเสริญทั่วไป ยังมี
 กาดอีกบทหนึ่งว่า “อัมปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มัจจุโน ปทํ อัมปมัตตา น มียันติ เย
 ปมัตตา ยถา มตา” แปลความว่า ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย ความประมาทเป็นทาง

แห่งความตาย คนผู้ไม่ประมาทแล้วชื่อว่ายอมไม่ตาย คนผู้ประมาทแล้วยอมเป็นเหมือนคนตายแล้ว อธิบายว่า เช่นคนเปนไข้ มีความประมาท ไม่พยายามเยียวยารักษา ก็ยอมจะถึงซึ่งความตาย หรืออีกประการหนึ่ง ผู้ใดเกิดมาแล้วไม่พยายามกระทำความไม่ประมาทถึงกล่าวมาข้างต้นแล้ว ก็จะตกต่ำลงทุกที ไม่มีทางเจริญ ไม่ถึงขั้นได้ แม้มีชีวิตอยู่ก็เปรียบเหมือนคนตายแล้ว ส่วนบุคคลผู้ไม่ประมาท แม้ไม่มีพื้นที่มาแต่เดิมก็ยังสามรถถึงขั้นได้ด้วยความดีของตน และอาจทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ ถึงแม้สิ้นชีพแล้ว ก็ยังเหมือนเปนอยู่ด้วยอำนาจประโยชน์ ที่ได้ทำไว้ดังนี้ คงอธิบายมานี้ก็จะพียงเห็นได้ว่า ผู้ประพฤติธรรมย่อมได้รับความสุขเพราะธรรม ผู้ไม่ประพฤติธรรมย่อมได้รับความทุกข์ ตัวอย่างอันจะพียงเห็นได้โดยชัดในทุกวันนี้ก็คือ ประเทศ

เยอรมันซึ่งถืออำนาจเปนธรรม ลบล้างข้อสัญญาระหว่างประเทศ และกระทำแก่ตามอำเภอใจ แลความสควกของตน หายึดเอาธรรมที่ด้อย่างใดไม่ แม้แต่ความเมตตาการุณากันและกันในระหว่างเพื่อนมนุษย์ก็หาไม่มี ประเทศใหญ่น้อยทั้งหลายที่อยู่ในคลองธรรมก็ช่วยกันพยายามที่จะทำลายเสียดังนี้ คงอธิบายมาก็พอสมกับพุทธภาสิตว่า “ธัมโม หเว รัทฺษติ ธัมมจารี” ธรรม และยอมรักษาคนผู้ประพฤติธรรม ฯ

หน้าว่าง

ใบสอบประโยชน์นักธรรมชั้นตรี

ของ

พุทธภรรยาหม่อมพระราชาธิปกศักดิ์เดชนี้

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา

หน้าว่าง

คำนำ

ความรู้ที่จะพึงปรารถนาในการเรียนธรรมได้เลือกไว้ ๔ อย่าง คือรู้จักดีเอาความเข้าใจ
ข้อธรรม ๑ รู้จักทรงจำข้อธรรม ๑ รู้พระพุทธประวัติ ๑ รู้วินัย ๑ ถ้าไม่รู้จักดีเอาความ
เข้าใจข้อธรรมอาจจะปฏิบัติผิดพระพุทธประสงค์ แต่ไม่เหมาะแก่ฐานะของตน ผู้ปฏิบัติจักไม่ได้
ผลอันดี แม้ได้ความรู้อย่างนี้แล้ว แต่ไม่ได้ทรงจำข้อธรรมไว้ได้มาก ย่อมได้ประโยชน์น้อย ต่อ
ทรงจำไว้ได้มากจึงสำเร็จประโยชน์ ฯ อันผู้นับถือพระพุทธศาสนา จำจะต้องรู้ประวัติของพระ
ศาสดาแห่งตน เพื่อจะได้ปฏิบัติตามพระพุทธจรรยาโดยสมควรแก่ฐานะของตน ฯ อีกอย่างหนึ่ง
อันผู้บวชจำจะต้องอยู่ในสังวร รักษาสิกขาบทแลมรรยาท ไม่เช่นนั้นจักเป็นสมณะที่ศึกษาได้ไม่ ฯ
ความรู้ทั้งสี่อย่างนี้จึงเป็นคุณสมบัติอันจะพึงปรารถนาทุกประการ ฯ

การเรียนจะแม่นยำต้องมีการสอบความรู้ ผู้เรียนจะได้เตรียมตัวทั้งความเพียรโดยแข็งแรง
ใช้ความตรึกตรองความสังเกตโดยถนัดดี แม้สอบตกก็ยังไม่จักได้ผลดีกว่าเรียนเรื่อย ๆ ด้วยไม่ตั้งใจ
จะสอบเสียเลย ฯ

ทุกกระหม่อมพระประชาธิปกศักดิ์เกษน์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ได้
ทรงศึกษารวมวินัยตามหลักสูตรนี้ ได้ทรงเข้าสอบความรู้ในคราวสอบเลือกของวัดบวรนิเวศ-
วิหารนี้ ทรงสอบได้ทั้ง ๔ อย่าง ได้คะแนนเต็มครบทุกอย่าง จักเป็นนักธรรมชั้นตรีของวัดนี้
ชั้นเอก

บัดนี้สมเด็จพระบวรมหิศรพระราชสมภารเจ้าทรงพระปรารภจะฉลองทุกกระหม่อมพระ
ข้าพเจ้าจึงให้พิมพ์ใบสอบของพระองค์ขึ้นเป็นของถวาย เพื่อทรงพระอนุโมทนา แลเปนของ
แจกเพื่อท่านทั้งหลายจะได้อนุโมทนา ซึ่งพระกุศลส่วนเนกขัมมะของพระองค์ โดยสมควรแก่
สมย์ ฯ

กรม-วชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๑๑ ตุลาคม พ. ศ. ๒๔๖๐

เรียงความแก้กระทู้ธรรม

สอบในสำนักวัดบวรนิเวศวิหาร วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

“อรรถิ โลกนาสิก้า” ความฤศยยงโลกให้ฉิบหาย

“อรรถิ” หมายควมว่าควมฤศยยง ค็อเห็นคนอื่นได้ดีหรือได้รับควมสุข ทนอยู่ไม่ได้ ให้รู้สึกกรวณกรวาย ค็องการให้เขากลับฉิบหายคั้งนี้เป้นคั้ง

ค้ำว่า “โลก” ในที่นี้มีได้หมายควมว่าโอกาสโลกหรือปฐพีที่เราอาศัยอยู่คั้งนี้ ค้ำว่า โลกนี้เป้นสำนวนอย่างหนึ่ง หมายควมถึงสัตว์ทิจจฉานหรือมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในโลกนี้ หรือหมู่ชนก็ได้

ธรรมคาสัตว์ในโลกนี้มีคคติเหมือนคั้งหมคค คั้งปราชญ์ท่านกล่าวไว้เป้นภาษาสันสกฤตควว่า คั้งนี้ :-

“อาหาร นัทธา ภย ไมถุนัจจ สำนานัย เมตคัพคัฎฐิ นรานาม” แปลว่า อาหาร นอน กลัว แลเมถุน ย่อมมีอยู่ในทิจจฉานแลมนุษย์เหมือนคั้งหมคคคั้งนี้ อิกประการหนึ่ง ชนคั้งหลายย่อมค็องการลาภ ยศ ควมสรวรเสริญ ควมสุขศ้วยกันคั้งนี้ แต่เป้นธรรมคคของโลก บุคคลบางคคนย่อมได้ลาภ ได้ยศ ควมสรวรเสริญ แลควมสุข คามคณควมดีของเขา แลกคฤคกรรมที่เขาได้บำเพ็ญมาคั้งในชาติก่อนแลชาตินี้ ส่วนบุคคลบางคคนย่อมไม่ได้ลาภ ไม่ได้ยศ ได้แต่ควมนินทาแลควมทุคข์ เพราะควมช้วของคคนแลอฤคฤคกรรมที่คคนได้ประพฤคิมาคั้งในชาติก่อนแลชาตินี้ ธรรมเหล่านี้ท่านเรียควว่าโลกธรรม บุคคลใด ๆ จะหลีกหนีให้พ้นหาได้ไม่ ค็แต่ว่าท่านผู้มีปัญญาท่านย่อมรู้เท่าถึงการณ เมื่อท่านประสพธรรมอันเป้นอฤฐารมณอันเป้นส่วน จะพึงพอใจท่านก็ไม่ลุ่มหลงไปนธรรมนั้น จนเป้นเหตุให้มัวเมาไปคั้ง ๆ คั้งนี้ท่านมาประสพธรรมอันเป้นอนฤฐารมณอันเป้นส่วนไม่พึงพอใจแล้ว ท่านก็ไม่โทมณสน้อยใจจนเสยสคิ ท่านย่อมคคิได้ว่าเป็นของธรรมคค เป้นผลของกรรมที่เรากระทำมาแต่ก่อน จะไปโทษใครหาควมไม่แลจะกรวณกรวายไปก็หาประโยชน์มิได้คั้งนี้

ส่วนบุคคลผู้ปราศจากปัญญาโลกเขลา ครั้นเมื่อประสบอิฏฐารมณ์เข้าก็ยืนค้ำรุ่งโรจน์ไปต่าง ๆ เป็นเหตุให้มา (ตัว) แลหลังต่าง ๆ เป็นต้น ครั้นมาประสบอนิฏฐารมณ์เข้าก็โทมนัสน้อยใจจนถึงกับทำลายตนบ้าง หรือโกรธเคืองผู้อื่นแทนเป็นว่าตนได้รับความทุกข์เพราะแก่ง้าง “อริ” คือความทุกข์ก็เกิดขึ้นในสันดาน คือเห็นคนอื่นมีความสุข หรือได้รับความสรรเสริญทนอยู่ไม่ได้ คิดแต่จะให้เขาได้รับความทุกข์หรือความทึเทียมเหมือนตน

การแข่งดีกันนั้น ย่อมเป็นของธรรมดาในหมู่มนุษย์ชาติต่อชาติ คณะต่อคณะ บุคคลต่อบุคคล ย่อมแข่งกันเป็นธรรมดา แต่การแข่งดีกันนั้นมีทางที่ถูกแลทางที่ผิด ทางที่ถูกนั้นคือถ้าเห็นเขาคิดว่าก็พยายามกระทำตนให้ดีขึ้น ให้เทียมเขา หรือให้ดีกว่าเขาขึ้นไป ทำอย่างนี้เป็น การที่เสียอีก ทางที่ผิดนั้นคือเห็นเขาคิดกลับแก่ง้างทำให้เขาเลวลงเสมอคนหรือให้เลวลงกว่าตนนี้เป็นทางของคนมีความทุกข์

คนมีความทุกข์มีความประสงค์อย่างเดียวกันจะแก่ง้างคนอื่นที่เขาคิดว่าตนให้เขาเลวลงหรือให้เขาได้รับความเดือดร้อนใจ เช่นพระภิกษุ “ฉัพพัคคีย์”^๒ มีความทุกข์อาพระทัพพมัลลบุตรแก่ง้างโจทธานคัวยอาบัติปาราชิกไม่มีมูลเพื่อจะให้ท่านเคลื่อนจากพรหมจรรย์เป็นต้น บุคคลผู้มีความทุกข์มีอยู่ในหมู่ใดเป็นอันตรายแก่หมู่นั้นอย่างยิ่ง อันว่าหมู่คณะใด ๆ จะตั้งอยู่ได้ก็ด้วยดีก็ด้วยสามัคคีพร้อมเพรียงแห่งบุคคลในหมู่นั้น ถึงพระพุทธภาสิตมีอยู่ว่า “สุขา สังฆัสส สามัคคี” แปลความว่า ความสามัคคีพร้อมเพรียงมีอยู่ในหมู่ใด ความสุขย่อมมีแก่หมู่นั้นดังนั้นชนในหมู่ใดมีความทุกข์ในกันแลกัน หมู่นั้นจะตั้งอยู่มิได้เลย ผู้มีความทุกข์ย่อมจะยุแหย่ให้บุคคลในหมู่นั้นเคืองกัน แลแตกร้างกันด้วยยุทางโน้นที่หนึ่งทางนี้ที่หนึ่ง เมื่อเกิดการวิวาทแตกร้างกันขึ้นแล้ว หมู่นั้นก็ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ ถ้าจะยกตัวอย่างให้เห็นชัดก็คือพระเทวทัตต์ มีความทุกข์ในพระศาสนา แก่ง้างยุ่งให้สงฆ์แตกกันแล้วยังชี้ยุ่งให้พระเจ้าอชาตศัตรูกระทำปิตุฆาตกรรมอีกด้วยหวังจะเอาอำนาจมาไว้ในมือของตนเพื่อจะได้ทำลายพระศาสนาเสียได้โดยสะดวก แล้วและตั้งตนแทนที่ของท่าน ถึงบรรยายมาเพียงเท่านี้ก็เห็นได้ว่าความทุกข์เป็นอันตรายอย่างยิ่ง อาจทำให้หมู่ชนได้รับความเดือดร้อนด้วยเหตุแตกสามัคคีกัน แลด้วยเบียดเบียนกันแลกัน ผู้มีความทุกข์ได้รับความทุกข์อย่างยิ่ง เพราะกิเลสชั่วร้ายอย่างอื่นที่ยังไม่มีก็จะมิขึ้น ทั้งจะกลายเป็นคน

๑. ย่อมยินดีถึงเงินเมมาแลเงินไม่รู้สึกตัว

๒. เมคคิยะ แล ภุมมชชะกะ ในจำนวนฉัพพัคคีย์

มีหน้าใจร้าย บาปกรรมต่าง ๆ ที่ยังไม่เคยทำก็จะทำ จะไม่มีใครนิยมรักใคร่หมก ก็นั้นจึงเห็นได้ว่า
 ความศุขยาเป็นอันตรายแก่คนที่มีความศุขยานั้นเองแต่เป็นอันตรายแก่ผู้อื่นด้วย ทั้งพระเจ้าอชาต-
 ศักรุพลอยทำความชั่วตามพระเทวทัตต์ไปด้วย ความศุขยาเป็นเครื่องทำลายความสุขของชน
 ทั้งหลายทั้งนี้ จึงสมกับภาสิดว่า:-

“อริ โลกนาสิกา” ความศุขยายังโลกให้ฉิบหาย ฉนี้ ๆ

ปชาธิโป

ปัญหาธรรมวิภาค

สอบเลือกทั่วคหบดีนิเวศวิหาร

วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๐

๑. จงอธิบายให้เห็นว่า ตรีตรองอย่างไร เป็นโยนิโสมนสติกการ คือตรีตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบายที่ชอบ ๆ
๒. สุตตะ โดยชื่อตรงกิติ โดยชื่ออ้อมกิติ มาในประเภทแห่งธรรมชื่ออะไรบ้าง ๆ
๓. จาคะศัพท์ เป็นชื่อแห่งธรรมอะไรบ้าง ๆ อย่างไรในประเภทแห่งธรรมชื่ออะไรบ้าง ๆ
๔. เมตตาได้ชื่อว่าพรหมวิหาร เพราะอรรถว่าอย่างไร ๆ
๕. ความเพียรเรียกว่าอย่างไรได้บ้าง ๆ จงตอบเฉพาะชื่อมีในนวโกวาท ๆ
๖. ทำคนให้เป็นที่รักใคร่นับถือของเพื่อนพรหมจารีด้วยกัน ควรตั้งอยู่ในธรรมประเภทอะไร จงจารไน ๆ
๗. จงอธิบายอริยฐานธรรม ๔ ให้เนื่องถึงกัน ๆ
๘. ความกลัว ในพระพุทธศาสนา จัดเป็นการดีหรือการชั่ว ๆ จงอธิบายเล่าอ้างที่มาด้วย ๆ
๙. เราจะได้ส่วยเวทนา คือเป็นสุขกิติ เป็นทุกข์กิติ เป็นอุเบกขากิติเพราะอย่างไร ๆ จงอธิบายให้กระจ่างพอ ๆ

กิริยปฏิบัติ

๑๐. คนเช่นไร ท่านสรรเสริญว่าเป็นผู้ดีไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้งสอง ๆ จงตอบให้แจ่ม ๆ
๑๑. ในพระพุทธศาสนา อนุเมตติให้นับถือเทวดาบ้างหรือไม่ ถ้าอนุเมตติ สอนให้แสดงการนับถือด้วยอาการอย่างไรแลกล่าวไว้ในที่ไหน ๆ
๑๒. บิดากับบุตร ต่างมีกรณีจะพึงทำแก่กันอย่างไร ถ้าทั้งสองต่างได้ทำหน้าที่ของตนแล้ว จักได้ชื่ออย่างไร ๆ
๑๓. คนเป็นผู้ใหญ่เหนือเขา สมควรประพฤติต่อผู้น้อยอย่างไร ๆ
๑๔. การประพฤติอย่างไร เป็นวิบัติของอุบาสก ๆ

เจดยธรรมวิภาค

สอบเลือกหัวคับริเวศวิหาร

วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๐

๑. ขอชักอุทาหรณ์เพียงข้อเดียว เช่นเจริญมรณสติ เมื่อนึกถึงความตายอันจักมีแก่ตน แล้วตกใจกลัวก็ตี ทำใจอ่อนเพลียไม่เป็นอันทำกิจการ มัวรอท่าความตายเท่านั้น อย่างนี้เป็น โยนิโสมนสิการ ๖ อีกฝ่ายหนึ่ง นึกถึงความตายแล้ว รีบทำกิจการหรือบำเพ็ญกุศลที่ควรทำ ก่อนความตายมาถึง ไม่ประมาทเสีย อย่างนี้เป็น โยนิโสมนสิการ ๖

๒. สุกะ ในปัญหานี้ หมายถึงการฟังแล้วจำไว้ได้ที่ได้แก่การเรียน ไม่หมายความว่าถึง สวรรค์ที่ได้แก่การฟังธรรม เพราะอย่างนั้น สุกะ โดยชื่อตรงในนวโกวาทไม่มี โดยชื่อว่า พาสุสัจจะ มาในเวสสารัชชกรณธรรม ในอริยทรัพย์ (ตามนวโกวาท) ในนาถกรณธรรม โดยความแปลว่า เป็นคนไต่ยนได้ฟังมาก มาในสัปปริสธรรมอย่างหลัง ๖

๓. จาคะ อย่างหนึ่งเป็นชื่อแห่งการสละทานวัตถุ มาในอริยทรัพย์ จากานุสสติ แห่ง อนุสสติ ๑๐ จากสัมปทาแห่งสัมปรายิกัตถะและธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย อีกอย่างหนึ่ง เป็นชื่อ แห่งการละธรรมเป็นฆ่าศึกแก่ความจริงใจมาในอิฐฐานธรรม ๖

๔. เมตตากได้ชื่อว่าพรหมวิหาร เพราะอรตว่า เป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่ที่จัดว่าเป็น พรหมโดยสมมติ ๖

๕. เรียกว่า วิริยะ ในอิทธิบาท ในเวสสารัชชกรณธรรม ในพะละและอินทรีย์ ใน โภชณงค์ แลในกถาวัตถุ เรียกว่าเพียร ในสัปปริสธรรมอย่างหลัง แลในลักษณะกัถสินีธรรม วินัย เรียกว่าปธานะ ในปธานะ ๔ เรียกว่าวายามะ ในมรรคมืองค์ ๘ เรียกว่าชาคริยะ ในอภังคกปฏิบัติภา เรียกว่าอุฏฐานะในทิฏฐธัมมิกัตถะ ๖

๖. กวรั้งอยู่ในสวารณียธรรม ๖ คือ เข้าไปตั้งเมตตากายกรรม ๑ เมตทาวจีกรรม ๑ เมตตามโนกรรม ๑ เจลี่ยตาภ ๑ มีศีลเสมอกัน ๑ มีความเห็นร่วมกัน ๑ ๖

๗. ใช้ปัญญาพิจารณาสภาพธรรมอยู่ จักรู้ตามเป็นจริงอย่างไร แทนนั้นจักละโมหะแล
กิเลสอันเป็นฝ่ายเดียวกัน อันเป็นข่าศึกแก่การรู้จักจริงเสียได้ เช่นนี้ใจย่อมสงบเป็นอุปสมะ ฯ

๘. จัดเป็นการดีก็มี จัดเป็นการชั่วก็มี ฯ ความกลัวเป็นเหตุประพฤตีสัจริต จัดเป็น
การดี เรียกว่า โอตตปัปะ มาในธรรมเป็นโลกบาล ในอริยทรัพย์ แลในสัปปุริสธรรมอย่าง
หลังที่แปลเป็นไทย ความกลัวเป็นเหตุประพฤตีสัจริต จัดเป็นการชั่ว เรียกว่าภยากติ มาใน
อภิกติ ฯ

๙. อายตนะภายในกับอายตนะภายนอกสบนกันเข้า เกิดวิญญาณ ประจวบแห่งธรรมสาม
ประการนั้น เป็นสัมผัส ฯ เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง อุเบกขาบ้าง ตาม
อายตนะภายนอก เป็นที่ตั้งแห่งเวทนาอย่างใด ย่อมได้เสวยเวทนาอย่างนั้น ฯ แสดงตัวอย่าง
หูได้ยินเสียง เกิดวิญญาณแลสัมผัสโดยลำดับกัน เสียงนั้นไพเราะหรือสรรเสริญเรา ย่อมได้
เสวยสุข ไม่ไพเราะหรือนินทาว่าเรา ย่อมได้เสวยทุกข์ พ้นจากนั้นย่อมได้เสวยอุเบกขา ฯ

กิริยปฏิบัติ

๑๐. คนรู้ประกอบกิจเป็นส่วนทิฏฐุธรรมมีกัตตะ ๔ อย่าง คือ อุฏฐานสัมปทา หมั่น
ทำกรณงานหาทรัพย์ในทางที่ชอบ อารักขสัมปทา รู้จักรักษาทรัพย์ กัลยาณเมตตคา คมมิกตที่
เป็นคนดี สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตพอสมแก่กำลังทรัพย์แลอบรมคุณสมบัติเป็นส่วนสัมปรายิกัตตะ
อีก ๔ อย่าง คือ ศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ฯ ประกอบทิฏฐุธรรมมีกัตตะย่อมตั้งตนได้ใน
บัดจุบัน ประกอบสัมปรายิกัตตะ ย่อมมีสุคติเป็นที่ไปในภายหน้า ในเวลาที่ทิฏฐุธรรมมีกัตตะไม่
สำเร็จประโยชน์แล้ว จึงชื่อว่าเป็นผู้ถือไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้งสอง ที่ท่านสรรเสริญ ฯ

๑๑. อนุเมตติก็มี ฯ สอนให้ทำเทวดาพะสี ด้วยบริจากทักษิณาแล้วอุทิศส่วนกุศลไปถึง
กล่าวไว้ในประโยชน์เกิดแต่การดีอโภกทรัพย์ ๕ อย่าง ข้อ ๔ คือ ทำพะสี ๕ แลให้นึกถึง
เทวดาโดยทรงคุณสมบัติ กล่าวไว้ในอนุสสติ ๑๐ ฯ

๑๒. บิตามิกรณียะจะพึงทำแก่บุตร ๕ สถาน คือ ห้ามจากการชั่ว ๑ ชักนำใน
การดี ๑ ให้ได้รับศึกษา ๑ หาภรรยาอันสมควรกันให้ ๑ มอบทรัพย์ให้ตามคราว ๑ บุตรมี
กรณียะอันจะพึงทำแก่บิดาก็ ๕ สถาน คือ เลี้ยงท่านในคราวที่ต้องการ ๑ ทำกิจของท่าน ๑
ตำรงวงศ์สกุล ๑ ปฏิบัติตนดี ควรได้รับทรัพย์มรดก ๑ เมื่อท่านล่วงแล้วให้ทักษิณาอุทิศถึง

ท่าน ๑ ทั้งสองต่างได้ทำหน้าที่ของตนแล้ว บิคาได้ชื่อว่าเป็นบุพพการี บุครได้ชื่อว่าเป็นผู้
กตัญญูกตเวทีของกันแลกัน ๖

๑๓. จะใช้การ ควรรู้จักประมาณ ใคร่ควรกำลังแลความสามารถของเขาก่อนแล้ว
ใช้แต่พอดี อย่าใช้ให้หนักเกินไป ๑ ควรมีใจเผื่อแผ่ ให้อาหารหรือเบี้ยเลี้ยง เหนเขาทำการดี
ให้บำเหน็จรางวัล ๑ ควรมีเมตตากรุณา เมื่อเขาเจ็บไข้ เอาใจใส่รักษาพยาบาล ๑ ควรมีความ
เอื้อเฟื้อ ไต่ของกินมีรสแปลกหรืออร่อยแจกให้ ๑ ควรถนอมน้ำแรงของเขา ปล่อยให้ยอคุพัก
คามกราว ๑ ๖

๑๔. หาศรัทธามีได้ ๑ เป็นผู้ทศิล ๑ ถือนมกลั่นข้าว ๑ แสวงหาเชกข์บุญ
นอกพุทธศาสนา ๑ ไม่ทำบุญในพุทธศาสนา ๑ นี่เป็นวิบัติของอุบาสก ๖

๗๘
แก้ปัญหารักรวมวิภาค
สอบเลือกหัวคับรรณิเวศวิหาร
วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๐

ข้อ ๑ โยนิโสมนสิการนั้นคือเมื่อเราได้ฟังธรรมมาเราควรทริตรองให้รอบคอบคือ :-

ก. ทริตรองว่าความมุ่งหมายของธรรมข้อนั้นเป็นอย่างไร

ข. ท่านแสดงไว้เพื่อประโยชน์อะไร

ค. เราควรเอาธรรมนั้นมาเป็นเครื่องแนะนำตนได้อย่างไร (ไร)

ฅ. เราจะปฏิบัติธรรมนั้นอย่างไร (ไร) จึงจะเหมาะกัับ (แก้) ฐานะของเรา
บัดนี้จะยกตัวอย่างมาแสดงพอให้ชัดเจนขึ้น เช่นนายทหารผู้หนึ่งมาฟังธรรมแล้วรับศีล ๕ ข้อ ๑ ห้ามไม่ให้กระทำปาณาติบาต เมื่อมีเวลาสมควรควรทริตรองคู้ว่าท่านห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์นั้น :-
(ทริตรองตามหัวข้อข้างบน)

ก. เพราะท่านต้องการจะไม่ให้เราเที่ยวเบียดเบียฬสัตว์

ข. เพราะเราจะได้ไม่เป็นคนครุร้ายเที่ยวเบียดเบียฬ ให้มีจิตต์เมตตาในสัตว์ทั่วไป

ค. เราควรเมตตาสัตว์ ไม่เบียดเบียฬมันโดยไม่มีประโยชน์ เพราะมันก็ต้องการความสุขเหมือนเรา

ฅ. ถ้าไม่จำเป็นเราจักไม่ฆ่าสัตว์ เพราะต้องการจะเบียดเบียฬมันเฉย ๆ แต่ถ้าจำเป็นจริง ๆ เช่นฆ่าสำหรับเลี้ยงชีวิตเราทำได้ แลเราเป็นทหารเมื่อจำเป็นเราก็ต้องฆ่าศัตรูของบ้านเมือง

เมื่อทริตรองคังนี้แล้ว ธรรมที่ได้ฟังมานั้นก็จะเป็นประโยชน์แก่ตนจริง แลจะเป็นผลให้ปฏิบัติธรรมได้สมควรแก่ธรรม

ข้อ ๒ สุตะคือการฟังมา โดยชื่อตรง คือ

๑. โสทวิญญาน มาในวิญญาน ๖ ข้อ ๒

๒. โสทสัมผัสส์ มาในสัมผัส ๖ ข้อ ๒

๓. โสทสัมผัสตชาเวทนา มาในเวทนา ๖ ข้อ ๒
มาโดยข้ออ้อม คือ:-

พาทุสัจจะ = การไต่ยินไต่ฟังมาก มาใน:-

เวสารัชชกรณธรรม ข้อ ๓

สัปปริสธรรมอย่างที ๒ ข้อ ๑

อริยทรัพย์ ข้อ ๕

นาถกรณธรรม ข้อ ๒

ธัมมัสสวน = การฟังธรรม มาใน

วุฒิธรรม ข้อ ๒

ธัมมัสสวนานิสงส์ ทั้ง ๕ ข้อ

อันตรายของภิกษุใหม่ ข้อ ๑ (ฟังสั่งสอน)

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ข้อ ๘

เชื่อฟังด้วยคำมาในอธิทานิยธรรม ข้อ ๕^๑

ข้อ ๓ จากะศัพท์ แปลว่าให้ทานอย่าง ๑ มาใน:-

เวสารัชชกรณธรรม ข้อ ๔^๒

อริยทรัพย์ ข้อ ๖

อนุสสติ ๑๐ ข้อ ๕

แปลว่าตลกลีเลศที่เป็นข้าศึกแห่งความจริงใจมาในอธิฐานธรรม ข้อ ๓

ข้อ ๔ เมตตาได้ชื่อว่าพรหมวิหาร เพราะเป็นธรรมที่ท่านผู้เป็นใหญ่ควรจะมีอยู่ใน
สถาน เช่นพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ในราษฎร มีหน้าที่ปกครองประชาชนให้อยู่เป็นสุข จำจะ
ต้องมีความรักในราษฎร หวังดีต่อราษฎร จึงจะปกครองบ้านเมืองให้อยู่เป็นสุขได้จริง ถ้าไม่เอา
พระธรรมในราษฎรแล้ว ประชาชนก็จะเป็นทุกข์ และจะนับว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ดีไม่ได้ ผู้ใด
ที่เป็นใหญ่ปกครองคณะแล้ว ถ้าไม่มีความเมตตาในผู้น้อย มีแต่จะเบียดเบียนเขาให้ได้รับความ
ลำบาก ทั้งนี้ไม่สมควรจะเป็นผู้ใหญ่เลย เพราะจะปกครองใครไม่ได้ดี เขาคงเกลียดชังหมด
เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่เมตตาเป็นพรหมวิหาร คือธรรมเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้เป็นใหญ่

๑. ผิดทั้งข้อ จงคุณเลย

๒. นี้ วิชิราภิกษุ อ้างผิด

ข้อ ๕ ความเพียรเรียกได้ต่าง ๆ ดังนี้

๑ วิริย ๒ ซากุรียานุโยคี ๓ อุฏฐาน ๔ วายาม ๕ ปธาน

ข้อ ๖ ควรตั้งอยู่ในสาราณียธรรม ๖ ประการ

๑. เข้าไปตั้งกายกรรมในเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยจิตต์เมตตา คือ ช่วยทำกิจของเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยจิตต์เมตตา เช่นพยาบาลเวลาเจ็บไข้

๒. เข้าไปตั้งวจีกรรมในเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยจิตต์เมตตา เช่นทักเตือนสั่งสอนด้วยจิตต์เมตตา

๓. เข้าไปตั้งมโนกรรมในเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยจิตต์เมตตา คือ หวังดีต่อแลคิดแต่สิ่งที่ดี

๔. แบ่งปันลาภที่ตนหาได้ให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณรไม่หวงเอาไว้บริโภคนแก่คนเดียว

๕. รักษาศีลบริสุทธิเสมอกับเพื่อนภิกษุสามเณรเพื่อไม่ให้เป็นที่รังเกียจ

๖. มีความเหน็ดพองกับเพื่อนภิกษุสามเณรไม่เดียวกับใคร

ข้อ ๗ เมื่อผู้ใดมีปัญหาอุปสรรคในสิ่งทั้งปวง ย่อมรู้ว่าสิ่งใดเป็นความจริง สิ่งใดไม่จริง เมื่อรู้เช่นนี้ก็ย่อมตั้งอยู่ในสัจจะ คือ ความจริง จะทำอะไรก็ทำโดยความจริงใจ เมื่อทำอะไรก็ทำโดยความจริงใจแล้วก็อาจสละสิ่งที่เป้นข้าศึกแก่ความจริงใจเสียได้เช่น รากะ โทษะ โมหะ เป็นต้น เมื่อสละกิเลสที่เป้นข้าศึกแก่ความจริงใจเสียได้ จิตต์ก็ย่อมสงบ คือ อุปสมะหรือสันติ อริฐานธรรมต่อเนื่องกันดังนี้

ข้อ ๘ ความกลัวในพระพุทธศาสนานั้นมีทั้งเป็นการดีแลการชั่ว ถ้าเอียงเพราะความกลัวเรียกภยากติ เช่นผู้คัดค้านความลำเอียงให้ข้างหนึ่งเพราะกลัวเขา ทำร้ายดังนี้ เป็นความชั่ว ความกลัวเกรงก่อบาปเรียก โอคัตตูปปะ คือ กลัวเกรงการทำบาปเหมือนกลัวงูร้ายดังนี้ เป้นความกลัวที่ดี

ภยากติ มาในอติ ๔ ข้อ ๔

โอคัตตูปปะ มาในธรรมเป้นโลกบาล ข้อ ๒

ข้อ ๙ เราเสวยเวทนาเพราะอายะตะนะภายนอก คือ รูป, เสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ, ธรรมารมณฺ์ อย่างใดอย่างหนึ่งกับอายะตะนะภายใน คือ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ, อย่างใดอย่างหนึ่ง กับวิญญาณ มากระทบกันเข้าเกิดเป้นสัมผัส แล้วให้เกิดเป้น

สัมผัสสชาเวทนาจะเป็นสุขทุกข์หรืออุเบกขาแล้วแต่จะพอใจหรือไม่พอใจหรือเฉย ๆ เช่นกลิ่น
กระทบจมูกกับความรุกระทบกันเข้าเกิดสัมผัสแล้วให้ความรู้สึก ถ้ากลิ่นหอมก็ชอบใจ ถ้ากลิ่น
เหม็นก็ไม่ชอบใจ หรือไม่หอมไม่เหม็นก็เฉยๆ

กิริยปฏิบัติ

ข้อ ๑๐ คนถือไว้ได้ซึ่งประโยชน์ปัจจุบันหรือที่ภูธรูธัมมิกัตถ์ประโยชน์นั้น คือ ผู้มี
คุณธรรมดังนี้:-

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความเพียร คือ เพียรเล่าเรียนศึกษา หรือประกอบ
การงานของตน

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความรักษา คือรักษาทรัพย์สมบัติที่ทำได้ หรือนำที่
การงานของตนไม่ไห้บกพร่อง

๓. กัลยาณมิตฺตกา เป็นผู้มีเพื่อนดีงาม

๔. สมชีวิตา เป็นผู้เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ สัมปรายิกัตถ์ประโยชน์ คือ เป็นผู้มี:-

สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศัทธา

ศีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล

จาคะสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน

บัญญัติสัมปทา ถึงพร้อมด้วยบัญญัติ

ข้อ ๑๑ ให้นับถือเหมือนกัน คือ ให้นับถือว่าผู้มีบุญกุศลมากย่อมไปเกิดเป็นเทวดา
แลสอนให้นับถือด้วยทำผล คือ ทำบุญอุทิศส่วนบุญให้ มาในประโยชน์ของการถือโภคทรัพย์

๕ อย่าง ข้อ ๔ ลำดับที่ ๕

ข้อ ๑๒ บิคามินาที่ท่าแก่บุตร์ดังนี้

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. ให้ได้ศึกษาศิลปวิทยา

๔. หากรยาที่สมควรให้

๕. มอบสมบัติให้ในสมัย

บุตร์มีกรณียะท่าแก่บิดา คือ :-

๑. ท่านได้เลี้ยงมาเลี้ยงท่านตอบ
๒. ทำกิจการของท่าน
๓. ดำรงวงศ์สกุล
๔. ทำคนให้เป็นผู้ควรรับมรดก
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน เมื่อบิดาได้ทำตังนั้นแล้วได้ชื่อว่า
 บุพพการีบุพทล เมื่อบุตรได้ทำตังนั้นได้ชื่อว่ากตัญญูกตเวทีบุพทล หรืออีกอย่างหนึ่งบิดาท่าน
 เปรียบเหมือนปฐตมิกท คือทศเบื่องหน้า บุตรท่านเปรียบเหมือนบัจฉิมิกท คือทศเบื่องหลัง

ข้อ ๑๓ ผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ กวระประพฤททือผู้่น้อยก้วยสังกหวักตุ ๔ อย่าง คือ:-

๑. ทาน ให้บ้านสิ่งของ
๒. ปียวาจา คือถ้อยคำอ่อนหวาน
๓. อัถถจริยา ประพฤททินให้เป็นประโยชน์แก่เขา
๔. สมนันท์กทา ประพฤททินเสมอกับเขา คือไม่จองทอง

ข้อ ๑๔ ประพฤททิงทือไปนี้เป็นวิบคิของอุบาสก :-

๑. ปราศจากศรัทธา
๒. ปราศจากศีล
๓. ดือมกงคคินข่าว คือเชือมกงคคไม่เชือกกรรม
๔. แสวงหาเชทรบุญอื่นนอกพระพุททศาสนา
๕. บำเพ็ญบุญนอกพระพุททศาสนา ๖

ปชาธิโป

ปัญหาพุทธประวัติ

สอบเลือกท้าวศวรรณีเวสวิหาร

วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๔๖๐

๑. ในคำสรรเสริญพระศาสดา มีชื่อว่า “เกิดขึ้นในพวกคนอริยกะ ในมัธยมชนบท” ทั้งนี้ เป็นคู่กับชื่อว่า “เป็นกษัตริย์โดยชาติ” กล่าวโดยยกย่องเป็นเกียรติยศ หรือกล่าวโดยตักว่าความเป็นไปอย่างนั้นเท่านั้น ๆ จงตอบให้ได้ความกระจ่าง ๆ

๒. ท่านกล่าวถึงพระลักษณะพระกายแห่งพระศาสดา คือ ชมว่างาม ท້วยมุงผลอย่างไร การตรัสธรรมไม่เกี่ยวกับรูปสวยหรือไม่สวยมิใช่หรือ ๆ

๓. พระศาสดาเป็นกษัตริย์โดยพระชาติ นำจะทรงพอพระเหตุหยัในการยุทธ แลปราถนาเป็นผู้ปกครองเมืองแลประชาชน อย่างไรจึงพอพระเหตุหยัในความเป็นพระศาสดาสอนพระศาสนามากกว่า จนถึงยอมเปลี่ยนภาวะของพระองค์ ๆ

๔. ท่านกล่าวถึงการนำเพ็ญทุกกรกิริยาไว้ด้วยนั้น ไม่เป็นแสดงความเขลาของพระศาสดาคอกหรือ ในที่อื่นสยยกย่องว่าทรงพระปรีชาฉลาดเฉียบแหลม จนถึงเกือบไม่ต้องเรียนอะไร ไม่กล่าวถึงเลยไม่ดีกว่าหรือ ๆ

๕. ทั้งแต่คร้สุรู้แล้ว พระองค์ประกาศพระศาสนาด้วยอาการอย่างไร ๆ

๖. อย่างไรพระองค์จึงเสด็จไปประดิษฐานพระศาสนาในนครชนบทก่อนกว่าในสักกชนบทอันเป็นชาติภูมิของพระองค์ ๆ

๗. พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ถือบวชอยู่ในลัทธิอื่น เหตุไฉนจึงละลัทธินั้นเสียมาบวชในพระพุทธศาสนา ๆ

๘. พระศาสดาทรงแสดงอนุพุทพิกถานั้น ทรงแสดงอะไรบ้าง และมีพระพุทธประสงค์อย่างไรจึงทรงแสดง ๆ

๙. ผู้ที่ว่าได้ธรรมจักขุนั้น มีความเหน่ว่าอย่างไรเกิดขึ้น แลใครเป็นผู้ได้ก่อน ๆ

๑๐. เรื่องพระศาสดาทรงปลงอายุสังขารที่ป่าवालเจคียันั้น ใจความมีเพียงเท่าไร ที่พอถือเอาเป็นประมาณได้ ฯ

๑๑. เมื่อพระองค์จะปรินิพพาน ได้ประทานพระบรมพุทโธวาทไว้ว่าอย่างไร เป็นครั้งที่สุก ฯ

๑๒. พระศาสดาประสูติที่ไหน ครรภ์ที่ไหน ทวีประณมเทศนาที่ไหน ปรินิพพานที่ไหน ฯ

๑๓. การปฏิบัติพระพุทธรูปเมื่อปรินิพพานแล้วตลอดถึงพระสารีริกธาตุ ทำอย่างไรกัน ฯ

๑๔. พระศาสดาไม่ได้ทรงตั้งสาวกรูปใดรูปหนึ่งไว้แทนพระองค์มิใช่หรือ เช่นนั้นพระศาสนานำสืบมาได้ด้วยอย่างไร ฯ

เฉลยปัญหาพุทธประวัติ

สอบเลือกที่วัดบวรนิเวศวิหาร

วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๐

๑. ไม่เพียงกล่าวตามความเป็นไปเท่านั้น ท่านมุ่งจะยกย่องเป็นเกียรติยศด้วย เพราะพวกคนอริยกะ ผู้ยกเข้ามาตั้งในชมพูทวีป เป็นผู้เจริญด้วยความรู้ชนบทรรมนิยมแลมีฤทธิ์มีอำนาจมาก ครอบพวกมิลักษะเจ้าของดินเคิม แลมัธยมชนบทนั้น เป็นดินที่พวกอริยกะเข้าตั้งอยู่ เป็นใจกลางแห่งการปกครอง ผู้ใดเกิดในพวกอริยกะ ผู้นั้นย่อมเป็นที่นิยมนับถือ ทั้งของคนพวกเดียวกัน ทั้งของคนพวกมิลักษะ เช่นเดียวกับในบัดนี้ คนเกิดเป็นฝรั่งมีผิวขาว ย่อมเป็นที่นิยมนับถือ ทั้งของพวกฝรั่งด้วยกัน ทั้งของพวกอื่นผู้สู้ไม่ได้ก็ดี ผู้ปราดานจะเอาอย่างก็ดี เพราะความรุ่งเรืองของพวกฝรั่งนั้นเป็นมุล แลผู้ใดเกิดแลเติบโตใหญ่ในมัธยมประเทศ ผู้นั้นย่อมได้พบเห็นแลรู้การงานต่าง ๆ ได้รับฝึกหัดในสำนักที่ดี ได้สมาคมกับคนมีปัญญา เขาย่อมฉลาดกว่า ย่อมสามารถกว่าคนผู้เกิดในปัจฉิมชนบท เช่นเดียวกับคนเกิดในเมืองหลวงลวงชาวบ้านนอกเสียด้วยวุฒิของเขา พระศาสดาเกิดขึ้นในพวกอริยกะในมัธยมชนบท จักว่ามีกำเนิดดีเป็นพื้นมา ๖

๒. จริงอยู่การตรัสรู้ธรรมไม่เกี่ยวข้องกับรูปโฉม แต่ผู้มีรูปงามเป็นสง่า อาจปลุกความนับถือในเบื้องต้นอันนำไปหา โชติแต่เท่านั้น ยังน้อยศรัทธาอีกว่า คนผู้ทรงคุณสมบัติ ย่อมมีรูปโฉมนำมาซึ่งความน่านับถืออันสมควรกัน นาน ๆ จะได้เห็นหรือได้ยินสักคราวว่า คนมีรูปร่างน่าเกลียดน่าชังเป็นคนดีฉลาดหลักแหลม เช่นพระลุดนชกภักทิตะผู้เตี้ยเล็กแต่เป็นพระอรหันต์ แม้ตำราทนายลักษณะรูปโฉม มีตำรามหาบุรุษลักษณะเป็นอย่างสูง ย่อมตั้งเกณฑ์คามแก่นั่นเอง พระคันถรจนารักษ์กล่าวชมพระลักษณะพระกายแห่งพระศาสดา นำเฟ่งความอย่างนี้แลเพื่อเชื่อมอนุสนธิเรื่องเนื่องมาแก่การทำนายนั่นด้วย ๖

๓. พระคันถรจนารักษ์กล่าวว่า เพราะทรงปรารภถึงชราพยาธิมรณะอันจะพึงมีแก่พระองค์แลคนอื่น แล้วสังเวชพระเหตุที่ยัง จักจะหาอุบายมาปลดเปลื้องบ้าง ๖ ข้อแรกไม่สมแก่คำว่าพระองค์ทรงพระมหากรุณาเป็นพื้นมาเคิม แลได้บังเพ็ญพระบารมีมาด้วย ข้อหลัง

พอฟังได้ แต่ความยังไม่กระจ่าง ๆ ฟังความประสานตามคำนั้นน่าลงสันนิษฐานว่า ทรงเบื่อ
ในภาวะเป็นกษัตริย์ ผู้บำเรอตนด้วยกามคุณ ลุ่มหลงอยู่ แก่เจ็บตายไปเปล่า ทำชีวิตให้เป็นหมัน
พระองค์ปรารถนาจะยังพระชนม์ของพระองค์ให้สำเร็จประโยชน์แก่มหาชนมากที่สุด จึงทรงเลือก
เอาช่างเป็นพระศาสดาผู้สอนพระศาสนา ยอมเปลี่ยนภาวะของพระองค์ ฯ

๔. กล่าวถึงอีกว่า เพราะแสดงคติที่น่าจะเป็นอย่างนั้น แบ่งเบาความผิดวิสัยธรรมคา
เช่นว่านั้นลงได้บ้าง แต่เมื่อได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว อาจตรัสเทศนาคัดค้านอดีตกิลม-
ถานุโยคได้เต็มพระโอษฐ์ เช่นในประณมเทศนาเป็นทางปลุกทางนับถือของคนผู้หนักในอย่างนั้น
มาก่อน ฯ

๕. ในชั้นแรก เสกขเทียวกเทศนาโปรดด้วยพระองค์เองก่อน เมื่อมีพระสาวกหลายรูป
แล้ว ทรงสั่งให้แยกกันไปประกาศด้วย ฯ

๖. มคธชนบท เป็นประเทศใหญ่แลบริบูรณ์ ตั้งอยู่ในระยะทางอันจะพึงถึงก่อน ฯ

๗. ท่านมีปกติเป็นผู้ตื่นไม่ม่งมาย ถือบวชอยู่ในลัทธิของสัตบุรุษวรรณะ ไม่ได้บังนุ
โมกขธรรม จึงทำตึกากันไว้ว่าผู้ใดได้โมกขธรรมก่อน ผู้นั้นจงบอกแก่อีกคนหนึ่ง พระ
สาริบุตรไปพบพระอัสสชิเข้า เสื่อมใสในสังวรของท่าน ตามได้ความว่าเป็นพุทธสาวก ขอให้
ท่านแสดงธรรม ท่านกล่าวหัวใจในพระพุทธศาสนาที่ถือว่า “ธรรมทั้งหลายน้อมเกิดขึ้นเพราะ
เหตุ ย่อมดับก็เพราะดับแห่งเหตุ” ได้ธรรมจักขุขึ้นแล้ว กลับมาเล่าแก่พระโมคคัลลานะผู้ได้
ฟังแล้ว ได้ธรรมจักขุเหมือนกัน จึงชวนกันมาเข้าสำนักพระศาสดา ฯ

๘. ทรงแสดงทานกถา ศีลกถา สัจจกถา กามาทีนพ แลเนกขัมมานิสงส์ ฯ มี
พระพุทธประสงค์จะฟอกจิตให้ผู้รับเทศนาให้หมกจกเป็นชั้น ๆ ทรงฟอกจากความเห็นแก่ตัว
แลความตระหนี่ ด้วยทานกถา ทรงฟอกจากความประพฤติกาล่าพอง ด้วยศีลกถา ทรงยั่วให้
ท้อใจในกามอันเป็นผลของความเผื่อแผ่ แลความประพฤติเรียวร้อย ด้วยสัจจกถา ทรงฟอกจาก
ความเพลิกเพลินในกาม ด้วยแสดงโทษแห่งกาม แลอานิสงส์แห่งเนกขัมม์ จนควรรับอริยสัง-
เทศนา กุจฉ้อันฟอกดีแล้วควรรับนัย้อมฉนั้น ฯ

๙. มีความเห็นว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรม สิ่งนั้นทุกอย่างมีความดับ
เป็นธรรม” ฯ พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นผู้ได้ก่อน ฯ

๑๐. มีเพียงนี้ พระองค์ทรงพระมหากรุณาและทรงพระอุทิศสาหะในอันบำเพ็ญพุทธกิจ
พียงเห็นตั้งแต่คราวทรงทำอายุสังขาราวชิรฐาน ก็ถึงความปรารถนาจะทรงพระชนม์อยู่กว่าได้

ประดิษฐานพระศาสนาลงม้าน พุทธบริษัทได้รู้ทั่วถึงศาสนธรรม ทรงบำเพ็ญพุทธกิจมาด้วยไม่ย่อท้อ แลจับประจวบเหมาะเสาะเสาะก็ยิ่งทรงฝืนทำต่อมา ที่ท่านกล่าวว่าทรงข่มอาพาธ ในคราวที่ว่าทรงปลงอายุสังขารนั้น ชรอยจะตรัสแก่พระอานนท์ ถึงความทุกข์ผลาญของพระองค์ พระอานนท์ไม่ได้กราบทูลสนับสนุน เพื่อปรองคองพระอุทสาหะไว้ จึงทรงกลายอายุสังขาราริษฐานเค็มนั้น ปลงพระธุระว่าจักทำพุทธกิจต่อไปไม่ไหวละ ที่ท่านกล่าวโดยบุคคลาริษฐานว่า มารเข้าไปอาราธนาให้ปรีนิพพาน แลแสดงความตกใจของผู้นับถือผู้รู้ความเข้า เปรียบด้วย อัจฉรย์ห้วนไหวเป็นโกลาหล ฯ

๑๑. ได้ประทานไว้ว่า “เราเตือนท่านทั้งหลาย สังขารมีความสิ้นเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายยังประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเกิด” ฯ

๑๒. ประสูติที่ป่าลุมพินีวัน ในระวางนครกบิลพัสดุ์แลนครเทวทหะต่อกัน แขวงสักกชนบท ตรัสรู้ที่ใต้ต้นมหาโพธิ์ กำบลอรุเวลา เสนานิคม แขวงมคธชนบท ตรัสประดมเทศนาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงนครพาราณสี กาสีชนบท ปรีนิพพานที่ศาลวันที่พักของพวกมัลลกะศรัย แขวงนครกุสินารา ฯ

๑๓. พระพุทธศรีระถวายพระเพลิง ข่าว่าตามแบบอย่างพระศัพพะเจ้าจักรพรรดิ พวกมัลลกะศรัยจักทำพระสารีริกธาตุบนจุพระสถูปที่สร้างขึ้น ในที่สามแยกสี่แยกที่คนไปมา เจ้านครนั้น ๆ จักทำ ฯ

๑๔. ทรงตั้งพระธรรมวินัยไว้ในที่แทนพระองค์ พระธรรมวินัยนั้นสงฆ์เป็นผู้รักษา เมื่อเกิดความเข้าใจแยกกันขึ้น ได้ทำสังคายนาตัดสินแฉวงแบบไว้เป็นคราว ๆ มา ฯ

๙๗
แก้ปัญหาคุทประวัตติ
สอบเลือกทั่วควรวรนิเวศวิหาร
วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๐

ข้อ ๑ ในคำสรรเสริญพระศาสนา ที่มีชื่อว่า “เกิดขึ้นในพวกคนอริยกะ ในมัธยมชนบท” และ “เป็นกษัตริย์โดยชาติ” นั้น ไซ้แต่กล่าวเป็นการยกย่องเท่านั้น ยังมีข้ออื่นอีกที่สำคัญกว่านั้นคงจะได้อธิบายต่อไป ในสมัยที่พระมหาบุรุษเสด็จทรงปฏิสนธิในพระครรภ์แห่งพระนางมายานัน ในมัธยมประเทศแบ่งเป็นสองส่วน คือ มัธยมชนบท คือ ชนบทกลาง เป็นที่อยู่ของพวกอริยกะส่วน ๑ บัจฉันทชนบท ชนบทภายนอก เปรียบเหมือน หัวเมือง เป็นที่อยู่แห่งชนชาติมีลักษณะส่วน ๑

ชนชาติอริยกะนั้นมาจากภูเขาคิมาลัย ลงมาในมัธยมชนบทขับไล่ชนชาติมีลักษณะเจ้าของถิ่นเดิมออกไปเสีย ในบัจฉันทชนบท พวกอริยกะนั้นเขาถือตนว่าเป็นชาติผิวขาวแลเป็นผู้ที่มีความเจริญรุ่งเรือง ในความรู้ความคึกคักว่าพวกมีลักษณะผิวดำที่เขาออกจะหาว่าเป็นคนป่า กล้าย ๆ พวกฝรั่งถูกคนผิวเหลืองแลผิวดำนั้น

อีกประการหนึ่ง ในครั้งนั้นมีทิวรัฐถือชาติกันอยู่ คือ ผู้ที่เกิดเป็นกษัตริย์หรือนักรบ แลพราหมณ์ผู้สั่งสอนวิชา สองอย่างนั้นนับว่าเป็นชาติที่สูง ฝ่ายแพศย์ข้างพวกค้าขาย แลศูทรคนทำงานนั้นถือกันว่าเป็นชาติที่ต่ำ ต่างชาติต่างระวังไม่ให้ปะปนกันคือไม่แต่งงานนอกชาติของตน ถ้าพระศาสนาของเรามิได้เสวยชาติในชนพวกอริยกะ ไปเสวยชาติในพวกมีลักษณะแล้ว ชนทั่วไปก็จะไม่นิยมนับถือ ก็จะแผ่พระศาสนาไปไม่ได้ ถ้าอย่างนี้ก็จะได้แผ่ไปได้แต่ในพวกมีลักษณะเท่านั้น พระศาสนาน่าจะไม่ยั่งยืนมาจนบัดนี้เพราะจะมีคนนิยมน้อย อีกประการหนึ่ง ถ้าพระองค์มิได้ทรงเป็นกษัตริย์โดยชาติแล้วพวกพราหมณ์แลพวกกษัตริย์ก็จะไม่นับถือมากนักและเป็นการยากในการแผ่พระศาสนา นี้หากพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ในเมืองนั้น ๆ จึงต่างอยากฟังธรรมของพระองค์ แลนับถือพระองค์เช่นพระเจ้าพิมพิสารเป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการสะดวกที่ในการที่พระองค์จะทรงแผ่พระศาสนา สองข้อข้างต้นนั้นสำคัญมากดังนี้ อีก

ประการหนึ่งพระองค์ทรงเป็นพระราชโอรสพระเจ้าแผ่นดิน ได้ทรงรับความอบรมดีมาแต่แรก จึงเป็นเหตุให้ทรงสั่งสอนให้สาวกของพระองค์ปฏิบัติดีงามกว่าสาวกของศาสดาอื่น

ข้อ ๒ การตรัสธรรมไม่เกี่ยวข้องกับรูปสวयก็จริงอยู่ แต่การที่ผู้ใดจะเป็นศาสดาแสดงธรรมให้คนเลื่อมใส ถ้ามีรูปร่างพิศดาร ก็จะเป็นเหตุให้ชนทั้งหลายขาดความเลื่อมใส มีแต่จะหัวเราะเยาะหรือสั่งเวรนี้จิตต์ นี่หากพระศาสดามีพระรูปร่าง ผู้ใดเห็นเป็นที่เจริญตามีสว่างวาที จึงเป็นปัจจัยให้เกิดศรัทธาฟังธรรมของท่านโดยเคารพ อีกประการหนึ่ง ถ้าผู้ที่มีรูปร่างไม่ดีมาสอน ว่าควรจะทำอย่างไรในกามคุณ ๆ เป็นทุกข์ทั้งนี้ ก็ไม่น่าเลื่อมใสสัก เพราะคนเช่นนั้นย่อมจะไม่เป็นสุขอยู่เอง มาแสดงกามคุณว่าไม่ดี เพราะคนไม่เคยประสบ ถ้าผู้ที่มีรูปร่างมาแสดงกลับรู้สึกตรงกันข้ามให้พิศวงว่ารูปสวयเป็นเช่นนั้น แล้วทำไมจึงเบียดเบียนในกามคุณ ธรรมนี้น่าจะมีแก่นสารควรฟังทั้งนี้

ข้อ ๓ พระศาสดาทรงพระปรารภว่า เรามาเพ็ดลิตเพ็ดลินในกามคุณลาภยศอยู่อย่างนี้ หาประโยชน์มิได้ เกิดมาในโลกนี้ไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่ใครเท่ากับชีวิตเป็นหมัน พระองค์จึงเสด็จออกทรงผนวช เพื่อเสาะแสวงหาธรรมพิเศษ อันจะนำให้มหาชนข้ามโอศคือวัฏฏสงสารนี้เสียได้ทั้งนี้ ชีวิตของพระองค์ก็จะเป็ประโยชน์แก่มหาชนโดยมากยิ่งกว่าที่เป็นมหาจักรพรรดิราชา

ข้อ ๔ ในการที่พระศาสดาทรงบำเพ็ญทุกกกริยานั้น เพราะยังไม่ทรงทราบ ว่าทางไหนจะเป็นหนทางบรรลุดุธรรมพิเศษ จำจะต้องลองเสียให้ทุกทาง ในครั้งนั้นกำลังนิยมอัตถกถิลมถานุโยคกันอยู่ พระองค์จึงได้ทรงลองทางนั้น อีกประการหนึ่ง ถ้าพระองค์ไม่ได้เคยทรงลองกระทำอัตถกถิลมถานุโยคอยู่แล้ว ภายหลังพระองค์จะทรงสั่งสอนแสดงโทษของการประพฤติอย่างนั้นมิได้ เพราะยังไม่เคยลอง นี่หากเคยทรงปฏิบัติอย่างนั้นแล้วไม่เป็นผลที่จริง จึงทรงแสดงโทษนั้นได้เต็มพระโอษฐ์

ข้อ ๕ ทั้งแก่ตรัสรู้แล้ว พระองค์ทรงประกาศพระศาสนาด้วยพระองค์เองก่อน ภายหลังมีพระสาวกมากขึ้นจึงได้ทรงส่งไปประกาศพระศาสนาในที่ต่าง ๆ ทั้งพระองค์เองก็ยังคงแสดงพระธรรมเทศนาอยู่เนืองนิจ จนวันจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ยังทรงแสดงพระธรรมโปรดสุภทัตตะปริพาชก

ข้อ ๖ พระองค์เสด็จไปประภิชฐานพระศาสนาในมคธชนบทก่อน เพราะในเวลานั้น

มกรชนบทเป็นชนบทที่รุ่งเรืองมีอำนาจมาก ทั้งเป็นที่ประชุมของเจ้าลัทธิต่าง ๆ ผู้ถือว่าเป็น
 อรหันต์รุ่งเรืองโดยชอบ ถ้าพระองค์ประดิษฐานพระศาสนาในที่นั้นได้แล้ว พระศาสนาก็น่าจะ
 ยั่งยืนจะแผ่ไปแห่งอื่นได้โดยง่าย อีกประการหนึ่ง เมื่อครั้งพระองค์ทรงอุปสมบทใหม่ ๆ เสด็จ
 ผ่านมาทางเมืองราชคฤห์ได้ทรงรับคำพระเจ้าพิมพิสารว่า ถ้าได้ตรัสรู้ธรรมพิเศษจะเสด็จมาแสดง
 ให้แก่ท่าน

ข้อ ๗ พระสารีบุตรแลพระโมคคัลลานะ บวชอยู่ในสำนักแห่งศรัทธาปริพาชก แต่
 ไม่พอใจในลัทธินั้น เพราะเห็นว่าเป็นธรรมที่ไม่จริง ไม่อาจยังบุคคลให้เป็นอริยบุคคลได้
 แลได้ค้นกันไว้ว่า ถ้าใครประสพธรรมที่จริง (โมกขธรรม)^๒ แล้วให้บอกแก่กัน วันหนึ่ง
 พระสารีบุตรเห็นพระอัสสชิเข้าไปบิณฑบาตในเมืองเวสาลี^๓ เลื่อมใสในท่านแล้วตามท่านไป
 เมื่อท่านฉันบิณฑบาตเสร็จแล้วจึงเข้าไปถามท่านว่า ท่านเป็นศิษย์ของศาสดาองค์ใด ศาสดาของ
 ท่านแสดงธรรมอย่างไร (ไร) พระอัสสชิตอบว่า ท่านบวชในพระสมณะศากยบุตร ท่านแสดง
 ธรรมดังนี้ว่า ธรรมเกิดแต่เหตุ พระศาสดาของเราทรงแสดงเหตุแห่งธรรมนั้นแลทางคัมภีร์ของ
 เหตุแห่งธรรมนั้น เมื่อพระสารีบุตรได้ฟังดังนั้นก็มีจักขุเห็นธรรมเลื่อมใสในพระศาสดาแล้วไป
 บอกพระโมคคัลลานะแลแสดงธรรมนั้นให้ฟัง พระโมคคัลลานะก็มีจักขุเห็นธรรมเช่นเดียวกัน
 รุ่งขึ้นชวนกันไปเฝ้าพระศาสดาทูลขออุปสมบท พระองค์ก็ประทานอุปสมบทให้ตามประสงค์

ข้อ ๘ อนุบุพพิภพานันถัน^๕ ในชั้นแรกทรงแสดงทานแลศีลว่าเป็นปัจจัยให้บุคคล
 บรรลุสุวรรค์ เนื่องจากนั้นทรงแสดงกามคุณว่าเป็นสุวรรค์ เนื่องจากนั้นทรงแสดงความไม่เที่ยง
 แห่งกามคุณเป็นของควรเบื่อหน่าย ทรงแสดงอย่างนี้ เพื่อฟอกจิตผู้ฟังให้เบื่อหน่ายในกามคุณ
 ห่างจากกิเลส เปรียบเหมือนฟอกผ้าให้สะอาดควรรับน้ำย้อมฉนั้น ท่อไปจึงทรงแสดงพระธรรมที่
 พระองค์ได้ทรงตรัสรู้เอง

ที่ว่าได้ธรรมจักขุนั้นคือเห็นอริยสัจ ๔ อย่าง คือ ๑. ทุกข์ ๒. เหตุเกิดแห่งทุกข์ คือ
 ตัณหา ๓. ความดับตัณหาเป็นทางดับทุกข์ ๔. หนทางปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ คือมรรคมรรค
 ๘ ประการ (ไม่ตรงแบบ)^๔ พระภิกษุบัญญัติจักษุรูป ๑ ชื่อโกณฑัญญะเป็นผู้เห็นก่อน ด้วย
 เหตุนี้จึงได้ชื่อว่าอัญญาโกณฑัญญะ

ข้อ ๑๐ เรื่องปลงอายุสังขารนี้พระคันถรจนาจารย์กล่าวไว้พิสดารมาก แต่ใจความที่พอ

๑. ก็ ๒. กรรมการหักแค้นแล้ว โมกขธรรม ๓. กรุงราชคฤห์ ๔. กรรมการหักว่าไม่ตรงแบบ

ถือเอาเป็นประมาณได้มีดังนี้ พระศาสตาทรงพระประชวรกระเสาะกระแสะมาตั้งแต่ยังประทับอยู่ที่เวฬุคามแล้ว แต่ยังทรงพระกังวลในพุทธกิจจึงทรงพยายามเยี้ยยามาได้ ครั้นเสด็จประทับอยู่ที่ป่าवालเจตีย์ทรงรู้สึกว่พระองค์ทรงพระชรามากแล้ว เปรียบเหมือนเกวียนเก่าที่เขาต่อมด้วยไม้ไผ่ อันไม่ใช่เป็นเครื่องเกวียน พระศาสนาพระองค์ก็ได้ทรงประคิษฐานไว้มั่นคงแล้ว คือได้ทรงประคิษฐานพุทธบริษัท ๔ จำพวก คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา กิจใดที่ศาสตาควรจะกระทำพระองค์ได้ทรงกระทำแล้วสิ้น ภิกษุสงฆ์ไม่มีสิ่งใดที่ควรหวังจากพระองค์อีก จึงปลงพระหฤทัยว่าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังนี้^๑

ข้อ ๑๑ เมื่อพระองค์จะปรินิพพานได้ประทานพระบรมพุทโธวาทไว้ดังนี้เป็นครั้งที่สุดท้าย ครั้นภิกษุทั้งหลาย เราชขอเตือนท่านทั้งหลายเป็นครั้งที่สุดท้าย สังฆาทนทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง^๒ ท่านจงยังประโยชน์ตนแลประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด

ข้อ ๑๒ พระศาสตาศรีที่สวนินฺทมพิณวัน ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์แลเทวทहनคร ครัตริย์ที่ภายหลังอันตัสตถพฤษภโไพโบ ที่ในอุรุเวลาเสนานิคมใกล้แม่น้ำเนรัญชราในมถละชนบทที่ครัตประดมเทศนาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันใกล้เมืองพาราณสีแคว้นกาสิ ปรินิพพานที่ศาลวันแห่งมถलगษัตรีย์ใกล้เมืองกุสินารา (หรือกุสาวตี) มถละชนบท

ข้อ ๑๓ การปฏิบัติในพระพุทธรูปที่ระนั้น ดังนี้ พวกมถलगษัตรีย์ เชิญเอาเข้าทางประตูเมืองทิศอุดรออกทางทิศบูรพาประคิษฐานไว้ ณะ มกฏพันธนเจตีย์ มีการตักการบูชา ๗ วัน แล้วห่อพระองค์ด้วยผ้าแลผ้าสีหลายชั้น บรรจุในรางเหล็กหล่อด้วยน้ำมัน แลมีผ้าปิดแล้วไว้กระทำฌาปนกิจอย่างสำหรับพระมหาจักรพรรดิราช ส่วนพระสารีริกธาคุนั้นในชั้นต้นเชิญไปประคิษฐานไว้ในสันฐาคารสถาน มีทหารรักษาไว้โดยแข็งแรงเพราะกลัวจะมีกษัตรีย์อื่นมาแย่งชิง ภายหลังแบ่งออกเป็น ๘ ส่วน โทณะพราหมณ์เป็นผู้ทวง ให้แก่ทุกของพระเจ้าอชาศคัตุผู้ครองกรุงราชคฤห์ส่วน ๑ ให้แก่ทุกของกษัตรีย์ลิจจวิผู้ครองเมืองไพศาลีส่วน ๑ ให้แก่ทุกของมถलगษัตรีย์ผู้ครองอถลกับปนครส่วน ๑ ให้แก่ทุกของกษัตรีย์ศากยวงษ์ผู้ครองนครกบิลพัสดุ์ส่วน ๑ ให้แก่ทุกของกษัตรีย์โกถยวงษ์ผู้ครองรามคามนครส่วน ๑ ให้แก่ทุกของมถलगษัตรีย์ผู้ครองนครปาวาส่วน ๑ ให้แก่ทุกของมหาพราหมณ์ผู้ครองเวฏฐที่ปนนครส่วน ๑ มถलगษัตรีย์ผู้ครองนครกุสินาราเก็บไว้ส่วน ๑ ทุกเหล่านั้นก็นำไปถวายกษัตรีย์แห่งตน กษัตรีย์

๑. ม้วยผู้สัทหน้อย ๒. กรรมกรทักสำนวนที่ไม่ทรงบาพิแต่ไม่ใช่ใจความ ๓. เป็นชนิดระนะ ๔. มถชนบท ๕. เชิญไปในวันที่ ๗ ๖. ถูกแล้ว

ทั้งหลายนั้นแลมหาพราหมณ์ก็ต่างสร้างพระศูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ ณ ที่บรรจบ
แห่งถนนใหญ่สี่สายแล้ว กระทำสักการบูชาตามสมควร

ข้อ ๑๔ พระศาสดาไม่ได้ทรงตั้งสาวกรูปใดไว้แทนพระองค์ แต่ได้ตรัสแก่พระอานนท์
ไว้ว่า พระธรรมวินัยนั้นแหละจงเป็นศาสดาแห่งท่านทั้งหลายเถิด ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการทำ
สังคายนาพระธรรมเป็นลำดับมา ก็จะกล่าวต่อไป เพื่อเป็นหลักของพระศาสนาสืบมา

สังคายนาคั้งที่ ๑ ปรีนิพพานแล้ว ๓ เดือน

๑. พระมหากัสสปเป็นประธาน

๒. ปรรวณสักกทัทะ ผู้บวชเมื่อแก่ กล่าวคำหยาบคาย จ้วงจาบพระศาสดาแลพระธรรม
วินัย ในระหว่างเดินทางมาจากป่าวานครถึงเมืองกุสินารา เมื่อปรีนิพพานแล้วได้ ๗ วันเท่านั้น

๓. พร้อมด้วยสงฆ์ ๕๐๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์เจ้าทั้งสิ้น

๔. พระอุปาสีวิสัยชานาพระวินัย พระอานนท์วิสัยชานาพระธรรม

๕. ทำที่ใกล้เมืองราชกฤห์ ได้พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นศาสนูปถัมภก ๗ เดือนจึงเสร็จ

สังคายนาคั้งที่ ๒ พระพุทธศักราช ๑๐๐

๑. พระยสะกัณฐบุตร เป็นผู้ปรรวณ

๒. ปรรวณเหตุภิกษุพวกวัชชีบุตรละเมิดพระวินัย ๑๐ ข้อ

๓. พระสัพพกามีเป็นผู้ใหญ่ใน (โดย) พรรยา พระเรวักเป็นผู้ใหญ่โดยพุทธศ
พร้อมด้วยสงฆ์ ๗๐๐ รูป

๔. ทำที่เมืองเวสาลี ได้พระเจ้ากาลาโศกเป็นศาสนูปถัมภก ๘ เดือนจึงเสร็จ

สังคายนาคั้งที่ ๓ พระพุทธศักราช ๒๓๔

๑. พระคัสสะเถระโมคคัลลบุตรเป็นประธาน

๒. ปรรวณเหตุเคียรถีย์ปลอมเข้ามาบวชเป็นภิกษุหลอปลั่งสอนลัทธิของตน

๓. ทำที่เมืองปาตลีบุตร ได้พระเจ้าอโศกมหาราช (หรือพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช)
เป็นศาสนูปถัมภก ๔ เดือนจึงเสร็จ เมื่อพระพุทธศักราช ๒๓๖ ส่งเถระไปประกาศพระศาสนา
ในปัจฉิมคชนบท พระมหินทเถระไปที่สีหพทวิป

สังคายนาคั้งที่ ๔ ในเมืองลังกา

๑. พระมหินทเถระเป็นประธาน
๒. ปรารภจะประดิษฐานพระศาสนาให้มั่นในลังกาทวีป
๓. ทำที่เมืองอนุรุธธานี^๑ ได้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเป็นศาสนูปถัมภก
๔. พร้อมด้วยสงฆ์ ๖๘,๐๐๐ รูป ๑๐ เดือนจึงเสร็จ

สังคายนาครั้งที่ ๕ จารึกลงใบลาน พระพุทธศักราช ๔๕๐^๒ (พ.ศ. ๔๓๓)

๑. ภิกษุสงฆ์ปรารภว่า การทรงจำแห่งภิกษุทั้งหลายเลวลง พระธรรมจะสูญเสีย ควรจารึกลงใบลานเป็นคัมภีร์

๒. ทำที่เมืองลังกา ได้พระเจ้าวัฏฏคามินีอภัยเป็นศาสนูปถัมภก ปี ๑ จึงเสร็จ

พระศาสนาในเมืองเราแต่ลังกา จึงทราบแต่เรื่องสังคายนาในเมืองลังกาต่อมา ที่อื่นก็คงจะได้ทำเหมือนกัน แต่นั้นมาพระอรชยคณาจารย์แห่งกัมภีร์ อธิบายพระธรรมให้กว้างขวางออกต่อมาจากบัดนี้ ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติในโอวาทของพระศาสดานำธรรมวินัยสืบมาโดยชอบมหาชนนิยมในพระศาสนา บำรุงด้วยธรรมานุธรรมปฏิบัติ แลอามิขทานสืบมา พระศาสนาจึงเจริญอยู่ได้จนทุกวันนี้ ๖

ปชาธิโป

บัญชาวินัยบัญญัติ

สอบเลือกทั่วคหบดีนิเวศวิหาร

วันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๐

๑. อาบัติ ๗ ชื่อ นั้น โดยโทษ ย่นอย่างไร จึงจักลงเป็น ๒ ๖
๒. อาบัติจำพวกอะไร ต้องท้วงล้มสक्तिก็มี ๖
๓. ถ้าอาบัติเป็นสัจจกตกะทั้งนั้น ความปฏิบัติกิจจะสะดวก เหตุไฉนจึงมีอาบัติที่เป็น อจิตกตกะด้วยเล่า ๖
๔. ภิกษุมีเคยเป็นแพทย์ ผ่านบาดแผลภิกษุมาเพื่อรักษาให้หาย แต่แผลกำเริบกลายเป็น บาดแผลร้าย ภิกษุมาถึงมรณะ ภิกษุมีต้องปาราชิกเพราะมนุสส์สวิกคหะหรือไม่ จงอ้างหลัก ๖
๕. โจทด้วยเรื่องไม่มีมูลในสิกขาบทที่ ๘ แลโจทด้วยอสังฆในสิกขาบทที่ ๙ แห่ง สังฆาทิเสส ต่างกันอย่างไร จงอธิบาย ๖
๖. ภิกษุเขียว ถูกภิกษุขาวฟ้องว่าทำกายสังสัคคกะกับหญิง เธอปฏิเสธ แต่คำพยานโจท มีหลักฐานควรฟังเอาเป็นจริงได้ พระวินัยธรจะทักตีสกลงโทษจำเลยได้หรือไม่ ถ้าได้ จะอ้าง สิกขาบทอะไร และจะลงโทษปรับอาบัติอะไร ด้วยสิกขาบทอะไร ๖
๗. ตามสิกขาบทที่ ๑ แห่งจีวรวรรค นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ภิกษุมือถือแรกจีวรเป็นสิทธิ์ ของตนได้เพียง ๑๐ วัน ตามสิกขาบทที่ ๓ แห่งวรรคนั้น จะพึงเก็บไว้ได้ ๑ เดือน จะ กำหนดรู้ได้อย่างไรว่า จีวรเช่นไรเก็บไว้ได้เพียง ๑๐ วัน จีวรเช่นไรเก็บไว้ได้ ๑ เดือน ๖
๘. ต่างว่าภิกษุเก็บอธิแรกจีวรไว้ถึงสองเดือน จะปรับเป็นอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ด้วย สิกขาบทอะไร ๖
๙. การขอปัจจัยสี่ เช่นไรทรงห้าม เช่นไรทรงอนุญาต ๖
๑๐. ภิกษุคำโจทภิกษุแดง ด้วยอาจารวิบัติไม่มีมูล พระวินัยธรจะพึงยกสิกขาบทอะไรขึ้น ปรับด้วยอาบัติอะไร ๖

๑๑. สิกขาบทปาจิตกัณณิกโร ทรงบัญญัติเพื่อบริหารความเสียกริยาของภิกษุ จงชัก
อุทาหรณ์มา ๓ มาตรา ฯ

๑๒. อย่างไรกรทำจีวร จึงเป็นเหตุไ้รับยกเว้นต่าง ๆ จากสิกขาบทนั้น ๆ แลระบุ
ยกเว้นไว้ในสิกขาบทอะไรบ้าง ฯ

๑๓. ปาฏิเทศนียสิกขาบทที่ ๓ ทรงบัญญัติไว้ด้วยหมายประโยชน์อย่างไร ฯ

๑๔. ภิกษุขำกับภิกษุเขียนเดียวกันด้วยวินัยว่าอย่างนั้นผิด อย่างนี้ถูก ขอให้พระวินัยธร
กัศลิน ในกัศลินไม่ปรากฏว่าผู้แพ้ต้องอาบัติ เช่นนี้พระวินัยธรควรรับคดีไว้กัศลินโดยฐานเป็น
อธิกรณอะไร หรือไม่ควรรับไว้ด้วยไม่เข้าเกณฑ์อธิกรณ ฯ ถ้าควรรับไว้ จะพึงระงับด้วย
อธิกรณสมณบทอะไร และจะพึงทำอย่างไร ฯ

เฉลยวินัยบัญญัติ
สอบเลือกท้าวบวรนิเวศวิหาร
วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๔๖๐

๑. ย่นอย่างนี้ อเทกิจฉาบติ อาบัติที่แก้ไม่ได้ ๑ สเทกิจฉาบติ อาบัติที่แก้ได้ ๑ ๖
๒. อาบัติจำพวกอจิตตะ โดยมากเพราะให้ล่วงกำหนดกาล แต่อย่างอื่นก็มี เช่นลืมทำพินทุกัปปะ ๖
๓. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เกิดขึ้นเพราะสันนิษฐานคำในสิกขาบทอันไม่ได้บ่งถึงเจตนาในเวลาเล่นภาษากันจัดแล้ว ๖ อย่างไรก็ตาม ย่อมคัดทางแก้ตัวของภิกษุผู้ลัชชได้อยู่ ๖
๔. ไม่ต้อง เพราะในสิกขาบทศตยปราชกรณวัชชัตถ์ว่า ท่อแกล้งจึงต้อง ๖
๕. โจทด้วยเรื่องไม่มีมูลในสิกขาบทที่ ๘ ผู้โจทไม่ได้เห็นเขาค้องปราชิก ไม่ได้ยินคนอื่นบอกแล้วเชื่อ ไม่ได้รังเกียจเพราะอาการ แสร้งโจทเอาจง ๆ โจทด้วยอิงเลขในสิกขาบทที่ ๘ เอาความของภิกษุอื่นมาใส่ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ผู้มีชื่อเดียวกัน แต่ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ได้แก้โจทไม่มีมูลนั่นเอง เป็นแต่ไม่โจทจง ๆ ทำเป็นพูดว่าได้เห็นหรือได้ยินเขามอบว่า ภิกษุรูปพรรณอย่างนั้น ๆ ทำอย่างนั้น ๆ สุกแก่จะนำความเข้าใจของภิกษุทั้งหลายไปในภิกษุที่ตนมุ่งนั้น ๖
๖. แม้จำเลยไม่รับ มีคำพยานเป็นหลักฐานเช่นนั้น ก็ตัดสินลงโทษจำเลยได้อยู่ อ้างอนียตสิกขาบทได้ทั้งสองสิกขาบท ตรงคำว่า หรือเชื่อว่าจำเพาะธรรมอย่างไร ให้ปรับอย่างนั้น ลงโทษปรับเป็นอาบัติสังฆาทิเสส ด้วยสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๒ ๖
๗. จีวรอันจะพึงเก็บไว้ได้เดือนหนึ่งนั้น ต่อเมื่อภิกษุปรารถนาจะทำเป็นไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่ง ผ้านั้นไม่พอ แต่มีที่หวังว่าจะได้ผ้าอีก อติเรกจีวรไม่ได้บัจจัยอย่างนี้ไม่ได้พระอนุญาตเป็นพิเศษ พึงเก็บไว้ได้เพียง ๑๐ วัน ๖
๘. ถ้าอยู่ในกำหนดพระอนุญาตพิเศษ เช่นอัจเจกจีวรอยู่ในจีวรกาลเป็นตัวอย่าง ปรับไม่ได้ นอกจากนี้ จีวรได้บัจจัยในสิกขาบทที่ ๓ แห่งจีวรวรรค ปรับด้วยสิกขาบทนั้น อัจเจกจีวรล่วงจีวรกาล ปรับด้วยสิกขาบทที่ ๘ แห่งบัตถวรรค อติเรกจีวรสามัญ ปรับด้วยสิกขาบทที่ ๑ แห่งจีวรวรรค ๖

๔. ขอต้อสหธรรมิก คือภิกษุสามเณร มารดาบิดา ญาติ คนปวารณา ทรงพระอนุญาต ฯ จีวรห้ามไม่ให้ขอต้อกฤหัสถ์ นอกจากนี้ เว้นแต่ขอในสมัย คือ มีจีวรถูกชิงถูกลัก หรือมีจีวรเสียหาย แลในคราวที่ถูกร้อนยังเหลืออีกเดือนหนึ่ง ที่มีพระอนุญาตให้แสวงหาผ้าอาบน้ำฝนได้ ฯ บิณฑบาต ห้ามไม่ให้ขอต้อกฤหัสถ์ นอกจากนี้ เว้นแต่อาหาร ฯ เสนาสนะมีจำกัดให้ขอสัมภาระได้พอทำ กุฎิยาว ๑๒ กีบ กว้าง ๘ กีบ ถ้วยกีบสुकต ฯ เกสัช ระบุไว้เพียงที่ปวารณาต่อสงฆ์ให้ขอได้ ๔ เดือน เว้นแต่ปวารณาเข้าหรือปวารณาเป็นนิตย สันนิษฐานตามบิณฑบาต ไม่อาหาร ทรงห้ามไม่ให้ขอต้อกฤหัสถ์ นอกจากนี้ อาหารขอได้ ฯ

๑๐. ทามวิภังค์แห่งสิกขาบทที่ ๖ แห่งสหธรรมิกวรรคปาจิตติย ท่านให้ยกสิกขาบทนั้น ขึ้นปรับเป็นอาบัติทุกกฏ แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า พุทฺธมฺสาไม่ถึงใส่ความผู้อื่นยังเป็นปาจิตติย นี้ถึงใส่ ความเขา ปรับเป็นทุกกฏเบาไป เมื่อมีสิกขาบทจะพึงยกขึ้นปรับโทษได้แรงกว่า ไม่ควรปรับ อาบัติตามวิภังค์ เช่นฆ่าสัตว์ตีเถียนาน ตามวิภังค์ควรปรับเป็นเพียงทุกกฏ แต่มีสิกขาบทปรับถึง ปาจิตติย เพราะอย่างนั้นควรยกสิกขาบทที่ ๑ แห่งมฺสาวาทวรรคขึ้นปรับด้วยอาบัติปาจิตติยโดย ฐานพุทฺธมฺสา ฯ

๑๑. สิกขาบทปรับปาจิตติยแก่ภิกษุผู้เอาเสนาสนะของสงฆ์ไปตั้งนั่งในที่แจ้ง เมื่อหกลกไป ไม่เก็บเองหรือไม่สั่งให้เขาเก็บ สิกขาบทปรับปาจิตติยแก่ภิกษุผู้ไม่แสดงความเอื้อเฟื้อในวินัย แลสิกขาบทปรับปาจิตติยแก่ภิกษุผู้แอบฟังความ ในเมื่อภิกษุทั้งหลายวิวาทกัน ฯ

๑๒. ครึ่งพุทธกาล ภิกษุเย็บจีวรใช้เอง แลคงเย็บไม่ชำนาญ ต้องช่วยกันทำเป็นการ เอะอะมาก ชรอยเพราะเหตุนี้เอง จึงเป็นเหตุได้รับยกเว้นต่าง ๆ จากสิกขาบทนั้น ๆ มีระบุไว้ในสิกขาบทที่ ๒ ที่ ๓ แห่งโภชนวรรค แลในสิกขาบทที่ ๖ แห่งอเจลกวรรค ฯ

๑๓. ท้ายหมายจะบอังกั้นสกุลที่กล่าวถึงนั้นไม่ให้ยุบ แลจะยังภิกษุให้รู้ประมาณในการ แสวงหา ฯ

๑๔. ควรรับไว้ตัดสินโดยฐานเป็นวิวาทาธิกรณ จะพึงรับด้วยอธิกรณสมณะบทสัมมุขา- วินัย เมื่อจะรับฟังประชุมสงฆ์ พึงเรียกภิกษุผู้เดียวกันนั้นมา พึงยกเรื่องเดียวกันนั้นขึ้นกล่าว แลพึงยกบทชนชฎกษัตติ ฯ

แก้ปัญหาวินัยบัญญัติ

สอบเลอบทวัคบรรณิเวศวิหาร

วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๔๖๐

ข้อ ๑ อาบัติ ๗ ซ้อนนั้นย่อเป็น ๒ ได้ คือ ๑. แก้ไม่ได้ ๒. แก้ได้ อาบัติปาราชิก ภิษุโคตต้องเข้าแล้วแก้ไม่ได้ คือชกจากภิษุ ถึงแม้ลาสิกขาออกไปแล้วจะบวชใหม่ก็ไม่เป็น ภิษุ นี้คืออย่างที ๑ อาบัติที ๖ ซ้อนนั้นแก้ได้ คืออาบัติสังฆาติเสสขอมานัตต์ต่อสงฆ์แล้วให้ สงฆ์สวคคัพพานระงับได้ อาบัตินอกจากนั้นแสดงเสียแก้ทุกกลหรือคณะหรือสงฆ์ก็เป็นอันระงับ

ข้อ ๒ อาบัติที่เป็นอจิตทกะแม้ลิมสติก็ตอง

ข้อ ๓ จำป็นตองมีอาบัติที่เป็นอจิตทกะด้วย เพราะถ้าภิษุไม่ต้องอาบัติด้วยลิมสติด้วย ก็จะไม่ระวังตัว เพราะรู้สีกว่าลิมสติก็ไม่เป็นไร หรือถ้าไม่ต้องอาบัติเพราะไม่รู้ด้วย ทั้งนี้ภิษุ ก็จะไม่ตั้งใจศึกษาพระวินัย จะได้แก้ตัวได้เสมอว่าไม่รู้ในเวลาตองอาบัติเข้า อีกอย่างหนึ่งจะเป็น เหตุให้อลัชชี่ถือเอาเป็นข้อแก้ตัวได้

ข้อ ๔ ภิษุไม่ต้องอาบัติปาราชิก เพราะว่ามีเจตนาจะให้ภิษุมตาย จะรักษาให้ หายต่างหาก มนุสส์วิคคะปะปาราชิกซ้อนเป็นอาบัตินจิตทกะ ภิษุมิจิงไม่ต้องปาราชิก^๒

ข้อ ๕ สิกขาบทที ๘ แลที ๔ แห่งสังฆาติเสสผิตกัณอย่างนี้:— สิกขาบทที ๘ นั้น ไม่รู้ไม่เหนแกลงใจขึ้นเฉย ๆ สิกขาบทที ๔ นั้นเหนคนอื่นรูปร่างคล้ายภิษุที่ตนตองการจะแกลง ทำเช่นนั้น เก็บเอามาใจทว่าภิษुरुปร่างอย่างนั้นอย่างนี้ เข้าใจว่าภิษุของคันั้นตองอาบัติปาราชิก ทั้งนี้เป็นอันหาเลศ

ข้อ ๖ ได้, ถ้าภิษุขาวนึ่งหรืออนสองต่อสองกับหญิงในที่ลับที่กำบัง ควรอังกนียค
ข้อ ๑ ถ้าเธอนึ่งหรืออนในที่แจ้งสองต่อสองกับหญิง ควรอังกนียคข้อ ๒ แลควรลงโทษด้วย อาบัตินสังฆาติเสสด้วยสิกขาบทที ๑

ข้อ ๗ สิกขาบทที ๑ แห่งจิวรรรณิสตคคิยปาจิตคิยัณั้น กล่าวถึงจิวร นอกจากจิวร ที่ได้อธิษฐานเป็นไตรครองหรือผ้าอาบน้าฝน ผ้าปีคแผล, ผ้าเชคหน้าเชคปาก, ผ้าปูที่นอน

๑. ตำนวนคาคไป ควรเรียกชื่อโคชนิม ๒. อังกัมีมายังกว้าง ควรจำกัดเข้าอีก

ผ้าอื่น ๆ นอกจากนี้ที่จะนุ่งห่มได้ตั้งแต่กว้าง ๔ นิ้ว ยาว ๘ นิ้วพระศอกขึ้นไป นับเปนนิตเรก-
จิวร ภิกษุเก็บไว้ได้ ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง เว้นไว้แต่ได้วิกัปหรือนำจิวรกาล

สิกขาบทที่ ๓ แห่งวรรคนั้นกล่าวถึงผ้าที่ภิกษุหามาได้เพื่อจะทำจิวร แต่ยังไม่พอ แลยังมี
หวังอยู่ว่าจะหาได้อีกจนพอทำจิวรครั้งนี้ ผ้าที่หาไว้ได้แล้วนั้นเก็บไว้ได้ ๑ เดือน ถ้าหมดหวัง
ว่าจะหาได้อีกหรือหามาพอแล้วเก็บไว้ได้ ๑๐ วัน เว้นไว้แต่ได้วิกัปหรือนำจิวรกาล

ข้อ ๘ ถ้าผ้าอนัตถิยะที่เก็บไว้นั้น ไม่ใช่ผ้าที่หามาได้ยังไม่พอทำจิวร หวังจะหาได้อีก,
ไม่ได้วิกัป แลภิกษุไม่ได้อยู่จำพรรษาตลอด ไม่ได้อนัตถิยะสังกรูณ หรือกรูณะเสียแล้ว ควร
ปรับด้วยสิกขาบทที่ ๑ แห่งจิวรวรรค

ถ้าผ้าอันเป็นผ้าที่หามายังไม่พอทำจิวร ยังหวังจะหาได้อีกหรือหมดหวังแล้วก็ดี ควรปรับ
ด้วยสิกขาบทที่ ๓ แห่งจิวรวรรค

ถ้าผ้าอันเป็นผ้าที่หายกเขาจะรีบถวาย ด้วยมีเหตุแลเขาถวายไว้ ๑๐ วันก่อนนำจิวรกาล
แลภิกษุไม่ได้อนัตถิยะสังกรูณหรือกรูณะเสียแล้วก่อนที่เก็บจิวรนั้นไว้ได้ ๒ เดือน ควรปรับด้วย
สิกขาบทที่ ๘ แห่งบัตถวรรค

ข้อ ๙ ๑. การขอมินณฑบาต เชื้อขอมินณฑบาตตามระแวกบ้านทรงอนุญาต ขอโภชนะ
ประณีตต่อภคฤหบดีผู้ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณาแลภิกษุไม่เจ็บไข้ ทรงห้ามในสิกขาบทที่ ๙ โภชนวรรค
แห่งปาจิตตियกัณฑ์ ขอแกลงแลเข้าสู่แก่ภคฤหบดีผู้ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา แลภิกษุไม่เป็นไข้
ทรงห้ามในเสขียวัตถ์โภชนปฏิสังขตข้อ ๑๑ ถ้าภิกษุเป็นไข้ขอได้ทั้งสองอย่าง หรือขอแต่ผู้อื่น
นอกจากที่กล่าวว่ามีห้าม

๒. การขोजิวร ขอแต่ภคฤหบดีผู้ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ทรงห้าม เว้นไว้แต่มีสมัย
คือ มีจิวรอันโจรลักไปเสีย หรือฉิบหายเสีย เช่นนี้ขอได้ มาในสิกขาบทที่ ๖ แห่งจิวรวรรค
นิสสัคคิยปาจิตตियกัณฑ์ ขอแต่ญาติแลปวารณา ทรงอนุญาต

๓. ขอบัจจยทั้ง ๔ อย่าง ทรงอนุญาตให้ขอยต่อผู้ปวารณาเพียง ๔ เดือน เว้นไว้แต่
เขาปวารณาอีกหรือเขาปวารณาเป็นนิจ มาในสิกขาบทที่ ๗ แห่งอเจลกวรรคปาจิตตियกัณฑ์ ขอ
ต่อญาติแลเพื่อนสหธรรมิกได้เสมอ

ข้อ ๑๐ ควรปรับอาบัติปาจิตตีย์ ด้วยสิกขาบทที่ ๑ มุสาวาทวรรคแห่งปาจิตตियกัณฑ์
เพราะพุกปก

ข้อ ๑๑ ๑. สิกขาบทที่ ๓ แห่งโภชนวรรคปาจิตตियกัณฑ์ ความว่า ถ้าหายกเขานิมนค์

ออกชื่อโภชนะ ๕ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง ภัษุรับแล้วไปเสียแห่งอื่น ไม่มอบนิมนต์นั้นให้แก่ ภัษุอื่นต้องอาบัติปาจิตีย์

๒. สิกขาบทที่ ๔ แห่งโภชนวรรคปาจิตีย์กัณฑ์ ความว่า ถ้าภัษุไปบิณฑบาตทายก เขาเอาขนมมาถวายเป็นอันมาก ควรรับแต่เพียง ๓ บาตร ถ้ารับมากกว่านั้นต้องปาจิตีย์

๓. สิกขาบทที่ ๕ แห่งโภชนวรรคปาจิตีย์กัณฑ์ ความว่า ภัษุฉันอาหารอยู่ ทายก เขาเอาโภชนะ ๕ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามาประเคน ภัษุห้ามเสีย ลุกจากที่แล้วฉันอาหารอื่น อีกในวันนั้นต้องอาบัติปาจิตีย์ เว้นไว้แต่ของเป็นคณิกษุไซหรือได้ทำวินัยกรรม

ข้อ ๑๒ เวลาทำจีวรนั้นเป็นเวลาทีภัษุต้องไปไหน ๆ มาก เพื่อแสวงหาผ้ามาทำจีวร แลมักจะรวมกันอยู่มาก ๆ เพื่อช่วยกันทำ จึงมีข้อยกเว้นต่าง ๆ ในเรื่องเกี่ยวข้องด้วยอาหาร เป็นต้น เพราะอยู่ด้วยกันมาก ๆ หาอาหารไม่ใคร่ (ค่อย) พอกันอย่างหนึ่ง ระบุไว้ในสิกขาบท ต่อไปนี้ :-

๑. สิกขาบทที่ ๑ จีวรวรรคนิสสัคคียปาจิตีย์กัณฑ์^๒

๒. สิกขาบทที่ ๒ " " "^๒

๓. สิกขาบทที่ ๒ โภชนวรรค ปาจิตีย์กัณฑ์

๔. สิกขาบทที่ ๓ " "

๕. สิกขาบทที่ ๖ อเจลกวรรค ปาจิตีย์กัณฑ์

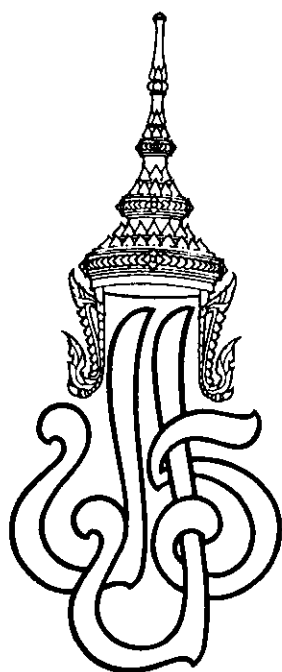
ข้อ ๑๓ ปฎิเทศนียสิกขาบทที่ ๓ นั้น ทรงบัญญัติไว้ เพราะเกรงว่าสกุลที่สงฆ์สมมติ ให้เป็นเสขะนั้นเขาจะขัดสน ถ้าภัษุไปกวณเขาอยู่เสมอเขาจะรำคาญ แลถ้าภัษุไปบิณฑบาต เขาจะไม่ถวายอาหารก็อย่างไรอยู่ จึงทรงห้ามเสียทีเดียวไม่ให้รับอาหารจากสกุลเช่นนั้นมาบริโภค เว้นไว้แต่เขานิมนต์

ข้อ ๑๔ ควรรับไว้ในฐานเป็นวิวาธกรณเพราะเป็นเรื่องวินัย แลควรระวังด้วย สัมมุขวินัย คือ เรียกภัษุสองรูปนั้นมาเฉพาะหน้าสงฆ์แล้วให้ต่างคนต่างแสดงความเห็นของตน เมื่อเสร็จแล้วพึงระวังด้วยเยกยยติกา คือเอาเสียงข้างมากเป็นอุก^๓ ๖

ปชาธิโป

๑. อุทากรณ^๓ ๓ ความหมายเดิมเพื่อกันเสียภริยา แต่กลายมาเป็นวัชชาธรรมนิยมไปแล้ว นอกจากนั้นควรชักอุทากรณ ที่เป็นประโยชน์กว่านี้ ๒. อังคิก ๓. ด้วยกบพั้นซ์คิษุฎก

หน้าว่าง

พุทธมามกะ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

หน้าว่าง

คำนำ

ในวารคดีวิชาขุรณมินี้ พุทธศาสนิกชนทั้งปวง ย่อมคำนึงระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระบวรพุทธศาสนา กับทั้งเป็นสมัยที่อุปาสกอุปาสิกา และพุทธมามกะทั้งปวงมาร่วมกันกระทำสักการบูชาพระรัตนตรัย ทำให้ข้าพเจ้าระลึกถึงธรรมเนียมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าไ้ทรงริเริ่มขึ้น คือมีการส่งบัตรแสดงความยินดีและให้พร อันเป็นธรรมเนียมที่เอาอย่างมาจากแบบฝรั่ง และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสก็เคยประทานแจกของเล่นแก่เด็ก ๆ ในวันวิชาขุรณมินี้ ทั้ง ๒ อย่างนี้เป็นแบบอย่างของพวกคริสต์ทั้ง เขาทำกันในวันคริสต์มาส เราเอาอย่างมาใช้ (และยังมีอย่างอื่นที่เราควรเอาอย่างเขามาก) แต่ข้าพเจ้าก็เห็นว่าเป็ธรรมเนียมที่ดี จึงได้จัดการแจกของเล่นแก่พระราชวงศ์ที่ยังเยาว์ และบุตรข้าราชการที่ข้าพเจ้ารู้จัก แทนที่จะส่งแค่เพียงบัตรให้พรเท่านั้น ข้าพเจ้ายังไม่พอใจ จึงได้ให้พิมพ์หนังสือระเบียบการแสดงตนเป็นพุทธมามกะขึ้น เพื่อแจกแก่ญาติและมิตรในปีนี้

การที่ข้าพเจ้าได้ให้พิมพ์หนังสือขึ้นคราวนี้ ก็โดยที่ข้าพเจ้าระลึกถึงเมื่อเวลาที่ข้าพเจ้าบวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร เสด็จอุปัชฌาย์เคยประทานโอกาสให้ข้าพเจ้ากราบทูลความเห็นของข้าพเจ้าในเรื่องศาสนาต่าง ๆ ตามใจนึกเป็นเนืองนิตย์ ข้าพเจ้าเคยกราบทูลแก้ท่านว่า ข้าพเจ้าเห็นว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่ดีเยี่ยมและน่าเลื่อมใสที่สุดก็จริง แต่เป็นศาสนาที่ทำการเผยแผ่น้อยมาก และวิธีสั่งสอนก็สู้เขาไม่ได้ เช่นถ้าจะเปรียบกับศาสนาคริสต์แล้วก็แพ้เขาหลุกทีเดียวทั้ง ๒ ประการ ส่วนสาสนามะหะหมัดนั้น เวลานี้ไม่มีใครจะได้ทำการเผยแผ่ แต่การสั่งสอนยังดีพอใช้ สาสนามคริสต์นั้นเขาพยายามเผยแผ่อยู่เสมอ อย่างไรก็ย่อมทราบกันอยู่แล้วในประเทศสยามเราก็ยังพบโบสถ์ และคณะมิสสังไนท์ที่ไม่เคยนึกว่าจะพบเลยเช่นตามบ้านนอกเป็นต้น การสั่งสอนเขาก็ทำดีเป็นที่สุด เริ่มสอนเป็นขั้นแต่เด็กตลอดจนผู้ใหญ่ พยายามแปลคัมภีร์ออกเป็นภาษาทุกภาษา ต้องนับว่าเขาใช้ความพยายามอย่างที่สุดที่จะเผยแผ่ศาสนาของเขา ส่วนพระพุทธศาสนานั้น เคยทำการเผยแผ่มาก็เมื่อครั้งพระเจ้าอโศก ก่อนหน้านั้นก็ต้องนับว่าเท่ากับไม่ได้ทำการเผยแผ่เลย ใครต้องการจะเล่าเรียนในพระพุทธศาสนา ก็ต้องพยายามมาเรียนถึงดินเช่นที่อินเดียและพม่าหรือประเทศสยามสำหรับลัทธิหินยาน เมืองจีนและญี่ปุ่นสำหรับลัทธิมหายานหรือมิกะนั้นก็ต้องอ่านหนังสือ ซึ่งชาวยุโรปผู้ที่มีได้เป็นพุทธศาสนิกพยายามแปลและเรียบเรียงขึ้น

ต้องนับว่าพวกพุทธศาสนิกชนเองมิได้พยายามที่จะทำการเผยแผ่เลย ฟังจะเริ่มคิดจะเผยแผ่บ้างเล็กน้อย เช่นพวกพุทธศาสนิกญี่ปุ่นได้พยายามส่งภิกษุไปเผยแผ่ลัทธิของเขาที่ประเทศจีน และพวกพุทธศาสนิกที่เกาะลังกาได้พยายามออกหนังสือรายเดือนเรื่องพระพุทธศาสนาอยู่บ้าง

อันที่จริงเวลานี้เป็นสมัยที่ศาสนาคริสต์และศาสนาอะหมัดกำลังเสื่อมถอยลง เพราะคัมภีร์ของศาสนาทั้ง ๒ นั้น มีข้อความที่ขัดกับความรู้อันเกิดขึ้นภายหลังเมื่อวิชาวิทยาศาสตร์เฟื่องฟูขึ้น ทำให้ผู้มีความรู้ใหม่ ๆ ขาดความเชื่อถือคัมภีร์เหล่านั้นไป จนถึงกับทำให้คฤถุศาสนาของตนเองก็มีบ้าง ส่วนพระพุทธศาสนานั้นตรงกันข้าม เวลานี้กลับมีผู้ที่มิบัญญัติมาเล่าเรียนและนับถือมากขึ้นทุกที เพราะเป็นศาสนาที่จริงที่สุขุมลึกซึ้งอย่างยิ่ง ไม่ขัดกับความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ ทั้งไม่ต้องมีความเชื่ออย่างมงาย เป็นศาสนาที่ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสย่อมเชื่อได้และได้เห็นจริงตามได้ด้วยปัญญา ด้วยเหตุเหล่านี้จึงมีพวกที่เคยนับถือศาสนาคริสต์จนมาศีกษามาก และชาวยุโรปบางพวกถึงกับเห็นว่า พระพุทธศาสนานั้นจะเป็นสิ่งที่จะนำความสันติสุขมาสู่โลกนี้ได้ และจะแก่นิสสัยอันนิยมไปแต่ทางโลก (materialistic spirit) ของชนสมัยนี้ได้ จะเป็นทางป้องกันมิให้อารยธรรมของชาวยุโรปเสื่อมสูญไปได้ แต่แม้เป็นดังนี้ พุทธศาสนิกชนก็ยังหาได้พยายามที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายยิ่งขึ้นไม่

สำหรับประเทศสยามนั้นก็มีส่วนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่บ้างในเวลานี้ เช่นได้ชำระและพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นใหม่เป็นต้น สำหรับการเผยแผ่นั้น จะทำเพียงเท่านั้นก็พองามอยู่ แต่สำหรับการสั่งสอนในประเทศของเราเองนั้น จะนับว่าทำดีแล้วไม่ได้เลย การสอนเด็กต้องนับว่าบกพร่องที่สุด เมื่อแต่ก่อนนี้ยายแก่หรือพี่เลี้ยงในบ้านก็ได้พยายามสอนบ้างอย่างงู ๆ ปลา ๆ ครั้นมาบัดนี้ต้องนับว่ากลับซูดโซมลงไปอีก เพราะการสอนในบ้านก็เกือบจะไม่มี การสอนตามวัดก็น้อยลง เพราะมีโรงเรียนอื่น ๆ แทนพระสอนหนังสือ ตามโรงเรียนก็ได้สอนศาสนาอย่างจริงจังไม่ จนเด็กที่สวนมนตร์ได้มีน้อยที่สุดและไหว้พระไม่เป็นก็มี ผู้ที่จะเล่าเรียนมักเป็นคนอายุมากที่บวชบ้าง ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาบ้าง แต่ที่เรียนจริงก็ต้องนับว่าน้อยมาก ถ้าเปรียบกับจำนวนพลเมืองทั้งหมด การสั่งสอนเด็กที่ยังบกพร่องอยู่นั้น น่าจะแก้ไขได้ไม่ยากนัก และเป็นของที่ควรพยายามแก้อย่างยิ่ง จริงอยู่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ลึกซึ้งสอนให้เด็กเข้าใจยาก แต่ก็มิธรรมดาที่สอนได้มากมาย เช่นเรื่องกรรมและอื่น ๆ อีกที่จะหยิบเลือกได้ สำหรับโรงเรียนของรัฐบาลจะได้จัดการให้มีการสอนศาสนาขึ้นอีก หวังว่าจะเป็นผลได้บ้าง แต่การสอนในโรงเรียนนั้น ไม่ดีจริงเท่ากับการสอนเองในบ้าน ในพวกคริสต์เขาชอบสอนลูกหลานของเขาเกือบ

จะตั้งแต่เกิดก็ว่าได้ ส่วนสำหรับคนไทยนั้นที่อยากจะสอนลูกหลานของตนเองก็คงจะมีมาก แต่หาก
 ชาติสำหรับตำราอันจะเป็นหนทางแนะนำในวิธีสอนให้เหมาะกับความรู้ความเข้าใจของเด็ก การ
 สอนจึงไม่เป็นผลบ้าง หรือกลัวจะสอนผิด ๆ ถูก ๆ จนเลยไม่กล้าสอนเสียก็คงจะมีมาก ข้าพเจ้า
 ได้เคยทูลปรารภข้อนี้แก่เสด็จอัครราชกุมารี ท่านทรงตอบว่าท่านทรงเห็นด้วยกับความเห็นของข้าพเจ้า
 พระองค์ท่านก็อยากจะทรงแต่งหนังสือเป็นตำราสำหรับสอนเด็กเหมือนกัน แต่หากยังทรงแต่ง
 แบบตำราสำหรับที่พระภิกษุสามเณรจะต้องศึกษาเสียให้แล้วก่อน แล้วจึงจะทรงแต่งอย่างอื่นได้
 นำเสียคายอย่างยิ่งที่พระองค์ท่านสิ้นพระชนม์เสด็จสู่สุคติภพเสียโดยด่วน ยังหาได้ทรงกระทำงาน
 ทุกอย่างบริบูรณ์สมพระประสงค์ของพระองค์ท่านไม่ หนังสือพุทธมามกะนี้ เป็นตำราของตำรา
 สอนเด็กทั้งข้าพเจ้ากล่าวแล้วว่าเป็นของที่ยังขาดอยู่ ข้าพเจ้าจึงได้ให้พิมพ์แจกในปีนี้ การแสดง
 ตนเป็นพุทธมามกะนี้ยังหาได้แพร่หลายทั่วไปไม่ ยังคงทำกันอยู่แต่ในหมู่โอรสเจ้านายที่จะออกไป
 ศึกษา ณ ต่างประเทศ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าเคยทรงพระปรารภว่า ไม่เห็นจำเป็นจะต้องทำ
 จะเพาะเมื่อเวลาจะออกไปเล่าเรียน ณ ต่างประเทศ เมื่ออายุสมควรแม้จะไม่ไปต่างประเทศก็ควร
 จะทำพิธีได้ ข้าพเจ้าเห็นจริงด้วยพระคำริของท่านเป็นอย่างยิ่ง ถ้าเมื่อเด็กอายุราว ๑๓ หรือ ๑๔ ขวบ
 พอรู้ความเข้าใจความได้คี่ สมควรให้ไปศึกษาหลักพระพุทธานุศาสนานาในวัดที่ใกล้บ้านหรือ ณ สำนัก
 อาจารย์ตามความนับถือของบิดา เมื่ออาจารย์เห็นว่าเด็กมีความเข้าใจในหลักพระพุทธานุศาสนา
 แล้ว ก็ควรทำพิธีรับเป็นพุทธมามกะ คล้ายวิธีพวกคริสต์ทำพิธี "Confirmation" ถ้าทำ
 ครั้นนี้ได้จะดียิ่ง จะปลูกฝังความเลื่อมใสในพระพุทธานุศาสนายิ่งขึ้น และจะทำให้เด็กมีหลัก
 มีสัจจะอันจะนำชีวิตไปในทางที่ชอบ

ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการส่งสอนศาสนาแก่เด็กนี้เป็นของสำคัญยิ่งนักสำหรับความเจริญมั่นคงของ
 ชาติและประเทศ ข้าพเจ้าอยากจะขออาราธนาพระภิกษุสงฆ์อันเป็นที่นับถือ และมีความรอบรู้คี่
 ยิ่งในหลักพระพุทธานุศาสนา ขอจงช่วยกันแต่งตำรา อันจะเป็นหนทางให้บิดามารดาของเด็กชาว
 สยาม จะสามารถนำเอาไปใช้ส่งสอนลูกหลานของตน ๆ ให้เป็นผลดีเกิด จะเป็นกุศลและคุณ
 ประโยชน์อันใหญ่ยิ่ง ถ้ายังมีแบบตำรายิ่งมากเท่าไรก็ยิ่งดี และถ้าพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้แต่งแล้ว
 ก็ย่อมจะเป็นที่เชื่อถือ และนับถือคี่กว่าที่ภคฤหัสถ์จะแต่งขึ้น เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอวิงวอน
 อาราธนาพระภิกษุสงฆ์จงแต่งตำราเหล่านั้นขึ้นเถิด

ข้าพเจ้าขอชักชวนบรรดาญาติและมิตรทั้งปวงที่มีบุตรหลาน จงระลึกถึงพระปรารภของ
 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ในเรื่องที่จะจัดการให้บุตรหลานของตนได้ทำพิธีแสดงตนเป็นพุทธ-

มามากเมื่ออายุสมควร ถ้าชวนกันกระทำเช่นนั้นให้เป็นตัวอย่าง เพาะให้เป็นความนิยมไปทั่ว
ประเทศได้ ก็จะเป็นประโยชน์และเป็นกุศลอันใหญ่ยิ่งเป็นแน่แท้

ด้วยอำนาจพระรัตนตรัย ขอท่านทั้งหลายที่ได้รับหนังสือนี้ จงมีความสุขสวัสดิ์ จงมี
กำลังกายบริบูรณ์ เพิ่มพูนอายุยืนนาน มีปฏิภาณว่องไว ห่างไกลโรคภัยพิบัติทุกประการ เทอญ

ปิ่นทอง. ๒๕.

วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๗๑

พุทธมามกะ

คำนำ

การแสดงตนให้ปรากฏว่า เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาได้ทำกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เป็นกิจจำทำในสมัยนั้นอันเป็นคราวที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นใหม่ เพื่อแสดงให้รู้ว่าตนละลัทธิเดิมรับเอาพระพุทธศาสนาไว้เป็นที่นับถือ ฯ วิธีแสดงมีต่างกัน โดยสมควรแก่บริษัต์ดังนี้

๑. ผู้เป็นบรรชิตภายนอกมาก่อนแล้ว กราบทูลขอบรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ พระศาสดาทรงรับด้วยพระวาจาว่า “ มาเถิดภิกษุ ธรรมกล่าวดีแล้ว จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุกทุกข์โดยชอบเถิด ” หรือเพียงว่า “ มาเถิดภิกษุ... จงประพฤติพรหมจรรย์เถิด ” ฯ ภิกษุที่ทรงรับใหม่นั้นถือเพศตาม เป็นเสร็จ ฯ กฤหัสถ์ผู้ปรารถนาจะเป็นภิกษุ แสดงตนแลทรวงรับเหมือนอย่างนั้น ฯ

๒. ผู้ขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระสาวก รับถือเพศตามก่อนแล้ว ล้วนวาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ คือที่ระลึก นับถือ ๓ หนเป็นเสร็จ ฯ

๓. ภายหลังใช้วิธีที่ ๒ รับเป็นสามเณร สงฆ์ประกาศ รับเป็นภิกษุ ฯ

๔. กฤหัสถ์ผู้ไม่ปรารถนาจะบวช ล้วนวาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ปฏิญาณตน ชายเป็นอุบาสก หญิงเป็นอุบาสิกา ฯ ล้วนวาจาอย่างอื่นอันมีใจความอย่างเดียวกัน เช่นขอถวายตัว ขอรับเอาเป็นที่พำนัก ขอเข้าเป็นศิษย์ หรือไม่ได้ล้นวาจา แต่สำแดงความนับถืออย่างสูงให้ปรากฏ เช่นในบัดนี้ กราบด้วยเบญจางคประคิษฐ์ทำนว่าใช้ได้ ฯ ทำข้อหลัง กุเหมือนเพียงได้ความรับรองว่าเป็นผู้นับถือ ฯ

การปฏิญาณตนเป็นผู้นับถือพระศาสนา ไม่จำทำเฉพาะคราวเดียว ทำซ้ำ ๆ ตามกำลังแห่งศรัทธาแลเลื่อมใสก็ได้ เช่นพระสาวกบางรูปภายหลังแต่ได้รับอุปสมบท ล้วนวาจาว่า “ พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพระพุทธเจ้า ๆ เป็นสาวก ” ทั้งนี้ก็มี อุบาสกประกาศตนคนหนึ่งแล้ว ประกาศซ้ำอีกก็มี ฯ

เมื่อการถือพระศาสนาไม่เป็นเพียงเฉพาะตัว ถือกันทั่วทั้งสกุลแลสืบชั้นลงมา มารคาบิดาย่อมนำบุรุษิกาของตนให้เข้าพระศาสนาที่ตนนับถือ ทั้งแต่ยังเป็นเด็กอ่อนไม่รู้จักเที่ยงสา ฯ

มีเรื่องเล่าไว้ในอรรถกถาว่า นิมนต์พระสำหรับสกลไปแล้ว ขอให้ชานช้อแลให้สักขาบทแก่เด็ก ขอให้ชานช้อไม่เคอะ ขอให้สักขาบทเคอะอยู่ หรือให้พอเป็นพิธีเท่านั้น ๖ ธรรมเนียมเมืองเราเจ้านายประสูติใหม่ นำเข้าเมื่อสมโภชน์เดือน เข็ญเสด็จออกมาหาพระสงฆ์ ถ้าเป็นพระกุมาร พระสังฆเถระผูกพระหัตถ์ด้วยสายสิญจน์ ถ้าเป็นพระกุมารี พาดสายสิญจน์ไว้ที่มุมเบาะข้างบน แล้วพระสงฆ์สวดอำนวยการพร ด้วยบาลีว่า “ โส อตุลลทุโร หรือว่า สา อตุลลทธา ” โดยสมควรแก่ภาวะ ๖ บุตรธิดาของสกลที่ไม่ได้ทำขวัญเดือน ดูเหมือนนำมาขอให้พระผูกมือให้เท่านั้น ความรู้สึกก็ไม่เป็นไปทางเข้าพระศาสนา เป็นไปทางรับมงคลเนื่องด้วยพระศาสนา ๖

นำเข้าพระศาสนาแต่ยังเล็ก เด็กไม่รู้สึกด้วยตนเอง เมื่อโตขึ้น ที่เป็นชาย จึงนำเข้าบรรพชาเป็นสามเณร แลอุปสมบทเป็นภิกษุที่เจ้าตัวได้ปฏิญาณแลได้ความรู้สึก การนำแลสำแดงเข้าอย่างนี้ เป็นทัฬหกรรมคือทำให้มัน เช่นเดียวกับอุปสมบทซ้ำ ๖

เมื่อความนิยมในการบวชเณรจึงจางลงพร้อมกันเข้ากับการส่งเด็กออกไปเรียนในยุโรป ก่อนแต่มีอายุสมควรบวชเณร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชปริวิตกว่า เด็ก ๆ จักหาได้ความรู้สึกในทางพระศาสนาไม่ จึงโปรดให้พระราชโอรสผู้มีได้เคยทรงผนวชเป็นสามเณรทรงปฏิญาณพระองค์ เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ก่อนเสด็จออกไปศึกษาในยุโรป ครั้งนั้นใช้คำสำแดงเป็นอุบายตามแบบบาลี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เป็นพระองค์แรกปฏิญาณพระองค์ตามธรรมเนียมที่ทรงตั้งขึ้นใหม่นั้น แลใช้ไปพระราชประเพณีต่อมา ๖ ได้ทราบว่ามีผู้อื่นจากพระราชวงศ์เห็นชอบตามพระราชดำริห์ทำตามบ้างก็มี ๖

ธรรมเนียมนี้ แม้ได้ใช้นานมาแล้ว ยังไม่ได้เรียบเรียงไว้เป็นแบบแผน คราวนี้สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดจะส่งพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมพฏพงศบริพัตร พระโอรสสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต กับหม่อมเจ้าอื่น ๆ ออกไปศึกษาในยุโรป สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต มีพระประสงค์จะให้พระโอรสได้ปฏิญาณพระองค์ในพระพุทธศาสนา ตามธรรมเนียมที่พระองค์ได้เคยทรงมาพระบิดาแลพระญาติของหม่อมเจ้าอื่นก็ทรงดำริห์ร่วมกัน เป็นอันว่าธรรมเนียมนี้ยังจักใช้ต่อไป ข้าพเจ้าจึงเรียบเรียงตั้งเป็นแบบไว้ทีเดียว สำหรับใช้ทั่วไปไม่เฉพาะเจ้านาย ได้แก่กับท้าวอุปาสกเฉพาะผู้ใหญ่ผู้ได้ศรัทธาเลื่อมใสด้วยตนเอง เป็นพุทธมามกะ ที่แปลว่าผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน ๖

อนึ่ง ผู้ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะแล้วสมควรจะรู้เรื่องแห่งพระพุทธเจ้า ที่ตนรับเป็นที่นับถือแลคำสั่งสอนของท่าน ข้าพเจ้าจึงรจนาพุทธประวัติแลหัวข้อแห่งพระพุทธศาสนาไว้ด้วยสำหรับพระอาจารย์ผู้รับปฏิญาณ ให้แก่ผู้ปฏิญาณ เป็นสมุคคัมภีร์ ๖

หัวข้อเหล่านี้เลือกเอาที่เป็นสำคัญแลกล่าวถึงคาคคิน นอกจากนี้ยังมีอีก แต่เกรงจักเผื่อจึ่งดเสีย ๖ ข้างท้ายมีธรรมที่สูงอยู่หมวดหนึ่งสำหรับชั้นอุบาสกอุบาสิกา ยังไม่ได้อรรถาธิบายสำหรับคนชั้นนั้น จึงนำมาลงไว้ด้วย เพื่อให้บริบูรณ์ ๖

กรม-วชิรญาณวโรรส

วันที่ ๕ เมษายน ๒๔๖๒ ๖

ระเบียบการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

มารคาบิคา หรือผู้ใหญ่ในสกุล ปราดนาจะให้บุตรหลานของตนเป็นพุทธมามกะ คือ ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นที่นับถือของตน โดยหลักฐานพึงแนะนำเขาให้น้อมใจเชื่อในพระพุทธเจ้า ผู้เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา จนยอมรับเอาเป็นที่นับถือของตนได้แล้ว พึงแจ้งความนั้นแก่พระเถระที่จะถือเอาเป็นพระอาจารย์ในการนั้น ขอความอนุเคราะห์ของท่านเพื่อเป็นผู้อำนวยความสะดวกนั้น ๆ เมื่อถึงเวลาวันกำหนดนัด ท่านผู้อำนวยความสะดวกพึงประชุมสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ฝ่ายกุลบุตรพึงพาบุตรหลานของตนไปสู่อารามพร้อมด้วยญาติพวกพ้องให้ผลัดเครื่องนุ่งห่มขาวแล้ว พาเข้าไปในอุโบสถ ๆ ผู้ปฏิบัติญาณพึงเข้าไปที่พุทธอาสน์ บูชาพระรัตนตรัย กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ หน แล้วพึงเข้าไปสู่ที่ประชุมสงฆ์ ถวายเครื่องสักการแก่พระอาจารย์แล้ว กราบพระอาจารย์แลพระสงฆ์ด้วยอาการอย่างนั้น ๓ หนแล้ว นั่งคุกเข่า ประณมมือล้นวาจาเป็นคำบาลี ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ คือผู้รับเอาพระพุทธเจ้า เป็นที่นับถือของตนตามระเบียบแล้วนั่งราบ ๆ ในลำดับนั้น พระอาจารย์พึงโอวาทเพื่อรู้หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนา จบแล้วพึงให้ผู้นั้นนั่งคุกเข่า ว่าบาลีเบญจศีลให้สมาทานตามที่ระลึกขาบท จบแล้วผู้นั้นพึงกราบอีก ๓ หนแล้วนั่งราบ ๆ ถ้ามีเครื่องสักการหรือไทยธรรมสำหรับพระสงฆ์พึงถวายในเวลาอัน ๆ ในลำดับนั้น พระสงฆ์ พึงสวดอำนวยการ ด้วยคำบาลีว่า “โส อตุลลทุโร หรือ เท อตุลลทุธา” โดยสมควรแก่จำนวนคนผู้ปฏิบัติญาณ ผู้นั้นพึงประณมมือรับพร จบแล้วพึงนั่งคุกเข่ากราบอีก ๓ หน แล้วดอยออกจากที่ประชุมสงฆ์ ๆ เป็นเสร็จการเพียงเท่านั้น ๆ

คนผู้ใหญ่ผู้ปราดนาจะปฏิบัติญาณอย่างนั้นตามลำพังตนเอง พึงขออนุเคราะห์ต่อพระเถระแลพึงไปสู่อารามด้วยตนเอง ไม่ต้องมีผู้พา แต่่นั้นพึงปฏิบัติโดยอาการอันกล่าวแล้ว ๆ

เทียบการแสดงตนเป็นอุบาสิกา หญิงจักปฏิบัติญาณตนเป็นพุทธมามกาบ้าง ก็ได้เหมือนกัน เป็นแต่เมื่อแสดง พึงอยู่เฉพาะหน้าพระสงฆ์ห่างจากหัตถบาต ๆ

หมายเหตุ

กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์นั้น คือกราบตั้งองค์ ๕ ให้หน้าผาก ๑ ฝ่ามือ ๒ เข่า ๒ จรดพื้น ๆ เมื่อกราบอย่างนี้ พึงนั่งคุกเข่า เป็นอันว่าเข่าทั้ง ๒ จรดพื้น พึงหมอบลงทอศฝ่ามือที่พื้นแหวกช่องให้ห่างสักหน่อย พึงก้มศีรษะลงตรงช่องนั้น ให้หน้าผากจรดพื้น ๆ

คำปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ

เอสาหัง ภนฺเต สุจิรปริณิพฺพุตมฺปิ ทํ ภควนฺตํ สรวณํ กจฺจามิ ธมฺมญฺจ สํมญฺจ
 พุทฺธมามโกติ มํ สโม ธาเรทฺว ๖

คำแปล

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น แม้ปริณิพพานมาแล้ว แลพระธรรม
 พระสงฆ์เป็นสรณะ (คือที่ระลึกนับถือ) ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็น
 ของตน (คือผู้นับถือพระพุทธเจ้า) ๖

คำสมาทานเบญจศีล

๑. ปาณาติปาตา	เวรมณี	สิกฺขาปทํ	สมาทियามิ
๒. อทินฺนาทานา	”	”	”
๓. กามे สุมิจฺฉาจารา	”	”	”
๔. มุสสาวาทา	”	”	”
๕. สุราเมรยมชฺชปมาทญฺชานา	”	”	”
๖. อิมานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานิ			สมาทियามิ ๖

คำแปล

๑. ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากผลาญชีวิต
๒. ” ” เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้
๓. ” ” เว้นจากทำชู้
๔. ” ” เว้นจากพูดเท็จ
๕. ” ” เว้นจากค้ำน้ำเมา คือ เหล้าแลน้ำคองอันเป็นฐานแห่ง
 ประมาท
๖. ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท ๕ เหล่านี้ ๖

พุทธประวัติ

พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนั้น โดยพระชาติเป็นกษัตริย์ โดยพระวงศ์เป็นโคกมวงศ์ โดยชาติภูมิเป็นชาวศากยะ ประสูติเมื่อก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ในหมู่มนุษย์อริยกชาติ ในชนบทกลางที่เรียกว่ามัชฌิมประเทศ หรือมัธยมประเทศ เป็นพระเชษฐโอรสแห่งพระเจ้าสุทโธทนะ พระเจ้ากรุงบิลพัสดุ์ แลพระนางเจ้ามหายา พระองค์ได้ทรงรับทำนุบำรุงแลอบรมมา โดยลำดับ ทั้งแต่ยังทรงพระเยาว์จนทรงพระเจริญ มีพระชายาทรงพระนามยโสธรา อีกอย่างหนึ่งว่า พิมพา มีพระโอรสด้วยพระนางพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามราहुล ฯ

พระองค์เป็นกษัตริย์ได้ทรงรับอบรมมาในธรรมของกษัตริย์แลเป็นรัชทายาท เมื่ออย่างนั้นพระองค์มีพระอชยาศัยแปลกจากกษัตริย์อื่น ไม่ทรงนิยมความเป็นกษัตริย์ ทรงเบื่อหน่ายแต่ความเป็นอยู่ของกษัตริย์ที่ในยามว่างสงครามเปลือกเปล็นอยู่ในกามคุณ สตรีบำเรออยู่ด้วยเพื่อนราชบริวณ ทำชีวิตให้เป็นหมัน เกิดแล้วแก่เจ็บตายไปเปล่า ทรงสังเวชพระเหตุยี้ พระองค์มีพระกรุณาใหญ่ในมหาชน ทรงพระดำริที่จะชวนชวหายหาประโยชน์ให้แก่เขา ในการแนะนำให้แก่เขา ในการแนะนำให้ประพฤติกว้างขวาง อันเป็นมูลแห่งความสุขความเจริญในทางที่ถูก ทรงพระดำริหึสไปว่า ขรราวาสคือการครองเรือนกับแคบไป เป็นทางมาแห่งธุลีคือสิ่งอันกวนใจ อยู่ในขรราวาสไม่อาจทำประโยชน์ให้กว้างขวาง พระดำริอย่างนั้นนำพระองค์ให้สิ้นอาลัยในขรราวาสสมบัติแลในปชาตคติ แลโอรส เสกจออกทรงผนวชคือเพศเป็นบรรพชิต คือนักบวช ได้ทรงศึกษาแลปฏิบัติลัทธิของบรรพชิตในครั้งนั้น ทรงเห็นไม่เป็นทางที่ถูก จึงทรงพระดำริหาทางแลทรงปฏิบัติทดลองแก้ไขโดยลำดับมา จนได้ความพอพระเหตุยี้ว่าได้ตรัสรู้ธรรมที่ถูก ฯ พระองค์เสกจออกทรงผนวชเมื่อพระชนม์ได้ ๒๙ พรรษา ทรงศึกษาแลปฏิบัติลัทธิเดิม แลทดลองแก้ไขได้ ๖ ปี ได้ตรัสรู้เมื่อพระชนม์ได้ ๓๕ พรรษา ฯ

การตรัสรู้ธรรมที่ดูานั้น คือหยั่งเห็นแน่แก่ใจว่า สิ่งทั้งปวงเป็นเหตุแลผลเกิดเนื่องกันกันไปโดยธรรมดา เหตุสั้น ผลสั้นตามกัน หายหลงในบัญญัติแห่งลัทธิต่าง ๆ แลปฏิบัติตามทางนั้นจนจึค้ปลอดหมกจนสงบ ฯ

จำเดิมแต่นั้น เสกจเที่ยวสั่งสอนบรรพชิตด้วยกันก่อน ได้ตรัสเทศนาเป็นคราวแรกแก่บรรพชิต ๕ รูป เรียกว่าบัญญัติจึคี้ มีพระโคณฑัญญะเป็นหัวหน้า เมื่อมีผู้รู้ตามเห็นตาม ย่อม

คนเป็นสาวกหลายรูปแล้ว ทรงส่งพระสาวกเหล่านั้นกระจายไปในต่างทิศในต่างดิน เพื่อช่วย
สั่งสอนมหาชน และนำให้รู้ธรรมแต่ให้ตั้งอยู่ในปฏิบัติ ฯ มีบริษัทผู้ถือทั้งบรรพชิตทั้งคฤหัสถ์
ต่างโดยเป็นชายก็มี เป็นหญิงก็มี ในฝ่ายบรรพชิต ชายเป็นภิกษุ หญิงเป็นภิกษุณี มีวิธีรับตาม
ระเบียบ ในฝ่ายคฤหัสถ์ ชายเป็นอุบาสก หญิงเป็นอุบาสิกา สำเร็จด้วยปัญญาญาณจนถึง พระ
พุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะคือที่ระลึกนับถือ ฯ พระสาวกผู้เป็นกำลังช่วยสั่งสอนธรรม
คือพระสารีบุตรแลพระมหาโมคคัลลานะ เป็นอุปัชฌาย์ของพระศาสดา จัดเป็นพระ
อัครสาวก ฯ

ในฝ่ายบรรพชิตบริษัท ทรงตั้งบัญญัติแลขนบธรรมเนียมขึ้นไว้สำหรับปกครอง โดย
ลำดับกาล นี้เรียกว่าพระวินัย ฯ

คำสั่งสอนในตอนแรกเรียกว่าพระธรรม เมื่อทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นแล้ว รวมเรียกว่า
พระธรรมวินัย เมื่อตั้งเป็นหลักแล้ว เรียกว่าพระพุทธานุสสา ฯ

ทรงมอบให้สงฆ์ คือ ประชุมภิกษุเป็นใหญ่ในกิจ เนื่องด้วยการปกครองคณะ มีกำหนด
จำนวนโดยควรแก่กิจนั้น ๆ ทั้งแต่รับกุลบุตรอุปสมบทเป็นภิกษุเป็นต้นไป ในฝ่ายภิกษุณีก็โปรด
ให้เป็นอุปัชฌาย์กัน แต่ต้องเนื่องด้วยภิกษุสงฆ์ ฯ

พระศาสดาทรงบำเพ็ญพุทธกิจอยู่ได้ ๔๕ พรรษา พระชนมายุได้ ๘๐ พรรษาดำเนิน
ประชวรพระโรคตกพระโลหิต ทรงดับขันธ เรียกว่าปรินิพพาน ฯ

สถานที่ประสูติ ลุมพินีวัน อยู่พรหมแดนแห่งนครกบิลพัสดุ์แลนครเทวทหะ ฯ สถานที่
ทรมานพระศรีมหาโพธิ โกถฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ณ เสนานิคม จังหวัดอุรเวลา ฯ สถานที่ทรงแสดง
ประดมเทศนา บำอิสิปตะนะ จังหวัดนครพาราณสี ฯ สถานที่ปรินิพพาน ศาลวันคือองรัง
จังหวัดนครกุสินารา ฯ วันที่ประสูติ ที่ทรมาน ที่ปรินิพพาน ท่านกำหนดเอาวันเพ็ญแห่งวิสาขมาส
ทรงวันเช่นนั้น ในเดือนพฤษภาคม ถ้าในเดือนนั้นมีวันเพ็ญเป็นสอง ทรงวันหลัง ฯ

คณะมัลลกะทรัพย์ ผู้ครองนครกุสินารา จัดการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้ว แจก
พระธาตุแก่เจ้านครทั้งหลายผู้แต่งทูตมาขอ ต่างเชิญบุญไว้พระสถูป (คือพระเจดีย์) ที่สร้าง
ขึ้นโดยเฉพาะในนครของตน ๆ เพื่อเป็นที่สักการบูชาแห่งประชาชนผู้นับถือ ฯ

พระสาวกผู้ทรงชนมายุอยู่มากภายหลังแต่ปรินิพพานที่เป็นผู้มีชื่อเสียง คือพระมหากัสสป พระอุบาลี พระอนุรุทธ พระอานนท์ ได้ประชุมสงฆ์ช่วยกันทำสังคายนา คือสอบถามกันแลกกัน ถึงพระธรรมวินัย อันพระศาสดาได้ทรงแสดงแก่ทรงบัญญัติไว้อย่างไร ได้ความแล้วทั้งไว้ เป็นแบบแผน ทรงจำไว้ แลสั่งสอน ให้เล่าเรียนสืบมา ฯ

หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนา

สำหรับพุทธมามกะ

ผู้ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ คือผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นที่นับถือของตนแล้ว ฟังประพฤติตนให้สมแก่เป็นผู้นับถือท่าน ๆ

เคารพ

ฟังเคารพคือเป็นผู้หนักอยู่ในพระพุทธเจ้า ผู้เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา แลในพระธรรม คือคำสั่งสอนของท่าน แลในพระสงฆ์คือหมู่สาวก (ศิษย์) ของท่าน ผู้ช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนา แลรักษาพระธรรมต่อมา สามนี้รวมเรียกว่าพระรัตนตรัยบ้าง พระไตรรัตนบั๊ง แปลว่าแก้ว ๓ ประการ ฟังถือเป็นสำคัญ ๆ

ฟังยำเกรงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อย่าพูดออกพระนามเล่น อย่ากล่าวตักสินพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ๆ

ข้อห้าม

ไม่ฟังเป็นผู้ฆ่ามารดา ไม่ฟังเป็นผู้ฆ่าบิดา ไม่ฟังเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์ ไม่ฟังเป็นผู้ทำร้ายพระกายแห่งพระศาสนา ไม่ฟังเป็นผู้ทำลายหมู่คณะของตน ๕ อย่างนี้จักว่าเป็นกรรมอันทารุณ เรียกว่าอนันตริยกรรม อาจให้ผลในทันที ๆ

ไม่ฟังทำอศตวินิบาต คือปลงชีวิตตนเสียเอง ๆ

ปฏิบัติ

ฟังเป็นผู้มีศีลมีธรรม สมแก่เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ๆ

ศีล

ไม่ฟังเป็นผู้มีใจเหี้ยมโหดทำร้ายร่างกาย แลผลาญชีวิตตลอดถึงสัตว์ทิวไรจันฉนวนอันควรได้รับความปลอดภัย ๆ

ไม่ฟังล่วงสิทธิถือเอาทรัพย์สินของคนอื่น ถ้วยอาการแห่งโจร ๆ

ไม่พึงทำชั่วด้วยคู่ของคนอื่น ๆ

ไม่พึงเบิกคำพยานเท็จ ไม่พึงพูดใส่ความคนอื่น ไม่พึงพูดหลอกลวงเอาทรัพย์สินของเขา ๆ

ไม่พึงเป็นคนขี้เมา จนครองสติไม่อยู่ ๆ

องค์ ๕ นี้ เรียกว่าเบญจศีล พึงตั้งอยู่ในเบญจศีลนี้มีจำกัดแคบหรือกว้างตามฐานะ
ของตน สุกแต่ให้สำเร็จประโยชน์ อย่าดีดองมงายจุเขาเหยยหันว่า ดีไม่ฆ่าสัตว์ไม่อาจบ่้องกัน
บ้านเมือง ๆ

ไม่พึงเป็นผู้มีกิริยาชั่ว พึงเป็นผู้มีกิริยาสุภาพเรียบร้อย ๆ

ไม่พึงเป็นผู้มีวาจาชั่ว พึงเป็นผู้มีวาจาเรียบร้อย ๆ

กิริยาแลวาจาสุภาพนี้ จักว่ามรรยาทอันดี ผู้มีมรรยาทอันดี ย่อมไม่เป็นที่รังเกียจแห่ง
ผู้อื่น ๆ

ไม่พึงเลี้ยงชีวิตโดยผิดทาง ที่เรียกว่ามิจฉาชีพ คือหาทรัพย์สินโดยทางโกง รับซื้อของโจร
รับสินบน รับจ้างทำการอันไม่เปนธรรม เช่นรับจ้างฆ่าเขาเป็นตัวอย่าง ๆ

ธรรม

พึงเป็นผู้ประพฤติสุจริต คือประพฤติที่ด้วยกายวาจาใจ อย่างนี้เรียกว่าธรรมจารี ๆ

พึงเป็นผู้มีละอายแก่ใจของตน รู้ว่าการอย่างใดไม่เปนธรรม อย่าทำการอย่างนั้น ผืน
ความรู้สึก อย่างนี้เรียกว่ามีหิริ ๆ

พึงเป็นผู้รู้จักเกรงกลัวต่อการทำผิด พึงทำความชอบใจในการทำถูก อย่างนี้เรียกว่ามี
โอศตอัปะระ ๆ

พึงเป็นผู้มีศรัทธา ในเมื่อจะทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่าให้เชื่อนไปเปนบาป อย่างนี้
เรียกว่าผู้สัจรวม ๆ

พึงรู้จักข่มใจของตนไว้ให้อยู่ในเมื่อความปรารถนาจะทำบาปเกิดขึ้น อย่างนี้เรียกว่าผู้ฝึก
ตัวแล้ว ๆ

พึงเป็นผู้มีความเพียร ทำการอย่างใดอย่างหนึ่งแม้ยากสักปานไร พึงตั้งอุตสาหะเพื่อ
ทำให้สำเร็จ อย่าท้อถอยเสื่อง่าย ๆ อย่างนี้เรียกว่าผู้บากบั่น ๆ

พึงเป็นผู้แก้สลักในทางรารทั้งปวง อย่าครั้นคร้ามต่อกัย อย่างนี้เรียกว่าผู้องอาจ ๆ

ฟังเป็นผู้ยกหนท่อกความลำบากแถการ หรือสิ่งไม่เป็นที่พอใจอันมาถึงเข้า อย่าแสดง
 วิการง่าย ๆ อย่างนี้เรียกว่ามีขันติ ฯ

ฟังเป็นผู้ตั้งสติในเมื่อจะทำ ในเมื่อจะพูด ฟังนึกให้รอบคอบก่อนแล้วจึงทำ แล้วจึงพูด
 อย่างนี้เรียกว่าผู้มีสติ ฯ

ฟังเป็นผู้ไม่ผลอทัวในเมื่อทำอยู่ ในเมื่อพูดอยู่ ฟังรู้รอบคอบถึงการทำถึงคำพูด อย่าง
 นี้เรียกว่ามีสัมปชัญญะ ฯ

ฟังเป็นผู้ไม่เดินเล่อในการรารในความประพฤติ แลในความเปนไปของตน ฟังระวัง
 ความเสื่อมเสียอันหากจะมีขึ้น อย่างนี้เรียกว่าผู้ไม่ประมาท ฯ

ฟังเป็นผู้ซื่อตรง ในท่านผู้ที่ตนภักถิ แลในผู้ที่ตนคบถ้าย ในการรารอันเกี่ยวกับผู้อื่น
 อย่างนี้เรียกว่าผู้มีสัตถิ ฯ

ฟังเป็นผู้สนใจในการเรียน มุ่งจะรู้สิ่งที่ยังไม่รู้ จะเข้าใจสิ่งที่รู้บ้างแล้วให้ปรุโปร่ง
 อย่างนี้เรียกว่าผู้ใคร่ศึกษา ฯ

ฟังเป็นผู้หมั่นสังเกต เทียบเคียง ใช้ความคิดถึงการหรือสิ่งอันตนได้พบเห็นหรือได้
 เรียนมาเพื่อเกิดปัญญา อย่างนี้เรียกว่าผู้ใ้ปัญญา ฯ

ฟังเป็นผู้ปราถนาถิในผู้อื่น อย่าเป็นผู้ผูกพยาบาท อย่างนี้เรียกว่าผู้มีเมตตา ฯ

ฟังเป็นผู้เอาใจช่วยเขา ในเมื่อเขาได้ทุกข์ชกยากหรือถึงความวิบัติ อย่าแส่หาความ
 ลำบากทับถมเขา อย่างนี้เรียกว่าผู้มีกรุณา ฯ

ฟังเป็นผู้พลอยยินดีถ้ายเขา ในเมื่อเขาได้สุขหรือถึงความเจริญ อย่าอุษยาเขา อย่างนี้
 เรียกว่าผู้มีมุถิตา ฯ

ฟังทำใจเปนกลาง ในเมื่อสมบถิแลวิถิของคนสองฝ่ายผู้ควรได้รับมุถิตาเสมอกันแย้ง
 อยู่ อย่างนี้เรียกว่าผู้ตั้งในอุเบกขา ฯ

ฟังเป็นผู้มีใจเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ทัวโดยส่วนเกี่ยว ไม่ตระหนี่เหนียวแน่น อย่างนี้
 เรียกว่าผู้ตั้งพร้อมถ้ายการสละให้ ฯ

ฟังเป็นผู้มีแก่ใจทำอุปการแก่เขาก่อน เมื่อถึงคราว อย่างนี้ที่อย่างสูงเรียกว่าเปน
 บุพพการี คือเจ้าบุญนายคุณของเขา ที่อย่างเพลา เรียกว่าผู้เกือกูล ฯ

ฟังเป็นผู้รู้อุปการอันท่านทำแล้วแก่ตน อย่างนี้เรียกว่าผู้กัตถัญญ แลฟังเป็นผู้ตอบแทน
 อุปการแก่ท่าน เมื่อถึงคราว อย่างนี้เรียกว่ากตเวถิ ฯ

ฟังนับถือท่านผู้ใหญ่ในสกุลครูอาจารย์ ท่านผู้ปกครองของตน ท่านผู้อำนวยการพระศาสนาที่ท่านนับถือ อย่างนี้เรียกว่าผู้รู้จักเคารพ ฯ

ฟังเป็นผู้เที่ยงธรรมในบุคลลผู้ควรได้รับความเสมอภาคกัน ไม่ลำเอียง เพราะรัก เพราะชัง เพราะกลัว เพราะเขลา ฯ

ฟังเป็นผู้มุ่งธรรมเป็นใหญ่ ไม่ฟังแสงหลาถก ยศ สรรเสริญ สุข โดยอาการไม่เป็นธรรม อย่างนี้เรียกว่าผู้ไคร่ธรรม ฯ

ฟังเป็นผู้เชื่อตามพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่าสิ่งทั้งปวงเป็นเหตุแต่ผลเกิดเนื่องกันมา อย่าเชื่อมงาย อย่างนี้เรียกว่าถึงพร้อมด้วยศรัทธา ฯ

ฟังเชื่อกรรมคือการที่ทำว่าอาจอำนวยผลให้ผู้ทำ ไม่ดีร้อน ๆ ว่า ทำชั่ว จับไม่ได้ ไม่ถูกลงโทษ ทำดี ไม่มีผู้รู้ไม่ได้รับยกย่อง หาเป็นอันทำไม่ ไม่เสี่ยงเคราะห์ดีเคราะห์ร้าย ไม่ดีอมงคลตื่นข่าวอันไร้จากเหตุ ไม่ดีนอกคอกกว่าบาปบุญไม่มี มารดาบิดาไม่มี เป็นแต่สมมุติทั้งนั้น เชื่อกรรม เชื่อเหตุ ยอมรับสมมุติ อย่างนี้เรียกว่ามีสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ ฯ

ฟังเป็นผู้มีความผ่องแผ้วแห่งใจ เมื่ออารมณ์เสรำหมองที่เรียกว่ากิเลสเกิดขึ้น ฟังข่มใจไว้จนรับเสียได้ อย่างนี้เรียกว่าผู้ไคร่ความบริสุทธิ์ ฯ

ฟังเป็นผู้มุ่งความสงบใจอันเป็นผลอย่างสุขุม ฟังระวังรับเหตุจะยังใจให้บ่วนปั่นเสีย ฯ
พุทธมามกะผู้มีศีลมีธรรมอย่างนี้ ชื่อว่าสักการบูชาพระศาสดา ด้วยปฏิบัติอันเป็นบูชาอย่างยิ่ง เป็นผู้นับถือพระองค์อย่างสมควรแท้ จักถึงความเจริญสถาพรในพระบวรพุทธศาสนา ฯ

นาคหลวง

โดย

น. ส. เพ็ชรพิศ กำราญ

หน้าว่าง

นาคหลวง

ประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวไทยก่อนจะถึงกำหนดเทศกาลเข้าพรรษา กุลบุตรที่มีอายุครบ ๒๐ ปี หรือมากกว่านี้ นิยมอุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนาเพื่อรับการอบรมบ่มนิสัย ศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย การอุปสมบทนี้เกิดจากความศรัทธาเลื่อมใสมิใช่การบังคับ การที่กุลบุตรอุปสมบทย่อมเป็นที่ชื่นชมยินดี อนุโมทนา สรรเสริญของบิดามารดาญาติมิตรโดยทั่วกัน

ส่วนการอุปสมบทที่เป็นทางราชการที่เรียกว่า นาคหลวง นั้น ในสมัยสุโขทัยไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการบวชรับพรรษา แต่สมัยอยุธยาในหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า กล่าวถึงพระราชพิธี ๑๒ เดือน ว่า “เดือน ๘ พระราชพิธีอาษาฒ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา (๑) ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวชนาค เป็นภิกษุบ้าง สามเณรบ้าง รวมจำนวนเท่าพระชนมายุ” และในหนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัด กล่าวถึงรัชกาลสมเด็จพระบรมโกศว่า “บรรดาพระราชวงศานุวงศ์และมหาดเล็กทั้งปวงนั้น เมื่ออายุครบอุปสมบทก็ทรงเป็นพระธนะในการจัดให้อุปสมบท ถ้ายังมิได้อุปสมบทแล้วก็ยังไม่ให้รับราชการ” แต่ไม่ปรากฏว่ามีพิธีการอุปสมบทที่ไหน จึงเข้าใจว่าเป็นการพระราชทานความช่วยเหลือในการอุปสมบท เป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นครั้งคราว คงไม่ได้อุปสมบทที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ซึ่งเป็นวัดในพระบรมมหาราชวังเช่นเดียวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามปัจจุบันนี้ เพราะฉะนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า สมัยสุโขทัยและอยุธยา ไม่มีพระราชพิธีทรงผนวชและอุปสมบทนาคหลวงกำหนดไว้เป็นการพระราชกุศลประจำปี

พระราชพิธีทรงผนวชและอุปสมบทนาคหลวงในปัจจุบัน มีหลักฐานว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ได้ประดิษฐานพระบรมราชวงศ์จักรี สร้างพระบรมมหาราชวังเป็นที่ประทับ พร้อมกับสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามไว้ในพระบรมมหาราชวังสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปมหาธรรมราชาปฏิมากรในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๓๓๑

เริ่มมีพระราชพิธีทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นครั้งแรก และนับเป็น
 นาคหลวงพระองค์แรกด้วย คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้าฯ ให้ทรงผนวชพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ขณะทรงดำรงพระ
 อิศริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรซึ่งมีพระชนมายุครบ ๒๑ พรรษา
 คงปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ว่า

“ครั้นมาถึงเดือน ๘ ในบวออก สมฤทธิศก^(๑) นั้น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระองค์-
 ใหญ่ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร พระชนมายุได้ ๒๑ พรรษา ควรจะทรงบรรพชาอุปสมบท และ
 สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศ^(๒) เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์^(๓) ทั้ง
 ๒ พระองค์พระชนมายุเกินอุปสมบทแล้ว ยังหาได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุไม่ พระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดอนุญาตให้ออกทรงผนวช ครั้น ณ วันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น ๑ ค่ำ
 เวลาเช้า ๓ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรฯ
 ก็เสด็จพระราชดำเนิน ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พร้อมด้วยพระสงฆ์ราชาคณะ
 และราชวงศานุวงศ์ ท้าวพระยามุขมนตรีทั้งหลายสโมสรสนับทาศโดยลำดับ จึงเสนาบดีปรึกษาให้
 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรทรงผนวชก่อน ถึงย่อนพระชันษาก็เป็นลูกหลวง
 เอก มีบรรดาศักดิ์สูงกว่าพระเจ้าหลานเธอทั้ง ๒ พระองค์ๆ นั้นเป็น แต่พระโอรสสมเด็จพระเจ้าพี่
 นางเธอ พระชนม์แก่กว่าก็จริง แต่บรรดาศักดิ์ต่ำกว่าสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ให้ทรงผนวชทีหลัง
 ครั้นเสร็จอุปสมบทแล้วก็ประทับอยู่ในพระอุโบสถ เวลาบ่ายพระสงฆ์ราชาคณะสวดพระพุทธมนต์
 ครั้นรุ่งขึ้นเวลาเช้าพระสงฆ์ฉันเป็นการฉลองเสร็จแล้ว ก็ตั้งกระบวนแห่กรมหลวงอิศรสุนทรขึ้นไป
 ประทับอยู่วัดสมอราย^(๔)”

ตั้งแต่นั้นมาจึงเป็นราชประเพณีที่พระบรมราชวงศ์จะต้องทรงผนวชในพระอุโบสถ
 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาคหลวง ทั้งนี้ มีหลักฐานเป็นพระราชนิ
 นิยมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือนว่า

(๑) พ.ศ. ๒๓๓๑

(๒) พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุขาวดี เป็นต้นราชสกุล นรินทรวงกูร

(๓) พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ เป็นต้นราชสกุล เทพหัสดิน

(๔) วัดราชาธิวาส

“การทรงผนวชเจ้านายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งเป็นพระองค์แรกที่เดิยวนั้น คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เพราะฉะนั้นบรรดาเจ้านายภายหลังที่เป็นเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า ทั้งในวังหลวงวังหน้าไม่มีพระองค์ใดที่ได้ทรงผนวชที่อื่น นอกจากวัดพระศรีรัตนศาสดารามเลย เว้นแต่พิการเป็นที่รังเกียจอย่างหนึ่งอย่างใด เพราะฉะนั้นจึงได้ถือกันว่า ถ้าเจ้านายองค์ใดไม่ได้ทรงผนวชในวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว ย่อมเป็นคนที่ไม่ดีแล้ว หรือจะเสียคนต่อไปเป็นแน่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถือจนชั้นบวชเณร...”

ส่วนนาคหลวงที่เป็นมหาเด็ก ข้าราชการบริพารนั้น ในรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔ ไม่มีหลักฐานว่ามีผู้ใดได้รับพระราชทานพระมหากรุณา มามีหลักฐานปรากฏในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าโปรดเกล้าฯ ให้มีนสรภายัสถุฎฎการ (เจิม แสง-ชูโต)^(๑) บุตรพระยาสุรศักดิ์มนตรี (แสง แสง-ชูโต) เป็นนาคหลวงอุปสมบทต่อท้ายหม่อมเจ้า ตั้งแต่บัดนั้นมาจึงถือเป็นหลักเกณฑ์ว่า ข้าราชการผู้มียศบรรดาศักดิ์ ซึ่งเป็นบุตรข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือเป็นราชสกุล เมื่อจะอุปสมบทจะต้องกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตก่อน และเมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ได้ทรงพระราชดำริว่า บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาคหลวง^(๒) อุปสมบทในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

นาคหลวงมี ๔ ประเภท คือ

๑. พระราชวงศ์ ราชสกุล ราชินิกุล มีพิธีสมโภชในพระที่นั่ง แล้วแห่ไปอุปสมบทในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
๒. ข้าราชการชั้นสัญญาบัตร ไม่มีพิธีสมโภช เมื่อปลงผมแล้วเข้าอุปสมบทในพระอุโบสถ นาคหลวงประเภทนี้ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นพิเศษ ก็มีพิธีสมโภชในพระที่นั่งเหมือนกัน

(๑) ต่อมาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น จอมพล เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี

(๒) พระภิกษุนาคหลวงนั้นเมื่อถึงวันเข้าพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงทรงบาตร ณ พระราชฐานที่ประทับ พระภิกษุนาคหลวงจะได้รับนิมนต์ไปรับอาหารบิณฑบาตรร่วมกับพระราชาคณะ และจะได้ไปรับพระราชทานพุ่มเทียนพรรษา ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อท้ายพระราชาคณะ

๓. ข้าราชการที่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร พระราชทานเครื่องบริวารไปอุปสมบท ณ วัดใดวัดหนึ่งตามความประสงค์ของผู้อุปสมบท^(๑)

๔. ในรัชกาลที่ ๕ สามเณรปลัด กิติโสภโณ^(๒) วัดเบญจมบพิตร สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาคหลวงอุปสมบท ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ และทรงพระราชศรัทธาให้จัดรถม้าหลวงไปส่งยังวัดที่จำพรรษา แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ถือเป็นราชประเพณี ถ้าสามเณรรูปใดสอบได้เปรียญ ๔ ประโยค เมื่อมีอายุครบอุปสมบท โปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาคหลวงอุปสมบท ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และจัดรถหลวงไปส่งยังวัดที่จำพรรษาตั้งแต่นั้นมาจนปัจจุบัน

การอุปสมบทนาคหลวงตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ จนถึงรัชกาลที่ ๔ ซึ่งมีคณะสงฆ์ธรรมยุตเกิดขึ้น สมเด็จพระสังฆราชเป็นพระอุปชฌาย์ไม่ว่านาคหลวงจะไปจำพรรษา ณ วัดที่คณะสงฆ์เป็นมหานิกายหรือธรรมยุต พระสงฆ์ที่เป็นพระราชอาคันในสังฆมณฑลมีทั้งมหานิกายและธรรมยุตรวมกัน เพราะเมื่อมีคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตขึ้นนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงดำรงสมณศักดิ์สมเด็จพระมหาสังฆปริณายกทั่วพระราชอาณาเขต คือสมเด็จพระสังฆราช สถิต ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระอารามหลวงมหานิกายมาแต่โบราณ และเมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สิ้นพระชนม์แล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ สถิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร พระอารามหลวงฝ่ายธรรมยุต ทรงดำรงสมณศักดิ์สมเด็จพระมหาสังฆปริณายกสืบต่อมา ก็ทรงเป็นพระอุปชฌาย์นาคหลวงโดยมีพระราชอาคันฝ่ายมหานิกายและธรรมยุตเป็นสังฆมณฑล เช่นเดียวกัน แล้วพระภิกษุนาคหลวงที่จะไปจำพรรษาวัดฝ่ายธรรมยุตไปทำทัฬหีกรรม ณ พระอุโบสถของวัดที่จำพรรษาเป็นการภายใน

ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ สิ้นพระชนม์แล้ว ผู้เป็นนาคหลวงต่างก็ขอพระราชทานทรงผนวชและอุปสมบทไปจำพรรษาแต่ที่วัดที่เป็นฝ่ายธรรมยุต คณะสงฆ์ในพิธีจึงมีแต่พระราชอาคันฝ่ายธรรมยุตทั้งนั้น และได้เว้นว่าง

(๑) นาคหลวงประเภทนี้ ปัจจุบันเรียกว่า นาคในพระบรมราชานุเคราะห์

(๒) ได้เลื่อนสมณศักดิ์ เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ในรัชกาลปัจจุบัน

การอุปสมบทนาคหลวงฝ่ายมหานิกายมาหลายปี ต่อมาปีใดมีนาคหลวงขอพระราชทานอุปสมบทฝ่ายมหานิกาย จึงได้แยกอุปสมบทนิกายละวันหรือนิกายละเวลา เช่น นาคหลวงธรรมยุตอุปสมบทก่อน นาคหลวงมหานิกายอุปสมบททีหลัง การอุปสมบทก่อนหรือหลังย่อมแล้วแต่ความเหมาะสม แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือพระบรมวงศ์ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้าทรงผนวช ได้ประกอบพระราชพิธีตามราชประเพณีที่มีคณะสงฆ์ร่วมกันทั้ง ๒ นิกายเป็นสังฆมณฑลในการทรงผนวช แล้วจึงเสด็จไปทำทัฬหีกรรมเป็นฝ่ายธรรมยุตที่พระอุโบสถพระพุทธรัตนสถาน^(๑) ตามที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชนิยมไว้

การที่พระราชวงศ์จะทรงผนวชในรัชกาลก่อน ๆ นั้น พระราชวงศ์ผู้มีศรัทธาจะทรงผนวชต้องกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาต หรือกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตให้พระโอรส นัดดา ทรงผนวชอุปสมบทเป็นนาคหลวง ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ รัชกาลที่ ๗ กระทรงวงได้ออกหมายหรือทำเป็นแบบกราบบังคมทูลตามไปยังพระบรมราชวงศ์ ดังนี้

(๑) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างเงินไว้เป็นพุทธาวาสผูกพัทธสีมาประดิษฐานพระพุทธบุษยรัตน์ อยู่ในบริเวณพระราชฐานชั้นใน ที่เรียกว่า สวนศิลาแลงในพระบรมมหาราชวัง

แบบกราบทูลถามพระราชวงศ์

ที่ ๑๘๕/๒๔๓๓

กรมพระราชพิธี กระทรวงวัง

แผนกพระราชกุศล

ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพฯ

วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๗๓

ขอประทานกราบทูล พระบรมวงศ์ ทราบฝ่าพระบาท

ในปีนี้พระองค์เจ้า หรือหม่อมเจ้าในกรม จะทรงผนวชเป็นพระภิกษุ หรือสามเณร
มีหรือไม่

ถ้ามีหรือไม่ ขอได้โปรดทรงจดประทานในบัญชีซึ่งแนบถวายมาพร้อมกับหนังสือ

น

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า

พระยาเทวธิดา^(๑)

มหาเสวกตรี สมุหพระราชพิธี

(๑) น.ร.ว. เทวธิดา แปล มาลาฤกษ์

รายพระนาม	พระนามพระองค์เจ้าหรือหม่อมเจ้า ที่จะทรงผนวช
๑. สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต	ไม่มี (ลงนาม) พระนครสวรรค์ เจ้ากรม
๒. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์	ไม่มี (ลงนาม) เจ้ากรม
๓. สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์	มี พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล (พระนาม) ยุคล
๔. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ	เสด็จยุโรป (ลงนาม) เจ้ากรม
๕. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์	เสด็จศรีราชา (ลงนาม) เจ้ากรม
๖. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์	ไม่มี (ลงนาม) เจ้ากรม
๗. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร	ไม่มี (พระนาม) ก. ราชศักดิ์
๘. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น- วิจิตรวรมณีประวีร์	มี หม่อมเจ้าจันทระศิริ (พระนาม) วิจิตรวรมณีประวีร์
๙. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพงษาดิศรมหิป	ไม่มี (ลงนาม) หมื่นพงษา เจ้ากรม
๑๐. พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ	เสด็จสิงคโปร์ (ลงนาม) เจ้ากรม
๑๑. พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน	ไม่มี (ลงนาม) พระกำแพงเพชร เจ้ากรม

รายพระนาม	พระนามพระองค์เจ้าหรือหม่อมเจ้า ที่จะทรงผนวช
๑๒. พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร	ไม่มี (ลงนาม) เจ้ากรม
๑๓. พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร	ไม่มี (ลงนาม) หมื่นอุทัย เจ้ากรม
๑๔. พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุพงศ์จักรพรรดิ	เสด็จบางปะอิน (ลงนาม) เจ้ากรม
๑๕. พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตร- จาตุรนต์	ไม่มี (ลงนาม) เจ้ากรม
๑๖. พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภาณุพงศ์- พิริยเดช	ไม่มี (ลงนาม) เจ้ากรม
๑๗. พระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรุฒิอาภรณ์	ไม่มี (ลงนาม) เจ้ากรม
๑๘. พระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุจาวรฉวี	ไม่มี (ลงนาม) เจ้ากรม
๑๙. พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์	ไม่มี (ลงนาม) เจ้ากรม

เมื่อได้กราบทูลตามพระบรมราชวงศ์ไปแล้ว กระทรวงวังจึงรวบรวมนำขึ้นกราบบังคมทูลกำหนดการทรงผนวช ส่วนราชสกุล ข้าราชการบริพาร หรือบุตรข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นั้นย่อมแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาคหลวงและอุปสมบทต่อท้ายนาคหลวงพระราชวงศ์

การทรงผนวชและอุปสมบทนาคหลวงซึ่งเป็นงานพระราชพิธีในรัชกาลก่อน ๆ นั้น กำหนด ๓ วัน คือ วันเผ่าฯ กราบถวายบังคมลา วันสมโภช และวันทรงผนวชอุปสมบท มีรายละเอียดดังนี้

กราบถวายบังคมลา

กระทรวงวังจะแจ้งกำหนดเผ้าทูตของอัฐิพระบาทกราบถวายบังคมลาให้พระราชวงศ์และข้าราชการที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาคหลวงทราบ เพื่อเข้าเผ้าพร้อมกันในวันที่เสด็จออกขุนนางซึ่งสมัยก่อนเสด็จออกสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท หรือพระที่นั่งอนันตสมาคม การเผ้า ถ้าที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพระราชอาสน์หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร ผู้เป็นนาคหลวงนำพานดอกไม้ ธูป เทียนแพ เข้าไปกราบถวายบังคม ณ ที่ประทับเป็นรายบุคคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราโชวาท จบแล้วเสด็จขึ้น นาคหลวงกลับ

สมโภช

กำหนดก่อนวันทรงผนวชอุปสมบท ๑ วัน ส่วนมากสมโภชในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เจ้าพนักงานจัดโต๊ะสายทองตั้งบายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน ^(๑) กลุมกล้วยผ้าเยียรบับ และตั้งโต๊ะเงินบรรจุเครื่องคาว โต๊ะเงินบรรจุเครื่องหวาน โต๊ะเงินบรรจุเครื่องเคียง ^(๒) พร้อมด้วยแว่นแก้ว ทอง เงิน ชันเหม แบ่งหอม น้ำมันหอม น้ำวัก ผลคะแนน สำหรับเวียนเทียนสมโภชนาคหลวงพระราชวงศ์ ส่วนนาคหลวงที่มีไชพระราชวงศ์ตั้งโต๊ะบายศรีทอง ๕ ชั้น ๑ คู่ กลุมกล้วยผ้าขาว พร้อมด้วยแว่นโลหะ ชันเหม แบ่งหอม น้ำมันหอม น้ำวัก ผลคะแนน และจัดโต๊ะวางเครื่องอัฐบริวารสำหรับนาคหลวง คือ ผ้าไตร บาตรย่าม ^(๓) กรวยอุบ้ชฌาย์

(๑) ชั้นเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า ใช้บายศรีสำหรับใหญ่
หม่อมเจ้า ใช้บายศรีสำหรับเล็ก

(๒) มีอาหารคาวหวานและเบ็ดปากทอง (เบ็ดขันด้วยเบ็ง ข้างในใส่ไข่ต้ม ๑ ใบ ปากเบ็ดปิดทองคำเปลว)

(๓) เจ้าฟ้า ถลกบาตรแดง ข้ามบักหักทองขวาง
พระองค์เจ้า ถลกบาตรและข้ามกำมะหยี่ไหมสีแดง
หม่อมเจ้า ถลกบาตรและข้ามสักหลาดแดง
ราชสกุล ราชินิกุล ถลกบาตรและข้ามแพรแดง
ข้าราชการ ถลกบาตรและข้ามแพรสีเขียว

เวลาบ่ายพระราชวงศ์ที่ทรงผนวชเจริญพระเกศาที่ทิมกคค้ำนตะวันออกหน้าพระที่นั่ง
 ศุภติมหาปราสาท^(๑) ขณะเจริญพระเกศาทรงภุษาแกงกลุมด้วยแพรเพลาะขาว เจริญพระ
 เกศาเสร็จแล้วไปประทับ ณ ถังหุ่มผ้าขาว ในแท่นสรง^(๒) มีชั้นสาครบรรจุน้ำสำหรับสรง ส่วน
 ราชสกุล ข้าราชการชั้นสัญญาบัตร ที่โปรดเกล้าฯให้สมโภช ปลงผมที่ทิมกคค้ำนตะวันออกหน้า
 พระที่นั่งศุภติมหาปราสาท ขณะปลงผมนุ่งผ้าแกงกลุมด้วยผ้าขาว แล้วไปนั่งบนแท่นมีชั้นสาคร
 บรรจุน้ำสำหรับอาบ เสร็จแล้วนาคหลวงพระราชวงศ์ตั้งแท่นหม่อมเจ้าขึ้นไปทรงผ้าเยียรบับขาว
 ฉลองพระองค์ชั้นในแขนยาวลคไหล่ขวา กาดรัดพระองค์สายทอง ฉลองพระองค์ครุยลคไหล่
 วงเจวียนแบบผ้าสไบเจียง และมีหมายรับสั่งให้กรมพระคลังมหาสมบัติจัดพระธำมรงค์ประจำ
 วันสวมที่นิ้วพระหัตถ์ ๘ วง (พระหัตถ์ขวา ๔ วง พระหัตถ์ซ้าย ๔ วง) แล้วทรงพระเสด็จ
 มีเจ้าพนักงานกั้นพระกลศ^(๓) ส่วนนาคหลวงที่มีไช้พระราชวงศ์นุ่งผ้าเยียรบับ ผ้าม่วงหรือผ้า
 ขาว สวมเสื้อชั้นในแขนยาวลคไหล่ขวาและสวมเสื้อครุยลคไหล่ขวาวงเจวียนแบบผ้าสไบเจียง
 มีหมายรับสั่งให้กรมพระคลังมหาสมบัติจัดแหวนประจำวันสวมนิ้วเช่นเดียวกัน เสร็จแล้วนั่ง
 แครมีเจ้าพนักงานกั้นสปีทนแดง ออกจากซาลาทิมกคค้ำนหน้าพระที่นั่งศุภติมหาปราสาท ไปหยุด
 ที่หน้าพระทวารเทเวศร์รักษา เข้าไปนั่งเก้าอี้ (บุแพรเหลืองไม่มีพนักหมุนไ้ครอบ) หลังไ้ตะ
 บายศรี ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

เวลาประมาณ ๑๗ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราช-
 ดำเนินออก ณ ท้องพระโรงพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประทับพระราชอาสน์หน้าพระแท่น
 นพปฎลมหาเศวตฉัตร นาคหลวงเข้าไปเฝ้าฯ กราบถวายบังคมแล้วกลับไปนั่งที่เดิม ทรงพระ

- (๑) บิได้มีนาคหลวงพระราชวงศ์ตั้งแต้พระองค์เจ้าขึ้นไป ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้สมโภช และทรงผนวช
 ก่อนหม่อมเจ้าและข้าราชการ ๑ วัน ถ้าชั้นเจ้าฟ้าทรงผนวชเจริญพระเกศาที่พระที่นั่งศุภติภิรมย์
- (๒) ชั้นเจ้าฟ้า แท่นสรงเสาโครงเพดานผ้าขาวประกอบดอกไม้สด หม่อมเจ้า แท่นสรงบุผ้าขาวเสาโครงเพดาน
 ระบายขลิบทองแผ่ลวด
- (๓) นาคหลวงชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และชั้นพระองค์เจ้าพระราชโอรส ทรงพระราชยานากันพระกลศหักทองขวาง มี
 กระบวนแห่พระอิสริยยศ
 นาคหลวงชั้นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ทรงพระเสด็จลุกกรงก้านพระกลศขาวลายทอง
 ไม่มีกระบวนแห่
 นาคหลวงชั้นหม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ชั้นเสด็จลุกกรงไม้ทาสีแดง กั้นกลศขาวลายทอง

กรุณาไปรทเกล้าฯ ให้พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภชนาคหลวง เจ้าพนักงานประโคมฆ้องชัย สังข์ แตร คุรียงค์ เมื่อเวียนเทียนครบรอบที่ ๑ พราหมณ์คลี่ผ้าเยียรบับที่คลุมบายศรี แก้วทอง เงิน ออกนำไปมอบให้นาคหลวงพระราชวงศ์ทรงถือไว้ และคลี่ผ้าขาวที่คลุมบายศรีทอง ออกนำไปมอบให้นาคหลวงข้าราชการถือไว้ ครั้นเวียนเทียนครบ ๕ รอบ พราหมณ์ดับเทียนแล้วถวายเจิมที่พระหัตถ์ และเจิมที่มือนาคหลวงราชสกุลและข้าราชการ แล้วบือน้ำมะพร้าวอ่อน เสร็จแล้วนาคหลวงทั้งหมดเข้าไปกราบถวายบังคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานน้ำด้วยพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏที่พระเศียรนาคหลวงพระราชวงศ์ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป พระราชทานใบมะขุมให้ทักษิที่พระกรรณขวาและทรงเจิมที่พระนลาฏ นาคหลวงราชสกุลพระราชทานหลังน้ำด้วยสังข์เดิม พระราชทานใบมะขุมและทรงเจิมที่หน้าผาก ส่วนนาคหลวงข้าราชการพระราชทานหลังน้ำด้วยสังข์นคร พระราชทานใบมะขุมและทรงเจิมที่หน้าผาก เสร็จแล้วนาคหลวงแต่ละคนกลับไปนั่งที่เดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับ นาคหลวงทั้งหมดไปกราบถวายบังคมพระราชอาสน์ที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร แล้วนาคหลวงพระราชวงศ์ออกไปทรงพระเสด็จ นาคหลวงข้าราชการชั้นแคว้ออกจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยกลับไปเปลื้องเครื่องยังทิมคคหน้าพระที่นั่งสุทโธมหาราปราสาท

ทรงผนวชอุปสมบท

การตั้งแต่งในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หน้าธรรมาสันตีสาลทอกเครื่องนมัสการทองใหญ่ ชิดผนังด้านเหนือตั้งอาสนสงฆ์ยกพื้นโดยเว้นช่องกลางและทำสะพานลศ ชิดผนังด้านใต้ทอกพระราชอาสน์ ตั้งเก้าอี้สำหรับพระราชวงศ์และข้าราชการ ชิดผนังหุ้มกลองด้านพระทวารหน้าพระอุโบสถตั้งโต๊ะสำหรับวางพานผ้าไตร^(๑) และตั้งเก้าอี้สำหรับนาคหลวงกลางพระอุโบสถตั้งโต๊ะวางเครื่องบริวาร

เวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา นาคหลวงพระราชวงศ์และนาคหลวงข้าราชการแต่งองค์และแต่งกายที่ทิมคคหน้าพระที่นั่งสุทโธมหาราปราสาทเหมือนวันสมโภช นาคหลวงพระราชวงศ์

(๑) นาคหลวงชั้นเจ้าห้า ผ้าไตรวางบนพานทองพระมหากฐิน นาคหลวงชั้นพระองค์เจ้า หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ผ้าไตรวางบนพานทอง ๒ ชั้น นาคหลวงข้าราชการผ้าไตรวางบนพานแว่นฟ้าลายรดน้ำทอง

ทรงพระเสด็จกันพระกลด นาคหลวงข้าราชการนั่งแคร่กันสี่พันแคง ออกจากศาลาหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปออกประคูปิมาณไชยศรีเดียวไปสนามหลังวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นเกยที่ตั่งไว้ในสนามเพื่อไปรยทาน^(๑) ก่อนไปรยทานนาคหลวงถอดพระธำมรงค์และแหวนออกมอบคืนเจ้าหน้าที่ เมื่อไปรยทานแล้วเดินเข้าวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นสู่พระอุโบสถทางพระทวารกลางไปจุฑารูปเทียนบูชาพระพุทธรูปมณฑลรัตนปฏิมากรที่หน้าฐานพุทธรูปปลั่งกั แล้วออกมาถวายกรวยดอกไม้ รูป เทียนแพ เป็นพุทธบูชาโดยวางบนธรรมาสน์ศิลา แล้วออกไปนั่งหน้าพระราชอาสน์ถวายบังคมเสร็จแล้วไปนั่งยังเก้าอี้ที่ตั่งไว้

เวลาประมาณ ๑๗ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเข้าไปในพระอุโบสถ ทรงจุฑารูปเทียนท้ายที่นั่งบูชาพระพุทธรูปมณฑลรัตนปฏิมากร พระพุทธรูปฉลองพระองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย^(๒) แล้วทรงจุฑารูปเทียนเครื่องนมัสการทองใหญ่บูชาพระรัตนตรัย ประทับพระราชอาสน์แล้ว นาคหลวงเข้าไปเฝ้าฯ ถวายบังคมรับพระราชทานผ้าไตรไปขอบรรพชาและอุปสมบทต่อพระอุปัชฌาย์ตามลำดับ เมื่อบรรพชาและอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว พระภิกษุนาคหลวงถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแก่พระอุปัชฌาย์ พระกรรมวาจาจารย์และพระอันคับ เรียบร้อยแล้วไปนั่งต่อท้ายอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้งหมดจกัระกัษที่นั่งหันไปยังที่ประทับ พร้อมแล้วพระภิกษุนาคหลวงไปยังที่ประทับหน้าพระราชอาสน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนเครื่องบริขารแก่ภิกษุราชภักดิ์^(๓) และโปรดให้พระภิกษุนาคหลวงไปรับของถวายจากพระราชวงศ์ฝ่ายในที่หน้าพระฉาก แล้วไปนั่งที่อาสน์สงฆ์ที่เดิม พระราชวงศ์ฝ่ายหน้าและข้าราชการที่มาเฝ้าฯ ถวายของตามสมควร

(๑) นาคหลวงชั้นเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า ไปรยทานบนหลังพลาเกย

เจ้าฟ้า ไปรยทาน ๑ ชั่ง

พระองค์เจ้า ไปรยทาน ๑๐ คำลึง

หม่อมเจ้า ไปรยทาน ๕ คำลึง

ราชสกุล ข้าราชการ ไปรยทาน ๓ คำลึง

(๒) พิมพ์ตามจารึกที่ฐานพระพุทธรูป

(๓) พระภิกษุที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาคหลวง หรือพระราชทานพระบรมราชานุญาตกระทำการอุปสมบท ถือว่าเป็นภิกษุราชภักดิ์

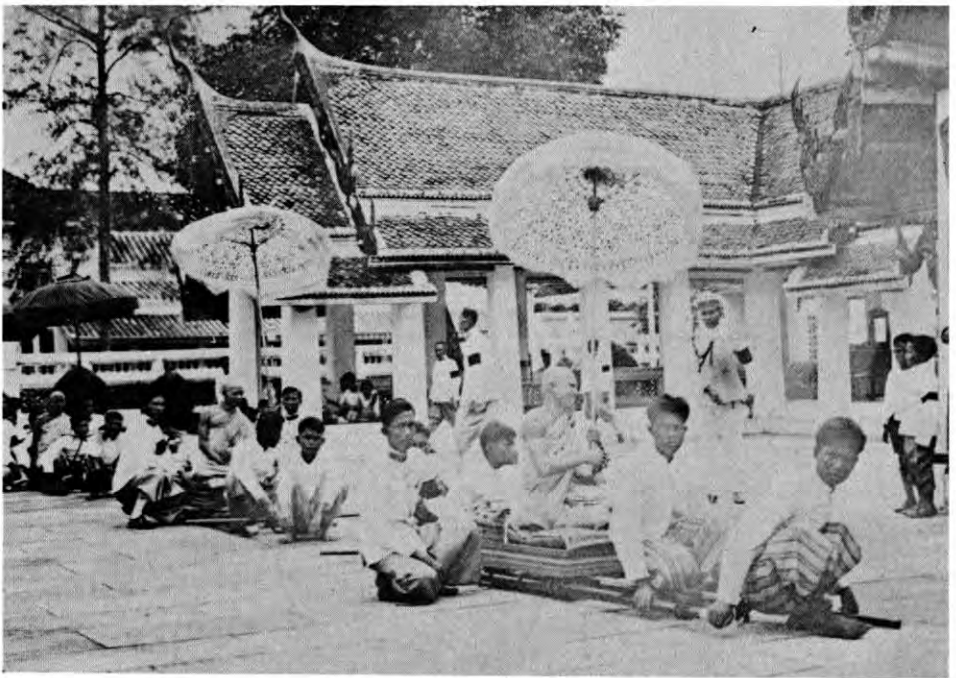
กระบวนพระอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร
เสด็จไปวัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อทรงผนวช

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร
ทรงโปรยทานที่พลับพลาเปลื้องเครื่อง

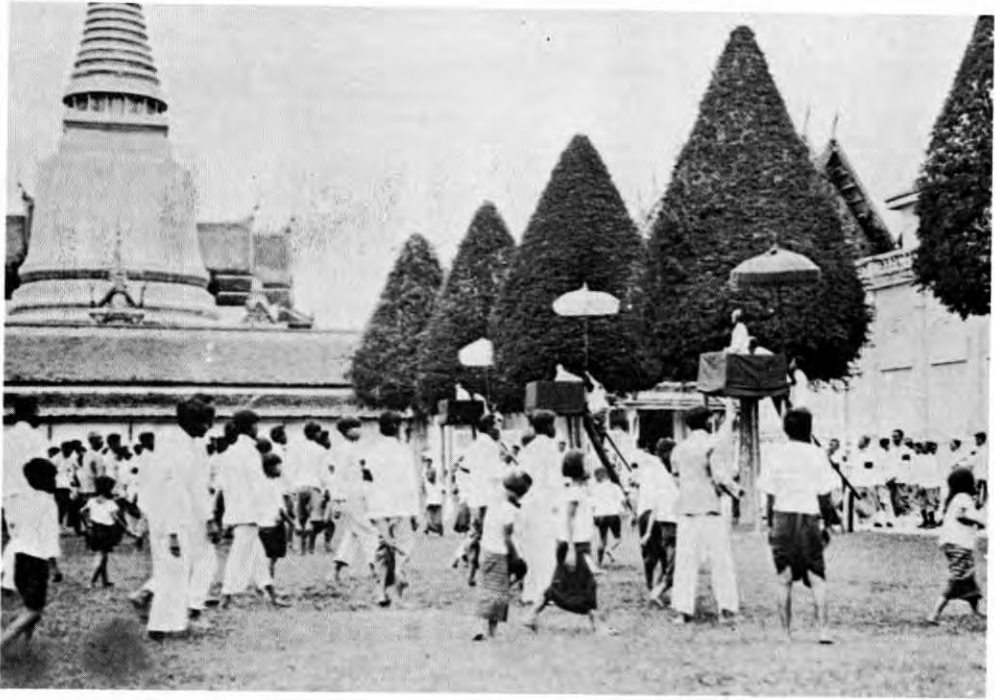
นาคหลวงพระราชวงศ์และนาคหลวงข้าราชการ สรงและอาบน้ำ

นาคหลวงพระราชวงศ์และนาคหลวงข้าราชการ
ทรงเสด็จและนั่งแคร่ไปอุปสมบท

นาคหลวงแต่งพระองค์และแต่งกายเตรียมไปสมโภช

นาคหลวงพระราชวงศ์และนาคหลวงข้าราชการชั้นเกยโปรยทาน

เรือสำเภาจำลองบรรจุเครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ กัณฑ์สักกบรรพ
สามเณรสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเทศนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลังทักษิโณทก พระภิกษุนาคหลวงกรวดน้ำ พระสงฆ์ถวาย
อนุโมทนา ถวายอดิเรก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับ

การพระราชกุศลทรงผนวชและอุปสมบทนาคหลวงในรัชกาลที่ ๖ รัชกาลที่ ๗ เป็น
งานออกหมายกำหนดการ เพื่อให้กระทรวง ทบวง กรม จัดข้าราชการมาเฝ้าฯ ปัจจุบันนี้
ไม่ออกเป็นหมายกำหนดการ คงออกแต่หมายรับสั่งเฉพาะเจ้าหน้าที่ปฏิบัติและมีหน้าที่เฝ้าฯ
โดยตำแหน่งเท่านั้น เช่น ตัวอย่างหมายกำหนดการในรัชกาลที่ ๖ รัชกาลที่ ๗ และหมายรับ
สั่งในปัจจุบัน ดังนี้

หมายกำหนดการ

ทรงผนวชหม่อมเจ้า แล อุปสมบทนาคหลวง

เดือนกรกฎาคม

พระพุทธศักราช ๒๔๖๒

วันที่	เวลา	การ	ที่	แต่งกาย
๔	๖.๐๐ล.ท.	สมโภชหม่อมเจ้า	พระที่นั่งอมรินทร์	} ปรกติ
๕	๔.๐๐ล.ท.	ทรงผนวชหม่อมเจ้า	วัดพระศรีรัตน	
๖	๖.๐๐ล.ท.	ทำขวัญนาคหลวง	พระที่นั่งอภิเศก	
๗	๒.๐๐ล.ท.	อุปสมบทนาคหลวง	วัดพระศรีรัตน	

เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี เสนาบดีกระทรวงวัง รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ในพระพุทธศักราช ๒๔๖๒ หม่อมเจ้าได้กราบถวายบังคมลาทรงผนวชเป็นพระภิกษุ แลเข้าทูลลอรองธุลีพระบาทในกรมมหาดเล็กได้กราบถวายบังคมลาอุปสมบท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แก่ผู้ซึ่งจะได้กล่าวนามต่อไปนี้ ให้เป็นนาคหลวงได้อุปสมบทในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม รายการทรงผนวชแลอุปสมบทดังต่อไปนี้

วันที่ ๔ กรกฎาคม เจ้าพนักงานเตรียมการสมโภชหม่อมเจ้าที่จะได้ทรงผนวชในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แลที่ทิมคหน้าพระที่นั่งสุลิตมहाปราสาทไว้พร้อมสรรพ

เวลาบ่าย หม่อมเจ้าที่จะได้สมโภช เจริญเทศาแลแต่งองค์ที่ทิมกคหน้าพระที่นั่ง-
 คุุติคมหาปราสาท เสร็จแล้วถึงเวลา ๕ นาฬิกา ๓๐ นาทีหลังเที่ยง หม่อมเจ้าที่จะได้สมโภช
 ขึ้นเสด็จกันกลดก่ามระลือ ออกจากศาลาพระที่นั่งคุุติคมหาปราสาทไปลงจากเสด็จนำพระทวาร
 เทเวศร์รักษา เข้าประจำที่สมโภชในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ถึงเวลา ๖ นาฬิกาหลังเที่ยง
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินด้วยรถยนต์พระที่นั่งแต่พระราชวังคุุติ
 ประทับยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์เบิกแว่น ชำทูล
 ลอองฐ์พระบาทรับแว่นเวียนเทียนสมโภช ในขณะที่ชาวประโคนจะได้ประโคมสังข์แตร
 ช้องชัยเครื่องขลุ่ยคนตรี เวียนเทียนเสร็จแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำ
 พระมหาสังข์แลทรงเจิมพระราชทาน ๑ หม่อมเจ้าธัญญลักษณ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม-
 หลวงอดิศรอกุมภะ ๒ หม่อมเจ้าชวลิต ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์
 ๓ หม่อมเจ้าแววจักร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุพงษ์จักรพรรดิ เป็นเสร็จการ
 สมโภช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับยังพระราชวังคุุติคม หม่อมเจ้าที่
 ได้สมโภชแล้วกลับเปลื้องเครื่องยังทิมกค

วันที่ ๕ กรกฎาคม เจ้าพนักงานจะได้เตรียมการในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
 ศาสคารามแลแห่งอื่นๆ ไว้พร้อมสรรพ

เวลา ๔ นาฬิกาหลังเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินด้วย
 รถยนต์พระที่นั่งแต่พระราชวังคุุติคม ประทับยังพลับพลาหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หม่อม-
 เจ้าที่ได้สมโภชแล้วจะได้ขึ้นเสด็จเป็นกระบวนจากทิมกคหน้าพระที่นั่งคุุติคมหาปราสาทขึ้นเกย
 ไปรยทานนำพลับพลาที่ประทับ เสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน
 เข้าในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประทับในพระอุโบสถ ทรงเครื่องนมัสการพระพุทธมหามณี-
 รัตนปฏิมากรเสร็จแล้ว ประทับยังพระราชอาสน์ หม่อมเจ้าที่จะได้ทรงผนวชเข้าในวัดพระศรี-
 รัตนศาสดาราม นมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรในพระอุโบสถ แล้วเข้าประจำที่ตาม
 ลำดับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตรแก่หม่อม-

เจ้าทั้งนั้นให้เข้าขอบรรพชาแลอุปสมบทต่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณ-
วโรรส พระมหาสมณเป็นพระอุปัชฌายาญ์ ตามลำดับ คือ หม่อมเจ้าธัญญลักษณ หม่อมเจ้า
ชัชวาลิก หม่อมเจ้าเววจิตร เมื่อหม่อมเจ้าทั้งนี้ได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวทรงพระเคนเครื่องบริกขารแก่หม่อมเจ้าพระภิกษุ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ
ยังพระราชวังดุสิต

วันที่ ๖ กรกฎาคม เจ้าพนักงานจะได้เตรียมการทำขวัญนาคหลวงที่พระที่นั่ง
อภิเศกดุสิต ทังบายศรีทองและเครื่องทำขวัญไว้พร้อมสรรพ

เวลาบ่าย ผู้ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาคหลวง จะได้ปลงผมแล
แต่งกายเครื่องทำขวัญนาคที่มิมกรมวังพระราชวังดุสิต ถึงเวลา ๕ นาฬิกาหลังเที่ยง นาคหลวง
จะได้ขึ้นแคร่กันสัปทน เดินกระบวนแต่ที่มิมกรมวัง มาเข้าประจำที่นั่งตามลำดับในพระที่นั่ง
อภิเศกดุสิต คือ ๑ หัวหมั้น พระยาราชครูธรรักษ์ ๒ รองหัวหมั้น หลวงเกษนายเวร ๓ จำ
นายจ่าเรศ ๔ หุ้มแพร นายพิจารณ์สรรพกิจ ๕ หุ้มแพร นายประจิวรอักษรนัย ๖ รองหุ้มแพร
นายรองเล่ห์อาวุธ

ครั้นเวลา ๖ นาฬิกาหลังเที่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน
ยังพระที่นั่งอภิเศกดุสิต ประทับพระราชอาสน์ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์
เบิกแว่นเวียนเทียนทำขวัญนาคหลวง เวียนเทียนแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
น้ำสังข์แลทรงเจิมพระราชทานแก่นาคหลวง เสร็จแล้วเสด็จขึ้นนาคหลวงจะได้กลับยังที่มิมกรมวัง

วันที่ ๗ กรกฎาคม เวลาบ่าย นาคหลวงที่ได้ทำขวัญแล้ว จะได้แต่งกายที่มิมกค
นำพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ถึงเวลา ๒ นาฬิกาหลังเที่ยง นาคหลวงขึ้นแคร่กันสัปทนเดิน
กระบวนแต่ศาลาพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปขึ้นเกยไปรยทานนำพลับพลาหลังวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม เสร็จแล้วเข้าในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร
ในพระอุโบสถ แล้วนาคหลวงประจำที่ตามลำดับ

ในวันนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรม-
พระยาภานุพันธุวงค์วรเดช เสด็จต่างพระองค์ในการอุปสมบทนาคหลวง แล้วสมเด็จพระเจ้า-
บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภานุพันธุวงค์วรเดช จะได้ประทานไตรหลวงแก่นาคหลวง

ให้เข้าขอบรรพชาแลอุปสมบทต่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
 พระมหาสมณ พระอุปัชฌายาจารย์ คือ ๑ หัวหมื่น พระยาราชครูณรงค์ ๒ รองหัวหมื่น หลวงเทศ
 นายเวร ๓ จำ นายจำเรศ ๔ หุ้มแพร นายพิจารณ์สรรพกิจ ๕ หุ้มแพร นายประจितักษรน้อย
 ๖ รองหุ้มแพร นายรองเล่ห์อาวุธ เมื่อได้บรรพชาแลอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว สมเด็จพระ
 เจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงประเคนบิณฑบาตของหลวงแก่
 พระภิกษุใหม่ทั่วกัน

การแต่งกาย แต่งปกติทุกเวลา

หมายมา ณ วันที่ ๒๐ มิถุนายน

พระพุทธศักราช ๒๔๖๒

ที่ ๕/๒๔๗๓

หมายกำหนดการ

ทรงผนวชและบวชนาคหลวง

กรกฎาคม พระพุทธศักราช ๒๔๗๓

วันที่	เวลา	รายการ	ที่	แต่งกาย
๒	๑๗.๓๐ น.	สมโภชพระเจ้าวรวงศ์เธอ	พระที่นั่งอมรินท	ปกติ
๓	๑๗.๐๐ น.	พระเจ้าวรวงศ์เธอ ทรงผนวช	วัดพระศรีรัตน	ครึ่งยศ
๔	๑๗.๓๐ น.	สมโภชหม่อมเจ้า และ ทำขวัญข้าราชการ	} พระที่นั่งอมรินท	} ปกติ
๕	๑๕.๐๐ น.	หม่อมเจ้าทรงผนวช และ บวชนาคข้าราชการ		

มหาเสวกเอก เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ เสนาบดีกระทรวงวัง รับพระบรมราชโองการ
เหนือเกล้าฯ สั่งว่า บัญชีทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชวงศ์ทรงผนวช และ
บวชข้าราชการเป็นนาคหลวง ดังรายการต่อไปนี้

วันที่ ๒ กรกฎาคม เจ้าพนักงานเตรียมการสมโภชในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
ตั้งบายศรี แก้ว ทอง เงิน พร้อมด้วยเครื่องทรงผนวชไว้เสร็จสรรพ

เวลาบ่าย พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล เจริญพระเกศาแต่ง
พระองค์ที่ทิมตหน้าพระที่นั่งสุทิวลาปราสาท

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๑๕ นาที พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลเสด็จขึ้นพระเสลี่ยงกับพระกลดขาวลายทอง ออกจากศาลาหน้าพระที่นั่งสุทิตมหาปราสาทไปลงที่หน้าพระทวารเทเวศร์รักษา เสด็จเข้าในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แล้วประทับ ณ ที่สมโภช

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเข้าในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย โปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์เบิกแว่น ขำทูลละของธูลีพระบาทรับแว่นเวียนเทียนสมโภช ชาวพนักงานประโคม ช้องชัย สังข์ แตร เครื่องดุริยางค์ เวียนเทียนเสร็จแล้ว พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ และทรงเจิมพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลเสด็จกลับไปเปลี่ยนเครื่องยังที่มณฑล

วันที่ ๓ กรกฎาคม เวลา ๑๗ นาฬิกา พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลทรงพระเสลี่ยงออกจากที่มณฑลหน้าพระที่นั่งสุทิตมหาปราสาท เสด็จไปขึ้นเกยทรงไปรถยนต์ที่หน้าพลับพลาหลังวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว เสด็จเข้าในวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นพระอุโบสถ ทรงนมัสการพระพุทธรูปมหาธรรมนิรันตปฏิมากรแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตรให้พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล เจ้าขอบรรพชาและอุปสมบทต่อพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระอุปัชฌาย์

เมื่อเสร็จการบรรพชาและอุปสมบทแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนเครื่องบริกษารแก่ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล แล้วเสด็จพระราชดำเนินพาพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ไปส่งที่วัดบวรนิเวศวิหารโดยกระบวนรถม้าพระที่นั่ง^(๑) แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

วันที่ ๔ กรกฎาคม หม่อมเจ้าวรศักดิ์เดชอุดม สุขสวัสดิ์ หม่อมเจ้ามงคลโยคเกษมศรี หม่อมเจ้าจันทศิริปริวรรต จันทรัต เจริญเกษมแต่งองค์ กับหม่อมท้าววงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภ ทวีวงศ์) และนายพันโท พระสราภยสุฤทธิการ (กมล โชติกเสถียร) โคนผมแต่งกายที่มณฑลพระที่นั่งสุทิตมหาปราสาทแล้ว เวลา ๑๗ นาฬิกา ๒๐ นาที

(๑) วันนั้นฝนตกหนัก จึงเปลี่ยนรถม้าเป็นรถยนต์

ราชสกุลวงศ์ชั้นเสด็จ กถันกลตขาวลายทอง นายพันโท พระสรวลัยสฤษฎีการ (กมล โชติกเสถียร) ชั้นแรกกันสัปดาห์ ไปยังที่สมโภชและทำขวัญ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเข้าไปในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย โปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์เบิกแว่น ชำตุลละของธูตีพระบาทรับแว่นเวียนเทียนสมโภชทำขวัญ ชาวพนักงานประโคม สังข์ชัย แตรงอน แตรฝรั่ง เครื่องคู่รียงค์ เวียนเทียนเสร็จแล้ว พระราชทานน้ำพระมหาสังข์ และทรงเจิมพระราชวงศ์ที่สมโภชแล้ว กับพระราชทานน้ำพระสังข์ และทรงเจิมชำตุลละของธูตีพระบาทที่ทำขวัญแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับ นาคหลวงกลับไปเปลื้องเครื่องยังทิมกค

วันที่ ๕ กรกฎาคม เวลา ๑๕ นาฬิกา นาคหลวงซึ่งได้สมโภชทำขวัญแล้วขึ้นเสด็จและแสร้ออกจากทิมกคหน้าพระที่นั่งสุทิตมहाปราสาท ไปขึ้นเกยไปรยทานที่สนามหน้าพลับพลาหลังวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว เข้าในวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นพระอุโบสถนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรแล้วเข้าขอบรรพชาและอุปสมบทต่อพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราวุฒินัน สมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระอุปัชฌาย์ตามลำดับ

เมื่อเสร็จการบรรพชาและอุปสมบทแล้วเวลา ๑๘ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงประเคนเครื่องบริกษารแก่พระภิกษุราชสกุลวงศ์และพระภิกษุพระสรวลัยสฤษฎีการแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

การแต่งกาย

วันที่ ๓ กรกฎาคม แต่งเครื่องครึ่งยศ นอกกว่านั้นแต่งเครื่องยศปกติ

กระทรงวัง

หมายมา ณ วันที่ ๒๔ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๗๓

หมายรับสั่งที่.....

สำนักพระราชวัง

๘ กรกฎาคม ๒๕๒๓

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
อุปสมบทนาคหลวง พุทธศักราช ๒๕๒๓

วันอาทิตย์ ที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๒๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. สามเณรสมชัย พิภ-
สุวรรณ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นนาคหลวงเข้า
สู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรแล้ว เข้าขอ
บรรพชาอุปสมบทต่อสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง เป็นพระอุปัชฌาย์
ท่ามกลางสังฆสมาคม เมื่ออุปสมบทเสร็จแล้ว ไปพักที่ศาลาสหทัยสมาคม

เวลา ๑๔.๐๐ น. หม่อมราชวงศ์จิตต์ปรีชา จักรพันธ์ ร้อยตำรวจเอก หม่อม
ราชวงศ์จิรายุส เทวกุล พันโท เสงวนศักดิ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา พันตำรวจเอก กฤษณ์
วีระรัตน์ พันเอก บัญญา สิงห์ศักดิ์กคา พันเอก ปรีชา สุวรรณะชฎ และร้อยตำรวจเอก ณรงค์
เทียนสว่าง ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นนาคหลวง ออกจากศาลาสหทัยสมาคม เข้าสู่
พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรแล้ว เข้าขอ
บรรพชาอุปสมบทต่อสมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติ เป็นพระอุปัชฌาย์ ท่ามกลาง
สังฆสมาคมตามลำดับ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จ
พระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิตไปยังวัด
พระศรีรัตนศาสดาราม

เวลา ๑๖.๓๐ น. เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พระอุโบสถ ทรงจุดธูปเทียนถวาย
นมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนเครื่อง
อัฐบริขารแก่พระภิกษุภาคหลวง ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อุปสมบท ณ พระอุโบสถ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก เสด็จพระราชดำเนินกลับ
แต่งกายเครื่องแบบปรกติขาว.

การอุปสมบทนาคหลวงในปัจจุบัน

ผู้ที่เข้าราชการเมื่อมีจิตศรัทธาจะอุปสมบทในพระบรมพุทธศาสนา ทางราชการมีระเบียบกำหนดไว้ให้มีสิทธิ์ลาอุปสมบทได้ไม่เกิน ๑๒๐ วัน โดยเสนอใบลาอุปสมบทต่อผู้บังคับบัญชาในสังกัดตามลำดับ เมื่อได้รับอนุญาตจากผู้บังคับบัญชาแล้ว ผู้ขอลาอุปสมบทต้องนำใบอนุญาตไปแสดงต่อพระอุปัชฌาย์เป็นหลักฐาน และเมื่อลาสิกขาบทเป็นฆราวาสกลับเข้ารับราชการจะต้องทำหนังสือเสนอต่อผู้บังคับบัญชาเพื่อขอลาถวายพระราชกุศลแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งมีแบบ ดังนี้

(เขียนที่).....

วันที่เดือน.....พ.ศ.....

เรื่อง ลาอุปสมบท

เรียน.....

ข้าพเจ้า.....ตำแหน่ง.....

ระดับ.....แผนก.....กอง.....

กรม.....เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้าพเจ้า ยังไม่เคย เคย อุปสมบท บัณฑิต มีศรัทธาจะอุปสมบทในพระพุทธศาสนา

ณ วัด.....ตำบล/แขวง.....อำเภอ/เขต.....

จังหวัด.....กำหนดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

และจะจำพรรษาอยู่ ณ วัด.....ตำบล/แขวง.....

อำเภอ/เขต.....จังหวัด.....จึงขออนุญาตลาหยุดราชการ

มีกำหนด.....วัน นับตั้งแต่วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ถึงวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ลงชื่อ).....

แบบถวายพระราชกุศลสำหรับข้าราชการที่อุปสมบท

กระทรวง.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เรื่อง ขอดถวายพระราชกุศล

เรียน ท่านปลัดกระทรวง

ตามที่ข้าพเจ้านาย.....ตำแหน่ง.....

ระดับ.....ชั้น.....บาท สังกัด.....

ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนานั้น เป็นพระมหากษัตริย์คุณแล่นเกล้า ฯ หาที่สุกมิได้

ข้าพเจ้าได้รับพระราชทานอุปสมบทเมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ณ วัด.....อำเภอ.....

จังหวัด.....โดย.....

เป็นอุปัชฌายาจารย์ และได้เล่าเรียนพระธรรมวินัยตามสติปัญญา (ถ้าสอบไล่ได้ชั้นใดก็ให้บอก
ด้วย).....

ที่.....ณ วันที่.....เดือน.....พ.ศ..... ได้ลาสิกขาบทกลับมารับราชการ

ตามเดิมแล้วแต่วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....แล้ว

ข้าพเจ้าขอพระราชทานถวายพระราชกุศล

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

แบบถวายพระราชกุศลของนาคหลวง

..... พ.ศ. ๒๕๒๓

ขอเชิญฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ตามที่ใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าอุปสมบทเป็นนาคหลวง ณ พัทธสีมาวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระรชกาลนี้

ข้าพระพุทธเจ้า เมื่ออุปสมบทแล้วได้จำพรรษา ณ วัด..... ได้เล่าเรียนศึกษาพระธรรมวินัยตามสติปัญญาด้วยความอุทิศสาหา และได้ปฏิบัติศาสนกิจตาม สมณเพศ บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ลาสิกขาบทตั้งแต่วันที่..... เดือน..... พ.ศ. และออกจากวัดวันที่..... เดือน..... พ.ศ.....

ในวโรกาสที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าอุปสมบทครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานถวายพระราชกุศล

การจะควรประการใดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ขอเชิญ

ข้าพระพุทธเจ้า.....
(.....)

ถ้าข้าราชการในพระองค์ มีความประสงค์จะขอพระราชทานพระมหากรุณาในการ อุปสมบท สำนักพระราชวังได้วางระเบียบไว้ดังนี้

คำสั่งสำนักพระราชวัง

ที่ ๓๕/๒๕๑๒

เรื่อง ระเบียบการขอพระราชทานพระมหากรุณาในการอุปสมบท

โดยที่ได้พิจารณาเห็นว่าระเบียบหลักเกณฑ์การขอพระราชทานพระมหากรุณาในการอุปสมบทที่ได้วางไว้แต่ พ.ศ. ๒๔๘๘ นั้น ยังไม่เป็นการเหมาะสม เนื่องจากได้กำหนดอายุราชการของผู้ที่ประสงค์จะขอรับพระราชทานพระมหากรุณาไว้มากเกินไป การอุปสมบทนั้นเป็นคุณประโยชน์ในกิจการอบรมบ่มนิสัยของข้าราชการให้มีคุณธรรมยิ่งขึ้น จึงควรสนับสนุนให้ได้อุปสมบทในวัยอันควร ฉะนั้น จึงให้ยกเลิกคำสั่งสำนักพระราชวัง ที่ ๓๒/๒๔๘๘ เรื่องระเบียบหลักเกณฑ์การขอพระราชทานพระมหากรุณาในการอุปสมบทนั้นเสีย และให้ถือหลักเกณฑ์ใหม่ดังต่อไปนี้

๑. ข้าราชการพลเรือนในพระองค์ตั้งแต่ชั้นตรีขึ้นไป หรือข้าราชการพลเรือนในพระองค์ชั้นจัตวาที่เป็นราชตระกูล หรือราชินิกุล เมื่อได้รับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนในพระองค์มาครบ ๕ ปี บริบูรณ์แล้วขอพระราชทานพระมหากรุณาอุปสมบทเป็นนาคหลวงได้

๒. ข้าราชการพลเรือนในพระองค์ดังกล่าวในข้อ ๑ ถ้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนในพระองค์มาแล้ว ๓ ปีบริบูรณ์ หรือข้าราชการพลเรือนในพระองค์ชั้นจัตวา ซึ่งมีได้เป็นราชตระกูล หรือราชินิกุลแต่ได้รับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนในพระองค์ครบ ๕ ปีบริบูรณ์แล้ว ขอพระราชทานเครื่องสมณบริวารไปอุปสมบทได้

๓. ผู้ที่จะขอพระราชทานพระมหากรุณาอุปสมบทเป็นนาคหลวงก็ดี หรือขอพระราชทานเครื่องสมณบริวารไปอุปสมบทก็ดี จะต้องเป็นผู้ที่ผู้บังคับบัญชาได้เลือกเฟ้นและรับรองแล้วว่าเป็นผู้ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการสนองพระมหากรุณาธิคุณมาด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความขยันหมั่นเพียรต่อหน้าที่ราชการมาแล้วเป็นอย่างดีสมควรได้รับพระราชทานพระมหากรุณาในการอุปสมบท

๔. ให้ผู้ที่จะขอพระราชทานพระมหากรุณารายงานแจ้งความประสงค์ที่จะขอพระราชทานพระมหากรุณาผ่านผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นเพื่อพิจารณารับรองมาโดยลำดับ รายงานดังกล่าวนี้ให้เสนอถึงสำนักพระราชวังก่อนวันอุปสมบทไม่น้อยกว่า ๓ เดือน

๕. ผู้ที่ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาในการอุปสมบท จะต้องจำพรรษาในวัดที่มีการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างน้อย ๑ พรรษาเต็ม

๖. การนับวันรับราชการให้นับตั้งแต่วันดำรงตำแหน่งเป็นข้าราชการพลเรือนในพระองค์จนถึงวันที่ยื่นเรื่องราวขอพระราชทานพระมหากรุณาในการอุปสมบท ห้ามมิให้นับเวลาที่เป็นข้าราชการวิสามัญเข้ามารวมด้วย

๗. ห้ามมิให้ผู้รับราชการยังไม่ถึงชั้นหรือยังไม่ครบกำหนดเวลาตามที่ได้ระบุไว้ในหลักเกณฑ์ ข้อ ๑ และ ๒ ยื่นเรื่องราวขอพระราชทานพระมหากรุณาในการอุปสมบทเว้นไว้แต่จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระมหากรุณาเป็นกรณีพิเศษ

สั่ง ณ วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒

(ลงชื่อ) กัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา

(นายกัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา)

เลขาธิการพระราชวัง

นอกจากหลักเกณฑ์ของข้าราชการในพระองค์แล้ว สำหรับพระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้า เมื่อมีจิตศรัทธาจะอุปสมบท ตามราชประเพณีผู้ปกครองหรือผู้ประสงค์จะอุปสมบทเองในฐานะพระราชวงศ์ต้องกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตอุปสมบท และย่อมจะได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาคหลวง ส่วนราชสกุลและข้าราชการอื่นๆ แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ การขอพระราชทานพระมหากรุณาเป็นนาคหลวงนั้นสำนักพระราชวังได้ถือเป็นหลักประกอบการพิจารณาตามประเพณีที่เคยปฏิบัติมาแต่ก่อน คือ ต้องเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้มีตำแหน่งหน้าที่ในราชการและใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทเป็นสำคัญ

นาคหลวงเฝ้าฯ กราบถวายบังคมลา

เมื่อสำนักพระราชวังรวบรวมจำนวนผู้ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาคหลวงได้แล้ว จึงกราบบังคมทูลขอพระราชทานกำหนดวันเฝ้าฯ กราบถวายบังคมลา ณ พระราชฐานที่ประทับ เช่นพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เป็นต้น ครั้นโปรดเกล้าฯ กำหนดวันให้เฝ้าฯ

แล้ว สำนักพระราชวังจะแจ้งให้ผู้ที่เป็นนาคหลวงจัดดอกไม้ ธูป เทียนแพ แต่งกายเครื่องแบบ
ปรกติชาวตามยศและสังกัด ไปยังพระราชฐาน กรมวังประจำที่ประทับจะเชิญผู้เป็นนาคหลวง
เข้าแถวยืนเรียงตามลำดับ ข้างหน้านาคหลวงแต่ละคนมีโต๊ะปูผ้าขาววางพานดอกไม้ ธูป เทียน
แพ เตรียมพร้อมจะเผ่า ๆ กราบถวายบังคมลา

ได้เวลากำหนดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกประทับ ณ หน้าแถวนาค
หลวงที่เผ่าทุลละของธูลีพระบาท นาคหลวงทั้งหมดถวายความเคารพพร้อมกัน กรมวังผู้ใหญ่
ประจำที่ประทับกราบบังคมทูลเบิกผู้ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้เป็นนาคหลวงแต่ละคน
นาคหลวงเบิกกรวยกระทงดอกไม้และถวายคำนับตามลำดับจนครบทุกคนแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราโชวาทถึงการที่อุปสมบท จบพระบรมราโชวาทแล้ว
นาคหลวงถวายความเคารพพร้อมกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

ก่อนถึงวันอุปสมบท เจ้าหน้าที่กองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง จะได้นักนาค
หลวงมาวัดศอกเพื่อทราบขนาดสำหรับเย็บสบง จีวร เข้าเป็นชุดไตรครองอุปสมบท และชี้แจง
ให้นักหลวงแต่ละคนเตรียมจัดสิ่งของเครื่องใช้สำหรับมาเจริญเกศาหรือปลงผม ณ ศาลาสหทัย
สมาคม หลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เช่นผ้าคลุมสำหรับเวลาเจริญเกศาหรือปลงผม ผ้าถุง
อาบน้ำและผลัด ๒ ผืน ผ้าเช็ดตัว ๑ ผืน สบู่ ๑ ก้อน แบ่งฝืนโรยเมื่อปลงผม ผ้าสำหรับแต่ง
กายนาคจะเป็นเย็บรับ แพรไหมขาวหรือผ้าขาว ๑ ผืน เสื้อชั้นในแขนยาว ๑ ตัว เข็มขัดคาด
เอว ๑ เส้น เข็มกลัดช้อนปลายขนาคกลางและเสื่อศรย ๑ ตัว แล้วเจ้าหน้าที่จะได้แจ้งให้ทราบ
ว่า เครื่องอัฐบริขารตลอดจนเครื่องสักการบูชาในการทรงผนวชหรืออุปสมบท เช่น ธูป เทียน
แพ กรวยอุบ้ชฌาย์ กรวยคู่สวด จตุปัจจัยไทยธรรมเป็นของพระราชทานทั้งหมด เว้นแต่ดอกไม้
กล้วยไม้กลุมไตรไม่มี เจ้าหน้าที่จะจัดผ้าปักไหมหรือผ้าเย็บรับห่อผ้าไตรไว้ให้ ถ้านาคหลวง
ประสงค์จะมีดอกไม้กลุมไตรก็จัดมามอบเจ้าหน้าที่ได้

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุปสมบทนาคหลวง

การแต่งตั้งในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

กลางพระอุโบสถหน้าธรรมมาสน์ศิลา ทอดเครื่องนมัสการทองใหญ่พร้อมที่ทรง
กราบสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และทอดเครื่องนมัสการ ทองทิศพร้อมที่ทรงกราบ
สำหรับสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ซิกแนวผนังกั้นเหนือข้างหน้าพระพุทธรูปฉลองพระองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธ-
ยอดฟ้าจุฬาโลกตั้งอาสนสงฆ์ยกพื้นโดยเว้นช่องกลางและทำสะพานลัด (คูแผนผังและภาพประ-
กอบ) สำหรับพระนั่งหัตถบาตร ๓๐ รูป ท้ายอาสนสงฆ์ข้างฉากกลับแต่ตั้งโต๊ะวางรูปเทียนแพ
กรวยอุษณีย์ กรวยคู่สวดและบาตร (ในบาตรบรรจุเม็ดโกน หินลับ ถ้าย เข็ม ที่ตัดเล็บ)

ซิกแนงหุ้มกลองพระทวารหน้าพระอุโบสถตั้งโต๊ะปูผ้าขาววางพานผ้าไตรครองสำ-
หรับทรงผนวชอุปสมบท นาคหลวงพระราชวงศ์ผ้าไตรวางบนพานทอง ๒ ชั้น ส่วนนาคที่มีใช้
พระราชวงศ์ ผ้าไตรวางบนพานแว่นฟ้า มีดอกไม้คลุมหรือห่อด้วยผ้าปักไหมหรือเยียรบับ

ซิกแนงกั้นใต้หน้าพระพุทธรูปฉลองพระองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภา-
ลัย ทอดพระราชอาสน์และตั้งเก้าอี้พระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เยื้องถัดไปเบื้องหลัง ต่อออกมา
ตั้งเก้าอี้พระราชวงศ์ องคมนตรี และข้าราชการที่มาเฝ้าฯ

กลางพระอุโบสถตรงกับพระทวารกลาง ตั้งโต๊ะวางเครื่องบริขารสำหรับพระบาท-
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนพระภิกษุนาคหลวง มีรายการดังนี้

๑. ไตรอาศัย	๒. ศาลปัตรใบลาน
๓. ย่าม (บรรจุรูปเทียน)	๔. ธรรมกรก
๕. ที่บูชาเครื่องทองน้อยโลหะ	๖. รูป ๒ กล้อง เทียน ๑๐๐ เล่ม
๗. โคมไฟ	๘. นาฬิกา
๙. ไฟฉาย	๑๐. กระเป่าเอกสาร
๑๑. ผ้าอาบสรง	๑๒. ผ้าห่ม
๑๓. ผ้าเช็ดตัว	๑๔. หมอน
๑๕. ที่นอนนวมและผ้าปู	๑๖. พรมปูนอน
๑๗. มุ้ง	๑๘. พรมสั้นถัก
๑๙. ร่ม	๒๐. แปรงสีฟัน ยาสีฟัน สบู่ ชันน้ำ
๒๑. กาถังนวมและถ้วยชา	๒๒. คนโทและแก้วครอบ
๒๓. ใบชา	๒๔. ชามข้าว ช้อนช่อม

๒๕. สำนักรับการ

๒๖. สำนักรับหวาน

๒๗. รองเท้าหนัง

๒๘. กระโถน

นาคหลวงปลงศพและแต่งกาย

เวลา ๕ นาฬิกา—๑๑ นาฬิกา ผู้เป็นนาคหลวงมาพร้อมกัน ณ ศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง หลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เจ้าหน้าที่จัดโต๊ะวางพานเครื่องมื่อที่จะใช้ในการเจริญเกศาและปลงศพ นาคหลวงนั่งเก้าอี้พานสำหรับรองรับศพ ก่อนจะเจริญเกศาและปลงศพเจ้าหน้าที่จะเชิญบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือญาติผู้ใหญ่ของนาคหลวงขลิบเส้นเกศาและเส้นผมเป็นปม แล้วเจ้าหน้าที่ภูษามาลา แพนกราชูปโภค กองพระราชพิธีปฏิบัติการเจริญเกศาและปลงศพนาคหลวงแต่ละคนเสร็จแล้วจึงไปทรง หรืออาบน้ำในขันสาคร ณ ที่ซึ่งจัดไว้ แล้วนาคหลวงไปพักหรือรับประทานอาหารในห้องโถงซึ่งเจ้าหน้าที่จัดโต๊ะเก้าอี้ไว้รับรองโดยแต่ละนาคจัดหาอาหารมาเอง ต่อจากนั้นเริ่มแต่งกายนาคโดยนุ่งผ้าเยียรบับขาว (ถ้าไม่มีใช้ผ้าเยียรบับสี หรือผ้าม่วง หรือผ้าขาว) สวมเสื้อชั้นในแขนยาวใส่เฉพาะแขนซ้าย คาดเข็มขัด สวมเสื้อครุยทับใส่เฉพาะแขนซ้ายวงเวียนแบบผ้าสไบเฉียงพร้อมแล้วเจ้าหน้าที่จะเชิญออกไปเข้าแถวหน้าศาลาสหทัยสมาคม นาคหลวงพระราชวงศ์นำหน้าเจ้าหน้าที่กนกลดขาวลายทอง นาคหลวงข้าราชการตามหลังมีเจ้าหน้าที่กนสัปทนแดง เดินเข้าวัดพระศรีรัตนศาสดารามทางประตูเกษขันธ์สู่พระอุโบสถทางพระทวารกลาง (บิดามารดา ผู้ปกครอง จะจูงนาคเข้าพระทวารกลางไม่ได้ เพราะเป็นทางเสด็จพระราชดำเนิน) ขณะนั้นพนักงานประโคมฆ้องชัย ปี่พาทย์ทำเพลงช้า นาคหลวงไปจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูปมหารัตนปฏิมากรที่ฐานพุทธรูปบัลลังก์หลังพระมณฑปศิลา แล้วออกมารับกระทงดอกไม้ ธูป เทียนแพ จากเจ้าหน้าที่วางบนพระมณฑปศิลาเป็นการถวายสักการบูชาพระพุทธรูปมหารัตนปฏิมากร แล้วออกไปคุกเข้าที่หน้าเครื่องนมัสการทองใหญ่ตามลำดับพร้อมแล้วกราบพระพุทธรูปมหารัตนปฏิมากรด้วยเบญจางคประดิษฐ์ เสร็จแล้วไปคุกเข้าเรียงแถวหน้าพระราชอาสน์ถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากนั้นกลับไปนั่งเก้าอี้ที่หลังโต๊ะวางพานผ้าไตรท่ายอาสนสงฆ์ตามลำดับ ปี่พาทย์หยุดบรรเลง

เมื่อสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์^(๑) และพระสงฆ์นั่งหัตถบาตรรวม ๓๐ รูป (ปีใดมีนาคหลวงอุปสมบทฝ่ายมหานิกาย พระหัตถบาตร แบ่งเป็นฝ่ายละ ๑๕ รูป) ขึ้นนั่งบนอาสนสงฆ์พร้อมแล้ว เจ้าหน้าที่ภูษามาลาเชิญนาคหลวงที่จะ ขอบรรพชาอุปสมบทไปคุกเข้าหน้าพระราชอาสน์ถวายบังคม ๓ ครั้ง แล้วหยิบผ้าไตร ซึ่งเจ้าหน้าที่ ภูษามาลาเชิญพานผ้าไตรไปวางไว้หน้าพระราชอาสน์เป็นการรับพระราชทาน^(๒) นาคหลวง หยิบผ้าไตรอุ้มพากระหว่างแขน ๒ ข้างมือพนมแนบกับอกถอยออกมายืนถวายคำนับ เจ้าหน้าที่ สังฆการี กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา กอรับที่ท้ายอาสนสงฆ์ นำนาคหลวงอุ้มไตร เข้าไปยังชุมนุมสงฆ์เพื่อขอบรรพชาอุปสมบทคราวละ ๑ คน หรือ ๒ คน แล้วแต่จำนวนนาค จะมีมากหรือน้อย ซึ่งพระอุปัชฌาย์จะกำหนด^(๓) นาคหลวงคุกเข้าข้างหน้าสมเด็จพระสังฆราช แล้ววางผ้าไตร รับพานธูปเทียนแพจากเจ้าหน้าที่ถวายสมเด็จพระสังฆราช กราบด้วยเบญจางค- ประคิษฐ์ ๓ ครั้งแล้วอุ้มผ้าไตรประนมมือเปล่งวาจาว่า

(๑) เอสาหิ ภนฺเต สุจิรปรินิพฺพุตฺตมฺปิ

ทํ ภควนฺตํ สรณํ กัจจามิ ฐมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ

ลภฺยยาหิ ภนฺเต ทสฺส ภควโต

ฐมฺมวินยฺเย ปพฺพชฺชํ ลภฺยยํ อุปฺสมปฺทํ

(๒) ทุกฺขิมฺปาทํ ภนฺเต สุจิรปรินิพฺพุตฺตมฺปิ

ทํ ภควนฺตํ สรณํ กัจจามิ ฐมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ

ลภฺยยาหิ ภนฺเต ทสฺส ภควโต

ฐมฺมวินยฺเย ปพฺพชฺชํ ลภฺยยํ อุปฺสมปฺทํ

(๑) นาคหลวงที่อุปสมบทฝ่ายมหานิกาย เจ้าคณะใหญ่หนกกลางเป็นพระอุปัชฌาย์ พระที่นั่งหัตถบาตรเป็นพระมหา- นิกาย ๑๕ รูป ทั้งนี้ ทำที่รูปสมบทคนละเวลาก่อนหรือหลังแล้วแต่สมเด็จพระสังฆราชจะโปรดให้กำหนด เมื่อทำที่รูปสมบทนาคหลวงฝ่ายมหานิกายเสร็จแล้วไปพักที่ศาลาสหทัยสมาคม ครั้นทำที่รูปสมบทนาคหลวง ธรรมยุตต์เสร็จแล้ว พระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายชุดนี้พร้อมด้วยพระภิกษุนาคหลวงมหานิกายเข้าไปนั่งที่อาสนสงฆ์ ร่วมกับพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตต์ เป็นสังฆมณฑลเพื่อถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก

(๒) ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับในเวลานั้น นาคหลวงไปรับพระราชทานผ้าไตรจากพระหัตถ์

(๓) บิโคนาคหลวงหลายคน มีธรรมเนียมให้เข้าขอบรรพชาได้คราวละ ๒ คน ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงอนุญาตให้เข้าบรรพชาได้คราวละ ๓ คน ห้ามเข้าขอบรรพชาราวละ ๔ คน เพราะตั้งแต่ ๔ คนเท่ากับคณะสงฆ์

(๓) ทศยมุปาหิ ภนุเต สุจิรปรินิพพุตมปิ
 ทิ ภควนุติ สรรณิ กัจจามิ ฐมฺมณฺจ ภิกฺขุสงฺฆณฺจ
 ลเภยยาหิ ภนุเต ทสฺส ภควโต
 ฐมฺมวินเย ปพฺพชฺชํ ลเภยฺยํ อุปสมฺมปทํ
 จบ ๓ บทนี้แล้วว่า

- (๑) อหิ ภนุเต ปพฺพชฺชํ ยาจามิ
 อิมานิ กาสายานิ วทฺถานิ กเหตุวา
 ปพฺพชาเชต มํ ภนุเต อนฺนํมปิ อุปาทาย
- (๒) ทุศยมปิ อหิ ภนุเต ปพฺพชฺชํ ยาจามิ
 อิมานิ กาสายานิ วทฺถานิ กเหตุวา
 ปพฺพชาเชต มํ ภนุเต อนฺนํมปิ อุปาทาย
- (๓) ทศยมปิ อหิ ภนุเต ปพฺพชฺชํ ยาจามิ
 อิมานิ กาสายานิ วทฺถานิ กเหตุวา
 ปพฺพชาเชต มํ ภนุเต อนฺนํมปิ อุปาทาย

จบแล้วน้อมกายถวายผ้าไตรแก่สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์เพื่อทรง
 ตรวจสอบผ้าไตร ถวายแล้วนาคหลวงนั่งพับเพียบประนมมือ สมเด็จพระสังฆราชประทาน
 พระโอวาทมีใจความ ดังนี้

เธอได้น้อมนำผ้ากาสาวย้อมด้วยน้ำฝาคันเป็นเครื่องนุ่งห่มของบรรพชิตในพระพุทธ
 ศาสนาเข้ามาในท่ามกลางสงฆ์ กล่าวคำเข้าถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์
 เป็นสรณะ เป็นที่พึ่งที่ระลึก แล้วอ้อนวอนขอให้บรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัยของสมเด็จพระ
 ผู้มีพระภาคเจ้าด้วยความศรัทธาเต็มใจ

ศรัทธานั้น คือความเชื่อความเต็มใจในคุณพระรัตนตรัยเป็นองค์ ๓ คือ พระพุทธเจ้า
 พระธรรม พระสงฆ์ พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมศาสดาของเรานั้นทรงพระคุณอันประเสริฐยาก
 ยิ่งที่จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ จะยกขึ้นกล่าวแต่เพียงพระคุณที่สำคัญ ๓ ประการ คือ พระปัญญาคุณ
 พระบารมีคุณ พระมหากรุณาธิคุณ

พระปัญญา คือ พระองค์ท่านทรงฉลาดล้ำมนุษย์ทั่วไปไม่มีใครเทียบได้

พระบริสุทธิ์ คือ พระเหตุภัยของพระองค์บริสุทธิ์สะอาดปราศจากกิเลส เครื่อง
เสิร์ฟหมองค้ำยประการทั้งปวง

พระกรุณา คือ พระองค์ทรงพระกรุณาต่อสรรพสัตว์ ยอมสละประโยชน์และ
ความสุขส่วนพระองค์เพื่อให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้อื่น

พระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปสู่ที่ชั่ว
พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเชื่อฟังคำสั่งสอนแล้วปฏิบัติตาม และสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตามด้วย
ช่วยกันสืบอายุพระพุทธศาสนามาจนทุกวันนี้

รัตนทั้ง ๓ นี้เป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา เธอจึงตั้งศรัทธาความเชื่อความ
เลื่อมใสให้มั่นคงต่อพระรัตนตรัย การที่มีศรัทธาเลื่อมใสจนเข้ามาขอบรรพชาอุปสมบทตามประเพณี
ของผู้นับถือพุทธศาสนานี้ ถือว่าได้ลาภอันหาได้ยากยิ่งในชีวิต เพราะยากที่จะพร้อมได้ ตั้งแต่เกิด
เป็นมนุษย์เป็นชาย มีอวัยวะปกติไม่พิการ เกิดในประเทศอันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนา
บิณฑบาตวางศากณญาณาคิและตัวเธอก็มีศรัทธาเลื่อมใส ได้รับอนุญาตเห็นชอบพร้อมกัน ไม่มี
อุปสรรค คั้งนั้นจึงตั้งใจปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ประพฤติตามข้อบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรง
สั่งสอน

เมื่อสมเด็จพระสังฆราชประทานพระโอวาทจบ นาคหลวงคุกเข่ากราบ ๓ ครั้ง
แล้วสมเด็จพระสังฆราชทรงบอกบัญชาให้มีภูมฺานให้พิจารณาว่าอาการทั้ง ๕ นี้ไม่ดีไม่งาม คือ

เกสา	นาคหลวงว่าตาม
โลมา	นาคหลวงว่าตาม
นขา	นาคหลวงว่าตาม
ทนต์	นาคหลวงว่าตาม
คโจ	นาคหลวงว่าตาม

สมเด็จพระสังฆราชทรงว่าทวนกลับอีกครั้ง นาคหลวงว่าตาม จบ สมเด็จพระสังฆ-
ราชทรงชักอังสะออกจากผ้าไตร นาคหลวงผู้ขอบรรพชาภัมศีระเพื่อให้สมเด็จพระสังฆราชทรง
กลังอังสะแล้วนาคหลวงสวมสะพายด้วยตนเอง นาคหลวงรับผ้าไตรคืนจากสมเด็จพระสังฆราช

อัมผัไตรพนมมือเดินออกจากที่ชุมนุมสงฆ์ ผ่านที่ประทับถวายค่านับ เข้าไปในพระฉากข้าง
ฐานชุกชีพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรค้ำเหนื่ออาสนสงฆ์ เปิดองค์เครื่องแต่งกายแล้วห่ม
ครองผ้ากาสาวพัสตร์^(๑) ขณะที่น่าคหลวงครองผ้า พนักงานประโคมฆ้องชัย ปี่พาทย์บรรเลง
เพลงสาธุการ จนครองผ้าเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงหยุดประโคม นาคหลวงออกจากพระฉากเดิน
ประธานมือถือผ้ากราบไปยังท่ามกลางสังฆมณฑลที่เต็ม กุยกเข้าปูผ้ากราบ แล้วรับดอกไม้ รุป
เทียน จากเจ้าหน้าที่ถวายสักการะแด่สมเด็จพระสังฆราช กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง
แล้วเปล่งวาจาขอสรณะและศีล ว่า

อหิ ภนฺเต สรณํสีลํ ยาจามิ
 ทุคฺคิยมุเป อหิ ภนฺเต สรณํสีลํ ยาจามิ
 ทคฺคิยมุเป อหิ ภนฺเต สรณํสีลํ ยาจามิ

สมเด็จพระสังฆราชทรงกล่าวคำนมัสการนำว่า นโม ทสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา-
 สมฺพุทฺธสฺส ๓ จบ นาคหลวงว่าตาม

สมเด็จพระสังฆราชทรงสั่งว่า เอวํ วเทหิ หรือ ยมหนํ วทามิ ทํ วเทหิ นาคหลวง
 รับว่า อาม ภนฺเต

สมเด็จพระสังฆราชปรทานสรณคมน์ นาคหลวงว่าตามที่ระบพ ดังนี้

พุทฺธํ สรณํ กจฺจามิ
 ธมฺมํ สรณํ กจฺจามิ
 สงฺฆํ สรณํ กจฺจามิ
 ทุคฺคิยมุเป พุทฺธํ สรณํ กจฺจามิ
 ทุคฺคิยมุเป ธมฺมํ สรณํ กจฺจามิ
 ทุคฺคิยมุเป สงฺฆํ สรณํ กจฺจามิ
 ทคฺคิยมุเป พุทฺธํ สรณํ กจฺจามิ
 ทคฺคิยมุเป ธมฺมํ สรณํ กจฺจามิ
 ทคฺคิยมุเป สงฺฆํ สรณํ กจฺจามิ

(๑) เจ้าหน้าที่กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา และเจ้าหน้าที่ภูษามาดา แผนกราชูปโภค สำนักพระราชวังจะ
 ช่วยในการครองผ้า

จบแล้ว สมเด็จพระสังฆราชทรงกล่าว สรณคมนิ นิฎฐิกิ นาคหลวงรับว่า อาม
ภนฺเต สมเด็จพระสังฆราชประทานศีล ๑๐ นาคหลวงว่าตามทีละบท ดังนี้

- (๑) ปาณาติปาตา เวรมณี
 - (๒) อทินฺนาทานา เวรมณี
 - (๓) อพฺรหฺมจฺริยา เวรมณี
 - (๔) มุสาวาทา เวรมณี
 - (๕) สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจนา เวรมณี
 - (๖) วิกาลโภชนา เวรมณี
 - (๗) นจฺจกัถวาทิตฺตวิสุทฺตสฺสนา เวรมณี
 - (๘) มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิญฺญสญฺฐานา เวรมณี
 - (๙) อฺจุจาสยน มหาสยนา เวรมณี
 - (๑๐) ชาตฺรปรชตปฏิกุคฺคณา เวรมณี
- อิมานิ ทสฺ สิฏฺขาปทานิ สมายิยามิ

เมื่อรับศีลจบ ขณะนี้นาคหลวงได้บรรพชาเป็นสามเณรแล้ว สามเณรนาคหลวง
กราบ ๓ ครั้ง ออกไปนั่งที่ท้ายอาสนสงฆ์ ถวายรูปเทียนแพแก่พระกรรมวาจาจารย์ พระกรรม
วาจาจารย์สวดตาม จบแล้ว นาคหลวงกราบ รับบาตร^(๑) จากเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังแล้ว
อุ้มบาตรเข้าไปนั่ง ณ ท่ามกลางสังฆมณฑลหน้าพระอุโบสถฉายวางบาตรไว้ข้างซ้าย ปูผ้ากราบ
แล้วรับเทียน^(๒) และกระทงดอกไม้จากเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังถวายพระอุโบสถฉายเพื่อขอนิสัย
ถวายแล้วกราบ ๓ ครั้ง ประนมมือกล่าวคำขอนิสัย ว่า

อหิ ภนฺเต นิสฺสยํ ยาจามิ ทุฑฺฑิมฺปิ อหิ ภนฺเต นิสฺสยํ ยาจามิ ทฺตฺติมฺปิ อหิ ภนฺเต นิสฺสยํ ยาจามิ อปฺชฺฌาโย เม ภนฺเต โทหิ	}	ว่า ๓ ครั้ง
---	---	-------------

(๑) ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ มาประทับในที่นี้ สามเณรนาคหลวงต้องเข้าไปรับพระราชทานบาตร
(๒) เทียนขอนิสัยทำด้วยขี้ผึ้งหนัก ๑๕๐ กรัม

สมเด็จพระสังฆราชจะไต่กล่าว

บท ๑	สาธุ
บท ๒	ลหุ
บท ๓	โอปายิกั
บท ๔	ปฏิรูป
บท ๕	ปาสาทิเคน สมปาเทหิ

จะกล่าวเพียงบทเดียวหรือ ๒ - ๓ บทก็ตาม สามเณรนาคหลวงทอรับว่า สาธุ ภาณุเท ทุกบท แล้วสามเณรนาคหลวงกล่าวคำว่า

อชฺชตฺถกุเคทานิ เถโร มยฺหํ ภาโร อหฺมปิ เถรสฺส ภาโร (ว่า ๓ ครั้ง)

จบแล้วกราบ ๓ ครั้ง สมเด็จพระสังฆราชจะบอกสามเณรนาคหลวงว่า ต่อไปนี้ พระสงฆ์จะได้ทำอุปสมบทกรรม พระกรรมวาจาจารย์ส่งบาตรให้สามเณรนาคหลวงรับมาคล้อง สะพายเฉียงไหล่ขวาตัวบาตรอยู่ข้างหลัง โดยพระกรรมวาจาจารย์จะช่วยประคองบาตรที่คล้อง สะพาย แล้วพระกรรมวาจาจารย์บอกว่า

อายนฺเต ปตฺโต	สามเณรนาคหลวงรับว่า	อาม	ภาณุเท
อโย สฺขมาฏิ	„	อาม	ภาณุเท
อโย อุกฺตฺราสฺสโก	„	อาม	ภาณุเท
อโย อนฺตฺรวาสโก	„	อาม	ภาณุเท

จบ พระกรรมวาจาจารย์บอกให้สามเณรนาคหลวงออกไปยืนที่ท้ายอาสนสงฆ์ห่าง จากหัตถบาต ๑๒ ศอก คือ ที่หน้าพระฉากนั้นบันไดข้างพระทวารด้านเหนือ ประนมมือหันหน้า ไปสู่สังฆมณฑล พระกรรมวาจาจารย์กราบพระรัตนตรัย แล้วสวดวาจาสมมติคนในท่ามกลางสงฆ์ จบแล้วกราบสมเด็จพระสังฆราช ออกจากสังฆมณฑลไปยืนที่ผ้าขาว (พรมประกาศ) ข้างหน้า สามเณรนาคหลวง แล้วสอนซ้ำสามเณรนาคหลวงว่า

สุณฺติ อิทฺถนฺนาม
 อายนฺเต สจฺจกาโล ภูตกาโล
 ยํ ชาตํ ทํ สจฺจมชฺเช ปุจฺจนฺเต
 สนฺตํ อคฺคิตี วคฺตพฺหํ

อสนุคฺติ นตฺถิตฺติ วกฺตทพฺพํ

มา โช วิกฺกาสฺสิ

มา โช มงฺกฺ อโหสิ

เฮวนตฺ ปุจฺฉิสฺสนตฺติ

สนตฺติ เท เหวรฺปา อาพาธา

จบแล้ว พระกรรมวาจาจารย์ตามสามเณรนาคหลวง ดังนี้

(๑) กุฏจํ	สามเณรนาคหลวงทอบ	นตฺถิตฺติ	ภนฺเต
(๒) กณฺโฑ	„	นตฺถิตฺติ	ภนฺเต
(๓) กิลาสฺ	„	นตฺถิตฺติ	ภนฺเต
(๔) สฺโส	„	นตฺถิตฺติ	ภนฺเต
(๕) อปมาโร	„	นตฺถิตฺติ	ภนฺเต
(๖) มนฺตฺสฺสฺสิ	„	อาม	ภนฺเต
(๗) ปุริสฺสฺสิ	„	อาม	ภนฺเต
(๘) ภูชิสฺสฺสิ	„	อาม	ภนฺเต
(๙) อนโณสิ	„	อาม	ภนฺเต
(๑๐) นสิ ราชภฺโญ	„	อาม	ภนฺเต
(๑๑) อนนฺดฺวาตฺสฺสิ มาคาปิตฺถิ	„	อาม	ภนฺเต
(๑๒) ปริปฺนฺณวีสฺตฺวสฺสฺสฺสิ	„	อาม	ภนฺเต
(๑๓) ปริปฺนฺณนฺเต ปตฺตจฺจิวรี	„	อาม	ภนฺเต
(๑๔) กิณฺนาโมสิ	„	อหํ	ภนฺเต.....(ชื่อ).....นาม
(๑๕) โก นาม เท อฺปชฺฌาโย	„	อฺปชฺฌาโย เม	ภนฺเต ยายสฺมา วาสโน นาม (สมเด็จพระ สังฆราช วาสโน วัฒน เป็น พระอูปชฌาย์)

เสร็จแล้วพระกรรมวาจาจารย์เข้าไปยังสังฆมณฑล กราบสมเด็จพระสังฆราช ๑ ครั้ง
 นั่งราบประนมมือสวดกรรมวาจาขออนุญาติเรียกสามเณรเข้ามาอยู่ที่ประชุมสงฆ์ จบแล้วพระ
 กรรมวาจาจารย์เรียกสามเณรนำคหหลวงเข้าไปด้วยคำว่า อากัจฉาหิ สามเณรนำคหหลวงเดินเข้าไป
 ไปยังสังฆมณฑล กุกเข่าตรงหน้าสมเด็จพระสังฆราช กราบพระสงฆ์ ๓ ครั้ง แล้วประนม
 มือเปล่งวาจาขออุปสมบท ดังนี้

สงฆมฺภนฺเต อุปสมฺปทึ ยาจามิ

อุตุลฺมฺปฺตุ มํ ภนฺเต สงฺโฆ อนุกมฺปิ อุปาทาย

ทฺคฺติยมฺปิ ภนฺเต สงฺฆํ อุปสมฺปทึ ยาจามิ

อุตุลฺมฺปฺตุ มํ ภนฺเต สงฺโฆ อนุกมฺปิ อุปาทาย

ทฺคฺติยมฺปิ ภนฺเต สงฺฆํ อุปสมฺปทึ ยาจามิ

อุตุลฺมฺปฺตุ มํ ภนฺเต สงฺโฆ อนุกมฺปิ อุปาทาย

สมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ทรงกล่าวเสกขิยสงฆ์ จบแล้ว
 พระกรรมวาจาจารย์สวดกรรมวาจาสมมติคนในที่ชุมนุมสงฆ์ว่า

สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ

อัย อิตฺถนฺนาโม อายสฺมโต อิตฺถนฺนามสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโข

ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลํ

อหํ อิตฺถนฺนามํ อนฺตรายิก ฐมฺเม ปุจฺเจยฺย

สุณฺสี อิตฺถนฺนาม

อยนฺเต สจฺจกาโล กฺุฑกกาโล

ยํ ชาตํ ตํ ปุจฺจามิ

สนฺตํ อตฺถิตี วกฺุฑทพฺพิ

อสนฺตํ นตฺถิตี วกฺุฑทพฺพิ

สนฺติ เต เอวรฺุปา อาพาธา

จบแล้ว พระกรรมวาจาจารย์สวดถามว่า

(๑) กุญแจ	สามแฉรนาทหลวงทอบ	นทฤถิ	ภนุเต
(๒) คณโฑ	„	นทฤถิ	ภนุเต
(๓) กิลาส	„	นทฤถิ	ภนุเต
(๔) โสโส	„	นทฤถิ	ภนุเต
(๕) อปมาโร	„	นทฤถิ	ภนุเต
(๖) มนุสโสสิ	„	อาม	ภนุเต
(๗) ปุริโสสิ	„	อาม	ภนุเต
(๘) กุชิสโสสิ	„	อาม	ภนุเต
(๙) อนโณสิ	„	อาม	ภนุเต
(๑๐) นสิ . ราชภโฏ	„	อาม	ภนุเต
(๑๑) อนุญณาโทธิ มาตาบิฑุทธิ	„	อาม	ภนุเต
(๑๒) ปุริปุณณเวสิทิวสุโสสิ	„	อาม	ภนุเต
(๑๓) ปุริปุณณนุเต ปตฺตจิวริ	„	อาม	ภนุเต
(๑๔) กิณาโมสิ	„	อหิ	ภนุเต....(ชื่อ).....นาม
(๑๕) โท นาม เท อปุชฎาโย	„	อปุชฎาโย เม	ภนุเต อายสุมา วาสโน นาม (สมเด็จพระสังฆราช วาสโน วาสโน เป็นพระอูปัชฌาย์)

เสร็จแล้วพระกรรมวาจาจารย์สวดอุทิศจิตตถกรรมวาจา พระภิกษุภาคหลวงประนมมือฟังจนจบ แล้วกราบ ๓ ครั้ง ถอดบาตรออกวางไว้ ออกไปยืนที่หน้าฉากท้ายอาสนสงฆ์^(๑) หันหน้าสู่สังฆมณฑล เจ้าพนักงานถอนบาตรออกมาตั้งที่อาสนสงฆ์ สมเด็จพระสังฆราชเสด็จไปประธานอนุศาสน์ หรือบางกรณีก็โปรดให้พระอาจารย์ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดที่ภาคหลวงจะไปจำพรรษาเป็นผู้บอกอนุศาสน์แทน พระภิกษุภาคหลวงประนมมือฟังอนุศาสน์ ซึ่งขึ้นต้นว่า

(๑) บางปีสมเด็จพระสังฆราชประธานอนุศาสน์ที่อาสนสงฆ์ซึ่งประทับอยู่นั้น

อนุญาตีสื่อ ภควา

อุปสมปาเทควา จตุคาโร

นิสฺสเย จตุตาริ จ อกรณียานิ อัจฺฉิขิตฺติ

จนถึง ตตฺถ อุปฺปมาเทน สมฺปาเทตพฺพิ

จบแล้วพระภิกษุ نگاهลวงกล่าววรับว่า อาม ภนฺเต

สมเด็จพระสังฆราชเสด็จไปประทับที่เค็ม พระภิกษุ نگاهลวงเข้าไปคุกเข้าหน้าสมเด็จพระสังฆราช กราบ ๓ ครั้งด้วยเบญจางคประดิษฐ์ (ถ้าสมเด็จพระสังฆราชประทานอนุศาสน์ที่อาสนสงฆ์จบ พระภิกษุ نگاهลวงกราบ ๓ ครั้งด้วยเบญจางคประดิษฐ์) แล้วพระภิกษุ نگاهลวงคุกเข้าถวายไตรแก่พระอุปัชฌาย์ ถวายพานดอกไม้ รูป เทียนแพ แก่พระกรรมวาจาจารย์ ถวายไทยธรรมแก่พระหัตถบาต แล้วกราบสมเด็จพระสังฆราชซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ ๑ ครั้ง แล้วหยิบผ้ากราบถือไว้ออกไปนั่งที่ท้ายอาสนสงฆ์

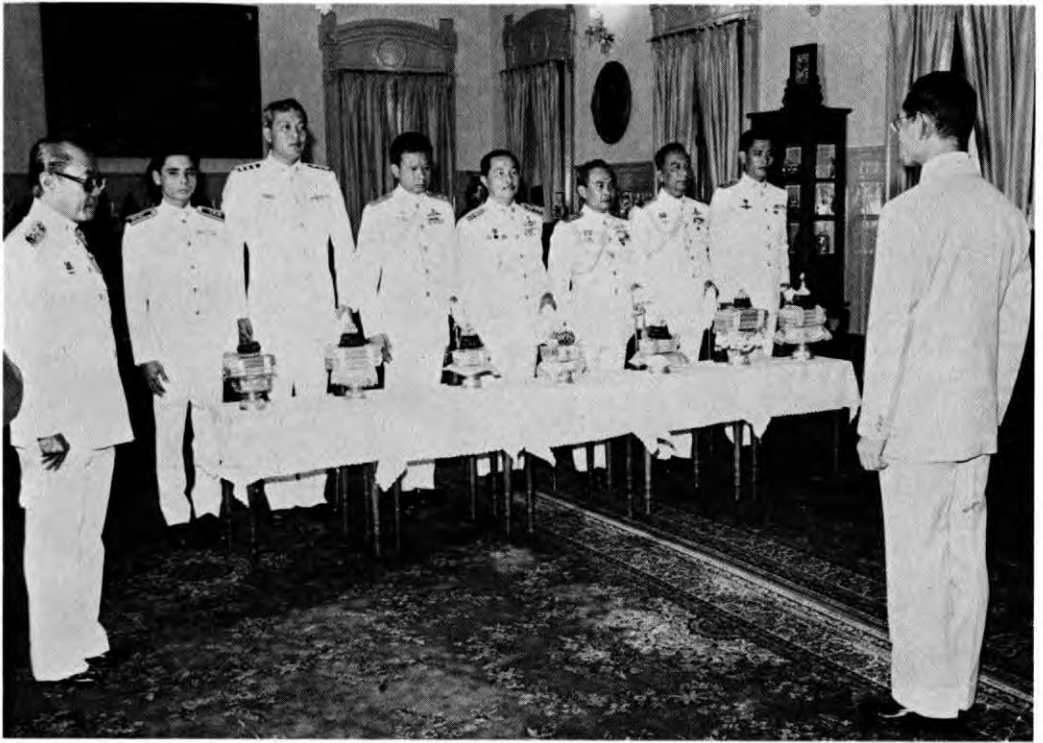
ในระหว่างพิธีอุปสมบทกรรม ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังมีได้เสด็จฯ มาประทับในพระอุโบสถ สำนักพระราชวังอนุญาตให้บิดามารดาญาติมิตรของ نگاهลวงเข้าไปนั่งอนุโมทนาในพระอุโบสถได้ เมื่อใกล้เวลาเสด็จฯ จะได้เชิญลงมาเฝ้าฯ นอกพระอุโบสถ

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐานพระราชวังดุสิตไปยังพระบรมหาราชวัง เข้าทางประตูพิเศษไชยศรี ท้ายรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถทางพระทวารกลาง พนักงานประโคมฆ้องชัย สังข์ แตร ปี่พาทย์บรรเลงเพลงช้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุกธูปเทียนเครื่องนมัสการท้ายที่นั่งบูชาพระพุทธรูปหามณเฑียรต้นปฏิมากร พระสัมพุทธพรรณี พระพุทธรูปฉลองพระองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระพุทธรูปฉลองพระองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทรงจุกธูปเทียนเครื่องนมัสการทองใหญ่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงจุกธูปเทียนเครื่องนมัสการทองทิศ ที่หน้าธรรมาสน์ศิลา ทรงกราบแล้วประทับพระราชอาสน์พนักงานหุกประโคม เจ้าหน้าที่สังฆการี กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา นำพระภิกษุ نگاه

หลวงที่ได้อุปสมบทใหม่เข้าไปรับพระราชทานเครื่องบริขารยังที่ประทับพระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวถวายเครื่องบริขาร มีไตรหาคัย ทาลปัตร ย่าม และบริขารอื่นๆ ขณะนั้นพนักงาน
ประโคม ช้องชัย สังข์ แตร ปี่พาทย์บรรเลงเพลงช้า เมื่อนาคหลวงรับพระราชทานเครื่อง
บริขารจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ไปรับพระราชทานผ้าไตรหรือไทยธรรมจาก
สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถและสมเด็จพระบรมวงศ์ฝ่ายในตามลำดับ^(๑) แล้วพระ
ภิกษุ นาคหลวงกลับไปนั่งยังอาสนสงฆ์ตามเดิม เจ้าหน้าที่จะได้เชิญพระราชวงศ์ และข้าราชการ
ผู้ใหญ่ผู้มีเกียรติบางท่านเข้าไปถวายไทยธรรมแก่พระภิกษุ นาคหลวง เสร็จแล้วเจ้าหน้าที่จัด
ภาชนะแก้วสำหรับให้พระภิกษุ นาคหลวงทุกรูปกรวดน้ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
หลังทักษิณาทก พระภิกษุ นาคหลวงกรวดน้ำโดยเสด็จพระราชกุศล กรวดน้ำแล้วพระภิกษุ
นาคหลวงประนมมือ ขณะทรงหลังทักษิณาทก พระสงฆ์ในสังฆมณฑลถวายอนุโมทนา
ถวายอติเรก จบ ออกจากพระอุโบสถ พนักงานประโคมช้องชัย สังข์ แตร ปี่พาทย์บรรเลง
เพลงทันกรวาวหรือพระเจ้าลอยภาค ส่วนพระภิกษุ นาคหลวงยังคงนั่งอยู่ที่เดิมเป็นการเฝ้า ฯ
ส่งเสด็จ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จ ฯ
ไปทรงกราบที่หน้าเครื่องนมัสการ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้า ฯ เสด็จ ฯ ออก
จากพระอุโบสถไปประทับรถยนต์พระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินกลับ พนักงานประโคมช้องชัย
สังข์ แตร ปี่พาทย์บรรเลงเพลงกรวาว ส่งเสด็จ ฯ พระภิกษุ นาคหลวงไปกราบพระพุท
•มหมณีรัตนปฏิมากร แล้วออกจากพระอุโบสถทางพระทวารกลาง เจ้าหน้าที่กองศาสนูปถัมภ
กรรมการศาสนา และเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง นำไปขึ้นรถยนต์หลวงไปส่งยังวัดที่จำพรรษา
พร้อมกับเครื่องบริขารที่ได้รับพระราชทาน

(๑) เจ้าหน้าที่จะตั้งโต๊ะปูผ้าเช็ดรับทอดผ้ากราบ พระภิกษุ นาคหลวงถือชามน้ำไว้

นาคหลวงกราบถวายบังคมลา ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

ศาลาสหทัยสมาคมซึ่งใช้เป็นสถานที่เจริญเกสาและปลงศพนาคหลวง

บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ ขลิบผมนาคหลวง

เจ้าหน้าที่ภูษามาลาปลงผมนาคหลวง

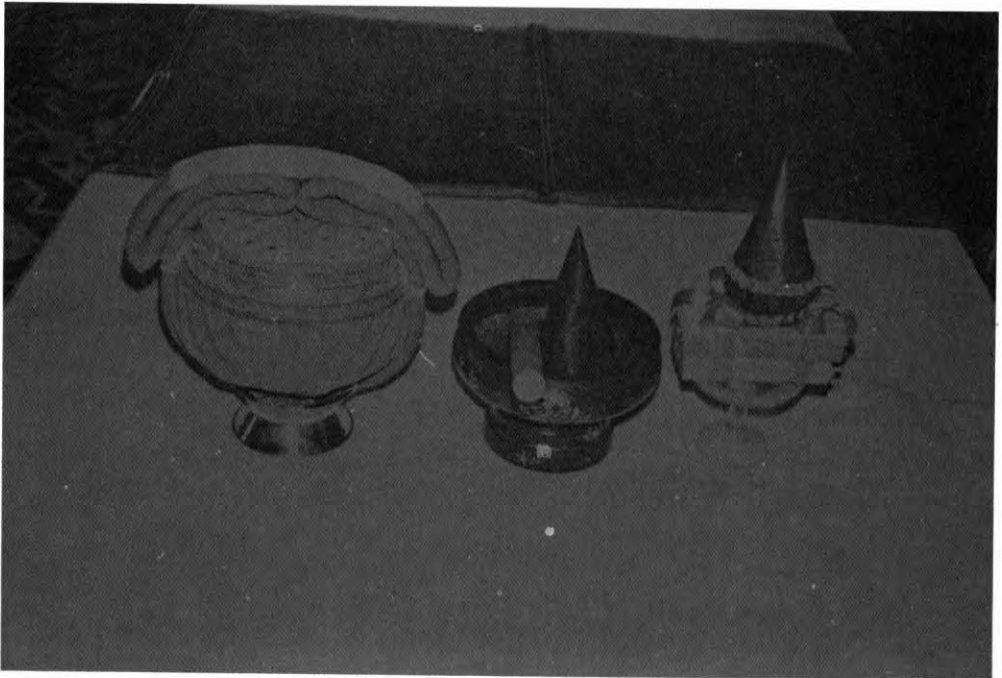
นาคหลวงเดินจากศาลาสหทัยสมาคมไปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

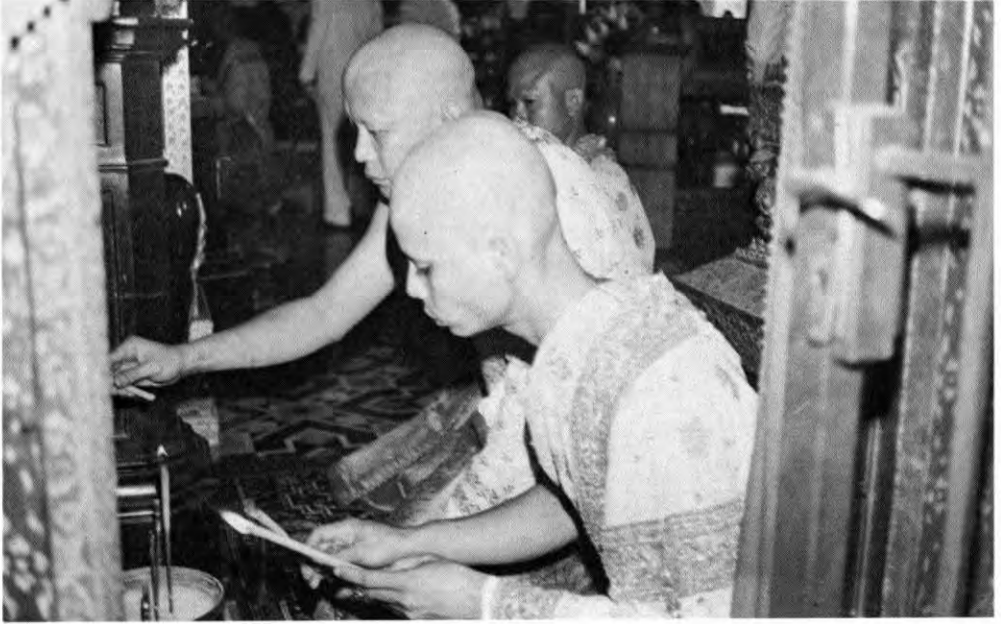
เครื่องอัฐบริขารในการอุปสมบท

พานทอง ๒ ชั้นวางผ้าไตร ครอบด้วยดอกไม้คลุมไตร

บาตร เทียนขอนิสัย และรูปเทียนแพ

นาคหลวงจุดรูปเทียนบูชาพระพุทธรูปหามณเฑียรณปฎิมากร

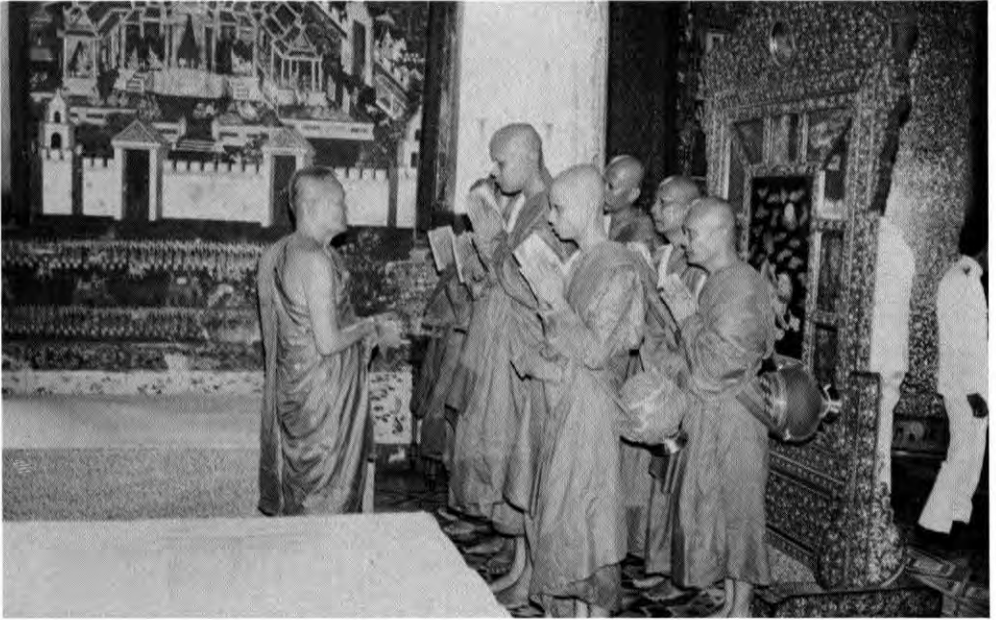
นาคหลวงถวายบังคมรับพระราชทานผ้าไตรที่หน้าพระราชอาสน์

นาคหลวงถวายรูปเทียนแพแด่สมเด็จพระสังฆราชเพื่อขอบรรพชา

พระกรรมวาจาจารย์สวดตามนาคหลวง

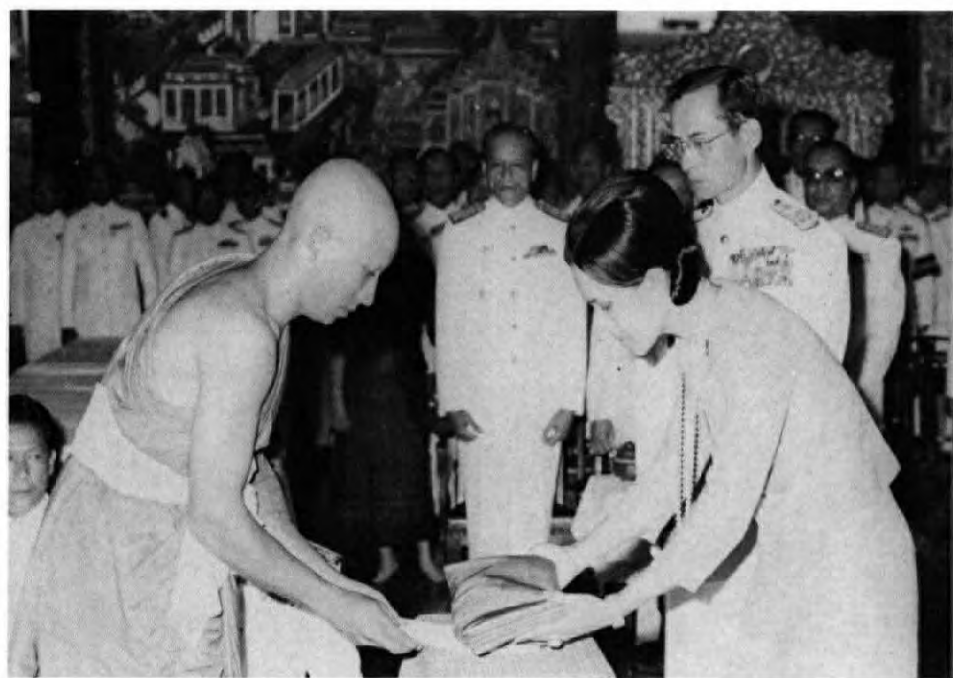
สมเด็จพระสังฆราชประธานอนุศาสน์แก่พระภิกษุภาคหลวง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายเครื่องบริวารแด่พระภิกษุภาคหลวง

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ถวายผ้าไตรแด่พระภิกษุภาคหลวง

พระมหากษัตริย์ที่ทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พ.ศ. ๒๔๑๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

พ.ศ. ๒๔๕๕ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชพระภิกษุ พ.ศ. ๒๔๑๖

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงผนวชพระภิกษุ พ.ศ. ๒๔๙๕

บัญชีนักหลวง

รัชกาลที่ ๑

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๓๓๑	สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า กรมหลวงอิศรสุนทร (รัชกาลที่ ๒)	พระ	—	—	
	สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้า กรมหลวงนรินทร์รณเรศ	พระ	—	—	
	สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้า กรมหลวงเทพทริภักษ์	พระ	—	—	
๒๓๓๗	สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า กรมขุนเสนานุรักษ์	พระ	—	—	
	พระพงศนรินทร์ (พระราชโอรส สมเด็จพระเจ้าตากสิน กรุงธนบุรี)	พระ	—	—	
	นักร้องเอง (ต่อมาได้เป็นกษัตริย์ ครองเมืองเขมร พระนามว่าสมเด็จพระ พระนารายณ์รามาธิบดี)	พระ	—	—	
	กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (ทองอินทร์)	พระ	—	—	
๒๓๔๕	พระองค์เจ้าฉัตร (กรมหมื่นสุริน- ทราวรักษ์)	—	สามเณร	—	
	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าวา- สุกรี (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ ปรมานุชิตชิโนรส)	—	สามเณร	—	

รัชกาลที่ ๑

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๓๕๐	สามเณรโต (สมเด็จพระพุฒาจารย์)	พระ	—	—	ในเรื่องตั้งพระราชานัดผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์
—	รัชกาลที่ ๓ ทรงผนวชเมื่อยังเป็นพระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร	พระ	สามเณร	—	ในเทศนาพระราชประวัติว่าทรงผนวชเณรและพระ ในรัชกาลที่ ๑ แต่ไม่ทราบ พ.ศ.

รัชกาลที่ ๒

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๓๕๔	สามเณรพระองค์เจ้าวาสุกรี (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)	พระ	—	—	
๒๓๖๐	สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ (รัชกาลที่ ๔)	—	สามเณร	สมโภช	
๒๓๖๗	สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ (รัชกาลที่ ๔)	พระ	—	สมโภช	

รัชกาลที่ ๓

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๓๓๗/๑	หม่อมราชวงศ์วอน เจษภูงกูร (หม่อมราชวงศ์พระราชพันธุ์ประ- พัทธ์)	—	สามเณร	—	
๒๓๓๗/๒	สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า อาภรณ์ พระองค์เจ้าฤกษ์ (สมเด็จพระมหา สมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยา ลงกรณ์)	พระ	—	สมโภช	รัชกาลที่ ๓ โปรดให้ลา ผนวชจาก สามเณรเพื่อทำ พิธีสมโภช
	หม่อมเจ้าทัต เสนีวงศ์ (สมเด็จพระพุฒาจารย์)	—	สามเณร	—	
๒๓๘๕	สามเณรหม่อมเจ้าทัต เสนีวงศ์ (สมเด็จพระพุฒาจารย์)	พระ	—	—	
—	หม่อมราชวงศ์วอน เจษภูงกูร (หม่อมราชวงศ์พระราชพันธุ์ประ- พัทธ์)	พระ	—	—	ไม่ทราบ พ.ศ.

รัชกาลที่ ๔

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๓๙๔	พระองค์เจ้ายอดยัยยศ	—	สามเณร	สมโภช	กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ
	พระองค์เจ้าสุทธารส	—	สามเณร	สมโภช	
๒๔๐๐	หม่อมเจ้ากระจ่าง ลดาวัลย์ (พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ที่สมเด็จฯพระพุฒาจารย์)	—	สามเณร	—	
๒๔๐๑	สามเณรหม่อมเจ้าสีหะเรศ มหากุล (หม่อมเจ้าพระธรรมมุนีศธาตภา สมณศักดิ์เสมอชั้นธรรม)	พระ	—	—	
๒๔๐๒	พระองค์เจ้ายอดยัยยศ	พระ	—	—	
๒๔๐๔	หม่อมราชวงศ์โล้น กล้วยไม้ (พระราชพงศัปกุพิพัช สมณศักดิ์ เสมอชั้นเทพ)	พระ	—	—	
๒๔๐๖	หม่อมเจ้ากระจ่าง ลดาวัลย์ (พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ที่สมเด็จฯพระพุฒาจารย์)	พระ	—	สมโภช	รัชกาลที่ ๔ โปรดให้ลา ผนวชจาก สามเณรเพื่อ ทำพิธีสมโภช
๒๔๐๘	สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬา ลงกรณ์ (รัชกาลที่ ๕)	—	สามเณร	สมโภช	

รัชกาลที่ ๔

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๑๑	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า กมลาสเลอสรวรรค์	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า ศักดิ์นางคยกุล	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า กฤษดาภินิหาร	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า ศุขสวัสดิ์	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า ทวิตวัลยลาภ	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า ทองกองก้อนใหญ่	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า เกษมศรีศุภโยค	—	สามเณร	สมโภช	

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๑๒	—	—	—	—	ยังค้นไม่ได้ว่า มีผู้ใดบ้าง
๒๔๑๓	หม่อมราชวงศ์เจริญ อิศรางกูร (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์)	—	สามเณร	—	ไม่ทราบว่าจะ สมโภชหรือไม่

รื่บกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๑๔	พระเจ้านั่งงยาเธอ พระองค์เจ้า เทวัญอุไทยวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
๒๔๑๕	สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ภาณุรังษีสว่างวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้านั่งงยาเธอ พระองค์เจ้า เกษมสันต์โสภาคย์	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้านั่งงยาเธอ พระองค์เจ้า ศรีสิทธิธรงไชย	—	สามเณร	สมโภช	
๒๔๑๖	พระเจ้านั่งงยาเธอ พระองค์เจ้า มณุษยนาคมาณพ (สมเด็จพระมหา สมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ- วโรรส)	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้านั่งงยาเธอ พระองค์เจ้า สวัสดิประวดี	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้านั่งงยาเธอ พระองค์เจ้า จันทรทัตจุฑาธาร	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าภุชงค์ ชมพูนุท (สมเด็จพระ พระมหาสมณเจ้า กรมหลวงชินวรา- ลริวิวัฒน์)	—	สามเณร	—	
๒๔๑๗	พระเจ้านั่งงยาเธอ พระองค์เจ้า กฤษดาภินิหาร	พระ	—	สมโภช	
	พระเจ้านั่งงยาเธอ พระองค์เจ้า ไชยานุชิต	—	สามเณร	สมโภช	

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า วรวรรณากร	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้ากรรเจียก นพวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชายคำ นพวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเล็ก ชุมแสง	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าอ่อน ชุมแสง	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าปุย มรกฏ	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเนตร ปราโมช	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าโฉม รัชนิกร	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าแส ในพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าชาย	พระ	—	สมโภช	
๒๔๑๘	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า กัศิณางคยุดล	พระ	—	สมโภช	
	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ศุขสวัสดิ์	พระ	—	สมโภช	
	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ทวิถวัลยลาภ	พระ	—	สมโภช	
	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ทองกองก้อนใหญ่	พระ	—	สมโภช	
	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า กิศวรรกมาร	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ศรีเสาวภาคย์	—	สามเณร	สมโภช	

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	หม่อมเจ้าชวลิต วัชรวิวงศ์ สามเณรหม่อมเจ้าประภากร มาลากุล เปรี๊ญ ๕ ประโยก (หม่อมเจ้า พระประภากร บวรวิสุทธิวงศ์ สมณศักดิ์เสมอพระราชาคณะ)	พระ พระ	— —	สมโภช —	ลาผนวชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐
	หม่อมเจ้าพิศวง สิงหรา	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าวงษ์วิจิตร สิงหรา	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชื่น กำภู	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเปล่ง ชุมแสง	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเกษ สนิทวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเพิ่ม ลดาวัลย์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าทั้ง ลดาวัลย์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเทโพ สุบรรณ	—	สามเณร	สมโภช	
๒๔๑๙	พระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้า เกษมสันต์โสภาคย์	พระ	—	สมโภช	
	พระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้า กมลาสเลอสรวรรค์	พระ	—	สมโภช	
	พระองค์เจ้าจรรยาโรจน์เรืองศรี ใน พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า เจ้าอยู่หัว	พระ	—	สมโภช	
	พระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้า โสณบัณฑิต	—	สามเณร	สมโภช	

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า จิตรเจริญ	—	สามเณร	สมโภช	สมเด็จพระเจ้า- บรมวงศ์เธอ เจ้า ฟ้ากรมพระยา นริศรานุวัติ- วงศ์
	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า วัฒนานวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าศรีโสภณ กุญชร	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชุ่ม นิลรัตน์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าทิชากร คเนจร	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าปาน ลดาวัลย์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าแจ่ม กำภู	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าขาว ลดาวัลย์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าอบเชย นพวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชายเล็ก นพวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	ราชแอกเคอแกมป์ จมื่นสรวภย- สฤณีการ (บุตรพระยาสุรศักดิ์- มนตรี)	พระ	—	สมโภช	
๒๔๒๐	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า เกษมศรีศุกโยค	พระ	—	สมโภช	
	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ศรีสิทธิธงไชย	พระ	—	สมโภช	
	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ทองแถมถวัลย์วงศ์	พระ	—	สมโภช	

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	พระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้า ชุมพลสมโภช	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าทัศนากุม มหากุล	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าสังฆาร กเนจร	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าแจ็ก นพวงศ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชายงาม สุประคิษฐ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชายเล็ก สุประคิษฐ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าสิงห์ นีระสิงห์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าอรุณี สหาวุธ	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเทวาริราช ในพระประพันธ- วงศ์เธอ พระองค์เจ้ามงคลเลิศ	พระ	—	สมโภช	
	หลวงนายฤทธิ ในพระประพันธวงศ์- เธอ พระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์	พระ	—	สมโภช	
	สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า- จาตุรนต์รัศมี กรมหลวงจักรพรรดิ- พงศ์	พระ	—	สมโภช	
๒๔๒๑	พระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้า สวัสดิโสภณ	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้า ไชยันตมงคล	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชนช้าง นพวงศ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าบัลลังก์ อิศระศักดิ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าราชนทร อิศระศักดิ์	พระ	—	สมโภช	

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	หม่อมราชวงศ์เจริญ อิศรางกูร (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์)	พระ	—	—	
๒๔๒๒	สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ภาณุรังษีสว่างวงศ์	พระ	—	สมโภช	จากจดหมายเหตุ พระราชกิจ
	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า เทวัญอุไทยวงศ์	พระ	—	สมโภช	รายวัน ปีเถาะ จ.ศ. ๑๒๔๑
	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า มกุชฌนาคมาณฑ (สมเด็จพระมหา- สมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ- วโรรส)	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าภุชงค์ ชมพูนุก (สมเด็จพระ พระมหาสมณเจ้า กรมหลวงชินวร- สิริวัฒน์)	พระ	—	—	
	สามเณรหม่อมเจ้าเปล่ง ชุมแสง	พระ	—	สมโภช	
๒๔๒๓	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า จันทรทัตจาทาธาร	พระ	—	สมโภช	จากจดหมายเหตุ พระราชกิจ
	หม่อมเจ้าสุฤษดิ์ ปราโมช	พระ	—	สมโภช	รายวัน
	หม่อมเจ้าเพิ่ม ลดาวัลย์	พระ	—	สมโภช	ปีมะโรง โทศก
	หม่อมเจ้ากรรมสิทธิ์ ปราโมช	—	สามเณร	สมโภช	จ.ศ. ๑๒๔๒
๒๔๒๔	—	—	—	—	ยังค้นไม่ได้ว่า มีผู้ใดบ้าง

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๒๕	หม่อมเจ้าพร้อม ลดาวัลย์	—	สามเณร	—	
๒๔๒๖	พระเจ้าห้องยาเธอ พระองค์เจ้า ศิครกรมาร	พระ	—	สมโภช	จากจดหมายเหตุ พระราชกิจ
	พระเจ้าห้องยาเธอ พระองค์เจ้า วิมลนาอนุวงศ์	พระ	—	สมโภช	รายวัน ปีมะแม เบญจศก จ.ศ.
	พระองค์เจ้ากาญจโนภาสรัทมิ	—	สามเณร	สมโภช	๑๒๔๕
	หม่อมเจ้าโสภาส ปราโมช	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าอัธยา ปราโมช	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าสะอาด ปราโมช	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าทีนณเวศม์ ปราโมช	พระ	—	สมโภช	
	สามเณรหม่อมเจ้าขาว ลดาวัลย์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชายเล็ก นพวงศ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าหลง วัชรวิงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
หม่อมเจ้าเล็ก สนิทวงศ์	—	สามเณร	สมโภช		
๒๔๒๗	พระเจ้าห้องยาเธอ พระองค์เจ้า จิตรเจริญ	พระ	—	สมโภช	จากจดหมายเหตุ พระราชกิจ
	พระองค์เจ้ากัลยาณประวดี	—	สามเณร	สมโภช	รายวัน ปีวอก
	พระองค์เจ้าสุทัศน์นิภาธร	—	สามเณร	สมโภช	ฉศก จ.ศ.๑๒๔๖
	หม่อมเจ้าแสงเมฆ สิงหราช	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าประวดีวงศ์ สนิทวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าทัม สนิทวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมมรรนทรราชา ในกรมหมื่น นฤบาลมุนษมาศย์	พระ	—	สมโภช	

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	หม่อมราชวงศ์ไพฑูรย์ ในหม่อมเจ้าบังกช	พระ	—	สมโภช	
๒๔๒๗	พระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล	พระ	—	สมโภช	จากจดหมายเหตุพระราชกิจ
	หม่อมเจ้าอนุชาติ สุขสวัสดิ์	—	สามเณร	สมโภช	รายวัน ปีระกา
	หม่อมเจ้าปฏิพัทธ์ เกษมศรี	—	สามเณร	สมโภช	ยังเป็นฉศก
	หม่อมเจ้าอมรอำนวย อรรณพ	พระ	—	สมโภช	จ.ศ. ๑๒๔๖
	หม่อมเจ้าอัมพร นวรัตน์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าปราณี นวรัตน์	—	สามเณร	สมโภช	
๒๔๒๘	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิตติยากรวรลักษณ	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวดีโนคม	—	สามเณร	สมโภช	
	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวดีวรเดช	—	สามเณร	สมโภช	
๒๔๒๙	พระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต	พระ	—	สมโภช	
	พระองค์เจ้าวรวิภาภรณ์ราชกุมาร	—	สามเณร	สมโภช	
	พระองค์เจ้าโสภาสไพศาลรัศมี	—	สามเณร	สมโภช	

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	หม่อมเจ้าเกศ สนิทวงศ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้ากรรมสิทธิ์ ปราโมช	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชัชวลัย สิงหราช (พระ- สรวงวรประสาธน์)	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าพาหุรัตน์ สิงหราช	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าช้าง นิระสิงห์	พระ	—	สมโภช	
	เจ้าหมื่นศรีศรีรักรักษ์	พระ	—	สมโภช	ยังค้นไม่พบว่า ชื่อและสกุลใด
๒๔๓๐	พระองค์เจ้าจุจาวรฉวี	—	สามเณร	สมโภช	
	พระองค์เจ้าวิบุลย์พรพรรณรังษี	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าประพศิต ปราโมช	พระ	—	สมโภช	
๒๔๓๑	หม่อมเจ้าเทโพ สุบรรณ	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าอบเชย นพวงศ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าหนุ่ยน้อย อรุณวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
๒๔๓๒	สามเณรหม่อมเจ้าพร้อม ลดาวัลย์ เปรียญ ๕ ประโยค (หม่อมเจ้า- พระศรีสุทศกตยานุกุล สมนศักดิ์ เสมอชั้นธรรม)	พระ	—	—	ลาผนวชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒
	พระเจ้าน้อยยาเธอ พระองค์เจ้า สวัสดิโสภณ	พระ	—	สมโภช	
	พระองค์เจ้าวิไลยวโรบล	พระ	—	สมโภช	
	พระองค์เจ้ารัชสีนเฒ่าจรัส	—	สามเณร	สมโภช	

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	พระองค์เจ้าไชยรัตน์วโรภาส	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าปลั่ง อุไรพงศ์	พระ	—	สมโภช	
๒๔๓๓	พระองค์เจ้านิพัทธ์พิสิษฐ์	พระ	—	สมโภช	
	สามเณรหม่อมเจ้าอัมพร นวรัตน์	พระ	—	—	
	หม่อมเจ้าพนมาศ นวรัตน์	—	สามเณร	สมโภช	
๒๔๓๔	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช	—	สามเณร	สมโภช	
	เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎ				
	ราชกุมาร				
	หม่อมเจ้าคำรบ ปราโมช	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าวร วรรัตน์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าธัญญวงศ์ สุบรรณ	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมราชวงศ์วาศ ศิริวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าคณัยวรนุช จักรพันธ์	—	สามเณร	สมโภช	
๒๔๓๕	หม่อมเจ้าจรตฤสวัสถ์ นันทวัน	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมราชวงศ์สอสี นพวงศ์	พระ	—	สมโภช	
๒๔๓๖	ไม่มีทรงผนวชและอุปสมบท				
๒๔๓๗	พระนเรศวรวิจิตร (เจ้ากรม	พระ	—	สมโภช	ยังคงไม่พบว่า ชื่อและสกุลใด
	พระตำราวจนอกขวา)				
	หม่อมเจ้านรลักษณ์วิบูลย์ จรูญโรจน์	—	สามเณร	สมโภช	
๒๔๓๘	หม่อมเจ้าเฟื่อง วรรัตน์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าธำรงวรวัฒน์ นวรัตน์	—	สามเณร	สมโภช	

รายนามที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๓๔	พระองค์เจ้าเล็ก (หม่อมเจ้าเล็ก วัชรวิวงศ์)	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าหลง วัชรวิวงศ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าทองเชื้อธรรมชาติ ทองแถม	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าประสพประสงค์ ชุมพล	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเนื่อง วรรณัน	พระ	—	สมโภช	
๒๔๔๐	หม่อมเจ้าสมบัติสมบูรณ์ เกษมศรี	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าอุปพัทธพงศ์ ศรีธวัช	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้านุกุลประพันธ์ เกษมสันต์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าทศากร เทวกุล	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าศรีโสเฉลิมศักดิ์ หัสคินทร	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมราชวงศ์สิงหนาท บรรยงกะ- เสนา	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมราชวงศ์สมภูล ศิริวงศ์	พระ	—	สมโภช	
๒๔๔๑	พระองค์เจ้าเสธรวงศ์วราวัตร	พระ	—	สมโภช	
	พระองค์เจ้าออกศคารนุทิศ	—	สามเณร	สมโภช	
	พระองค์เจ้ากัลยาณประวดี	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าทศสิริวงศ์ จักรพันธ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าธานีนวิติ โสณกุล	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าอชว์ฉันทนา โศษะณีย์	พระ	—	สมโภช	

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	หม่อมราชวงศ์วาศ ศิริวงศ์	พระ	—	สมโภช	
๒๔๔๒	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า กิติยากรวรลักษณ	พระ	—	สมโภช	
	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า ประวิตรวิมลโนคม	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าบทรารัตนานพ นวรัตน	พระ	—	สมโภช	
	นายฉันท หุ้มแพร (เพิ่ม ไกรฤกษ์)	พระ	—	สมโภช	
๒๔๔๓	หม่อมเจ้าครุฑวิวัฒน์ จักรพันธ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าประวิตวงศ์ สนิทวงศ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชายเล็ก สนิทวงศ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเปลื้อง วรรัตน	พระ	—	สมโภช	
	นายรองชั้น (บุตรหม่อมเจ้าเจ๊ก นพวงศ์)	พระ	—	สมโภช	
๒๔๔๔	หม่อมเจ้าอุดมทิเรกลาภ ทวีวงศ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้ากาญจนสังกาศ ทวีวงศ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าธำรงสิริ ศรีธวัช	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าจินดารัตน์ สายสนั่น	พระ	—	สมโภช	
๒๔๔๕	นายทองเจือ ทองเจือ	พระ	—	สมโภช	เทียบหม่อมเจ้า
	หม่อมหลวงโย กุญชร	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมหลวงคุ้ม กุญชร	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมหลวงแขก กุญชร	—	สามเณร	สมโภช	

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๔๖	สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า อัยยวงศ์เทชาวุธ กรมขุน นครราชสีมา	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าปิยบุตร จักรพันธ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าปรีดิยากร คัตถนงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าตฤกษิต สุขสวัสดิ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าสำเภา เกษมศรี	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าวงศ์นิรชร เทวกุล	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าอัมพร วรรณ	—	สามเณร	สมโภช	
๒๔๔๗	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้า มหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร	พระ	—	สมโภช	
	สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า มหิตลลิตเดช กรมขุนสงขล านครินทร์	—	สามเณร	สมโภช	
	พระองค์เจ้าออกศักร์นุทิศ	พระ	—	สมโภช	
	พระองค์เจ้าบวรวิสุทธ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าตนิยวรรณ จักรพันธ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรร กฤดากร	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าทินทัต สุขสวัสดิ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเสพสมันต์ เทวกุล	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าโชติรส เกษมสันต์	พระ	—	สมโภช	

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ (ม.ร.ว. จิตร สุทัศน์)	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมราชวงศ์ไ้ปะ มาลากุล	—	สามเณร	สมโภช	
๒๔๔๘	หม่อมเจ้าทัตโนภาค เกษมสันต์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชนม์เจริญ ชุมพูนุก	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าปราณีนาแวบุตร นวรัตน์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเนตร ชุมพล	พระ	—	สมโภช	
	พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เบี้ย มาลากุล)	พระ	—	สมโภช	เทียบหม่อมเจ้า
	หม่อมเจ้าประสพประสงค์ ชุมพล	พระ	—	สมโภช	
๒๔๔๘	หม่อมเจ้าสุทธาสินีไทย์ เทวกุล	พระ	—	สมโภช	
๒๔๕๐	หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ เทวกุล	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าน้อย อรุณวงศ์	พระ	—	สมโภช	
๒๔๕๑	หม่อมเจ้าประสิทธิศักดิ์ จรุงโรจน์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าสุทธิรักษ์ จรุงโรจน์	—	สามเณร	สมโภช	
	พระไพศาลศิลปศาสตร์	พระ	—	สมโภช	ยังค้นไม่พบว่า ชื่อและสกุลใด
๒๔๕๒	พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า สุริยงค์ประยุรพันธ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าปฎิภาณว่อง กมลสาสน์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าธานีวัฑฒิต โสณกุล	พระ	—	สมโภช	

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	หม่อมเจ้าอำไพพรรณ วรรัตน สามเณรปลก กิติโสภโณ เปรียญ ๔ ประโยค	พระ พระ	-- -	สมโภช สมโภช	วัดเบญจมบพิตร ต่อมาได้เลื่อน สมณศักดิ์เป็น สมเด็จพระอริย วงศาคตญาณ สมเด็จพระ สังฆราช
๒๔๕๓	หม่อมเจ้าพงศ์ทินเทพ เทวกุล หม่อมเจ้ามงคลประวที สวัสดิ์กุล นายร้อยโท นายใหญ่ บุตรพระยา เวียงไฉยนฤบาล	พระ พระ พระ	-- -- -	สมโภช สมโภช สมโภช	ยังค้นไม่พบว่า ชื่อและสกุลใด

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๕๔	สามเณรหม่อมเจ้าชนม์เจริญ	พระ	—	—	
	ชมพูนุท				
	หม่อมเจ้าทองชมพูนุท ทองแถม	พระ	—	สมโภช	
๒๔๕๕	หม่อมเจ้าธำรงวรวัฒน์ นวรัตน์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าจตุตถิก ทิศกุล	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าพิบูลพัฒนา ไทชะณีย์	พระ	—	สมโภช	
๒๔๕๖	หม่อมเจ้าสมบูรณศักดิ์ เกษมสันต์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเจริญสุขโสภาคย์	พระ	—	สมโภช	
	เกษมสันต์				
	หม่อมเจ้าคำรัสคำรง เทวกุล	พระ	—	สมโภช	
๒๔๕๗	หม่อมเจ้ามรุพรพันธ์ เทวกุล	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้านิตยากร วรวรรณ	พระ	—	สมโภช	
	จมีนสุรพลพัลภล(เปลื้อง สวัสดิ์-ชูโต)	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าพุมิสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์	พระ	—	สมโภช	
๒๔๕๘	หม่อมเจ้าวิศิษฎ์สวัสดิ์วิเศษ	—	สามเณร	สมโภช	
	สวัสดิ์วัฒน์				
	หม่อมเจ้ารัตโนภาส กาญจนะวิชัย	พระ	—	สมโภช	
	จมีนจรรักษ์ทองคำ (อุทัย สุจริตกุล)	พระ	—	สมโภช	
๒๔๕๙	นายร้อยโท หม่อมหลวงอาจ สุริยกุล	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าตรีทิเพศพงศ์ เทวกุล	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าปรีดิเทพยพงศ์ เทวกุล	พระ	—	สมโภช	
๒๔๕๙	หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิ์วงศ์ สวัสดิ์กุล	พระ	—	สมโภช	

รัชกาลที่ ๖

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๕๙	หม่อมเจ้าทองมุ่นใหญ่ ทองใหญ่	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าธวัชไชยเฉลิมวงศ์ ศรีธวัช	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าจันทรวงุฑา ไชยนต์	—	สามเณร	สมโภช	
	นายพลตำรวจตรี พระยาศุภราชบริพาร	พระ	—	สมโภช	
	สีหราชบาลเมือง (เทียบ อัครวิเศษ)	พระ	—	สมโภช	
	นายตำรวจเอก จมื่นราชามาตย์ (โชติ บุนนาค)	พระ	—	สมโภช	
	นายตำรวจโท จำเริญงานรัตรุก (จัน แก้วเกิดเพชร)	พระ	—	สมโภช	
	หุ้มแพร นายจ่านองราชกิจ (เกื้อ สาลักษณ์)	พระ	—	สมโภช	
๒๔๖๐	รองเสวกเอก นายราชานุชาทร (ไบศ วัชรวิทย์)	พระ	—	สมโภช	
	สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ประชาธิปกคัคคิเคชนัน กรมขุน สุโขทัยธรรมราชา	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเชจรจรัสฤทธิ์ กฤดากร	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชิตชนก กฤดากร	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าทองเต็ม ทองแถม	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าวงศ์นิรชร เทวกุล	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าโสภณภวโรไชย สวัสดิวัตน์	—	สามเณร	สมโภช	

รัชกาลที่ ๖

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	หม่อมเจ้าวรพัฒน์นาภรณ์ วรวิมล	พระ	—	สมโภช	
	นายสวาสดี สุจริตกุล	พระ	—	สมโภช	
	ขุนคำรจเอก พระยาอินทราภิบาล (ช่วง พัลลภ)	พระ	—	—	
	เจ้า พระประมาธณนสิทธิ์ (หยวก เตมียบุตร)	พระ	—	—	
	เสวกตรี นายนิวาศวิเศษ (เปลี่ยน เกตุทัต)	พระ	—	—	
	รองเสวกเอก นายประภาษมณเฑียร (เอิบ ชมเสวี)	พระ	—	—	
	รองหุ้มแพร นายรองสนองราช- บรรหาร (เป็รื่อง กัลยาณมิตร)	พระ	—	—	
๒๔๖๑	อำมาตย์เอก พระเลขาณุก (ม.ร.ว. กมล นวรัตน์)	พระ	—	สมโภช	
	จางวางตรี พระยาเทพทวารวดี (จำเริญ สวัสดิ์-ชูโต)	พระ	—	สมโภช	
	หุ้มแพร นายชัยชรรค์ (เต็ม บุนนาค)	พระ	—	สมโภช	
	มหาดเล็ก ไ้ปะ สุวรรณจินดา	พระ	—	—	
๒๔๖๒	หม่อมเจ้าธัญญลักษณ์ สุขสวัสดิ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชวัลิต เกษมสันต์	พระ	—	สมโภช	

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	หม่อมเจ้าแววจักร จักรพันธ์	พระ	—	สมโภช	
	หัวหมื่น พระยาราชครูณรงค์ (เสริญ ปันยารชุน)	พระ	—	สมโภช	
	จ่า นายจ่าเรศ (เสมียน สุนทรเวช)	พระ	—	สมโภช	
	หุ้มแพร พระพิจารณ์สรรพกิจ (เลื่อน บุนนาค)	พระ	—	สมโภช	
	รองหัวหมื่น หลวงเกษนายเวร (ฉัตร โชติกเสถียร)	พระ	—	สมโภช	
	หุ้มแพร นายประจิตรอักษรนัย (ผ่อง ขวาลี)	พระ	—	สมโภช	
	รองหุ้มแพร นายรองเล่ห์อาวุธ (เฉลิม เทวตนนันท์)	พระ	—	สมโภช	
๒๔๖๓	พระองค์เจ้านิพนธ์ภานุพงศ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าวงศ์อภิศร สุขสวัสดิ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าประสิทธิ์ศักดิ์ เกษมสันต์	พระ	—	สมโภช	
	จ่า หลวงวัชรเสวิน (ที ภัทรเสวี)	พระ	—	—	
	หุ้มแพร นายเล่ห์อาวุธ (แจ่ม สุนทรเวช)	พระ	—	—	
	หุ้มแพร หลวงสาครวิชัย (จิต ชัยเสวี)	พระ	—	—	
	รองหุ้มแพร หลวงไพจิตรนันทการ (ใหญ่ มลิณฑวนิช)	พระ	—	—	

รัชกาลที่ ๖

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	รองหุ้มแพร นายรองพินิจราชการ (น้อม สหชาติมานพ)	พระ	—	—	
	รองหุ้มแพร นายรองพลพัทธ์ (सान ศุชะวณิช)	พระ	—	—	
	นายร้อยโท ประยูร ภมรมนตรี	พระ	—	—	
	มหาดเล็กพิเศษ มัย ไกรฤกษ์	พระ	—	—	
	มหาดเล็กพิเศษ หยุค บุญยรัตพันธุ์	พระ	—	—	
๒๔๖๔	รองหัวหมื่น พระวิเศษศุภวัตร (เทศสุนทร กาญจนศัพท์)	พระ	—	สมโภช	
	หุ้มแพร นายเสนองานประภาษ (เนื่อง สาคกริก)	พระ	—	สมโภช	
	รองหุ้มแพร นายรองบำรุงราช- บทมालย์ (มลิ ภมรสุต)	พระ	—	สมโภช	
	มหาดเล็กสำรอง โชติ หังสสุต	พระ	—	—	
๒๔๖๕	หม่อมเจ้าประเสริฐศรี ชยางกูร	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้านพมาศ นวรัตน์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าชจรปรีดี วิสุทธี	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมราชวงศ์ปึก มาลากุล	พระ	—	สมโภช	
	สามเณรหม่อมราชวงศ์ชาย มาลากุล	พระ	—	—	
	เปรียญ ๔ ประโยค				
	หุ้มแพร นายฉั่น (อิน บุนนาค)	พระ	—	—	

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	หม่อมแพร นายเสนห์ (สมบุญ สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง)	พระ	—	—	
	รองหม่อมแพร นายรองชัยขรรค์ (ทองคำ ภิมาโยธิน)	พระ	—	—	
	รองหม่อมแพร นายรองบำเรอบรมบาท (ชูป สิงหลกะ)	พระ	—	—	
	รองหม่อมแพร นายรองเสนองาน- ประภาษ (แสง โรหิตจันทร์)	พระ	—	—	
	รองหม่อมแพร ขุนพิสัยนทฤทธิ์ (สงัด มีนะวณิช)	พระ	—	—	
	มหาดเล็กพิเศษ ขุนนทรวรวัด (เพาะ บุนนาค)	พระ	—	—	
	พันเอกชาโท เจ็ด บุนนาค	พระ	—	—	
	นายยุวเรศ สุจริตกุล	พระ	—	—	
	นายชีว บุนนาค	พระ	—	—	
	นายอุบล วรโภก	พระ	—	—	
๒๔๖๖	หม่อมเจ้าพรปรีชา กมลาสน์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้ากัลยาณบุตร กัลยาณวงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	จำ นายจำลองราชสาส์น (ม.ร.ว. สายัณห์ อิศรเสนา)	พระ	—	สมโภช	
	นายพันโท พระกำแพงรามภักดี (ยุทธ คงอยู่)	พระ	—	สมโภช	

รัชกาลที่ ๖

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	หุ้มแพร นายสุจินดา (สุภร สัตยยุกต)	พระ	—	สมโภช	
	มหาดเล็กสำรอง กระสิน อมาตยกุล	พระ	—	—	
	มหาดเล็กสำรอง ประยรร วรณโกวิท	พระ	—	—	
๒๔๖๗	หม่อมเจ้ากิติเชษขจร สุขสวัสดิ์ หัวหมื่น เจ้าหมื่นสรรเพชญ์กิติ (ก๊าค วัชโรทัย)	พระ	—	สมโภช	
	หุ้มแพร นายชำนาญบรรณารักษ์ (ม.ร.ว. จรัส คารากร)	พระ	—	สมโภช	
	หุ้มแพร นายจ้านงราชกิจ (จรัญ บุณยรัตพันธ์)	พระ	—	สมโภช	
	รองหุ้มแพร นายรองชั้น (เก็บ จันทนบุบผา)	พระ	—	สมโภช	
	รองหุ้มแพร นายรองบำรุงราชบท- มालย์ (ประเสริฐ สมิตินันท์)	พระ	—	สมโภช	
	รองหุ้มแพร นายรองสนองราช- บรรหาร (อัมพร วัชโรทัย)	พระ	—	สมโภช	
	มหาดเล็กพิเศษ ผัน วรณจินดา	พระ	—	—	
	มหาดเล็กสำรอง สิริ สภาวสุ	พระ	—	—	
๒๔๖๘	รองเสวกเอก นายประภาษมณเฑียร (ม.ร.ว. เจือ มาลากุล)	พระ	—	สมโภช	

รัชกาลที่ ๖

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	รองหุ้มแพร หม่อมราชวงศ์อนุศักดิ์ หัตถินทร	พระ	—	สมโภช	
	หุ้มแพร นายกวด (โต สุจริตกุล)	พระ	—	สมโภช	
	รองอำมาตย์เอก หลวงวุฒิศาสตร์- เนติญาณ (सान โชติกเสถียร)	พระ	—	สมโภช	
	รองหุ้มแพร นายรองพินัยราชกิจ (บุญนาค มหากนก)	พระ	—	สมโภช	
	มหาดเล็กตำรวจ เล็ก ณ สงขลา	พระ	—	—	

รัชกาลที่ ๗

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๖๘	หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเพลาทร จิตรพงศ์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าศิวากร วรวรรณ	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้ากาญจนาวิจิตร กาญจนะวิชัย	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าพิทยากรพันธุ์ วรวุฒิ	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าพงศ์รุจา รุจะวิชัย	พระ	—	สมโภช	
	นายร้อยตรี หม่อมหลวงสด สุทัศน์ รองเสวกเอก นายฉันทน์ (ทัศน์ สุจริตกุล)	พระ	—	สมโภช	
๒๔๗๐	หม่อมเจ้าอิทธิเดช จักรพันธุ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้ารัตยากร วิสุทธิ	พระ	—	สมโภช	
	ว่าที่รองเสวกตรี หม่อมราชวงศ์ ประมวลศรี โสภางค์	พระ	—	สมโภช	
	รองเสวกโท นายรองชันทน์ (กลอ กชนันท์)	พระ	—	—	
	นายเรือโท เจียบ แสง-ชูโต	พระ	—	—	
	นายร้อยตรี สิ้นหลั่ง เกตุทัต	พระ	—	—	
	—	—	—	—	
๒๔๗๑	หม่อมเจ้าลักษณเลิศ ชยางกร	พระ	—	สมโภช	
	สามเณรหม่อมเจ้าขจรปรีดี วิสุทธิ เปรียญ ๓ ประโยค	พระ	—	—	

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๗๒	หม่อมเจ้าทองแถมแก้ว ทองใหญ่	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมราชวงศ์ขจิต เกษมศรี	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมหลวงอารี กเนจร	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมหลวงกสิพงษ์ นพวงศ์	พระ	—	สมโภช	
๒๔๗๓	พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าวรศักดิ์เกษมสุโขดม สุขสวัสดิ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้ามงคลโยค เกษมศรี	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าจันทร์ศิริปริวัตร จันทร์ทัท	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (ม.ร.ว. เฉลิมลาภ ทวีวงศ์)	พระ	—	สมโภช	
	นายพันโท พระยาสรภักย์สุฤษฏิกการ (กมล โชติกเสถียร)	พระ	—	สมโภช	
๒๔๗๔	ว่าที่รองเสวกตรี กฤษณ์ สาลักษณ์	พระ	—	—	
๒๔๗๕	ไม่มีทรงผนวชและอุปสมบท				
๒๔๗๖	หม่อมเจ้านนทियाวัตน์ สุสวัสดิ์	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมราชวงศ์พิมพ์พันธุ์ สุขสวัสดิ์	พระ	—	สมโภช	

รัชกาลที่ ๗

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	หม่อมราชวงศ์ระพีพันธ์ เกษมศรี	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมราชวงศ์จิตติน เกษมศรี	พระ	—	สมโภช	
	นายพงศ์ทอง ทองเจือ	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าวิสุทธิเกษม เกษมสันต์	—	สามเณร	สมโภช	
	หม่อมเจ้าวิกรมสุรสีห์ ประวิตร	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมเจ้าเจตนาธร จักรพันธ์	พระ	—	สมโภช	

รัชกาลที่ ๘

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๗๗	สามเณรหม่อมเจ้าเฟลารด จิตรพงศ์	พระ	—	—	
	ขุนตำรวจเอก พระพิเรนทรเทพ (เนียน เกตุทัต)	พระ	—	—	
	นายพันโท พระอาจหาญณรงค์ (หวิน สุคนธวัต)	พระ	—	—	
	เสวกตรี พระราชเสวก (สมบุญ จารุตามระ)	พระ	—	—	

รัชกาลที่ ๘

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๗๘	หม่อมหลวงจเร สุทัศน์	พระ	—	—	
๒๔๗๘	หม่อมหลวงชัง สนิทวงศ์ ขุนพิจารณราชหัตถ์ (สวาสักดิ์ นียมทัศน)	พระ	—	—	
		พระ	—	—	
๒๔๘๐	นายพันตรี หม่อมเจ้าพิศิษฐ์ดิศพงษ์ ดิศกุล	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมราชวงศ์รุ่งฤทธิ์ ชยางกูร	พระ	—	สมโภช	
	สามเณรหม่อมเจ้าวิสุทธิเกษม เกษมสันต์	พระ	—	—	
	นายสิทธิรักษ์ คุชระวณิช	พระ	—	—	
๒๔๘๑	ไม่มีทรงผนวชและอุปสมบท				
๒๔๘๒	หม่อมเจ้ากิติกาณูติ ดิศกุล หม่อมราชวงศ์มีชัย ชยางกูร นายแสวง มหากายี	พระ	—	สมโภช	
		พระ	—	—	
		พระ	—	—	
๒๔๘๓	นายนาวาตรี หลวงพงศ์นรินทร์ (ม.ร.ว. พงศ์ นรินทร์) หม่อมราชวงศ์ที นรินทร์	พระ	—	สมโภช	
		พระ	—	สมโภช	

รัชกาลที่ ๘

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๘๔	ไม่มีทรงผนวชและอุปสมบท				
๒๔๘๕	ไม่มีทรงผนวชและอุปสมบท				
๒๔๘๖	หม่อมเจ้าทัชชากร วรวรรณ	พระ	—	—	
๒๔๘๗	นายศิริ นรินทร	พระ	—	—	
๒๔๘๘	ไม่มีทรงผนวชและอุปสมบท	พระ	—	—	

รัชกาลที่ ๙

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๘๘	หม่อมเจ้าสุนทรภักดิ์ วรวรรณ	พระ	—	—	
	หม่อมเจ้าอาชวทิศ ทิศกุล	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์ยันตเทพ เทวกุล	พระ	—	—	
	นายเสนอ จิตรพันธ์	พระ	—	—	
๒๔๙๐	พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า จุมภฏพงษ์บริพัตร	พระ	—	สมโภช	
	หม่อมราชวงศ์สุรชา เทวกุล	พระ	—	—	
	พันเอก ประพันธ์ กุลพิจิตร	พระ	—	—	
	นายพินิจ ปทุมรส	พระ	—	—	
	นายภัทร จันทร์เต็ม	พระ	—	—	
					—
๒๔๙๑	หม่อมเจ้าจรัลยา จรูญโรจน์	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์พร นวรัตน์	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์ทวิวัฒนา เกษมศรี	พระ	—	—	
	นายล้อม คชนันท์	พระ	—	—	
๒๔๙๒	หม่อมเจ้ามานิตสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์	พระ	—	—	
	หม่อมเจ้าเวียงวัฒนา ชยางกูร	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์พุมิเทพ เทวกุล	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์อนผลพัฒน์ ชมพนนท์ ว่าที่เรืออากาศตรี หม่อมราชวงศ์	พระ	—	—	
	ทวิปรีชา กมลาสน์	พระ	—	—	
					—

รัชกาลที่ ๙

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๘๓	นายร้อยตำรวจเอก หม่อมราชวงศ์ อภิรักษ์ ลดาวัลย์	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์เสริมจิตต์ ชมพูนุท	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์เกษมนิรชร เทวกุล	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์สิทธิติศ คีตกุล	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์ภัทรจิตร จรุญโรจน์	พระ	—	—	
	นาวาอากาศเอก หะริน หงสกุล	พระ	—	—	
	พันตรี เกียรติ บุนนาค	พระ	—	—	
๒๔๘๔	หม่อมราชวงศ์ทองแท่ง ทองแดง	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์จำลอง ชุมสาย	พระ	—	—	
๒๔๘๕	หม่อมเจ้าจุฬาสัย ชยางกร	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์อังกرنิรชร เทวกุล	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์ทวีชัย ชยางกร	พระ	—	—	
	หม่อมหลวงพรสุทธิ ลดาวัลย์	พระ	—	—	
๒๔๘๖	หม่อมเจ้าเวียนขวา จักรพันธ์	พระ	—	—	
	หม่อมเจ้าอรุณโรจน์ จรุญโรจน์	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์ประทีปนิล จักรพันธ์	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์ธัญวาท สวัสดิ์กุล	พระ	—	—	
	หม่อมหลวงจินดา สนิทวงศ์	พระ	—	—	

รัชกาลที่ ๙

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๘๗	หม่อมราชวงศ์กฤษณฤกษ์ สุขสวัสดิ์	พระ	—	—	
๒๔๘๘	หม่อมเจ้าธานีเศิกสงัด ชุ่มพล	พระ	—	—	
	หม่อมเจ้าวราชัย ชยางกูร	พระ	—	—	
	นายพันตำรวจโท หม่อมราชวงศ์ พงศ์พูนเกษม เกษมศรี	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์ตาตะเทพ เทวกุล	พระ	—	—	
	นายประสิทธิ์ บุณนาค	พระ	—	—	
	นายชกฉันทน์ บุณนาค	พระ	—	—	
๒๔๘๙	หม่อมราชวงศ์นิตยศรี จรูญโรจน์	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์พีระเดช จักรพันธ์	พระ	—	—	
	นายวีระ อิศรเสนา ณ ออยุธยา	พระ	—	—	
	พระราชญาติรักษา (ประกอบ บุณนาค)	พระ	—	—	
	หม่อมเจ้าวิมาทิกย์ รพีพัฒน์	พระ	—	—	
	หม่อมเจ้าฐิติพันธ์ ยุคล	พระ	—	—	
	หม่อมหลวงเกษ สนิทวงศ์	พระ	—	—	
	นายสุรเทิน บุณนาค	พระ	—	—	
ร้อยเอก ประถม บุรณศิริ	พระ	—	—		
๒๕๐๐	ร้อยตรีหม่อมเจ้าไปรมากร วรวรรณ	พระ	—	—	

รื่บกาลที่ ๙

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	นายร้อยตำรวจตรี หม่อมราชวงศ์ พงศ์สุระ เทวกุล	พระ	—	—	
	นายร้อยตำรวจเอก หม่อมราชวงศ์ ถวัลภากร วรวรรณ	พระ	—	—	
	นายกฤษฎา รัตนกุ่มมะ	พระ	—	—	
๒๕๐๑	หม่อมราชวงศ์จำเแรงพรหม กมลასัน	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์บุญจิตต์ สวัสดิ์กกุล	พระ	—	—	
	หม่อมหลวงสรรพชัย สนิทวงศ์	พระ	—	—	
๒๕๐๒	หม่อมหลวงกุนทล อิศรเสนา	พระ	—	—	
	นายแพทย์ปราโมทย์ โสภากย์	พระ	—	—	
๒๕๐๓	สามเณรเสฐียรพงศ์ วรณปก เปรียญ ๙ ประโยค	พระ	—	—	วัดทองนพคุณ ลาสิกขา พ.ศ. ๒๕๑๖
	หม่อมเจ้ารวีรากร วรวรรณ	พระ	—	—	
	หม่อมเจ้าจิตรการ จักรพันธ์	พระ	—	—	
	ร้อยโท หม่อมราชวงศ์พรพงศ์เกษม เกษมศรี	พระ	—	—	
	หม่อมหลวงอศันี ปราโมช	พระ	—	—	

รัชกาลที่ ๙

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	หม่อมหลวงภักศุก กำภู พินเอก สมบุญ กุลแพทย์ พินโท นวล จันทรศิริ	พระ	—	—	
๒๕๐๔	สามเณรประยุทธ์ อารยางกูร เปรียญ ๙ ประโยค ร้อยเอก หม่อมราชวงศ์ทองใหญ่ ทองใหญ่ หม่อมราชวงศ์นิติวัดย์ เกษมศรี ร้อยตรี หม่อมหลวงวรวิฑน นวิฑน ร้อยโท กฤษณรงค์ ชูแวง	พระ	—	—	วัดพระพิเรนทร์
๒๕๐๕	หม่อมราชวงศ์มานิตย์ สุขสวัสดิ์ หม่อมราชวงศ์ทวีทรัพย์สมบุรณ์ เกษมสันต์ หม่อมหลวงเลิศไพบุลย์ สุบรรณ พลตรี เต็ม หอมเศรษฐี พลอากาศตรี อูสาห์ ชัยนาม นายชัยวัช เปกะนั้นท์ นายประพาส ปานพิพัฒน์ นายธงช้าง ไชติกเสถียร	พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ	— — — — — — — —	— — — — — — — —	

รัชกาลที่ ๙

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๕๐๖	สามเณรอุทัย เกดียงเล็ก เปรี๊ญ ๙ ประโยก	พระ	—	—	วัดบางหลวง อ. เมือง จ. ปทุม- ธานี ลาสิกขา พ.ศ. ๒๕๑๒
	พันตรี หม่อมเจ้าวัฒนานุกันต์ วัฒนวงศ์	พระ	—	—	
	หม่อมเจ้าอัชฌา จักรพันธ์	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์จรวงศ์ จักรพันธ์	พระ	—	—	
	หม่อมหลวงวิษณุ วัชรวิวงศ์	พระ	—	—	
	เรือตรี หม่อมหลวงสามารถ เกษมสันต์	พระ	—	—	
	พลตรี หลวงกำจัดปัจจามิตร (เจือ สิงหนะ)	พระ	—	—	
	พลจัตวา ชยันต์ จันทะยานี นายประเสริฐ ฤกษ์อาสา	พระ	—	—	
๒๕๐๗	หม่อมราชวงศ์จวีพรหม กมลასัน	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์อนุเทพ เทวกุล	พระ	—	—	
	พันตรี หม่อมราชวงศ์พงษ์จิตต์ จิตกุล	พระ	—	—	
	นายวรลักษ์ณ์ ชาทรประวณิช	พระ	—	—	
	เรืออากาศโท สมมต สุนทรเวช	พระ	—	—	

รายนาม

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๕๐๘	หม่อมราชวงศ์รัฐวิภากร วรบรรณ	พระ	—	—	
	พันธ์วี หม่อมราชวงศ์พิพัฒน์ทิศ	พระ	—	—	
	ทิศกุล				
	ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงเกษตร	พระ	—	—	
	สนิทวงศ์				
	ร้อยเอก อุการ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	พระ	—	—	
	นายเมธี สุคันธานนท์	พระ	—	—	
	ร้อยเอก โชติ พ่วงลาภหลาย	พระ	—	—	
๒๕๐๙	เรือโท ภากร ศุภชลาศัย	พระ	—	—	
	นายสมคณเณ ศุภรเกียรติ	พระ	—	—	
	นาวาเอก หม่อมราชวงศ์ทำนุก	พระ	—	—	
	เกษมสันต์				
	หม่อมราชวงศ์เกรนทรพรหม	พระ	—	—	
	กมลสาสน์				
	นายชึกเฉก บุณนาค	พระ	—	—	
๒๕๑๐	นายแก้วขวัญ วัชโรทัย	พระ	—	—	
	นายบ็องศักดิ์ ราชวังเมือง	พระ	—	—	
	นายสัญญาชัย สิงห์ลกะ	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์คึกคักคึก คิศกุล	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์อนุสรณ์ จักรพันธ์	พระ	—	—	

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	นายสินเสริม เกตุทัต	พระ	—	—	
	ร้อยตำรวจตรี เทพจักษ์ เปรมาวิน	พระ	—	—	
๒๕๑๑	ดร. ไพศาล จามรมาน	พระ	—	—	
	นายวีระชาติ ศรีวิจารณ์	พระ	—	—	
	นายकुศลคิดก कुละล้มพะ	พระ	—	—	
๒๕๑๒	หม่อมราชวงศ์อติเทวัญ เทวกุล	พระ	—	—	
	นายประคิษฐ์ ถนุกิจนามาศย์	พระ	—	—	
	พันเอก กำจร พรหมโยธี	พระ	—	—	
	เรือโท ภูรัตน์ กชนันท์	พระ	—	—	
	นายบรรจง สนธิทิม	พระ	—	—	
	นายธานีธวัช กุลทองคำ	พระ	—	—	
๒๕๑๓	หม่อมราชวงศ์มนต์ปรีดี ชมพูนุท	พระ	—	—	
	ร้อยโท หม่อมราชวงศ์ถวัลย์มงคล	พระ	—	—	
	โสมกุล				
	นายแพทย์พรชัย ศิริสัมพันธ์	พระ	—	—	
	นายธีระจิต ไชยาคำ	พระ	—	—	
	นายประคิษฐ์ ยุวพุกกะ	พระ	—	—	
	นายสุวัจน์ สงวนวงศ์	พระ	—	—	
	เรืออากาศตรี เจษฎา เกกะนันท์	พระ	—	—	

รัชกาลที่ ๙

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๕๑๔	สามเณรสำราญ สุขวัฒน์โก เปรียญ ๔ ประโยค	พระ	—	—	วัดสุทัศนเทพ- วราราม ลาสิกขา พ.ศ. ๒๕๒๐
	หม่อมเจ้าทิมมีพร ยุคล	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์ทองน้อย ทองใหญ่	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์อนุพันธ์พงษ์ จักรพันธ์	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์เล็ก วรวิมล	พระ	—	—	
	หม่อมหลวงปิติ มาลากุล	พระ	—	—	
	เรืออากาศตรี อนุพันธ์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	พระ	—	—	
	พลตำรวจตรี จรัส วงศาโรจน์	พระ	—	—	
	พลอากาศตรี ชูพล พลังกูร	พระ	—	—	
	นายวิฑิต เกษคุปต์	พระ	—	—	
๒๕๑๕	หม่อมหลวงนัยนิมิตร นวรัตน์	พระ	—	—	
	เรือโท เอรวัต กุณชร ณ อยุธยา	พระ	—	—	
	นายธรรมรักษ์ ทินกร ณ อยุธยา	พระ	—	—	
	นายวิวัฒน์ อิศรเสนา ณ อยุธยา	พระ	—	—	
	ร้อยโท บรรเทิง เหมเวช	พระ	—	—	

รัชกาลที่ ๙

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๕๑๖	สามเณรบรรจบ ปิ่งมี เปรียญ ๙ ประโยค	พระ	—	—	วัดแก้วฟ้า อ. โพนาราม จังหวัดราชบุรี
	เจ้าอากาศโท หม่อมหลวงสุวัลลภ จรรยาโรจน์	พระ	—	—	
	นายวรुकคม ฌ บางช้าง	พระ	—	—	
	นายจรรย์ กุลยานนท์	พระ	—	—	
	พันตำรวจเอก อำพน สุนทรเวช	พระ	—	—	
	นาวาโท ประกอบ กรโกสียกาจ	พระ	—	—	
	ร้อยตำรวจเอก สุรศักดิ์ โลหะชาละ	พระ	—	—	
	เรืออากาศโท รังษี ภักดิ์สงคราม	พระ	—	—	
	นายสมทรง จันทรพิวง	พระ	—	—	
	นายสุบรรณรักษ์ ตรีวิรัตน์	พระ	—	—	
๒๕๑๗	หม่อมราชวงศ์เอกสุรวุฒิ เทวกุล	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์ทีปเทพ เทวกุล	พระ	—	—	
	หม่อมหลวงจิรายุส เกษมสันต์	พระ	—	—	
	พันโท บุญส่ง เผ่าทรง	พระ	—	—	
๒๕๑๘	หม่อมราชวงศ์ชัชวลิน เกษมศรี	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์สุธวัช ศรีธวัช	พระ	—	—	
	หม่อมราชวงศ์ปณิตัน จรรยาโรจน์	พระ	—	—	

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	นายทองหล่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา	พระ	—	—	
	พลตรี นพ พุ่มทิวัญ	พระ	—	—	
	พันตำรวจตรี ชุมพล ชนะนันท์	พระ	—	—	
	นายแพทย์ถนอมพันธ์ ทรงธนกัณฑ์	พระ	—	—	
	ร้อยโท อมรินทร์ สุวรรณนพ	พระ	—	—	
	เรืออากาศโท วรินทร์ หงสกุล	พระ	—	—	
	เรืออากาศโท จิรยุทธ์ อรรถจินดา	พระ	—	—	
	นายทวิช กำเนิดเพชร	พระ	—	—	
๒๕๑๙	สามเณรสุชาติ สอกลี เปரியุญ ๙ ประโยค	พระ	—	—	วัดปากน้ำ
	สามเณรประกอบ วงศ์พรนิมิตร เปரியุญ ๙ ประโยค	พระ	—	—	วัดชนะสงคราม
	สามเณรประยูร มิตฤกษ์ เปரியุญ ๙ ประโยค	พระ	—	—	วัดประยูรวง ศาวาส
	ร้อยตำรวจโท กุลเชษฐ สิงหระ ณ อยุธยา	พระ	—	—	
	นายจิรภักดิ์ อิศรเสนา ณ อยุธยา	พระ	—	—	
	นายชุมพล ทวีสุข	พระ	—	—	
	นายเกษ ทิวทอง	พระ	—	—	
	พันเอก บรรเท็ง นิกมคณารักษ์	พระ	—	—	
	นายสงคราม กระจำนเตร์	พระ	—	—	

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	นาวาตรี วิสณฑ์ จันทรางศุ นายสนั่น สมพันธ์ ร้อยเอก อัครศิลป์ เทียมศิลป์ไทย ร้อยโท ไมตรี เจริญศิลป์	พระ พระ พระ พระ	— — — —	— — — —	
๒๔๒๐	ร้อยเอก ธีระฉัตร กำแพงศรี หม่อมหลวงจาวีรัตน์ จักรพันธ์ ร้อยโท หม่อมหลวงนภกมล จรรยาโรจน์ พันตรี ทวนทอง หอมเศรษฐี	พระ พระ พระ พระ	— — — —	— — — —	
๒๔๒๑	สามเณรชรินทร์ จุลกประกิจษ์ เปรียญ ๔ ประโยค สามเณรสุนทร กุ่มจัน เปรียญ ๔ ประโยค สามเณรประเชิญ ชื่นรักชาติ เปรียญ ๔ ประโยค หม่อมราชวงศ์โอภาส กาญจนะวิชัย หม่อมหลวงชาติชาย จักรพันธ์ นายยุทธคนัย ชินะโชติ นายชูป ลชิตาวงศ์ นายประภคิต์สิน สีนนท์ นายสัทธา ฤกษ์อักษร	พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ	— — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — —	วัดมหาพฤฒา- ราม วัดดาวดึงษาราม วัดดาวดึงษาราม

รื่บกาลที่ ๘

พ.ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
	เรืออากาศโท ชเลิศ ทองใบใหญ่ เรืออากาศตรี ประภากร ปันดี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร	พระ พระ พระ	— — —	— — —	
๒๕๒๒	สามเณรสุจินต์ เพชรเนียน เปรียญ ๘ ประโยค พลเรือตรี ชาย พุกกระวีรัตน์ พันเอก สุรพงษ์ ประไพพร พันเอก นฤตล เทชประคิยฤทธิ์	พระ พระ พระ พระ	— — — —	— — — —	วัดปากน้ำ
๒๕๒๓	สามเณรสมชัย พักสุวรรณ เปรียญ ๘ ประโยค หม่อมราชวงศ์จิตต์ปรีชา จักรพันธ์ ร้อยตำรวจเอก หม่อมราชวงศ์ จิรายุส เทวกล พันโท เซวงศักดิ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา พันตำรวจเอก กฤษณ์ วีระรัตน์ พันเอก บัญญา สิงห์ศักดิ์ พันเอก ปรีชา สุวรรณะชญ ร้อยตำรวจเอก ณรงค์ เทียนสว่าง	พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ	— — — — — — — —	— — — — — — — —	วัดชนะสงคราม

รัชกาลที่ ๙

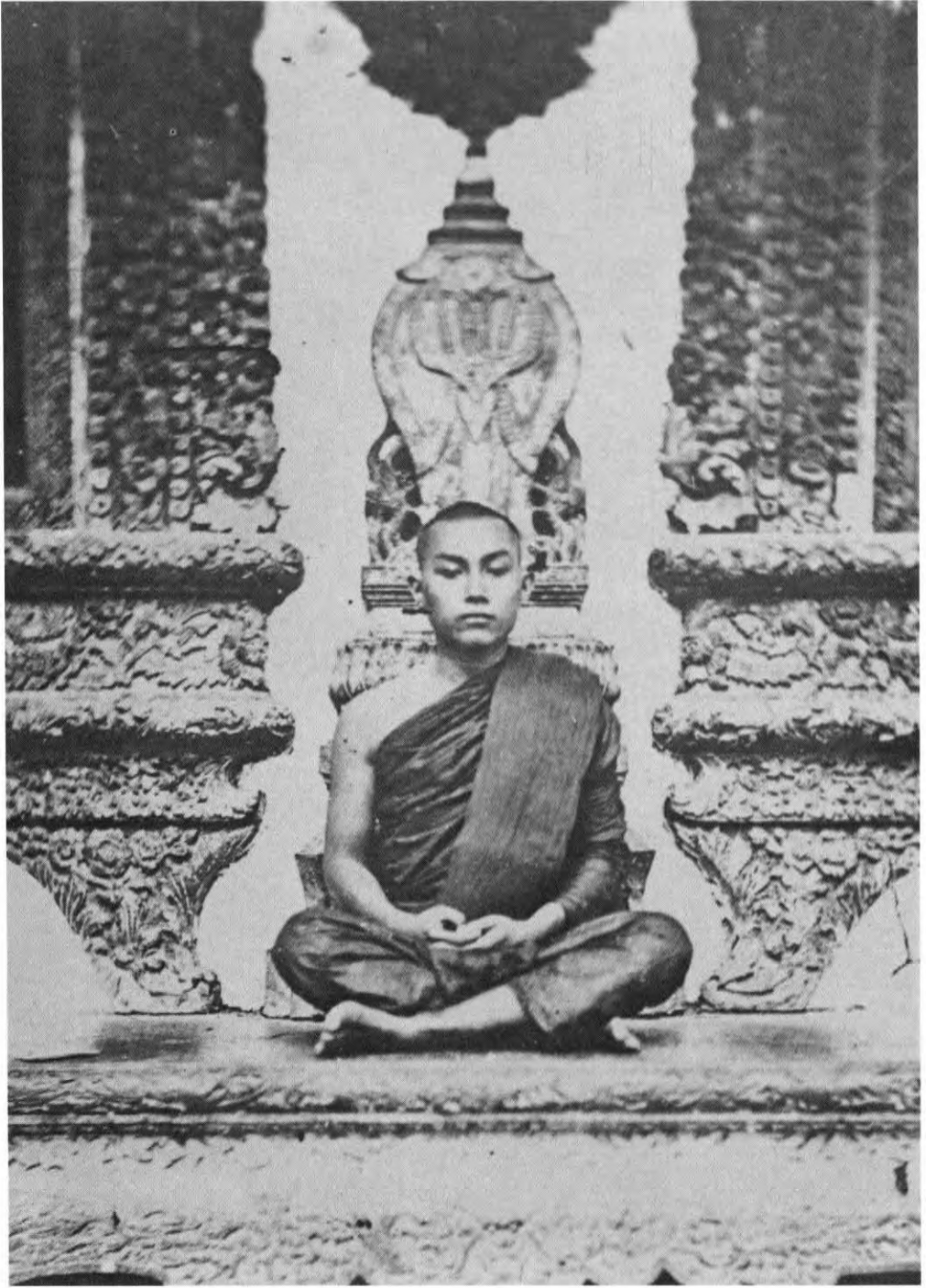
พ. ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๕๒๔	สามเณรสังเวท เนทรนิมิตร เปรียญ ๙ ประโยค หม่อมราชวงศ์ดำรงรักษ์ เกษมสันต์ นาวาเอก หม่อมหลวงเพ็ญศักดิ์ กฤดากร หม่อมหลวงกัมภีรพจน์ เกษมศรี หม่อมหลวงจตุสิทธิ์ ติศกุล หม่อมหลวงธำรงศิลป์ วรวิมล นายพรเทพ บุรณมาตร์ พันโท เกตุเสทพสวัสดิ์ ภักดีกุล พันตรี ศุภชัย อิงกุลานนท์ ร้อยเอก อภิชาติ เทียบสรไชย เรืออากาศเอก ศรชัย พลางกูร ร้อยโท ธีรชัย นาควานิช นายกุลทัศน์ ยิ่งเจริญ	พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ พระ	- - - - - - - - - - - - - - -	- - - - - - - - - - - - - - -	วัดปากน้ำ
๒๕๒๕	สามเณรชนะ ภมรพล เปรียญ ๙ ประโยค สามเณรวังระ งามจิตรเจริญ เปรียญ ๙ ประโยค หม่อมหลวงเปรมนิรรต เทวกุล นายธนสิทธิ์ นิลกำแพง	พระ พระ พระ พระ พระ	- - - - -	- - - - -	วัดราชบูรณะ วัดสี่ทไกรสร

๒๑๒
รัชกาลที่ ๙

พ. ศ.	พระนามและนาม	ทรงผนวชอุปสมบท		สมโภช	หมายเหตุ
		พระ	สามเณร		
๒๔๒๖	นายจรัลธาดา กรรณสูต	พระ	-	-	วัดประยุรวงศาวาส
	นายพิทยา เกศทิพย์	พระ	-	-	
	สามเณรวิชัย ใจมุ่ง	พระ	-	-	
	เปรียญ ๔ ประโยค				
	พินเอก ดนอมศักดิ์ รอดสว่าง	พระ	-	-	
	พินเอก บุญเลิศ เลิศบุรณการ	พระ	-	-	
๒๔๒๗	นาวาเอก ประสิทธิ์ ลัทธธรรม	พระ	-	-	วัดชนะสงคราม
	เรืออากาศโท ชัยพฤษช์ บิลลศิริ	พระ	-	-	
	สามเณรเสน่ห์ เขียวมณี	พระ	-	-	
	เปรียญ ๔ ประโยค				
	พินครีัยงยุทธ ธรรมสมบัติ	พระ	-	-	
	พินโท วิชาญ ทองภัทร	พระ	-	-	
	นายทศ โทสม	พระ	-	-	

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี ทรงผนวชสามเณร

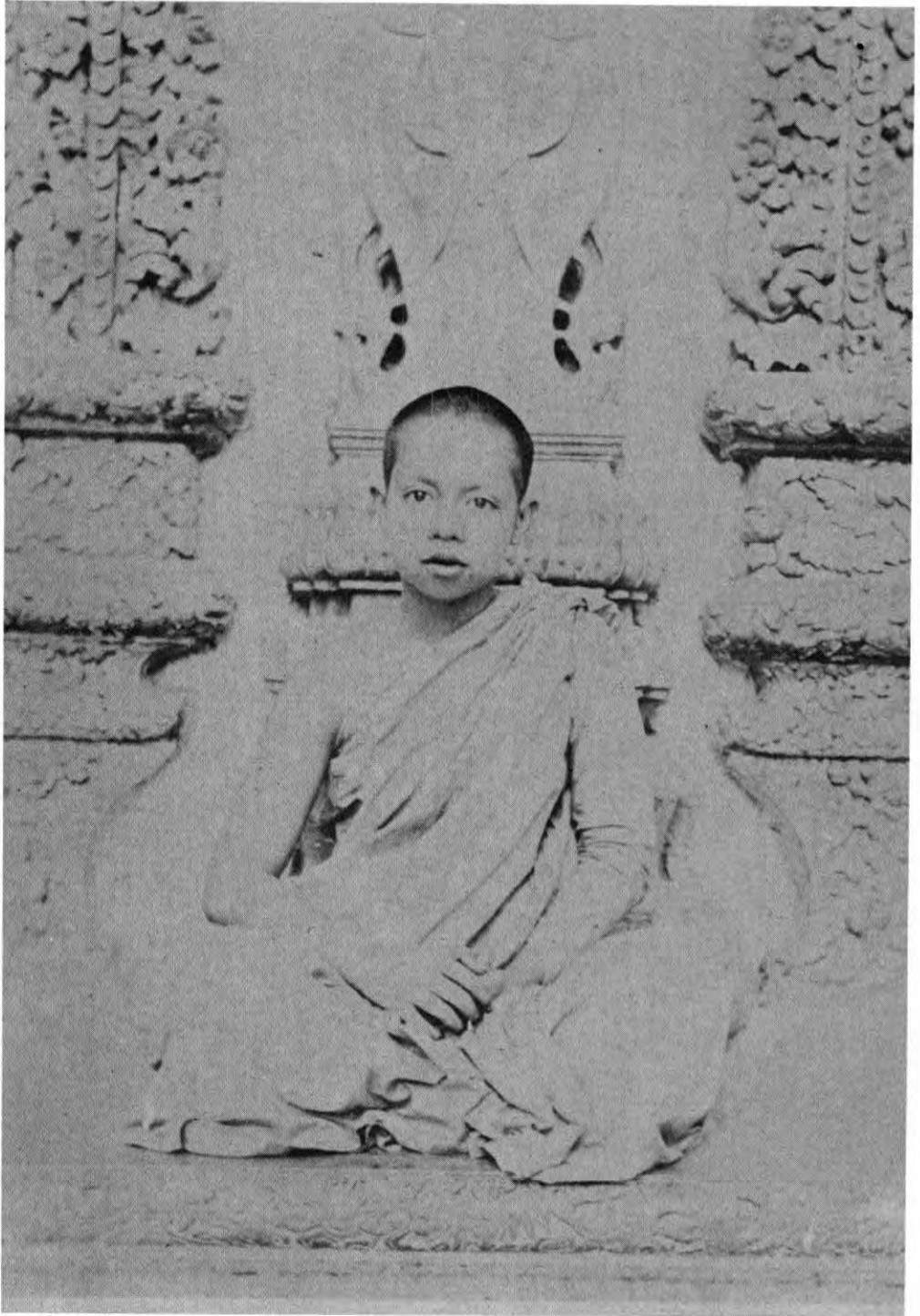
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมหลวงจักรพรรดิพงษ์

ทรงผนวชพระภิกษุ พ.ศ. ๒๔๒๐

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร

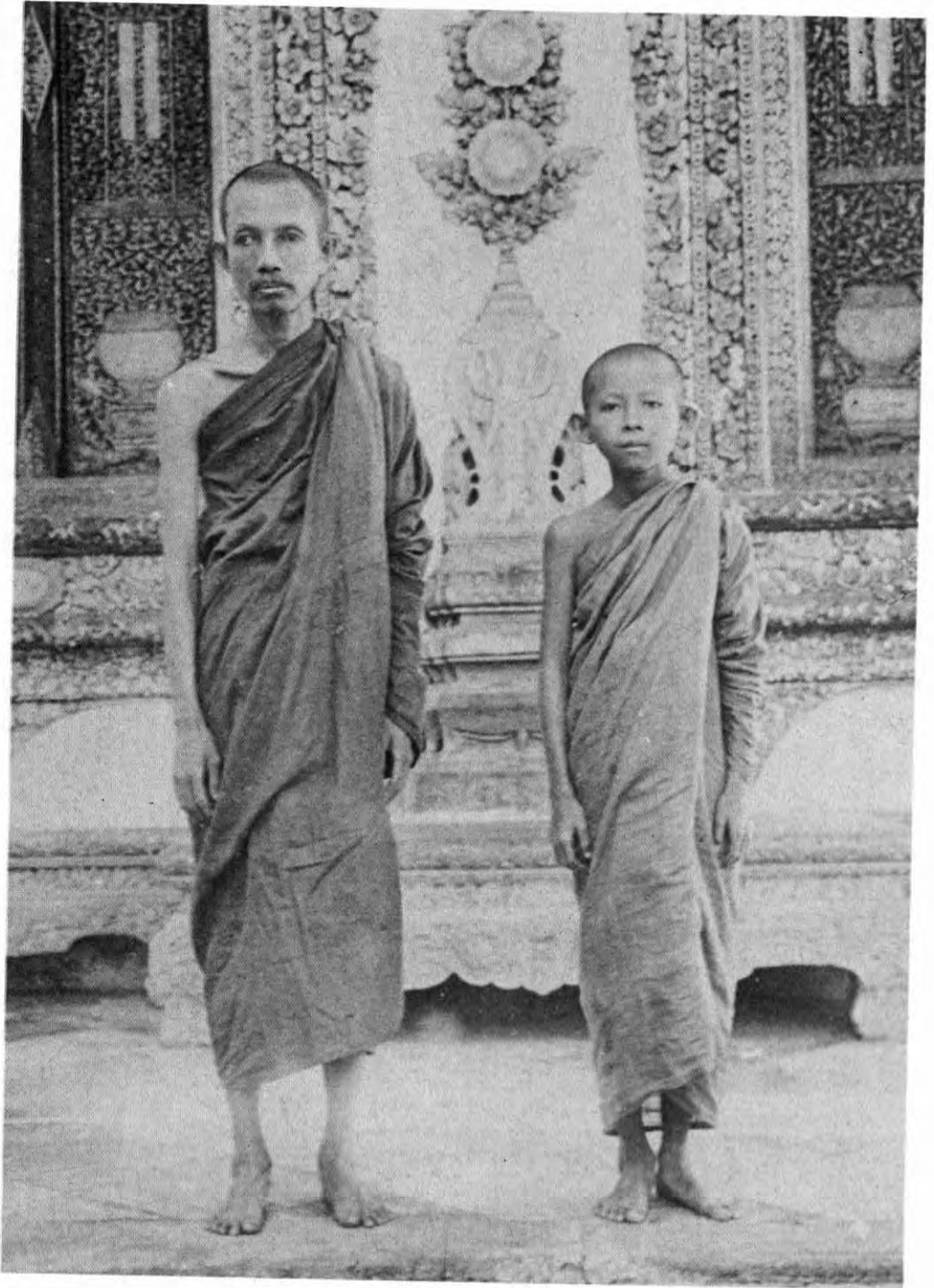
ทรงผนวชสามเณร พ.ศ. ๒๔๓๔

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวรุณ กรมขุนนครราชสีมา
ทรงผนวชสามเณร พ.ศ. ๒๔๔๖

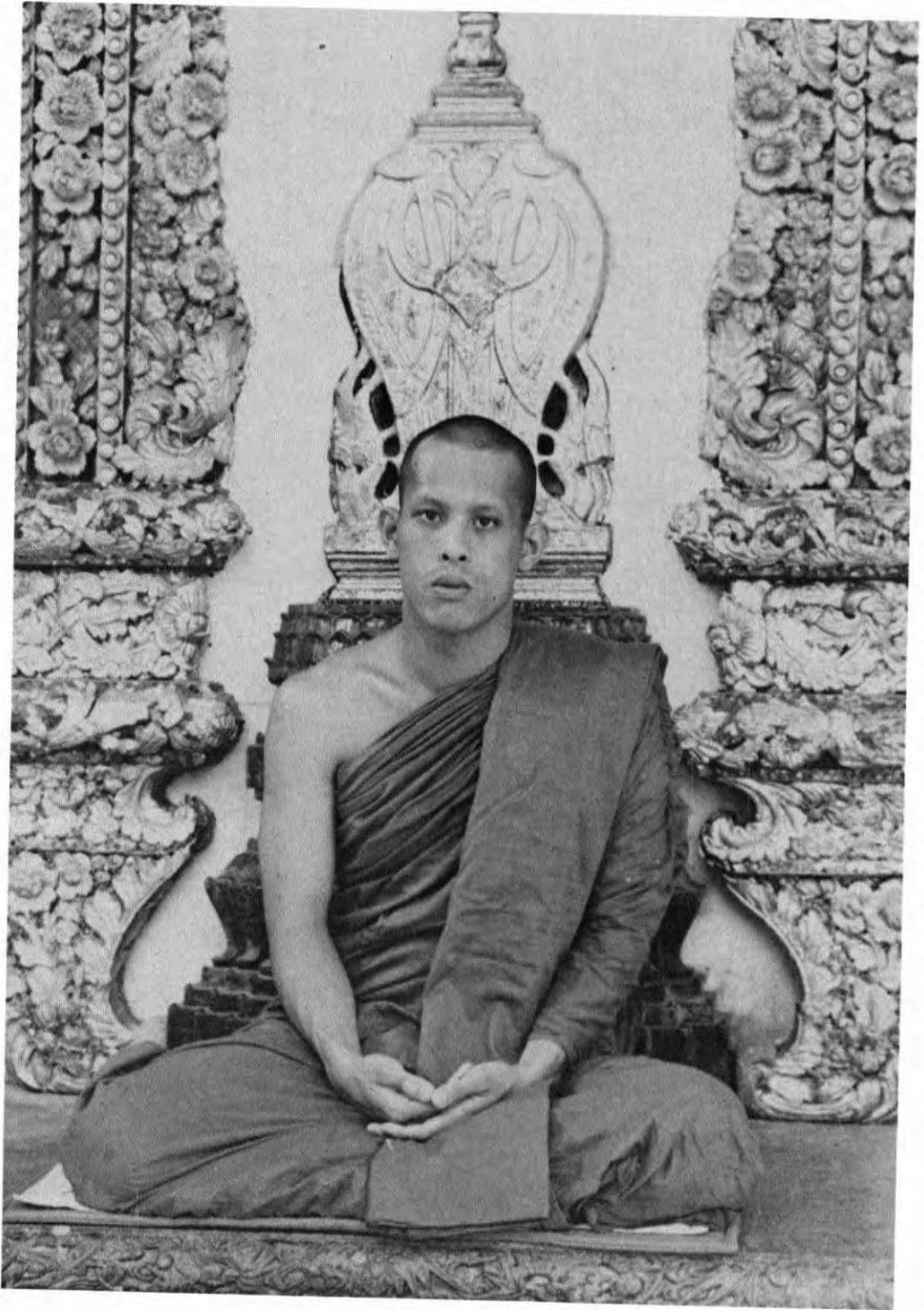
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร
(รัชกาลที่ ๖) ทรงผนวชพระภิกษุ พ.ศ. ๒๔๔๗

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลอคฺลเดช กรมขุนสงขลานครินทร์
(สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรคฺลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก) ทรงผนวชสามเณร
พ.ศ. ๒๔๔๗ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระอุปัชฌาย์

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา
(รัชกาลที่ ๗) ทรงผนวชพระภิกษุ พ.ศ. ๒๔๖๐

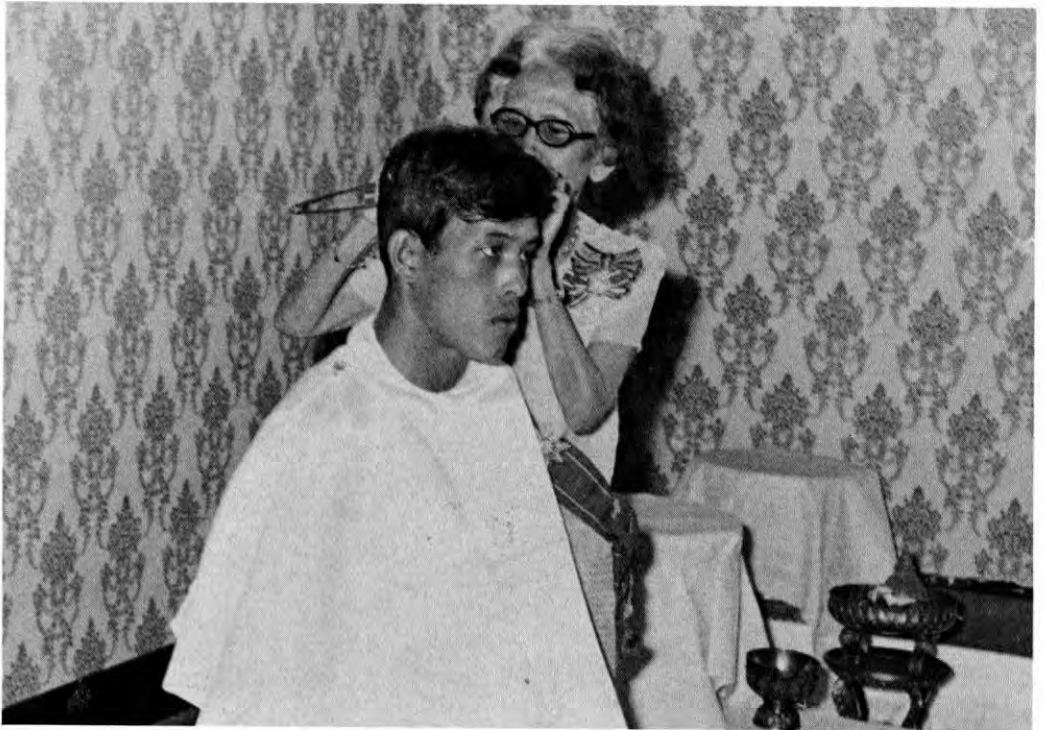

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

ทรงผนวชพระภิกษุ พ.ศ. ๒๕๒๑

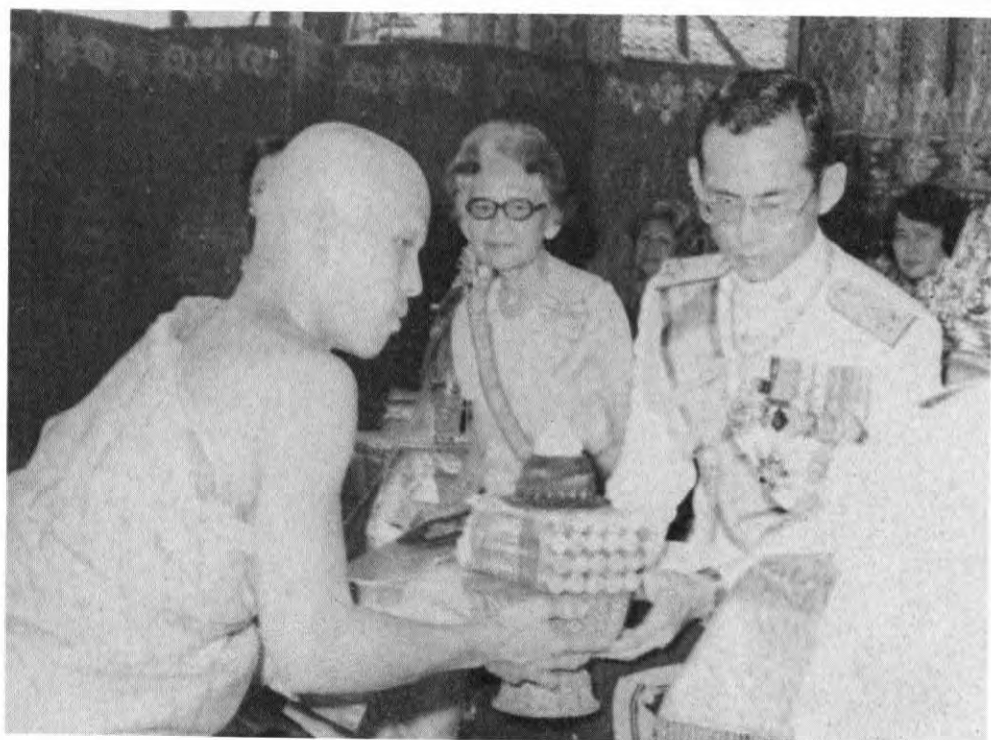
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขลิบเส้นพระเกศา

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงขลิบเส้นพระเกศา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงขลิบเส้นพระเกศา

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทูลเกล้าฯ ถวายรูปเทียนแพ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จเข้าในพระอุโบสถ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
พระราชทานผ้าไตร

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เข้าขอพรพรพา
ต่อสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายบาตร
แด่สามเณรสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

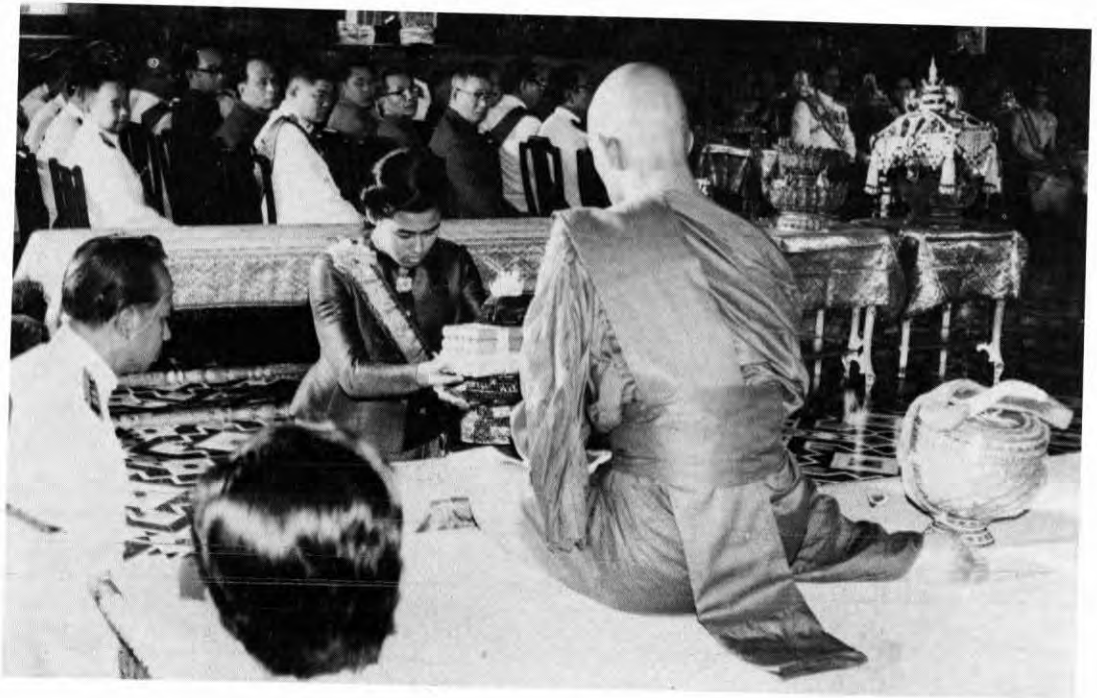
สามเณรสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
เข้าขออุปสมบทเป็นพระภิกษุต่อสมเด็จพระสังฆราช

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) พระกรรมวาจาจารย์
สวดสอบถามสามเณรสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณฺณโก) ถวายอนุศาสน์

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ถวายเครื่องสักการะ
แด่พระภิกษุสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ
นายเฉลียว โทธิเกษม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. 281-7790

